

รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูต

สายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา

A COUNSELING PROCESS DEVELOPMENT MODEL OF OVERSEAS
DHAMMADUTA MONKS BASED ON BUDDHIST PSYCHOLOGY

นายสรายุทธ อุดม

ดุขฎิณิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎิณิบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๙

รูปแบบการพัฒนากระบวนการศึกษาของพระธรรมทูต
สายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา

นายสรายุทธ อุดม

ดุขฎิณิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎิณิบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๙

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A Counseling Process Development Model of Overseas
Dhammaduta Monks Based on Buddhist Psychology

Mr.Sarayut Udom

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Psychology)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2016

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

- ชื่อคุณิพนธ์** : รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ
ตามแนวพุทธจิตวิทยา
- ผู้วิจัย** : นายสรายุทธ อุดม
- ชื่อปริญญา** : พุทธศาสตรคุณิบัณฑิต (พุทธจิตวิทยา)
- คณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์**
- : ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือตง พ.ม., พธ.บ. (การบริหารการศึกษา),
M.A. (Psychology), Ph.D.(Psychology)
 - : ผศ.ดร.ประยูร สุยะใจ ป.ธ.๓, พธ.บ.(จิตวิทยา), B.J. (Journalism), Dip.
(Diploma in Social Research), M.A. (Political Science), M.A.
(Economics), M.A.(Clinical Psychology), M.Ed. (Educational
Psychology), Ph.D. (Psychology)
- วันที่สำเร็จการศึกษา** : ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา ๒) เพื่อพัฒนาและประเมินผลรูปแบบและกระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา และ ๓) เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา การวิจัยนี้ มีลักษณะเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยเชิงปริมาณผู้วิจัยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา ของพระธรรมทูตที่ผ่านการฝึกอบรมจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๙๗ รูป และการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระธรรมทูตสายต่างประเทศ นักจิตวิทยา จำนวน ๑๔ รูป และสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๘ รูป สถิติที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ คือ การหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า

๑) กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา ทั้ง ๖ ด้าน มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

๒) การพัฒนาและประเมินผลรูปแบบ กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา ดังนี้

(๑) สร้างจิตสำนึกให้มีความอดทน มีปฏิภาณที่น่าเลื่อมใส ระลึกตนอยู่เสมอว่าตนเป็นผู้เผยแผ่พุทธศาสนา การส่งเสริมสวัสดิการต่างๆ การสร้างความอบอุ่น ความเข้าใจกัน การให้เกียรติซึ่งกันและกัน การยอมรับกัน การมีเมตตาและกรุณาต่อกัน

(๒) สร้างแรงจูงใจในการเผยแผ่ธรรม สร้างความมั่นใจในการเผยแผ่ธรรมะให้กับพระธรรมทูตในการเผยแผ่ธรรมะโดยส่งเสริมสวัสดิการ ส่งเสริมให้ยึดพระพุทธเจ้าเป็นแรงจูงใจในการเผยแผ่ธรรม สนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวกและงบประมาณในการเผยแผ่ธรรมะ

(๓) สร้างความเป็นกัลยาณมิตร ปฏิบัติตนให้เป็นพี่รัก มีกัลยาณมิตรธรรม และส่งเสริมให้คนในวัดและชุมชนเป็นกัลยาณมิตรร่วมกัน มีความรู้ ความเข้าใจในหลักกัลยาณมิตรธรรม

(๔) สร้างทักษะในการปรึกษา ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานและเผยแผ่การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มีความรู้ควบคู่กับการมีประสบการณ์ด้านการปฏิบัติ มีการพัฒนาภาษาให้กับพระธรรมทูตเพื่อติดต่อสื่อสาร เพื่อเป็นนักเผยแผ่ธรรมะ นักปรึกษา และนักปฏิบัติที่ดี

(๕) ตระหนักในบทบาทและหน้าที่พระธรรมทูต แสดงธรรมในโอกาสต่างๆ ผลิตสื่อในการเผยแผ่ธรรมะ และการให้การปรึกษาแก่ผู้ที่สนใจในหลักธรรม ปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่ทางด้านการศึกษา และด้านสาธารณูปการ

(๖) สร้างแผนการดำเนินงานและประเมินผลการปฏิบัติงาน ปฏิบัติตามแผน และประเมินผลการปฏิบัติตามแผนงาน สร้างเครือข่ายและประเมินผลการปฏิบัติงาน

๓) รูปแบบการพัฒนาระบบการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา พบว่า รูปแบบการพัฒนาระบบการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยาที่มีประสิทธิภาพจะต้องปฏิบัติตาม DHAMMADUTA MODEL

Dissertation Title : A Counseling Process Development Model of Overseas Dhammaduta Monks Based on Buddhist Psychology

Researcher : Mr.Sarayut Udom

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Psychology)

Dissertation Supervisory Committee :

: Asst.Prof.Dr.Siriwat Srikreadong, B.A. (Educational Administration), M.A.(Psychology), Ph.D. (Psychology)

: Asst.Prof.Dr.Prayoon Suyajai, Pali III, B.A.(Psychology), B.J. (Journalism), Dip.(Diploma in Social Research), M.A. (Political Science), M.A. (Economics), M.A.(Clinical Psychology), M.Ed. (Educational Psychology), Ph.D. (Psychology)

Date of Graduation : 17 March 2017

Abstract

The study entitled “A Counseling Process Development Model of Overseas Dhammaduta Monks Based on Buddhist Psychology” included the objectives, namely, 1) to study the counseling model and process of Overseas Dhammaduta Monks based on Buddhist Psychology; ๒) to develop and evaluate the counseling model and process of Overseas Dhammaduta Monks based on Buddhist Psychology; and 3) to present the counseling process development model of Overseas Dhammaduta Monks based on Buddhist Psychology. The study was a mixed method in nature, including a quantitative method using the questionnaire collected data on the counseling process development model based on Buddhist Psychology from 97 Overseas Dhammaduta Monks passing the training from Mahachulalongkornrajavidyalaya university as the samples of the study and a qualitative method using In-depth interview to collect information from ๑๔ key informants, namely, the expert, disseminating operator, Overseas Dhammaduta, and Psychologists, moreover, the group discussion method with ๘ specialists was done to get the important information. The statistics used for the analysis of data collected by the quantitative method included Frequency, Percentage, Mean and Standard Deviation and the content analysis was used to analyze information collected by the qualitative method.

The results of the study were as follows:

1) The counseling process model of Overseas Dhammaduta Monks on Buddhist Psychology in all the six aspects was found highly moderate.

2) The development and evaluation of the counseling model and process of Overseas Dhammaduta Monks on Buddhist Psychology included the following:

(1) Building the patriotic spirit, good conduct, self-actualization on the Dhammaduta monks, the promotion of the several kinds of benefits, encouragement, understanding, and mutual respects, acceptance, loving-kindness and compassion;

(2) Building motivations in the dissemination, self-confidence in the dissemination to Overseas Dhammaduta by promoting several kinds of benefits, taking the Buddha as the refuge for the disseminating encouragement, the support of facilities and budget for dissemination;

(3) Building friendship by being the beloved of others, obtaining the doctrine of friendship and encouraging the monastery and community to possess good relationship, having and understanding the principle of friendship;

(4) Building the skill of counseling by practicing Insight meditation and teaching it, acquiring knowledge and experiences in practice, the development of language for communication as the best disseminator, counselor and practitioner;

(5) Realizing the Dhammaduta's role and duty, preaching in various occasions, producing Dhamma media, counseling ones interested in Buddhaddhamma, operation in disseminating, educating, social servicing; and

(6) Building actionplan and evaluation of operation, and assessment of the performance, network building and evaluation.

3) The counseling process development model of Overseas Dhammaduta Monks based on Buddhist Psychology was found that the effective counseling process development model had to aligned with DHAMMADUTA MODEL.

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษา เรื่อง “รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา” สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี โดยได้รับการช่วยเหลือและสนับสนุนจากหลายๆ ฝ่าย ที่ให้ความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล เมตตาอนุเคราะห์ ทั้งจากท่านผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ผู้วิจัยขอพระขอบคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง แต่พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระพรหมบัณฑิต อธิการบดี และพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชมณี (ประสิทธิ์ พรหมรังสี) รองอธิการบดี ฝ่ายบริหาร ผู้บังคับบัญชา ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์และให้ความเมตตาด้วยดีเสมอมา ในการได้รับมอบโอกาสให้ได้เข้ารับการปรึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง ในระดับคหกรรมศาสตร์ เพื่อเป็นการพัฒนาขีดความสามารถ ในการพัฒนางานมหาวิทยาลัยในโอกาสต่อไป

ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สิริวัฒน์ ศรีศรีเรือง และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประยูร สุยะใจ ที่ได้เมตตากรุณาเสียสละเวลาอันมีค่า ช่วยตรวจสอบความถูกต้องทั้งด้านภาษา เนื้อหา ระเบียบวิธี และเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัยทั้งให้ข้อเสนอแนะ และให้การแนะนำ ตั้งแต่เริ่มต้นจนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการตรวจสอบเครื่องมือ และผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ให้คำแนะนำในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) คณะกรรมการ ประชาพิจารณ์ (Public Hearing) และคณะกรรมการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ ขอกราบขอบพระคุณ พระธรรมทูตสายต่างประเทศ ที่อนุเคราะห์เมตตาให้ข้อมูลในการตอบแบบสอบถามและตอบการ สัมภาษณ์ของผู้วิจัยในครั้งนี้ได้เป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ทุกรูปทุกคน ที่ได้ให้ความรู้ประสิทธิภาพวิชาการ และบูรณาการประสบการณ์ รวมถึงให้ความเมตตาเอื้อเฟื้อถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจ และเป็นกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยตลอดมา ตลอดจนเจ้าหน้าที่ทุกท่านที่ได้ช่วยประสานงานให้จนบรรลุเป้าหมาย อันคุณงามความดีอันประเสริฐใดๆ ที่เกิดจากคหกรรมศาสตร์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา และบูชาพระคุณมารดา พระคุณบิดา ผู้ที่ให้กำเนิด พระคุณของครูและอาจารย์ ญาติกาสาโยโหลิต เพื่อนสหธรรมิกที่เป็นที่รักทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่เป็นกำลังใจและให้การสนับสนุนในทุกๆ เรื่อง ขออวยพรให้ประสบพบแต่ความสุขความเจริญด้วยจตุรพิธพรชัยทั้ง ๔ ประการ ประกอบด้วย อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณธนสารสมบัติพิพัฒน์มงคลสมบุรณ์เพิ่มพูนด้วยลาภ ยศ สุข บริวาร และขอ อุทิศให้แก่เจ้ากรรมนายเวรรวมถึงผู้มีพระคุณที่ล่วงลับไปแล้วด้วย

นายสรายุทธ อดุม

๑๗ มีนาคม ๒๕๖๐

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ซ
สารบัญแผนภาพ	ณ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๗
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๗
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๗
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๘
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับ	๑๐
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๑
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบ	๑๑
๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา	๒๕
๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการปรึกษา	๓๐
๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ	๕๘
๒.๕ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๖๓
๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการปรึกษาเผยแผ่พระธรรมทูตตามแนวพุทธจิตวิทยา	๙๔
๒.๗ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการปรึกษาการเผยแผ่ตามแนวพุทธจิตวิทยา	๑๐๘
๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๓๖
๒.๙ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๔๑
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๔๒
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๑๔๒
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงปริมาณ	๑๔๒
๓.๓ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยเชิงคุณภาพ	๑๔๒
๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๔๔

๓.๕ การสร้างเครื่องมือในการวิจัย	๑๔๕
๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๔๕
๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๔๖

บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๑๔๗
๔.๑ ผลการศึกษารูปแบบและกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูต สายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา	๑๔๘
๔.๒ ผลการศึกษาพัฒนาและประเมินผลรูปแบบและกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา	๑๕๖
๔.๓ รูปแบบการพัฒนากิจกรรมการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา	๑๖๗
๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๖๘

บทที่ ๕ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๗๐
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๗๐
๕.๒ การอภิปรายผลการวิจัย	๑๗๓
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๗๘

บรรณานุกรม	๑๘๐
ภาคผนวก	๑๘๖
ภาคผนวก ก แบบสอบถามความคิดเห็น	๑๘๗
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๙๔
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขเครื่องมือ	๑๙๘
ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์ Try Out แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๒๐๔
ภาคผนวก จ หนังสือขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๒๐๖
ภาคผนวก ฉ หนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๒๐๘
ภาคผนวก ช ผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม	๒๑๔

ประวัติผู้วิจัย	๒๒๑
------------------------	-----

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒.๑ การสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการให้การปรึกษา	๔๐
๒.๒ สรุปความหมายของกัลยาณมิตร	๑๑๕
๒.๓ สรุปคุณสมบัติของกัลยาณมิตร	๑๒๒
๔.๑ แสดงจำนวนและคำร้อยละของพระธรรมทูตที่ผ่านการฝึกอบรมของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามสถานภาพ	๑๔๘
๔.๒ แสดงจำนวนและคำร้อยละของพระธรรมทูตที่ผ่านการฝึกอบรมของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามอายุ	๑๔๘
๔.๓ แสดงจำนวนและคำร้อยละของพระธรรมทูตที่ผ่านการฝึกอบรมของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามวุฒิการศึกษา	๑๔๙
๔.๔ แสดงจำนวนและคำร้อยละของพระธรรมทูตที่ผ่านการฝึกอบรมของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามประสบการณ์	๑๔๙
๔.๕ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสาย ต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างปลูกจิตสำนึก	๑๕๐
๔.๖ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูต สายสายประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างแรงจูงใจการเผยแผ่ธรรมะ	๑๕๑
๔.๗ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูต สายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างความเป็นกัลยาณมิตร	๑๕๒
๔.๘ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูต สายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างพัฒนาทักษะในการบำบัด	๑๕๓
๔.๙ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูต สายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างบทบาทและหน้าที่พระธรรมทูต	๑๕๔
๔.๑๐ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูต สายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างแผนการดำเนินงาน และประเมินผลการปฏิบัติงาน	๑๕๕

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
แผนภาพที่ ๒.๑ รูปแบบเชิงระบบและสถานการณ์ของ Brown and Moberg	๑๖
แผนภาพที่ ๒.๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๔๑
แผนภาพที่ ๔.๑ กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธ จิตวิทยา ด้านสร้างปลูกจิตสำนึก	๑๕๗
แผนภาพที่ ๔.๒ กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธ จิตวิทยา ด้านสร้างแรงจูงใจการเผยแผ่ธรรม	๑๕๙
แผนภาพที่ ๔.๓ กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธ จิตวิทยา ด้านสร้างความเป็นกัลยาณมิตร	๑๖๐
แผนภาพที่ ๔.๔ กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธ จิตวิทยา ด้านสร้างพัฒนาทักษะในการบำบัด	๑๖๒
แผนภาพที่ ๔.๕ กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธ จิตวิทยา ด้านสร้างบทบาทและหน้าที่พระธรรมทูต	๑๖๓
แผนภาพที่ ๔.๖ กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธ จิตวิทยา ด้านสร้างแผนการดำเนินงานและประเมินผลการปฏิบัติงาน	๑๖๕
แผนภาพที่ ๔.๗ รูปแบบและการพัฒนากระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูต สายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา (ฉบับสมบูรณ์)	๑๖๗
แผนภาพที่ ๔.๘ DHAMMADUTA MODEL	๑๖๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ดัชนีฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎกที่ใช้ประกอบอ้างอิงในงานวิจัยฉบับนี้มี ๒ ชุด คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ อ้างอิงโดยระบุ **ชื่อคัมภีร์ ภาษา ลำดับ เล่ม ข้อที่ หน้า** เช่น ที.ม.(ไทย) ๑๐/๓๗๐/๕๐ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค ฉบับภาษาไทย พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๓๗๐ หน้า ๕๐

อีกชุดหนึ่ง คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕ อ้างอิงโดยระบุ **ชื่อคัมภีร์ ภาษา ลำดับ เล่ม หน้า** เช่น ที.ม.อ.(ไทย) หน้า ๕๐ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค อรรถกถา หน้า ๕๐

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณณาสก์	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.อ.	(ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มูลปณณาสก์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ป.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย สัทธัมมปกาสนี ปฏิสัมภิตามรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.อ.	(ไทย)	=	ทีฆนิกาย สมังควลลาลินี มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.ธ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ธาตุกถา	(ภาษาไทย)
อภิ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนามีความเป็นมาอย่างยาวนาน นับแต่สมเด็จพระสัมมาพระพุทธเจ้าทรงประทานการอุปสมบทแก่พระอัญญาโกณฑัญญะถือว่าเป็นการสืบศาสนทายาทเป็นครั้งแรกและทรงประกาศความจริงแห่งชีวิตด้วยการแสดงพระธรรมจกัปปวัตนสูตรเป็นปฐมฤกษ์แห่งการประกาศพระพุทธศาสนา ณป่าอิสิปตนมฤคทายวันหลังจากนั้นทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระสัทธรรมด้วยพระพุทธดำรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์โลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ปวงทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูปจงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน”^๑ และกรมการศาสนาได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึงการประกาศพระพุทธศาสนาให้แก่ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุกวิธี ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยโดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม แล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้แก่การเทศนาการปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัดและนอกวัด โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรมหรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาการดำเนินการใดๆ ของภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งในวัดและนอกวัด เชื่อว่าเป็นภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น^๒ ซึ่งในบทบาทหน้าที่หรือบทบาทที่วัดต่างๆ เจ้าคณะตำบล คณะสงฆ์อำเภอและคณะสงฆ์จังหวัดเกี่ยวกับการเผยแผ่ไว้ ดังนี้

๑. หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาทคำสั่งสอนหรือข้อแนะนำที่เป็นประโยชน์
๒. แนะนำสั่งสอนอบรมประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ
๓. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับพระศาสนาโดยถูกต้อง^๓

เมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้วก็ทรงเริ่มประกาศพระพุทธศาสนา โดยทรงใช้เวลาตลอดหน้าฝนแรกรวบรวมพระสาวกได้ ๖๐ รูปแล้วทรงอบรมคุณธรรมแก่ท่านเหล่านั้นอย่างเพียงพอที่จะแยกย้ายกันออกไปประกาศพระศาสนา พอหมดหน้าฝนดินฟ้าอากาศแห้งก็ได้ทรงเรียกพระสาวก

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๒ กรมการศาสนา, คู่มือการบริหารและการจัดการวัดฉบับย่อ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

^๓ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามกุฎมหาราช (ช่วงวรปญฺโญ), การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า๑๔๘-๑๕๕.

เหล่านั้นมาประชุมแล้วรับสั่งให้แยกย้ายไปประกาศพระพุทธศาสนาในภูมิภาคต่างๆ การประชุมครั้งนี้นับว่าเป็นการประชุมปฐมนิเทศ สำหรับพระธรรมทูตรุ่นแรกในพระพุทธศาสนา โดยที่พระพุทธองค์ทรงตรัสกับภิกษุทั้งหลาย (๖๐ รูป) นั้นว่า “ภิกษุทั้งหลายเราตถาคตพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์ แม้เธอทั้งหลายก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์เช่นกันเธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ ดูก่อนภิกษุทั้งหลายแม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม”^๔ ทรงประทานแก่พระอรหันตชีนาสพ ๖๐ รูปณป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี ในปีหนึ่งแห่งการตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นพระพุทธศาสนาโนบายที่เป็นอมตะมาทุกยุคสมัยจวบจนกระทั่งปัจจุบัน การประชุมครั้งนี้นับว่าเป็นการประชุมปฐมนิเทศ สำหรับพระธรรมทูตรุ่นแรกในพระพุทธศาสนา โดยที่พระพุทธองค์ทรงนัดหมายในเรื่องสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. หลักการสอนประชาชน
 ๒. เส้นทางจาริกโดยทรงแบ่งเป็น ๖ สายๆ ละรูปรวมทั้งพระพุทธองค์โดยที่พระพุทธองค์เสด็จไปตำบลอุรุเวลาเสนานิคม
 ๓. เรื่องอื่น ๆ เช่น ถ้ามีผู้จะขอบวชก็ให้นำมาเฝ้าพระพุทธองค์ การจัดพระธรรมทูตแบบนี้ใช้วิธีกำหนดพื้นที่ ที่จะปฏิบัติงานเป็นหลักแล้วจัดวางกำลังพระธรรมทูตให้พอเหมาะนอกจากเรื่องจำนวนแล้วยังทรงพิจารณาถึงสมรรถภาพของพระธรรมทูตด้วยว่า ท่านผู้ใดควรจะไปยังตำบลใด เพราะแต่ละที่มีปัญหาที่ไม่เหมือนกันนับตั้งแต่การบริณิพพานของพระพุทธเจ้าเป็นต้นมา
- การเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยพระธรรมทูตมีพัฒนาการมาโดยลำดับจนกระทั่งถึงรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์แห่งราชวงศ์โมริยะ เป็นยุคที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองที่สุด พระองค์ทรงเป็นราชาอุปถัมภ์ภิกษุสงฆ์ครั้งครั้งที่ ๓ ในปี พ.ศ. ๒๓๖ เมื่อทำการสังคายนาสำเร็จแล้วพระองค์ก็ทรงให้การสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้วยการจัดส่งพระธรรมทูตออกไปยังประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทยด้วย^๕ โดยการจัดแบ่งพระธรรมทูตออกเป็น ๙ สาย ดังนี้
- ๑) ส่งพระมหาเทวเถระเป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังมณฑลพิษณุโลกปัจจุบันคือ แคว้นทางตอนใต้ลำนํ้าโคทาวารีรัฐไมซอร์ประเทศอินเดีย
 - ๒) ส่งพระรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังมณฑลทมิฬประเทศปัจจุบันคือ แคว้นนาระเหนือเมืองบอมเบย์
 - ๓) ส่งพระธรรมรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังมณฑลทมิฬประเทศปัจจุบันคือ แคว้นทางชายทะเลตอนเหนือเมืองบอมเบย์
 - ๔) ส่งพระมหาธรรมรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังมณฑลทมิฬประเทศปัจจุบันคือ แคว้นบริเวณยอดลำนํ้าโคทาวารีแถบปูนา

^๔ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๕ สมเด็จพระพุทธเจ้าทรงพระฉายาว่า “สมณิการพระพุทธศาสนาเป็นประธานของประเทศ”, ใน สวรรณภูมิอยู่ที่แผ่นดินสยาม, สุจิตต์วงศ์เทศ, บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕), หน้า ๒๓-๒๔.

๕) ส่งพระมัทสน์ตึกเถระ เป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังกัมพูระและคันธาระประเทศปัจจุบัน คือ แคว้น แคนเมียร์และประเทศอัฟกานิสถาน

๖) ส่งพระมัทสน์เถระ เป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังหิมาวันตประเทศปัจจุบันคือ มณฑลที่ตั้งอยู่เชิงเขาหิมาลัยและประเทศเนปาล

๗) ส่งพระมหารักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังโยนกประเทศปัจจุบันคือทางตอนเหนือของประเทศอิหร่าน (เปอร์เซีย)

๘) ส่งพระมหินทรเถระพระราชโอรสของพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังลังกาทวีปปัจจุบันคือ ประเทศศรีลังกา

๙) ส่งพระโสณเถระกับพระอุตตรเถระ เป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังสุวรรณภูมิปัจจุบัน คือ ไทยพม่าลาวกัมพูชาเวียดนามและอินโดนีเซีย^๖

จะเห็นได้ว่าการส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภูมิภาคต่างๆ ของพระเจ้าอโศกมหาราชนี้เองทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองในประเทศต่างๆ ของโลกมีการพัฒนาศาสนวัตถุและศาสนบุคคล พร้อมทั้งการเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนเข้าสู่ประชาชนทุกสังคม ในดินแดนสุวรรณภูมิ ได้ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนามากมายดินแดนสุวรรณภูมิประกอบไปด้วย ไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนามและอินโดนีเซีย ซึ่งประเทศเหล่านี้ต่างก็อ้างว่าเป็นดินแดนสุวรรณภูมิที่พระพุทธศาสนาเข้ามาในพุทธศตวรรษที่ ๓ ในส่วนประเทศไทยมีความเชื่อว่าพระพุทธศาสนาเข้ามาครั้งแรกอยู่ที่นครปฐม มีพระปฐมเจดีย์ รูปพระซังคว่า เป็นสัญลักษณ์ศิลปกรรมในยุคสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช^๗ เมื่อประเทศไทยได้รับเอาพระพุทธศาสนามาเป็นศาสนาประจำชาติ ตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช แห่งกรุงสุโขทัย เป็นต้นมา ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการจัดส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังต่างประเทศ ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา โดยทรงแต่งตั้งและมอบหมายให้พระอุบาลีมหาเถระ พร้อมด้วยคณะพระธรรมทูต มาอุปสมบทให้ชาวศรีลังกาทำให้นิกายสยามวงศ์เกิดขึ้นตั้งแต่นั้น และพระสงฆ์ไทยได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในศรีลังกาจนเป็นปึกแผ่นมั่นคงถึงปัจจุบัน

จากประวัติศาสตร์ชาติไทย ซึ่งประเทศไทยเป็นประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนามาช้านาน คือนับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท จากการนำเข้ามาของพระธรรมทูตสายของพระโสณะและพระอุตตระเถระ และนับถือพระพุทธศาสนาแบบมหายาน โดยได้รับอิทธิพลจากการที่ถูกขอมปกครองจนมาถึงปัจจุบันเป็นพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท มีการศึกษาพระพุทธพจน์และการปฏิบัติธรรมอย่างแพร่หลายพุทธศาสนิกชนมีจิตใจในการทำบุญจนกล่าวได้ว่า เป็นประเทศที่พระพุทธศาสนามุ่งเรืองที่สุดในปัจจุบัน การเผยแผ่ของพระสงฆ์ในปัจจุบัน มีทั้งแบบเชิงรับคือแบบที่ยึดถือกันมาเป็นประเพณี เช่น การเทศน์สอนโยมที่วัดเป็นต้น และแบบเชิงรุกคือปรับรูปแบบให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันตรงกับความต้องการของผู้ฟังเช่นจัดค่ายเยาวชนเป็นต้นนอกจากนี้งานพระธรรมทูตยุคเริ่มแรกในประเทศไทยกรมการศาสนาได้ฟื้นฟูจัดให้มีงานพระธรรมทูตขึ้นในปี พ.ศ.๒๕๐๗ ถึงปี

^๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, (ธนบุรี : รุ่งวัฒนาการพิมพ์, ๒๕๑๓), หน้า ๓๓-๓๔.

^๗ เสถียรโพนันทะ, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะภาค ๒**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๔๔-๔๗.

พ.ศ. ๒๕๐๘ โดยมีความมุ่งหมายให้ประชาชนยึดมั่นในพระพุทธศาสนาให้มีศีลธรรมประจำใจมีความเคารพรักต่อประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างชนที่นับถือศาสนาต่างๆ ได้ทดลองดำเนินงานโดยอาราธนาพระเถระผู้ใหญ่เป็นหัวหน้าคณะอำนวยการจัดส่งพระสงฆ์ออกจาริกประกาศพระศาสนาในถิ่นต่างๆ^๔

มูลเหตุที่เป็นที่มาของการทำวิจัยในครั้งนี้ เพราะในสถานการณ์ปัจจุบันสังคมและสิ่งแวดล้อมสังคมเจริญไปด้วยวิชาการสมัยใหม่คนส่วนใหญ่ที่เป็นพุทธศาสนิกชน และเยาวชนจึงยึดติดอยู่กับความสำเร็จทางวัตถุ ยอมรับอารยธรรมตะวันตกที่เข้ามาสู่ทุกวงการทุกระดับขั้นสังคมวัฒนธรรมก็เปลี่ยนไปตามยุคสมัยคนต่างหวาดวิตกต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นโดยเฉพาะกับบุคคลในระดับปานกลางจนถึงระดับชั้นสูง ที่ขาดเมตตาธรรมในจิตใจเป็นบางส่วน ส่วนหนึ่งปัญหาที่ต้องแก้ไขด้วยศีลธรรมคุณธรรมที่ต้องปลูกฝังไว้เพื่อจักได้นำไปสั่งสอนอบรมลูกหลานต่อไปและการอบรมสั่งสอนเรื่องศีลธรรมคุณธรรมที่มีประสิทธิภาพนั้นจะมีแค่พุทธพิธีอย่างเดียวไม่ได้ จะต้องอาศัยการปฏิบัติด้วยตนเองให้ถูกต้องตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อยกระดับจิตวิญญาณของพุทธศาสนิกชน และเยาวชนทั่วไปให้เป็นไปตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ดั่งาม มีความศรัทธาใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา มีสถานภาพจิตใจดีและมีกำลังใจในการต่อสู้กับสังคมแวดล้อม ด้วยความมั่นใจและเข้มแข็งให้มั่นคงและมีศีลธรรมต่อไป

หลักวิธีที่ภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ธรรมะในปัจจุบัน มีหลายวิธี เช่น การเทศนาปาฐกถา ธรรมอภิปรายธรรม สนทนาธรรม การสอนวิปัสสนากรรมฐาน และการใช้สื่อประกอบการสอนธรรมะ จะเลือกใช้วิธีใด ขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้รับการเทศนาสั่งสอนประชาชน เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์และคณะสงฆ์ถือเป็นกิจการที่สำคัญที่สุด จุดหมายของการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม คือ ความรู้ความสามารถในการที่จะนำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชนหรือการเผยแผ่นี้เองคณะสงฆ์ไทยเคยจัดให้มีโรงเรียนพระธรรมกถาภิกษุสงฆ์ที่เทศน์ดีจะได้รับยกย่องมากและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นหน้าที่อันสำคัญของพระสงฆ์ เพราะว่าพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น จะต้องมีความรู้ความสามารถและเทคนิควิธีการนอกเหนือจากความรู้ด้านหลักพุทธธรรมจึงจะสามารถทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพโดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้การปรึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยา ถือว่ามีความสำคัญต่อบทบาทของพระธรรมทูตเป็นอย่างมาก เพราะการทำหน้าที่ของ พระธรรมทูตนั้นจำเป็นต้องใช้กระบวนการให้การปรึกษาทั้งศาสตร์ทางจิตวิทยาตะวันตกและจิตวิทยาตะวันออกร่วมกัน จึงจะสามารถเข้าไปช่วยแก้ไข้ปัญหาของประชาชนได้อย่างแท้จริง ซึ่งกระบวนการศึกษาที่เวลานี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงความจำเป็นของการแนะนำตามหลักพระพุทธศาสนาไว้ว่าหน้าที่ของการแนะนำ คือ การช่วยให้คนพึ่งตนเองได้และสอดคล้องกับหลักการสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ อตตาทิออตตโนนาโถ (ตนต้องเป็นที่พึ่งของตน)^๕ ซึ่งโดยทั่วไปคนทั้งหลายยังช่วยเหลือตนเองได้ไม่เต็มที่หรือมีระดับแห่งการพึ่งตนเองยังไม่สมบูรณ์ จึงต้องการผู้มาช่วยแนะนำบอกทาง เพื่อให้

^๔ สว่างพิมพ์พงษ์, **คู่มือพระธรรมทูต**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕), หน้า ๑ - ๒.

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธศาสนกับการแนะนำ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔), หน้า ๖-๗.

สามารถช่วยเหลือตนเองได้ในระดับที่สูงยิ่งขึ้นไป โดยใช้ภาษาวิธีการและกิจกรรมต่าง ๆ เข้ามาช่วยเหลือซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้แนะแนวและบุคคลผู้ที่จะให้ความช่วยเหลือ ผู้เรียนด้วยวิธีการทางจิตวิทยาแนะแนวนี้ ปัจจุบัน มีหลายกลุ่มเช่นจิตแพทย์ครูพระสงฆ์และผู้มีอาชีพการให้คำปรึกษาโดยตรง ได้แก่ นักจิตวิทยาการให้การศึกษา โดยใช้วิธีการเรียกว่าการปรึกษาเชิงจิตวิทยา (Counseling) กับผู้มาขอรับความช่วยเหลือ (Client) เพื่อช่วยให้ผู้มีปัญหาสามารถเข้าใจปัญหาของตนเองอย่างชัดเจนปรับปรุงทักษะการตัดสินใจและการแก้ปัญหาจนสามารถปรับปรุงพัฒนาตนเองดีขึ้นได้^{๑๐}

ดังนั้น เมื่อบุคคลไม่สามารถแก้ปัญหาด้วยตนเองได้ จึงต้องอาศัยผู้อื่นมาช่วยในการแก้ปัญหาความทุกข์ผู้ที่ให้ความช่วยเหลือดังกล่าว ในปัจจุบันมีหลายกลุ่มเช่นจิตแพทย์ครูพระสงฆ์และผู้ที่มีอาชีพในการให้การศึกษาโดยตรง ได้แก่ นักจิตวิทยาการให้การศึกษาโดยใช้วิธีการที่เรียกว่าการปรึกษาเชิงจิตวิทยา (Counseling) ซึ่งเป็นวิธีการสร้างสัมพันธภาพระหว่างผู้ให้การศึกษา (Counselor) กับผู้มาขอรับความช่วยเหลือ (Client) เพื่อช่วยให้ผู้มีปัญหานั้นสามารถเข้าใจปัญหาของตนเองอย่างชัดเจน ปรับปรุงทักษะในการตัดสินใจและทักษะในการแก้ปัญหาตลอดจนปรับปรุงความสามารถในการที่จะทำใหตนเองพัฒนาขึ้น^{๑๑} และในกระบวนการของการให้การศึกษาตามแนวคิดนักจิตวิทยาตะวันตก ประกอบด้วยแนวคิดหลายทฤษฎี เช่น กลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) ใช้วิธีช่วยเหลือด้วยพฤติกรรมบำบัด (Behavior Therapy) กลุ่มจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis) ใช้วิธีการช่วยเหลือด้วยวิธีจิตบำบัด (Psychotherapy) กลุ่มมนุษยนิยม (Humanistic) ใช้วิธีการช่วยการบำบัดคนไข้ด้วยเทคนิคการให้ปรึกษาโดยยึดผู้รับการศึกษาเป็นศูนย์กลาง (Rogerian client-center counseling) ตามแนวคิดของคาร์ลโรเจอร์ (Carl Rogers) เพื่อให้ผู้รับการศึกษาช่วยตนเอง ด้วยการไว้วางใจตนเองและตัดสินใจด้วยตนเอง เพื่อพัฒนาภาพของตน (Self-images) ใหม่ทำให้การรับรู้ตนเองเกิดความสอดคล้องกับความเป็นจริงมากขึ้น และเขาจะสามารถตัดสินใจได้เอง ว่าควรจะมีชีวิตอยู่อย่างไรเป็นต้น^{๑๒} โดยสรุปกระบวนการของการให้การศึกษาอยู่ด้วยกัน ๕ ขั้นตอนที่สำคัญดังนี้คือ

๑. การสร้างสัมพันธภาพ (Relationship-Building) เป็นการทำความรู้จักกันระหว่างผู้ให้การศึกษากับผู้มาขอรับการศึกษาเพื่อจะก่อให้เกิดความไว้วางใจและความร่วมมือกันต่อไป
๒. การกำหนดปัญหา (Assessment) เป็นการทำความเข้าใจถึงปัญหาร่วมกัน
๓. การวางเป้าหมาย (Goal-Setting) เป็นการกำหนดจุดหมายปลายทางของการแก้ปัญหา
๔. การลงมือปฏิบัติ (Intervention) เป็นการปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงจุดหมายปลายทางที่ร่วมกันตั้งไว้

^{๑๐} รศ.วัชรินทร์พรมมี, **ทฤษฎีและกระบวนการให้คำปรึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาจิตวิทยา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๕.

^{๑๑} วัชรินทร์พรมมี, **ทฤษฎีและกระบวนการให้คำปรึกษา**, (กรุงเทพมหานคร :ภาควิชาจิตวิทยา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๕.

^{๑๒} กิ่งแก้วทรัพย์พระวงศ์, **จิตวิทยาทั่วไป**, (กรุงเทพมหานคร : อีรพวงษ์การพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๗๙.

๕. การยุติกระบวนการให้การปรึกษาและการติดตามผล(Termination and Follow-up) เป็นการยุติการให้การปรึกษาและติดตามผลที่เกิดขึ้น^{๑๓}

กระบวนการดังกล่าวนี้ เป็นการช่วยเหลือเพื่อให้ผู้มาขอรับการปรึกษามีสุขภาพจิตที่ดีคือมีสภาพชีวิตที่เป็นสุขมีความสุขสมบูรณ์ทั้งทางกายและทางใจ สามารถปรับตัวหรือความต้องการของตนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมหรือบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคมที่เกี่ยวข้องด้วยดีทั้งยังก่อให้เกิดผลดีและประโยชน์สุขแก่ตนเองอีกด้วย^{๑๔}

ในทางพระพุทธศาสนามีวิธีการช่วยแก้ปัญหาความทุกข์ของคนอื่น โดยทำให้ผู้มีความทุกข์ได้ตระหนักถึงปัญหาของตนเอง ด้วยวิธีการที่ผู้มีความทุกข์ได้รู้จักความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับตนเองมีชีวิตอยู่อย่างรู้เท่าทันความทุกข์รู้เหตุเกิดของความทุกข์ที่วุ่นวายมาจากตัณหาและอุปาทานความอยาก ความต้องการ ความเห็นแก่ตัว เพราะความไม่รู้แล้ว เข้าไปยึดติดอยู่การดับทุกข์คือการดับความอยากแห่งตัณหาที่เข้าไปยึดมั่นทำให้เกิดความทุกข์ได้และรู้หนทางที่ดำเนินสู่การดับความทุกข์ คือ การปฏิบัติตามทางสายกลาง เพื่อที่จะเข้าถึงการดับความทุกข์ ซึ่งเรียกว่าหลักอริยสัจ ๔ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค^{๑๕} ที่ปรากฏชัดในคัมภีร์พระไตรปิฎก

การแก้ไขปัญหานี้ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญของการแก้ปัญหาทางพระพุทธศาสนา คือ การเข้าถึงนิโรธ คือ ความดับทุกข์ที่เกิดขึ้น ซึ่งจำแนกแบ่งเป็น ๒ ระดับ คือระดับโลกียะ อันเป็นการระงับปัญหาชั่วคราว และระดับโลกุตระ อันเป็นการแก้ปัญหาได้อย่างสิ้นเชิง ซึ่งเป็นขั้นสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา โดยใช้กระบวนการของอริยมรรคแปดประการ กล่าวคือ การให้ผู้มีปัญหาที่มีความคิดเห็นถูกต้องจากมิจฉาทิฎฐิ เป็นสัมมาทิฎฐิ เป็นเบื้องต้น และมีสัมมาสมาธิในที่สุด จัดเป็นกระบวนการแก้ปัญหาอย่างสมบูรณ์ เพราะเป็นการแก้ปัญหาที่เหตุแห่งปัญหาและยุติลงด้วยการพัฒนาทางจิตของผู้มีปัญหาให้บริสุทธิ์หมดจดอย่างเช่น กรณีของนางกิสสาโคตรมี ซึ่งไม่เคยเห็นและเคยรู้จักความตายว่าเป็นอย่างไร เมื่อบุตรของนางเกิดเสียชีวิตขึ้นมา นางจึงเดินเที่ยวแสวงหาพยาบาลมารักษาบุตรจนในที่สุด มีบัณฑิตคนหนึ่งบอกนางว่าพระพุทธเจ้าทรงทราบยาสำหรับรักษาบุตรของนาง นางจึงตั้งใจรีบเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อทูลถามยาสำหรับรักษาบุตรของนางเมื่อได้พบพระพุทธเจ้าพระพุทธเจ้า จึงทรงบอกยาสำหรับรักษาบุตรให้นางว่า ให้นางไปขอเมล็ดพันธุ์ฝักกาดในเรือนของคนที่ไม่เคยมีใครตายมาเป็นยารักษา นางได้เดินเที่ยวหาอยู่ปรากฏว่าทุกบ้านมีเมล็ดพันธุ์ฝักกาดแต่ไม่มีบ้านใดที่ไม่เคยมีคนไม่เคยตายมาก่อน จึงทำให้นางไม่ได้เมล็ดพันธุ์ฝักกาดมาพร้อมทั้งทำให้นางได้รู้เข้าใจถึงความเป็นจริงของชีวิตว่า มีความตายเป็นธรรมดา นางจึงทิ้งศพของบุตรแล้วกลับมาเฝ้าพระพุทธเจ้าพร้อมกราบทูลเรื่องราวที่นางได้ประสบมา พระพุทธเจ้าทรงทราบถึงภาวะจิตของนางจึงได้ทรงแสดงธรรมแก่นาง เมื่อสิ้นสุดพระธรรมเทศนา นางได้บรรลุเป็นพระโสดาบันต่อมา นางได้ขอบวชเป็นภิกษุณีและได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ในที่สุด^{๑๖} จากเรื่องดังกล่าวนี้ ทำให้มองเห็น

^{๑๓} L.sheilynComier, Harold Hackey, **The Professional Counselor A Process Guide to Heling**, (Bostion :AllynNad Bacon, 1995), p. 22.

^{๑๔} รศ. พญ. อัมพรโอตระกุล, **สุขภาพจิต**, (กรุงเทพมหานคร : วิทยพัฒน์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔.

^{๑๕} วิมพา. (บาลี) ๔/๑๓-๑๖/๑๓-๑๕. วิมพา. (ไทย) ๔/๑๓-๑๖/๑๓-๑๕.

^{๑๖} ธ.อ. (บาลี) ๑/๒/๔๙๙-๕๐๔.

กระบวนการหรือพุทธวิธีการให้การปรึกษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้จนเกิดผลสำเร็จอันสูงสุด แก่ทางก็สาโคตมี ด้วยการเข้าสู่กระแสของพระธรรมหัตถ์สันนิบาตโดยสิ้นเชิง

ดังนั้น ผู้วิจัย จึงมีความตระหนักต่อการเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนองค์ธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระองค์ได้ตรัสไว้ดีแล้ว เพื่อขับเคลื่อนวงล้อธรรมจักรอันจะเอื้อในการช่วยเหลือผู้คนให้พ้นจากความทุกข์ โดยผ่านพระธรรมทูตผู้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ที่จะนำพาให้พุทธศาสนิกชนให้พ้นและดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง ผู้ศึกษาจึงให้ความสนใจค้นคว้าวิจัยเรื่องรูปแบบและกระบวนการให้คำปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา เพื่อประยุกต์ศาสตร์ทางจิตวิทยาและพุทธจิตวิทยา โดยอาศัยกรอบแนวคิดพื้นฐานตามแนวพุทธวิธีการให้การปรึกษาและแนวทางในการพัฒนาจิตของบุคคล จากพุทธวิธีการให้การปรึกษาที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและเพื่อนำมาบูรณาการใช้ในการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาของบุคคล และสังคมในยุคปัจจุบัน พร้อมทั้งเป็นประโยชน์ต่อองค์กรพระพุทธศาสนา รัฐบาลและสถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์ที่สามารถนำผลงานวิจัย ไปใช้ในการวางแผนนโยบายและยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับชาติและนานาชาติแบบยั่งยืนวิวัฒนาการต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา

๑.๒.๒ เพื่อพัฒนาและประเมินผลรูปแบบกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา

๑.๒.๓ เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ รูปแบบและกระบวนการให้คำปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา

๑.๓.๒ การประเมินประสิทธิผลรูปแบบและกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา

๑.๓.๓ รูปแบบแนวทางการพัฒนากระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยแบบ (Mixed Methods Research) คือ วิจัยทั้งเชิงปริมาณและวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาได้ ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยในครั้งนี้ ในขั้นต้นได้ใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary research) โดยอาศัยข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ จากเอกสารแหล่ง

ต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบและกระบวนการการให้การศึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ รวมถึง แนวคิด ทฤษฎี และการให้การศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนาและพัฒนารูปแบบและกระบวนการการให้การศึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยา ผู้วิจัยมุ่งศึกษารูปแบบและกระบวนการการให้การศึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยา โดยอาศัยข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑) การวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระธรรมทูต ที่ผ่านการฝึกอบรมจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นับย้อนหลังไปตั้งแต่รุ่นที่ ๑-๒๐ รุ่น จำนวน ๑๓๐ รูป ซึ่งผู้วิจัย ได้คำนวณกลุ่มตัวอย่าง โดยการเปิดตารางของเครซี และมอร์แกน (Krejcie, R.V., and Morgan D.W.)^{๑๗} ที่ระดับความเชื่อมั่น ๙๕ % ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๙๗ รูปจากนั้นสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) โดยพิจารณาถึงการได้ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ครอบคลุมประเด็นสำคัญเกี่ยวกับรูปแบบ และกระบวนการการให้การศึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามหลักพุทธจิตวิทยา โดย กลุ่มพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๒) การวิจัยเชิงคุณภาพ

(๑) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มที่ ๑ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๔ รูป/คน ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ผู้ปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่ พระธรรมทูตทั้งในประเทศและต่างประเทศ นักจิตวิทยา ผู้เชี่ยวชาญด้านการให้การศึกษา โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ซึ่งพิจารณาถึงการได้ข้อมูลที่ครอบคลุมประเด็นสำคัญเกี่ยวกับรูปแบบ และกระบวนการการให้การศึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามหลักพุทธจิตวิทยา เป็นสำคัญ

(๒) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มที่ ๒ ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนทั้งสิ้น ๘ รูป/คน ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ผู้ปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่ พระธรรมทูตทั้งในประเทศและต่างประเทศ นักจิตวิทยา ผู้เชี่ยวชาญด้านการให้การศึกษา

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และศูนย์เครือข่ายกลุ่มพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ในโซนทวีปยุโรป

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยจะดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ.๒๕๕๙ ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๙ รวมระยะเวลา ๙ เดือน

^{๑๗} R.V. Krejcie and D.W. Morgan, " Determining Sample Size for Research Activities. " Psychological measurement (1970) : 607-610, อ้างถึงใน สุจิตรา บณยรัตพันธุ์. ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ 2534: 176-177.

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

รูปแบบและกระบวนการ หมายถึง เนื้อหา รูปแบบ วิธีการและขั้นตอนในการเผยแผ่พุทธธรรมเป็นการทำงานอย่างมีระบบและต่อเนื่อง

การปรึกษา หมายถึง กระบวนการให้ความช่วยเหลือ โดยผู้รับการปรึกษาพบปะกับผู้ให้การปรึกษาภายใต้สัมพันธภาพ ที่ช่วยให้ผู้รับการปรึกษาเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง สภาพแวดล้อมและปัญหา หรือความทุกข์ที่กำลังเผชิญหน้าอยู่ได้ดีขึ้น ผู้ให้การปรึกษาใช้เทคนิคและวิธีการทางจิตวิทยา ช่วยให้ผู้รับการปรึกษามีโอกาสสำรวจความรู้สึก ค่านิยม ตลอดจนข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับตนเอง อันนำไปสู่ทักษะในการแก้ปัญหา และการตัดสินใจเลือกวิธีการในการแก้ไขปัญหาและเป้าหมายในการดำเนินชีวิตของตนเองได้อย่างเหมาะสม

พุทธจิตวิทยา หมายถึง หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักกัลยาณมิตรธรรม หลักอริยสัจ ๔ หลักวิปัสสนากรรมฐาน และหลักไตรสิกขาอันเป็นหลักธรรมชาติของพฤติกรรมและการให้การปรึกษาที่สามารถนำไปบูรณาการในการแก้ปัญหานำพาให้บุคคลได้พ้นจากทุกข์

รูปแบบและกระบวนการการปรึกษา หมายถึง รูปแบบชุดฝึกอบรมตามแนวพุทธจิตวิทยาการให้การปรึกษา ได้แก่หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักกัลยาณมิตรธรรมหลักอริยสัจ ๔ หลักวิปัสสนากรรมฐานและหลักไตรสิกขา หลักพรหมวิหารธรรมและหลักโยนิโสมนสิการ ที่จะใช้เป็นกระบวนการให้ความช่วยเหลือ โดยผู้รับการปรึกษาพบปะกับผู้ให้การปรึกษา ภายใต้สัมพันธภาพที่ช่วยให้ผู้รับการปรึกษาเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง สภาพแวดล้อมและปัญหา หรือความทุกข์ที่กำลังเผชิญหน้าอยู่ได้ดีขึ้น โดยผ่านการฝึกอบรมตามรูปแบบและกระบวนการการให้การปรึกษาเชิงบูรณาการ ดังต่อไปนี้

สร้างปลูกจิตสำนึกพุทธจิตวิทยา หมายถึง การมอบหมายงานที่เหมาะสมกับความถนัดของแต่ละบุคคล ปฏิบัติตามกฎระเบียบ ในการปฏิบัติงานสนับสนุนให้พระธรรมทูตตัดสินใจ ในการปฏิบัติงาน มอบหมายความรับผิดชอบ ในการให้คำปรึกษากระตุ้นความสำนึกมีอิสระในการตัดสินใจในการเผยแผ่และการให้คำปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

สร้างแรงจูงใจการเผยแผ่ธรรมะ หมายถึง การสร้างแรงจูงใจในการเผยแผ่ธรรมะสร้างความมั่นใจ ขจัดอุปสรรค เลือกรับบุคคลที่เหมาะสมสนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวก และงบประมาณในการเผยแผ่ธรรมะ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องติดตามและให้กำลังใจอย่างต่อเนื่องแก่พระธรรมทูตสายต่างประเทศ

สร้างความเป็นกัลยาณมิตร หมายถึง การสร้างความคุ้นเคย สนับสนุนกับประชาชนทุกหมู่เหล่าให้คำปรึกษาในเรื่องต่างๆ ได้นำเคารพเลื่อมใส ประพฤติเป็นแบบอย่างประชาชนมีความหนักแน่นในเรื่องราวต่างๆ เป็นผู้รับฟังและแนะนำได้เป็นผู้นำที่ย่อม มีความประพฤติเรียบร้อยเป็นที่รักของชุมชน เป็นผู้มีภูมิธรรมทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นผู้มีเหตุผล สามารถแนะนำเหตุผลแก่ประชาชนได้ทุกโอกาส เมื่อประชาชนสงสัยอะไร พระธรรมทูตสามารถนำเหตุผลมาชี้แจงได้ชัดเจน เป็นผู้ทนต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ ได้ พร้อมจะรับฟังคำชี้แนะมาปรับปรุงให้เข้ากับชุมชนท้องถิ่น ความรู้แจ่มแจ้งสามารถตอบข้อสงสัยให้แก่ประชาชนได้ ไม่เป็นผู้แนะนำไปในทางเสียหายอันเป็นหนทางแห่งความเสื่อมของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

สร้างพัฒนาทักษะในการบําบัด หมายถึง การพัฒนาอบรมภาษาให้กับพระธรรมทูต เพื่อติดต่อสื่อสารพัฒนากระตุนทักษะในการพูด เป็นผู้รู้จักแสวงหาความรู้ เพื่อพัฒนาทักษะในการบําบัดสามารถพูดให้ผู้อื่นเข้าใจ ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ฉลาดในการบําบัดความทุกข์ให้กับผู้ฟังช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดปล่อยบําบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชนของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

สร้างบทบาทและหน้าที่พระธรรมทูต หมายถึง การแสดงธรรมในโอกาสงานต่างๆ ทั้งงานมงคล และงานอวมงคลผลิตสื่อในการเผยแผ่ธรรมะทั้งด้านภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวการสอนปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแก่ผู้สนใจทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จัดการเรียนการสอนแก่ผู้ที่สนใจเฉพาะ เช่น ภาษาไทยและวัฒนธรรมไทย บูรณะปฏิสังขรณ์วัดให้ดูดีและสะอาด เรียบร้อยรักษาประเพณีในวันสำคัญทางพุทธศาสนา และปฏิบัติกิจกรรมประจำวันของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

สร้างแผนการดำเนินงานและประเมินผลการปฏิบัติงาน หมายถึง การจัดทำแผนการให้คำปรึกษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาปฏิบัติตามแผนการให้คำปรึกษาและการเผยแผ่พุทธศาสนา สร้างเครือข่ายการจัดทำแผนการดำเนินงานประเมินผลการปฏิบัติงานการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง วิเคราะห์โอกาสความสำเร็จของการสร้างแผนการดำเนินงานนำผลการประเมินการปฏิบัติงานมาปรับปรุง แก้ไขเพื่อการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การทำให้ขยายออกไปซึ่งศาสนาที่มีหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ทำให้คำสอนพระพุทธองค์เจริญแพร่หลายไปในหมู่พุทธศาสนิกชน คือ ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ที่จะให้เกิดความรู้ความเข้าใจสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้องเหมาะสมตามพระธรรมวินัย

พระธรรมทูตสายต่างประเทศ หมายถึง ภิกษุผู้นำธรรมะไปเผยแผ่แก่ประชาชน ทำงานด้านการเผยแผ่ ตามกฎ ระเบียบ คำสั่ง ของมหาเถรสมาคม ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยหมายถึง พระที่ได้รับมอบหมาย ให้มีหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ โดยจะต้องได้รับการอบรมจากโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับ

ผลการศึกษาวิจัยนี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา ดังนี้

๑.๖.๑ ได้ทราบข้อมูลกระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา

๑.๖.๒ ได้ทราบรูปแบบและการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา

๑.๖.๓ ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัย รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยได้รวบรวมเป็นแนวทาง ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบ
- ๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา
- ๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการปรึกษา
- ๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ
- ๒.๕ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการปรึกษาเผยแผ่พระธรรมทูตตามแนวพุทธจิตวิทยา
- ๒.๗ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการปรึกษาการเผยแผ่ตามแนวพุทธจิตวิทยา
- ๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๙ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบ

ความหมายของรูปแบบ

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายไว้ว่า รูปแบบ หมายถึง รูปที่กำหนดขึ้นเป็นหลัก หรือเป็นแนว ซึ่งเป็นที่ยอมรับ เช่น รูปแบบร้อยกรอง ; (ศิลปะ) สิ่ง que แสดงให้เห็นว่าเป็นเช่นนั้นๆ อย่าง รูปคน รูปบ้าน รูปปลา รูปใบไม้ รูปผู้หญิง, รูปแบบบ้าน รูปแบบวัด^๑

นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงรูปแบบ สามารถจัดกลุ่มความหมายของรูปแบบได้ ๔ ลักษณะ คือ

๑. รูปแบบที่เสมือนจริงแต่มีขนาดเล็กลง หรือย่อส่วนเพื่อนำไปใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินการต่อไป
๒. สิ่ง que แสดงถึงโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างชุดของปัจจัย หรือองค์ประกอบที่สำคัญในเชิงเหตุผลเพื่อช่วยให้เข้าใจข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง โดยมีลักษณะเชิงกายภาพหรือเชิงคุณลักษณะก็ได้
๓. แบบอย่างหรือแนวทางในการกระทำหรือดำเนินการใดๆ โดยแสดงหรืออธิบายให้เห็นถึงโครงสร้างทางความคิดหรือความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่สำคัญ

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร:นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๙๖๕.

๔. สิ่งพัฒนาขึ้น เพื่ออธิบายคุณลักษณะที่สำคัญของปรากฏการณ์ที่จะทำให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจโดยรายละเอียด และองค์ประกอบของรูปแบบที่เหมาะสม ไม่ได้มีการกำหนดไว้ตายตัว แต่ขึ้นกับลักษณะของปรากฏการณ์และวัตถุประสงค์ของผู้สร้างหรือพัฒนารูปแบบ ดังนั้นรูปแบบอาจเป็นแบบง่ายหรือซับซ้อนก็ได้^๒

จากการสังเคราะห์ความหมายของรูปแบบตามแนวคิดสรุปได้ว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่งพัฒนาขึ้น เพื่ออธิบายคุณลักษณะที่สำคัญของปรากฏการณ์ ให้เป็นรูปแบบเชิงกายภาพที่เสมือนจริงแสดงถึงโครงสร้างและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของสิ่งที่ศึกษาให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น เห็นเป็นรูปธรรม ส่วนรายละเอียดและองค์ประกอบของรูปแบบจะขึ้นกับลักษณะปรากฏการณ์และวัตถุประสงค์ของผู้สร้างและพัฒนารูปแบบ^๓

เบญจพร แก้วมีศรี กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง ตัวแทนของความเป็นจริงในการทำให้ความสลับซับซ้อนสามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น การสะท้อนบางส่วนของปรากฏการณ์ออกมาให้เห็นความสัมพันธ์ต่อเนื่องและความเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน การเชื่อมโยงสิ่งที่เกี่ยวข้องมาไว้ด้วยกัน โดยจะต้องใช้ข้อมูลเหตุผล และฐานคติมาประกอบ การแสดงรูปแบบสามารถทำให้หลายลักษณะตั้งแต่กายภาพซึ่งเป็นรูปแบบของวัตถุและรูปแบบเชิงคุณลักษณะที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์ด้านภาษาหรือสัญลักษณ์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่ารูปแบบ หมายถึง รูปแบบอย่างง่ายหรือย่อส่วน (Simplified Form) ของปรากฏการณ์ต่างๆ ที่ผู้เสนอรูปแบบดังกล่าวได้ศึกษาและพัฒนาขึ้นมา เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ให้เข้าใจง่ายขึ้น หรือในบางกรณีอาจใช้ประโยชน์ในการพยากรณ์ปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้น ตลอดจนอาจใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไป^๔

พูลสุข หิงคานนท์ กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่แสดงโครงสร้างทางความคิดองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่สำคัญของเรื่องที่ศึกษา^๕

เยาวดี วิบูลย์ศรี กล่าวว่ารูปแบบ คือ วิธีการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งถ่ายทอดความคิดความเข้าใจ ตลอดจนทั้งจิตนาการที่มีต่อปรากฏการณ์หรือเรื่องราวใด ๆ ให้ปรากฏโดยใช้สื่อสารในลักษณะต่างๆ เช่น ภาพวาด แผนภูมิ หรือแผนผังต่อเนื่อง ให้สามารถเข้าใจได้ง่าย โดยสามารถนำเรื่องราวหรือประเด็นต่างๆ ได้อย่างกระชับภายในหลักการอย่างมีระบบ ดังนั้น “โมเดล” หรือ “รูปแบบ” จึงสามารถนำไปใช้ในลักษณะต่างๆ คือ

^๒ กรรณิกา เจริญชัย, “การพัฒนารูปแบบการประเมินประสิทธิผลองค์การของวิทยาลัยพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต**, ภาควิชาบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙).

^๓ เตือนใจ รักษาพงศ์, “การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้เพื่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๑).

^๔ เบญจพร แก้วมีศรี, “การนำเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณภาพลักษณะภาวะผู้นำของผู้บริหารวิทยาลัยพยาบาล สังกัดกระทรวงสาธารณสุข”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต**, ภาควิชาบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๘๙.

^๕ พูลสุข หิงคานนท์, “การพัฒนารูปแบบการจัดองค์การของวิทยาลัยพยาบาล กระทรวงสาธารณสุข”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต**, ภาควิชาบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๕๐.

๑) เป็นแบบจำลองในลักษณะเลียนแบบ
 ๒) เป็นตัวแบบที่ใช้เป็นแบบอย่าง
 ๓) เป็นแผนภาพที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์และหลักการของระบบ
 ๔) เป็นแผนผังของการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ด้วยความสัมพันธ์เชิงระบบการนำเสนอรูปแบบมีลักษณะสำคัญ ๔ ประการ คือ

๑) เป็นการถ่ายทอดในลักษณะเลียนแบบ หรือถ่ายทอดจากความเข้าใจ ตลอดจนจินตนาการของคนที่เมื่อปรากฏการณ์ใดๆ ออกมาเป็นโครงสร้างที่มีระบบระเบียบ ง่ายต่อการรับรู้ของบุคคลอื่น

๒) ลักษณะของรูปแบบไม่ใช่การบรรยาย หรือการพรรณนาอย่างยืดยาว แต่เป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์และหลักของระบบ

๓) ตัวรูปแบบเน้นเฉพาะส่วนสำคัญ เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจที่ตรงกันระหว่างผู้นำเสนอรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อยได้โดยการนำเสนอเพียงครั้งเดียว

๔) ภาพลักษณ์ของรูปแบบมุ่งการสื่อสารให้กระชับ รับรู้ภาพรวมของความหมาย มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อยๆ ได้ โดยการนำเสนอเพียงครั้งเดียว^๖

ทิตนา แชมมณี ได้ให้ความหมายของรูปแบบไว้ว่า หมายถึงตัวแทนที่สร้างขึ้นเพื่ออธิบายพฤติกรรมของลักษณะบางประการของสิ่งที่เป็นจริงอย่างหนึ่ง หรือเป็นเครื่องมือทางความคิดที่บุคคลใช้ในการหาความรู้ ความเข้าใจในปรากฏการณ์^๗

บุญชุม ศรีสะอาด ได้ให้ความหมายของรูปแบบไว้ว่า หมายถึงโครงสร้างที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ หรือตัวแปรต่างๆ ผู้วิจัยสามารถใช้รูปแบบอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ หรือตัวแปรต่างๆ ที่มีในปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือในระบบต่างๆ อธิบายลำดับขั้นตอนขององค์ประกอบหรือกิจกรรมในระบบ^๘

สุเทพ บุญเติม ได้สรุปความหมายของรูปแบบไว้ว่า รูปแบบเป็นการจำลองภาพในอุดมคติที่นำไปสู่การอธิบายคุณลักษณะสำคัญของปรากฏการณ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจที่ไม่มีองค์ประกอบตายตัว หรือรายละเอียดทุกแง่มุม โดยผ่านกระบวนการทดสอบอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดความแม่นยำและเชื่อถือได้^๙

^๖ เยาวดี วิบูลย์ศรี, การประเมินโครงการ : แนวคิด และแนวปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

^๗ ทิตนาแชมมณี, รูปแบบการเรียนการสอน:ทางเลือกที่หลากหลาย, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑.

^๘ บุญชุม ศรีสะอาด และนิภา ศรีโพธิ์โรจน์. รูปแบบการสอนวิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัยที่มีประสิทธิภาพ, (มหาสารคาม : ปริดาการพิมพ์, ๒๕๕๑).

^๙ สุเทพบุญเติม, “การพัฒนาแบบการกำกับติดตามสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๙), หน้า๒๗.

Tosi, H.L., and Carroll, S.J. ให้ความหมายของรูปแบบ สรุปว่าเป็นชุดของแนวคิดที่แสดงถึงโครงสร้างอย่างมีระบบและมีองค์ประกอบต่างๆ ที่สัมพันธ์กันและเป็นตัวแทนของจริงที่สามารถอธิบายถึงการพัฒนาแบบการบริหาร ประกอบด้วย หลักการบริหาร หน้าที่การบริหาร^{๑๐}

C.v.Good ได้รวบรวมความหมายของรูปแบบไว้ในพจนานุกรมการศึกษา ๔ ประการ คือ

๑. เป็นแบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำ
๒. เป็นตัวอย่างเพื่อการเลียนแบบ เช่น การออกเสียงภาษาต่างประเทศเพื่อให้ผู้เรียนได้เลียนแบบ เป็นต้น
๓. เป็นแผนภูมิหรือรูปสมมติซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลักการ หรือแนวคิด
๔. เป็นชุดของปัจจัย หรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งรวมกันเป็นตัวอย่างประกอบและเป็นสัญลักษณ์ทางระบบสังคม อาจจะเขียนออกมาเป็นสูตรทางคณิตศาสตร์ หรือบรรยายเป็นภาษาก็ได้^{๑๑}

ฟอร์ส และริชเชอร์ (Forcese and Richer) กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง การย่อหรือเลียนแบบความสัมพันธ์ที่ปรากฏอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริงของปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยในการจัดระบบความคิดในเรื่องนั้นให้ง่ายขึ้นและเป็นระเบียบ สามารถเข้าใจลักษณะสำคัญของปรากฏการณ์นั้น รูปแบบจึงมีชื่อเรียกต่างๆ กันออกไป เช่น การจำแนกประเภท (Typology) กรอบแนวคิด (Conceptual Framework) การแยกเป็นชนิด (Taxonomy) เป็นต้น^{๑๒}

วิลเลอร์ (Willer) กล่าวว่า รูปแบบเป็นการสร้างมโนทัศน์ (Conceptualization) เกี่ยวกับชุดของปรากฏการณ์โดยอาศัยหลักการ (Rational) ของระบบรูปนัย (Formal System) และมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำให้เกิดความกระจ่างชัดของนิยาม ความสัมพันธ์ และประพจน์ที่เกี่ยวข้อง^{๑๓}

สมิท และคนอื่นๆ (Smith and Other) กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง การย่อปรากฏการณ์จริงให้เล็กลง เพื่อใช้ทำความเข้าใจข้อเท็จจริง ปรากฏการณ์ หรือพฤติกรรมต่างๆ โดยจัดวางแบบแผนให้เข้าใจง่ายขึ้น รูปแบบไม่ใช่ข้อเท็จจริงแต่เป็นตัวแทนของความจริง หรือปรากฏการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้น^{๑๔}

สรุป อธิบายได้ว่าหมายถึงคุณลักษณะที่สำคัญของปรากฏการณ์ ให้เป็นรูปแบบเชิงกายภาพที่เสมือนจริงแสดงถึงโครงสร้างและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของสิ่งที่ศึกษาให้เข้าใจได้

^{๑๐} H.L. Tosi and S.J. Carroll, **Management**. 2nd ed. New York : John Wiley and Sons, 1982.

^{๑๑} C.V. Good, **Dictionary of Education**, 3rd ed. (New York : McGraw – Hill, 1973), 16

^{๑๒} D.P. Forcese and S. Richer, **Social Research Methods** (Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice – Hall, 1973), 5.

^{๑๓} D. Willer, **Scientific Sociology : Theory and Method** (Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice – Hall, 1968), 15.

^{๑๔} R.H. Smith and others, **Management : Making Organizations Perform** (NewYork : Macmillan, 1980), 3.

ง่ายขึ้นเห็นเป็นรูปธรรม ส่วนรายละเอียดและองค์ประกอบของรูปแบบจะขึ้นกับลักษณะปรากฏการณ์ และวัตถุประสงค์ของผู้สร้างและพัฒนารูปแบบ^{๑๕}

รูปแบบความเป็นจริงในการทำให้ความสลับซับซ้อนสามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น การสะท้อน บางส่วนของปรากฏการณ์ออกมาให้เห็นความสัมพันธ์ต่อเนื่อง และความเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน การเชื่อมโยงสิ่งที่เกี่ยวข้องมาไว้ด้วยกันโดยจะต้องใช้ข้อมูลเหตุผลและฐานคติมาประกอบ การแสดง รูปแบบสามารถทำให้หลายลักษณะ ตั้งแต่กายภาพซึ่งเป็นรูปแบบของวัตถุและรูปแบบเชิงคุณลักษณะ ที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์ด้านภาษาหรือสัญลักษณ์ สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นจริงที่เข้าใจได้ง่ายซึ่ง สามารถใช้เป็นโมเดลหรือสัญลักษณ์

องค์ประกอบของรูปแบบ

Bardo & Hartman ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับองค์ประกอบของรูปแบบไว้ว่า การที่จะระบุ ว่ารูปแบบใดรูปแบบหนึ่งจะต้องประกอบด้วยรายละเอียดมากน้อยเพียงใด จึงจะเหมาะสมและรูปแบบนั้นควรมีองค์ประกอบอะไรบ้าง ไม่ได้มีข้อกำหนดที่แน่นอนทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์นั้นๆ^{๑๖}

Brown and Moberg ได้ทำการสังเคราะห์องค์ประกอบของแบบจำลอง พบว่ารูปแบบ ส่วนใหญ่ ประกอบด้วย

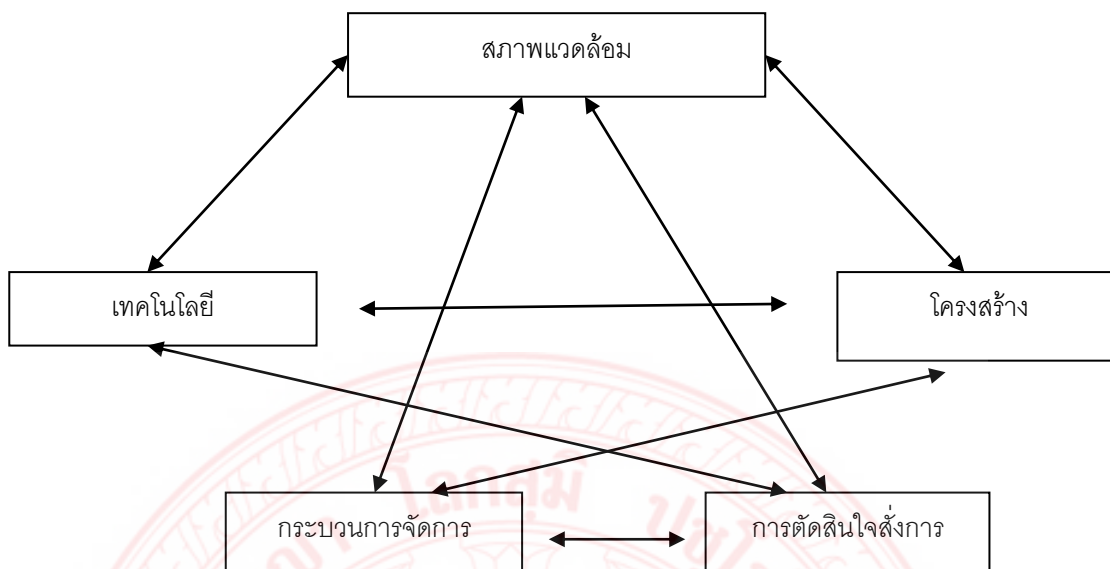
- ๑) สภาพแวดล้อม (Environment)
- ๒) เทคโนโลยี (Technology)
- ๓) โครงสร้าง (Structure)
- ๔) กระบวนการจัดการ (Management Process)
- ๕) การตัดสินใจสั่งการ (Decision - Making)^{๑๗}

รูปแบบการศึกษากับการจัดองค์การและการบริหารของ Brown and Moberg มีลักษณะดังนี้

^{๑๕} เตือนใจ รักหาพงศ์, “การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้เพื่อการบริหารงานวิชาการของ สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุณบัณฑิต, สาขาวิชาบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๑).

^{๑๖} John W. Bardo and John J. Hartman, *Urban Sociology : A Systematic Introduction*, U.S.A. : F.E.Peacock Publishers, Inc. 1982.

^{๑๗} W.B. Brown and D.J. Moberg, *Organization Theory and Management : A Macro Approach*, (New York : John Wiley and Sons, 1980), 16 – 17.

แผนภูมิที่ ๒.๑ รูปแบบเชิงระบบและสถานการณ์ของ Brown and Moberg

ที่มา : W.B. Brown and D.J.Moberg, Organization Theory and Management : A Macr Approach (New York : John Wiley and Sons, ๑๙๘๐), ๑๗.

วิสุทธิ์ วิจิตรพัชรารณ ได้แสดงองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการศึกษาแบบกระจายอำนาจในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ ความนำประกอบด้วย แนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์ และอำนาจหน้าที่

ส่วนที่ ๒ องค์ประกอบของรูปแบบและสาระสำคัญของการกระจายอำนาจ

ส่วนที่ ๓ ยุทธศาสตร์การดำเนินงาน และเงื่อนไขความสำเร็จ^{๑๘}

ศิริชัย กาญจนวาสี และคณะ ได้กล่าวไว้ว่า รูปแบบของระบบการบริหารจัดการศึกษาแบบบูรณาการสำหรับเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบ คือ

๑. ภาพวาดความสำเร็จ
๒. การกำหนดโครงสร้าง
๓. การบริหารจัดการ
๔. ติดตามกำกับ^{๑๙}

สรุป การกำหนดรูปแบบขององค์ประกอบจะขึ้นอยู่กับลักษณะของปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา แต่อย่างไรก็ตามองค์ประกอบของรูปแบบส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับองค์การ บุคคล และ

^{๑๘} วิสุทธิ์ วิจิตรพัชรารณ, “การพัฒนาแบบการจัดการศึกษาแบบกระจายอำนาจในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวทางพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๔๗), บทคัดย่อ.

^{๑๙} ศิริชัย กาญจนวาสี, *ทฤษฎีการประเมิน*, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

กระบวนการจัดการ ซึ่งรายละเอียดขององค์ประกอบนั้นอาจกำหนดหรือเลือกใช้ตามความเหมาะสม และความสอดคล้องกับเป้าหมายที่ตั้งไว้

ประเภทของรูปแบบ

นักวิชาการได้ทำการแบ่งประเภทของรูปแบบไว้ต่างกัน ดังนี้

Tosi and Carroll กล่าวไว้ว่า รูปแบบอาจจะมีรูปแบบอย่างง่าย ๆ ไปจนกระทั่งถึงรูปแบบที่มีความซับซ้อนมากๆ และมีทั้งรูปแบบเชิงกายภาพ (Physical Model) ที่เป็นแบบจำลองของวัตถุ และรูปแบบเชิงคุณลักษณะ (Qualitative Model) ที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์ด้วยภาษาหรือสัญลักษณ์ รูปแบบในทางสังคมศาสตร์ มักหมายถึง เป็นชุดของข้อความเชิงนามธรรมเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เราสนใจ เพื่อใช้ในการนิยามคุณลักษณะ หรือบรรยายคุณสมบัติต่างๆ ให้เกิดความเข้าใจได้ง่าย ดังนั้น รูปแบบจึงไม่ได้บรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์อย่างละเอียด ทุกแง่มุม เพราะจะทำให้โมเดลมีความซับซ้อนและยุ่งยากเกินไปในการที่จะทำความเข้าใจ^{๒๐}

Keeves จำแนกรูปแบบทางการศึกษา และสังคมศาสตร์ ออกเป็น ๔ ประเภท ดังนี้

๑. รูปแบบเชิงเทียบเคียง (Analogue Model) เป็นรูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปไมยเทียบเคียงในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจเชิงรูปธรรม สร้างขึ้นโดยใช้หลักการเทียบเคียงโครงสร้างของรูปแบบให้สอดคล้องกับลักษณะที่คล้ายคลึงกันและสอดคล้องกับลักษณะของข้อมูล หรือความรู้ที่มีอยู่ โดยต้องมียุทธศาสตร์ประกอบของรูปแบบชัดเจน สามารถนำไปทดสอบข้อมูลเชิงประจักษ์ได้ และสามารถนำไปใช้ในการหาข้อสรุปของปรากฏการณ์ได้อย่างกว้างขวาง

๒. รูปแบบเชิงข้อความ (Semantic Model) เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิ หรือรูปภาพ เพื่อให้เห็นโครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบ และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของปรากฏการณ์นั้น ๆ

๓. รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ (Mathematical Model) รูปแบบประเภทนี้ใช้สมการทางคณิตศาสตร์ แสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ หรือตัวแปร มักนิยมใช้ในการศึกษาสาขาจิตวิทยา โดยเฉพาะด้านพฤติกรรมศาสตร์ ตลอดจนสาขาศึกษาสังคมศาสตร์ และบริหารการศึกษา

๔. รูปแบบเชิงสาเหตุ (Causal Model) เป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากเทคนิคการวิเคราะห์เส้นทาง (path analysis) ร่วมกับหลักการสร้างรูปแบบเชิงข้อความทำให้สามารถศึกษา รูปแบบเชิงข้อความ ที่มีตัวแปรซับซ้อนได้ โดยต้องอาศัยทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง หรืองานวิจัยที่มีมาแล้ว นำมาแสดงความสัมพันธ์ เชิงเหตุ และผลระหว่างตัวแปร เพื่อให้ได้รูปแบบและลักษณะสมการเส้นตรง ซึ่งสามารถทดสอบได้^{๒๑}

นอกจากนี้ Steiner จำแนกรูปแบบออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. รูปแบบเชิงปฏิบัติ (Practical Model or Model - of) รูปแบบประเภทนี้เป็นรูปแบบจำลองทางกายภาพ เช่นแบบจำลองรถยนต์ เครื่องบิน ภาพจำลอง

^{๒๐} H.L.Tosi and S.J. Carroll, **Management**, 2nd ed. New York : John Wiley and Sons, 1982.

^{๒๑} P.J. Keeves, **Educational Research, Methodology Measurement**, An International Handbook (Oxford : Pergamon Press, 1988), 561 – 565.

๒. รูปแบบเชิงทฤษฎี (Theoretical Model of Model-for) เป็นแบบจำลองที่สร้างขึ้นจากกรอบความคิดที่มีทฤษฎีเป็นพื้นฐาน ตัวทฤษฎีเองไม่ใช่รูปแบบหรือแบบจำลอง แต่เป็นตัวช่วยให้เกิดรูปแบบที่มีโครงสร้างต่างๆ ที่สัมพันธ์กัน^{๒๒}

Joyce & Weill ได้จัดแบ่งประเภทรูปแบบตามแนวคิดพื้นฐานในการเสนอรูปแบบในการบรรยายและอธิบายปรากฏการณ์นั้น ๆ เป็นหลัก และได้แบ่งรูปแบบไว้ ๔ รูปแบบ คือ

๑. Informational-Processing Model เป็นรูปแบบที่ยึดหลักความสามารถในกระบวนการประมวลข้อมูลของผู้เรียนและแนวทางในการปรับปรุงวิธีการจัดเก็บข้อมูลให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๒. Personal Model เป็นรูปแบบที่ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลและการพัฒนาบุคคลเฉพาะราย โดยมุ่งเน้นกระบวนการที่แต่ละบุคคลจัดระบบและปฏิบัติต่อสรรพสิ่ง (Reality)ทั้งหลาย

๓. Social Interaction Model เป็นรูปแบบที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและบุคคลต่อสังคม

๔. Behavior Model เป็นกลุ่มของรูปแบบการสอนที่ใช้องค์ความรู้ด้านพฤติกรรมศาสตร์เป็นหลักในการพัฒนารูปแบบ จุดเน้นที่สำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สังเกตได้ของผู้เรียนมากกว่าการพัฒนาโครงสร้างทางจิตวิทยาและพฤติกรรมที่ไม่สามารถสังเกตได้^{๒๓}

Husen & Postlethwaite ได้แบ่งประเภทของรูปแบบไว้ ๕ ประการ คือ

๑. รูปแบบเชิงอุปมาหรือเปรียบเหมือน (Analogue Models) เป็นรูปแบบที่ใช้หลักการคิดหาเหตุผล รูปแบบนี้นิยมใช้ในสาขาวิทยาศาสตร์ทางกายภาพ รูปแบบนี้ไม่ค่อยใช้ในสาขาสังคมและพฤติกรรมศาสตร์ ตัวอย่างของรูปแบบประเภทนี้ใช้ทางการศึกษา คือ ขนาดของโรงเรียนหรือจำนวนของนักเรียนในโรงเรียน เช่น ตามเกณฑ์อายุ ตามเขตพื้นที่ ตามการย้ายเข้ามาอยู่ของผู้ปกครอง รูปแบบนี้มีประโยชน์ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงและการทำนายในอนาคต ซึ่งสามารถใช้ในการวางแผนและการกำหนดนโยบายได้

๒. รูปแบบเชิงภาษา (Semantic Models) เป็นรูปแบบที่แสดงออกด้วยการใช้คำพูด ภาษา ท่าทาง รูปภาพ เป็นหลัก แต่รูปแบบนี้มีจุดอ่อนที่ขาดความชัดเจนแน่นอนที่ยากต่อการทดสอบ ฉะนั้น รูปแบบนี้จึงขึ้นอยู่กับความชัดเจนของการใช้ภาษา

๓. รูปแบบเชิงแบบแผน (Schematic Models) เป็นรูปแบบที่แสดงแผนที่หรือแผนภูมิที่จะพยายามเชื่อมโยงหน่วยงานและกลุ่มต่างๆ ให้เข้ามาสัมพันธ์กัน รูปแบบนี้นิยมใช้ในสาขาจิตวิทยา

๔. รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ (Mathematic Models) รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์นี้มีประโยชน์ที่สามารถทำให้ข้อสันนิษฐานได้มีการพิจารณาด้วยเชิงปริมาณ และการทดสอบได้ด้วย

^{๒๒} G.A. Steiner, *Individual behavior and group achievement*. New York : Oxford University Press, 1969.

^{๒๓} Joyce & Weill, อ่างในอัมพรเรืองศรี, “การพัฒนากระบวนการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (สาขาวิชาการศึกษาและการพัฒนาสังคม), หน้า ๕๔-๕๕.

ข้อมูลเชิงประจักษ์ รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์สามารถเขียนความสัมพันธ์ได้ในรูปสูตรหรือสมการทางคณิตศาสตร์ได้

๕. รูปแบบเชิงเหตุผล (Casual Models) รูปแบบนี้เริ่มได้รับความสนใจในช่วงหลังปี ค.ศ. ๑๙๗๐ และนิยมใช้ในการวิจัยมากขึ้น เชื่อกันว่ารูปแบบนี้เริ่มใช้ในสาขาพันธุศาสตร์ ซึ่งมีการนำเทคนิคการวิเคราะห์เส้นทาง (Path Analysis) มาใช้ แนวคิดสำคัญของรูปแบบเชิงเหตุผลนี้จะเกี่ยวข้องกับการสร้างสมการโครงสร้างอย่างง่ายของสาเหตุกับตัวแปรต่างๆ ภายใต้การให้เหตุผลการตัดสินใจ^{๒๔}

สรุปว่า รูปแบบมีหลายประเภท เช่น รูปแบบทางการศึกษาและสังคมศาสตร์ ได้แบ่งออกเป็น รูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปไมยเทียบเคียงปรากฏการณ์ซึ่งเป็นรูปธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม รูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิ รูปภาพ รูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์เป็นสื่อในการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ และรูปแบบที่นำเอา ตัวแปรต่างๆ มาสัมพันธ์กันเชิงเหตุและผลที่เกิดขึ้น เป็นต้น

คุณลักษณะที่ดีของรูปแบบ

คุณลักษณะที่ดีของรูปแบบตามแนวคิดของ Keeves สรุปได้ว่ารูปแบบที่ดีควรมีลักษณะ ๕ ประการ คือ

๑. ควรประกอบด้วยความสัมพันธ์ของตัวแปรแบบมีโครงสร้าง
๒. มีลักษณะที่ใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ผลและสามารถตรวจสอบได้ด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์
๓. มีโครงสร้างหรือกลไกเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ในเชิงเหตุผลได้อย่างชัดเจน
๔. นำไปสู่การสร้างแนวความคิดใหม่หรือความสัมพันธ์ใหม่ของปรากฏการณ์ที่ศึกษาและ
๕. ความสอดคล้องระหว่างรูปแบบกับทฤษฎีของเรื่องหรือปรากฏการณ์ที่จะใช้รูปแบบ^{๒๕}

ในงานวิจัยนี้ รูปแบบที่ผู้วิจัยใช้คือ รูปแบบเชิงทฤษฎี ซึ่งเป็นรูปแบบที่สร้างขึ้นจากกรอบแนวคิดทางทฤษฎีเป็นพื้นฐาน แสดงถึงโครงสร้างและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของสิ่งที่ศึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการหาข้อสรุป และอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น และนำไปสู่การสร้างแนวคิดใหม่หรือความสัมพันธ์ใหม่ของปรากฏการณ์ที่ศึกษา

การพัฒนารูปแบบ

การพัฒนารูปแบบ อาจจะมีขั้นตอนในการดำเนินงานแตกต่างกันออกไป แต่โดยทั่วไปแล้ว การพัฒนารูปแบบ แบ่งออกเป็น ๒ ขั้นตอน คือ การสร้างรูปแบบ (Construct) และการหา

^{๒๔} Husen & Postlethwaite, อ้างในอัมพรเรืองศรี, “การพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”, วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (สาขาวิชาการศึกษาและการพัฒนาสังคม), หน้า ๕๓.

^{๒๕} J.P. Keeves, Models and Model Building. In Keeves, John P. (Editor). **Educational Research, Methodology, and Measurement: And International Handbook**. U.K.: Pergamon Press : Mcmillan, 1988.

ความเที่ยงตรง (Validity) ของรูปแบบ ส่วนรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนว่ามีการดำเนินการอย่างไร นั้น ขึ้นอยู่กับกรอบแนวคิดซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบนั้นๆ

Keeves ได้กล่าวถึงหลักการอย่างกว้างๆ ในกำกับเพื่อการพัฒนาแบบไว้ ๔ ประการคือ

๑ รูปแบบควรประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้าง (ของตัวแปร) มากกว่าความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงธรรมดา อย่างไรก็ตามความเชื่อมโยงแบบเส้นตรง แบบธรรมดาทั่วไปนั้นก็มีประโยชน์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาวิจัยในช่วงต้นของการพัฒนารูปแบบ

๒ รูปแบบควรใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ผลที่จะเกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบได้ สามารถตรวจสอบได้โดยการสังเกต และหาข้อสนับสนุนด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ได้

๓ รูปแบบควรจะต้องระบุหรือชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษา ดังนั้น นอกจากรูปแบบจะเป็นเครื่องมือในการพยากรณ์ได้ ควรใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ได้ด้วย

๔ นอกจากคุณสมบัติต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว รูปแบบควรเป็นเครื่องมือในการสร้างมโนทัศน์ใหม่ และการสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่^{๒๖}

การพัฒนาแบบ (Model Development) หมายถึง กระบวนการสร้างหรือพัฒนาแบบจำลอง รุ่งนภา จิตรโรจนรักษ์^{๒๗}

ขั้นตอนการพัฒนาแบบ

นักวิชาการต่างๆ ได้กล่าวถึงขั้นตอนการพัฒนาแบบไว้ดังนี้

พูลสุข หิงคานนท์ ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาแบบการจัดองค์การของวิทยาลัยพยาบาล สังกัดกระทรวงสาธารณสุข แบ่งขั้นตอนการวิจัยเป็น ๕ ขั้นตอน คือ ๑) การศึกษาเอกสารเพื่อกำหนดกรอบการวิจัย ๒) การศึกษาสภาพปัญหาการจัดองค์การ ๓) การสร้างแบบการจัดองค์การวิทยาลัยในขั้นต้น ๔) การทดสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแบบขั้นต้น โดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และ ๕) ปรับปรุงและพัฒนาแบบให้สมบูรณ์^{๒๘}

ดิเรก วรรณเศียร กล่าวว่า การพัฒนาแบบจำลอง หมายถึง กระบวนการในการสร้างหรือพัฒนาแบบจำลอง ซึ่งประกอบด้วย ๑) การศึกษาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง ๒) การกำหนดหลักการและองค์ประกอบของแบบจำลอง ๓) การร่างแบบจำลอง ๔) การตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้หรือการทดลองใช้แบบจำลอง^{๒๙}

^{๒๖} P.J. Keeves, *Educational Research, Methodology Measurement*, An International Handbook (Oxford : Pergamon Press, 1988), 560.

^{๒๗} รุ่งนภา จิตรโรจนรักษ์, “การพัฒนาแบบการบริหารของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทย”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต*, สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^{๒๘} พูลสุข หิงคานนท์, “การพัฒนาแบบการจัดองค์การของวิทยาลัยพยาบาล สังกัดกระทรวงสาธารณสุข”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต*, สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๗.

^{๒๙} ดิเรก วรรณเศียร, “การพัฒนาแบบจำลองสมบูรณ์ ในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานสำหรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต*, สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๕๔.

อุทัย บุญประเสริฐ กล่าวว่า การพัฒนาแบบจำลองโดยทั่วไปอาจแบ่งเป็น ๒ ตอนที่สำคัญ คือ การสร้างแบบจำลองและการหาความตรงของแบบจำลองและขั้นตอนการดำเนินงานในรายละเอียดที่สำคัญ โดยทั่วไปมักจะแบ่งเป็น ๕ ขั้นตอนประกอบด้วย

๑ การศึกษาสภาพ ระบบ และสภาพแวดล้อมของระบบปัจจุบัน (การวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจระบบปัจจุบันให้ชัดเจน)

๒ การค้นหาและระบุปัญหาและความต้องการอันจำเป็น (Needs) ของระบบปัจจุบัน (หาว่าควรปรับปรุง และแก้ไข หรือพัฒนาอะไร)

๓ จัดสร้าง จัดทำแบบจำลอง ออกแบบจำลอง หรือเสนอแบบจำลองที่เป็นทางเลือกสำหรับการปรับปรุง แก้ไข หรือพัฒนา

๔ ทดสอบความเป็นไปได้ ความเหมาะสมในการปฏิบัติ และการยอมรับโดยเฉพาะของ คณะผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้อง

๕ ปรับต้นแบบเป็นแบบจำลองฉบับสมบูรณ์ที่เหมาะสมกับการนำไปปฏิบัติ^{๓๐}

รุ่งนภา จิตรโรจน์รักษ์ ได้กำหนดขั้นตอนการพัฒนารูปแบบออกเป็น ๓ ตอนหลัก ซึ่งประกอบด้วย ๔ ขั้นตอนย่อย ได้แก่

ขั้นตอนที่ ๑ ขั้นตอนการพัฒนารูปแบบ ประกอบด้วย ๒ ขั้นตอนย่อย คือ ๑ ศึกษาองค์ความรู้และข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการพัฒนารูปแบบของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานทั้งในส่วนแนวคิด ทฤษฎี และสภาพปัจจุบัน และกำหนดกรอบแนวคิด และหลักการในการพัฒนารูปแบบการบริหารของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับประเทศไทย และ ๒ พัฒนารูปแบบการบริหารของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเบื้องต้น

ขั้นตอนที่ ๒ ตรวจสอบรูปแบบ ในมิติของความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของการนำรูปแบบไปใช้

ขั้นตอนที่ ๓ ทบทวนและปรับปรุงให้เหมาะสมและสมบูรณ์มากขึ้น^{๓๑}

บุญชม ศรีสะอาด ได้กล่าวถึงการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบว่ามีขั้นตอนการพัฒนารูปแบบอยู่ ๒ ขั้นตอน คือ

๑. การสร้างหรือพัฒนารูปแบบ ผู้วิจัยจะสร้างหรือพัฒนารูปแบบขึ้นมาก่อนเป็นรูปแบบตามสมมติฐานโดยการศึกษาค้นคว้าทฤษฎี แนวคิด รูปแบบที่มีผู้พัฒนาไว้แล้วในเรื่องเดียวกัน หรือเรื่องอื่นๆ และผลการศึกษาหรือผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์สภาพสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งจะช่วยให้อาจกำหนดองค์ประกอบหรือตัวแปรต่างๆ ภายในรูปแบบ รวมทั้งลักษณะความสัมพันธ์ต่างๆ ระหว่างองค์ประกอบหรือตัวแปรนั้น หรือลำดับก่อนหลังของแต่ละองค์ประกอบในรูปแบบ ในการพัฒนารูปแบบนี้จะต้องใช้หลักเหตุผลเป็นรากฐานสำคัญและการศึกษาค้นคว้าซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนารูปแบบเป็นอย่างยิ่ง ผู้วิจัยอาจจะคิดโครงสร้างของรูปแบบขึ้นก่อนแล้ว

^{๓๐} อุทัย บุญประเสริฐ, บทบาทและหลักการมีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการศึกษาของ คณะกรรมการสถานศึกษาในประเทศไทยที่คิดสรร, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๕.

^{๓๑} รุ่งนภา จิตรโรจน์รักษ์, “การพัฒนารูปแบบการบริหารของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานของ ประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์, สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗.

ปรับปรุง โดยอาศัยข้อสังเกตจากการศึกษาค้นคว้าทฤษฎี แนวความคิด รูปแบบหรือผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำการศึกษาองค์ประกอบย่อยหรือตัวแปรแต่ละตัวแล้วคัดเลือกองค์ประกอบย่อย หรือตัวแปรที่สำคัญประกอบขึ้นเป็นโครงสร้างของรูปแบบก็ได้ หัวใจของขั้นนี้อยู่ที่การเลือกเฟ้นองค์ประกอบในรูปแบบ (ตัวแปร หรือกิจกรรม) เพื่อให้ได้แบบที่เหมาะสม

๒. การทดสอบความเที่ยงตรงของรูปแบบ หลังจากได้พัฒนารูปแบบในขั้นต้นแล้ว จำเป็นต้องทดสอบความเที่ยงตรงของรูปแบบดังกล่าว เพราะว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นนั้น ถึงแม้ว่าจะพัฒนาโดยมีรากฐานจากทฤษฎี แนวความคิด รูปแบบของคนอื่น และผลการวิจัยที่ผ่านมาแล้ว แม้กระทั่งได้รับการกลั่นกรองจากผู้เชี่ยวชาญแล้วก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเพียงรูปแบบตามสมมติฐานซึ่งจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลในสถานการณ์จริง หรือทำการทดลองนำไปใช้ในสถานการณ์จริง เพื่อทดสอบดูว่ามีความเหมาะสมหรือไม่^{๓๒}

Seels & Richey ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนารูปแบบเป็นการจัดประสบการณ์เรียนรู้ ประสบการณ์เรียนรู้ ประกอบด้วยขั้นตอน ๕ ขั้นตอน คือ การออกแบบ (Design) การพัฒนา (Development) การนำไปใช้ (Utilization) การดำเนินการ (Management) และการประเมินผล (Evaluation)^{๓๓}

จากแนวคิดของนักวิชาการที่ได้กล่าวถึงการพัฒนารูปแบบไว้ข้างต้น ผู้วิจัยได้สรุปว่า การพัฒนารูปแบบ หมายถึง กระบวนการสร้างหรือพัฒนา แบบจำลองให้มีคุณสมบัติที่ดีกว่าเดิม ประกอบด้วย

๑. การศึกษาเอกสารเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย
๒. การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานประกอบการสร้างรูปแบบ
๓. การสร้างรูปแบบ
๔. การตรวจสอบรูปแบบ
๕. การปรับปรุงและนำเสนอรูปแบบ

การตรวจสอบรูปแบบ

แนวคิดของการทดสอบรูปแบบหรือการตรวจสอบรูปแบบที่สังเคราะห์ได้จาก อุทุมพร จามรมาน และคณะ สามารถสรุปได้ว่า การทดสอบรูปแบบหรือการตรวจสอบรูปแบบมีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบความเหมาะสม ความเป็นไปได้ของรูปแบบในการปฏิบัติจริงหรือข้อมูลเชิงประจักษ์ รูปแบบทางวิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์ จะทำการทดสอบเพื่อพิสูจน์ตามสูตร โดยการประมาณค่าพารามิเตอร์ สำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ มักจะดำเนินการทดสอบรูปแบบทางสถิติ ผลของการตรวจสอบนำไปสู่การปฏิเสธหรือการยอมรับรูปแบบ และการนำไปสู่การสร้าง

^{๓๒} บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยทางการวัดผลและประเมินผล, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๔-๑๐๖.

^{๓๓} Seels & Richey, อังโนอัมพรเรืองศรี, “การพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”, วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษาและการพัฒนาสังคม, หน้า ๕๖.

รูปแบบใหม่ หรือ การปรับปรุงหรือพัฒนารูปแบบเดิมและสร้างทฤษฎีต่อไป แต่การทดสอบรูปแบบบางเรื่องนั้นไม่สามารถกระทำด้วยวิธีการดังกล่าวได้ เนื่องจากมีข้อจำกัดบางประการ^{๓๔}

พลสุข หิงคานนท์ สรุปความเห็นของนักวิชาการว่า การทดสอบแบบจำลองทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ สามารถดำเนินการโดยใช้ผู้ทรงคุณวุฒิ การวิจัยทางการศึกษาส่วนใหญ่ดำเนินการโดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์หรือการวิจัยเชิงปริมาณมากเกินไป ซึ่งในบางเรื่องต้องการความละเอียดและลึกซึ้งมากกว่านั้น การประเมินโดยอาศัยความรู้และการรับรู้ของผู้ทรงคุณวุฒิจะสามารถช่วยให้การทดสอบแบบจำลองทางสังคมศาสตร์ดำเนินไปด้วยดี สำหรับแนวคิดเรื่องการประเมินแบบจำลองโดยผู้ทรงคุณวุฒิ มีดังนี้

๑. การประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิจะดำเนินการวิเคราะห์หรือวิจารณ์อย่างลึกซึ้ง เฉพาะประเด็นที่ถูกนำมาพิจารณา ซึ่งไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเสมอไป แต่อาจจะผสมผสานปัจจัยต่างๆเข้าด้วยกันตามวิจารณ์ญาณของผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับคุณภาพ ประสิทธิภาพ หรือความเหมาะสมของสิ่งที่ จะทำการประเมิน

๒. เป็นรูปแบบการประเมินที่เป็นความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง (Specialization) ในเรื่องที่จะประเมินโดยพัฒนามาจากรูปแบบการวิจารณ์งานศิลปะ (Art Criticism) ที่มีความละเอียดอ่อนลึกซึ้ง และต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญระดับสูงมาเป็นผู้วินิจฉัย เนื่องจากการวัดคุณค่าไม่ว่าจะประเมินด้วยเครื่องมือวัดใดๆได้ และต้องใช้ความรู้ความสามารถของผู้ประเมินอย่างแท้จริง แนวคิดนี้ได้ถูกนำมาใช้ในทางการศึกษาระดับสูงมากขึ้น ทั้งนี้เพราะองค์ความรู้เฉพาะสาขานั้น ผู้ที่ศึกษาเรื่องนั้นๆจริงๆ จึงจะทราบและเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ดังนั้นในวงการอุดมศึกษาจึงนิยมนำรูปแบบนี้มาใช้ในการทดสอบหรือประเมินเรื่องที่ต้องการความลึกซึ้งและความเชี่ยวชาญเฉพาะทางสูง

๓. เป็นรูปแบบที่ใช้ตัวบุคคลหรือผู้ทรงคุณวุฒิเป็นเครื่องมือในการประเมิน โดยให้ความเชื่อถือกับผู้ทรงคุณวุฒิที่เที่ยงธรรมและมีดุลพินิจที่ดี ทั้งนี้มาตรฐานและเกณฑ์พิจารณาต่างๆ นั้นจะเกิดขึ้นจากประสบการณ์และความชำนาญของผู้ทรงคุณวุฒิเอง

๔. เป็นรูปแบบที่ยอมให้เกิดความยืดหยุ่นในกระบวนการทำงานของผู้ทรงคุณวุฒิตามอัธยาศัย และความถนัดของแต่ละคน นับตั้งแต่การกำหนดประเด็นสำคัญที่พิจารณา การบ่งชี้ข้อมูลที่ต้องการการเก็บรวบรวม การประมวลผล การวินิจฉัยข้อมูล ตลอดจนวิธีการนำเสนอ^{๓๕}

นอกจากนี้ จากการสังเคราะห์แนวคิดการตรวจสอบ พบว่ามีหลายวิธี เช่น การตรวจสอบเชิงปริมาณและการตรวจสอบเชิงคุณลักษณะ

การตรวจสอบรูปแบบเชิงคุณลักษณะ(Qualitative) ของ รุ่งนภา จิตรโรจนรักษ์ สรุปได้ดังนี้

๑. เป็นรูปแบบการประเมินที่ใช้ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นเครื่องมือในการประเมิน โดยให้ความเชื่อถือกับผู้ทรงคุณวุฒิที่เที่ยงธรรมและมีดุลพินิจที่ดี ทั้งนี้มาตรฐานและเกณฑ์พิจารณาต่างๆ นั้นจะเกิดขึ้นจากประสบการณ์และความชำนาญของผู้ทรงคุณวุฒิเอง โดยไม่ได้เน้นผลสัมฤทธิ์ของเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ตามรูปแบบการประเมินแบบอิงเป้าหมาย (Goal-based model)

^{๓๔} อุทุมพร จามรมาน, “โมเดล”, วารสารวิชาการ, (๑-๒ มีนาคม ๒๕๔๑), หน้า ๒๒-๒๖.

^{๓๕} พลสุข หิงคานนท์, “การพัฒนารูปแบบการจัดองค์การของวิทยาลัยพยาบาล สังกัดกระทรวงสาธารณสุข”, วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต, สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๕๓ - ๕๕.

๒. เป็นรูปแบบการประเมินที่เน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง (Specialization) ในเรื่องที่จะประเมินไม่ว่าจะใช้เครื่องมือใดๆ วัดได้ ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญที่มีองค์ความรู้เฉพาะสาขานั้นมาเป็นผู้วินิจฉัยจึงจะทราบและเข้าใจอย่างลึกซึ้ง

๓. เป็นรูปแบบที่ยอมให้มีความยืดหยุ่นในกระบวนการทำงานของผู้ทรงคุณวุฒิตามอัธยาศัย และความถนัดของแต่ละคน นับตั้งแต่การกำหนดประเด็นสำคัญที่พิจารณา การบ่งชี้ข้อมูลที่ต้องการ การเก็บรวบรวม การประมวลผล การวินิจฉัยข้อมูล ตลอดจนวิธีการนำเสนอ^{๓๖}

อุทุมพร จามรมาน กล่าวว่าการตรวจสอบรูปแบบจากหลักฐานเชิงปริมาณใช้เทคนิคทางสถิติ ซึ่งการตรวจสอบรูปแบบ ควรตรวจสอบคุณลักษณะ ๒ อย่างคือ

๑. การตรวจสอบความมากมายของความสัมพันธ์/ ความเกี่ยวข้อง/ เหตุผลระหว่างตัวแปร

๒. การประมาณค่าพารามิเตอร์ของความสัมพันธ์ดังกล่าว ซึ่งการประมาณค่านี้สามารถประมาณข้ามกาลเวลา กลุ่มตัวอย่าง หรือสถานที่ได้ (Across Time, Samples, Sites) หรืออ้างอิงจากกลุ่มตัวอย่างไปหาประชากรก็ได้^{๓๗}

พรชูลี อาชวอำรุง ได้กล่าวถึงรูปแบบการตรวจสอบโดยวิธีอ้างอิงผู้ทรงคุณวุฒิ (Connoisseurship Model) ไว้ว่าเป็นแนวคิดในการวิจัยโดยใช้วิธีในการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งเป็นแนวคิดของไอส์เนอร์ (Eisner) เป็นผู้พัฒนาแนวคิดนี้ขึ้นมาซึ่งเป็นรูปแบบที่แตกต่างไปจากการประเมินอื่นๆ โดยมีลักษณะดังนี้

๑. รูปแบบที่มีได้เน้นสัมฤทธิ์ผลของวัตถุประสงค์ตามรูปแบบการประเมินแบบอิงเป้าหมาย (Goal-Based Model) การตอบสนองปัญหา และความต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้องตามรูปแบบการประเมินแบบสนองตอบ (Responsive model) หรือการรับกระบวนการตัดสินใจตามรูปแบบการประเมินแบบอิงการตัดสินใจ (Decision making model) อย่างใดอย่างหนึ่ง แต่การประเมินโดยผู้รู้หรือผู้ทรงคุณวุฒิจะเน้นการวิเคราะห์วิจารณ์อย่างลึกซึ้งเฉพาะในประเด็นที่ถูกนำขึ้นมาพิจารณา ซึ่งไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือกับกระบวนการตัดสินใจเสมอไป แต่อาจผสมผสานปัจจัยในการพิจารณาต่างๆ เข้าด้วยกัน ตามวิจารณ์ญาณของผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับคุณภาพ ประสิทธิภาพ หรือความเหมาะสมของสิ่งที่ทำการประเมิน

๒. รูปแบบการประเมินผลที่เน้นความเฉพาะทาง (Specialization) ในเรื่องที่จะประเมิน โดยพัฒนามาจากการวิจารณ์งานศิลปะ (Art criticism) ที่มีความละเอียดอ่อนลึกซึ้ง และต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญระดับสูงมาเป็นผู้วินิจฉัย เนื่องจากในการวัดคุณค่าไม่ว่าจะประเมินด้วย เครื่องวัดใดๆ ได้นอกจากการใช้วิจารณ์ญาณของผู้ทรงคุณวุฒิเท่านั้น ต่อมาได้มีการนำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาระดับสูงในสาขาเฉพาะที่ต้องอาศัยผู้รู้ ผู้เล่นในเรื่องนั้นจริงๆ มาเป็นผู้ประเมินผล รูปแบบนี้จึงเป็นที่ยอมรับในการนำมาใช้ประเมินผลในวงการอุดมศึกษาที่ต้องการ ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางสูง

^{๓๖} รุ่งนภา จิตรโรจนรักษ์, “การพัฒนารูปแบบการบริหารของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต, สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^{๓๗} อุทุมพร จามรมาน, “โมเดล”, วารสารวิชาการ ๑-๒, (มีนาคม ๒๕๔๑), หน้า ๒๒-๒๖.

๓. รูปแบบการประเมินที่ใช้ตัวบุคคลผู้ทรงคุณวุฒินั้นเองเป็นเครื่องมือการ ประเมินผล โดยเน้นความเชื่อถือว่าผู้ทรงคุณวุฒินั้นจะเที่ยงธรรม และมีวิจารณ์ญาติที่ดี ทั้งนี้มาตรฐาน และเกณฑ์ พิจารณาต่างๆ นั้น จะเกิดขึ้นจากประสบการณ์ และความชำนาญการของผู้ทรงคุณวุฒิ

๔. รูปแบบที่ยอมให้มีความยืดหยุ่นในกระบวนการทำงานของผู้ทรงคุณวุฒิตาม อรรถาธิบาย และความถนัดของแต่ละคน นับตั้งแต่การกำหนดประเด็นสำคัญที่จะพิจารณาการบ่งชี้ข้อมูล ที่ต้องการ การเก็บรวบรวม ประมวล และวินิจฉัยข้อมูล ตลอดจนวิธีการนำเสนอ ทั้งนี้การเลือก ผู้ทรงคุณวุฒิจะเน้นที่สถานภาพทางวิชาชีพ ประสบการณ์ และการเป็นที่เชื่อถือ (High credibility) ของวิชาชีพนั้นๆ เป็นสำคัญ^{๓๘}

อัมพร เรืองศรี ได้กล่าวว่า การทดสอบหรือประเมินรูปแบบมีความสำคัญยิ่งต่อการที่จะ ให้ได้มาซึ่งรูปแบบในการศึกษาวิจัยที่มีคุณภาพ รูปแบบต้องมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล เที่ยงตรง เชื่อถือได้ โดยปกติแล้ว การวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ มักจะทำการทดสอบรูปแบบ ด้วยวิธีทางสถิติหรือวิธีการเชิงปริมาณ ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องคำนึงถึงความถูกต้องและความเชื่อมั่นของ ข้อมูลตัวเลขเหล่านั้น มิฉะนั้น อาจเกิดผลเสียมากกว่าผลดีเสียอีก การทดสอบหรือการประเมิน รูปแบบ โดยอาจจะทำได้ใน ๔ ลักษณะ ได้แก่

- ๑) การประเมินความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติจริง
- ๒) การประเมินการสนองตอบต่อความต้องการของผู้ใช้รูปแบบ
- ๓) การประเมินความเหมาะสมทั้งในด้านกฎหมายและศีลธรรมจรรยา
- ๔) การประเมินความน่าเชื่อถือและได้สารครอบคลุมครบถ้วนตามความต้องการ อย่างแท้จริง^{๓๙}

สรุปได้ว่า การตรวจสอบและทดสอบรูปแบบที่มีการสร้างรูปแบบ (Model) นั้น ไม่มี ข้อกำหนดที่ตายตัวแน่นอนว่าต้องทำอะไรบ้าง แต่โดยทั่วไปจะเริ่มต้นจากการศึกษาองค์ความรู้ (Intensive Knowledge) เกี่ยวกับเรื่องที่เราจะสร้างรูปแบบให้ชัดเจน จากนั้นจึงค้นหาสมมุติฐาน และหลักการของรูปแบบที่จะพัฒนา แล้วสร้างรูปแบบตามหลักการที่กำหนดขึ้น และนำรูปแบบที่ สร้างขึ้นไปตรวจสอบหาคุณภาพของรูปแบบต่อไป

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

ความหมายของการพัฒนา

จากการประมวลแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา จากนักวิชาการและนักวิจัยหลายท่านได้ทำ การวิจัยหลากหลายได้นำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับการพัฒนา ดังนี้

^{๓๘} พรชูลี อาชวอำรุง, อ้างถึงในประจวบสุขสมบูรณ์, “การสืบสวนแบบการตัดสินใจของอธิการบดี สถาบันราชภัฏ” วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า๓๘.

^{๓๙} อัมพร เรืองศรี, “การพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”, วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษาและการพัฒนาสังคม, หน้า๕๗.

การเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องเกิดขึ้น อันเนื่องมาจากความต้องการของมนุษย์ที่อยากเห็นสิ่งที่ดีๆ เกิดขึ้นในสังคมของตนเอง การเปลี่ยนแปลงของสังคมไปในทางที่ดีขึ้นที่เราเรียกกันว่า

“การพัฒนา” (Development) หรืออาจให้คำจำกัดความของการพัฒนาคือ กระบวนการเพื่อเพิ่มความสามารถของคนส่วนใหญ่ที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตนอย่างต่อเนื่อง ภายใต้คำจำกัดความเนื้อหาสาระสำคัญของการพัฒนาจึงอยู่ที่ความสามารถของคนส่วนใหญ่ ส่วนกลไกหรือกระบวนการนั้นเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำมาใช้ในการดำเนินงาน นอกจากนั้น การดำเนินงานควรจะต้องให้ผลได้อย่างต่อเนื่องอีกด้วย

กระบวนการพัฒนาจึงจำเป็นที่จะต้องเป็นกระบวนการระยะยาว และจากการตรวจสอบเอกสารปรากฏว่า มีผู้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้หลายท่าน ดังนี้

การพัฒนา หมายถึง ความเจริญ เติบโต หรือก้าวหน้า^{๔๐}

การพัฒนา หมายถึง การกระทำที่ดีขึ้น คือ เปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า^{๔๑}

การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม ซึ่งได้แก่ กลุ่มคน การจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคม ด้วยการจัดสรรทรัพยากรของสังคมอย่างยุติธรรม และมีประสิทธิภาพ^{๔๒}

การพัฒนา หมายถึง การที่คนในชุมชนและสังคมโดยส่วนรวม ได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อปรับปรุงความรู้ความสามารถของตนเอง ได้ร่วมกันเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของตน ชุมชน และสังคมให้ดีขึ้น^{๔๓}

การพัฒนา มาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ

การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เรียกว่า พัฒนา หรือ วัฒนา เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น^{๔๔}

ในด้านการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (Directed Change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้มีการวางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า (Planned Change)^{๔๕}

การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในตัวระบบที่ทำการ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพ (Qualitative Changes) ส่วนการแปลงรูป (Transformation) เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมกระทำการ (Environmental Change) ซึ่งนอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงทางด้าน

^{๔๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, พ.ศ.๒๕๔๖), หน้า ๓๔๕.

^{๔๑} ยุวัฒน์ ภูมิเมธี, หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๖), หน้า ๒.

^{๔๒} จิตยา สุวรรณขุ, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๓๕๔.

^{๔๓} สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, สังคมไทย แนวทางวิจัยและการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๗๙.

^{๔๔} พระราชวรมณี (ประยูร ปยุตโต), ทางสายกลางของการศึกษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๖-๑๘.

^{๔๕} สัณญา สัณญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนา, ๒๕๒๖), หน้า ๕.

คุณภาพและปริมาณ เช่น การคมนาคมของประเทศไทยเมื่อเริ่มแรกได้มีการใช้รถเทียมม้า แล้วปรับปรุงให้ดีขึ้นโดยใช้เครื่องจักรไอน้ำมาทำรถไฟ และค่อยๆ ปรับปรุงให้ดียิ่งๆ ขึ้น เรื่อยๆ การเปลี่ยนแปลงจากรถม้ามาเป็นรถไฟหรือเป็นรถยนต์ หรือเครื่องบิน จนเป็นจรวดก็ดี นับได้ว่าเป็นการพัฒนา^{๔๖}เมื่อการพัฒนาถูกกำหนดความหมายจากหลายแหล่ง และหลายสาขาวิชา ทำให้ลักษณะของการพัฒนามีหลายประการ แต่ลักษณะที่สำคัญ มีดังต่อไปนี้

๑. เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ เช่น ด้านสุขภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อมของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น หรือให้มีความเหมาะสมอันเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงในด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวเท่านั้น หรืออาจจะเรียกได้ว่าต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ

๒. มีลักษณะเป็นกระบวนการ คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นตอน และอย่างต่อเนื่องกัน โดยแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นลำดับ ไม่สามารถข้ามขั้นตอนหนึ่งได้

๓. มีลักษณะเป็นพลวัต คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเป็นแบบรวดเร็วหรือช้าๆ ปริมาณมาก หรือน้อยก็ได้

๔. เป็นแผนและโครงการ คือ เกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะเปลี่ยนแปลงใคร ด้านใด ด้วยวิธีการใด เมื่อไร ใช้งบประมาณเท่าใด ใครรับผิดชอบ เป็นต้น ไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า

๕. เป็นวิธีการ การพัฒนาเป็นมรรควิธี หรือกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ เช่น การพัฒนาสังคม การพัฒนาชนบท การพัฒนาการเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาชุมชน ต่างก็เป็นวิธีการพัฒนาแบบหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง

๖. เป็นปฏิบัติการ คือ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ไม่เป็นเพียงแนวความคิด หรือเป็นเพียงแนวคิด หรือเป็นเพียงรายละเอียดของแผนและโครงการเท่านั้น เพราะการพัฒนาเป็นวิธีการที่ต้องนำมาใช้ปฏิบัติจริงจึงจะเกิดผลตามที่ต้องการ

๗. เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์โลกประเภทเดียวที่สามารถจัดทำแผนโครงการและคิดค้นวิธีการพัฒนาตนเองและสิ่งต่างๆ ได้ การเปลี่ยนแปลงใดก็ตามถ้าไม่ได้เกิดจากการกระทำของมนุษย์แล้ว จะไม่ใช้การพัฒนาแม้ว่าจะมีลักษณะอื่นๆ เหมือนกับการพัฒนาก็ตาม

๘. ผลที่เกิดขึ้นมีความเหมาะสมหรือพึงพอใจ ทำให้มนุษย์และสังคมมีความสุข เพราะการพัฒนาเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ และการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์นั่นเอง

๙. มีเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด คือ สามารถบอกได้ว่าลักษณะที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นการพัฒนาหรือไม่ ซึ่งอาจดำเนินการได้หลายวิธี เช่น เปรียบเทียบกับสภาพเดิมก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลง กำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการชี้วัดในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านคุณภาพสามารถเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากมนุษย์และสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของการพัฒนา จึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุง

^{๔๖} ออมร รักษาสัตย์ และ ชัตติยา กรรณสูตร (บรรณาธิการ), **ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ**, (กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การขายและการซื้อแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๕), หน้า ๒-๘.

เปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วยการพัฒนาใหม่ๆ จึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ^{๔๗} นอกจากนี้ยังได้สรุปแนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาไว้ ดังนี้

๑. แนวคิดแบบวิวัฒนาการ เป็นการนำการพัฒนาไปใช้อธิบายประวัติศาสตร์ของมนุษย์ที่เคลื่อนย้ายจากภาวะหนึ่งไปสู่อีกภาวะหนึ่งที่สูงกว่า ทำให้มนุษย์มีความก้าวหน้าในด้านต่างๆ มากขึ้น เช่น มีชีวิตที่อุดมสมบูรณ์ขึ้น ร่ำรวยมากขึ้น มีเหตุผลมากขึ้น มีความแตกต่างกันมากขึ้น เป็นต้น การพัฒนาในแนวคิดนี้จึงมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า ความก้าวหน้ามาก

๒. แนวคิดแบบการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้น ในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ เนื่องจากมีความเป็นกลางมากกว่าการพัฒนา ไม่เกี่ยวข้องกับอดีตหรืออนาคต อันรุ่งโรจน์ แต่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ทางสังคม เช่น การแบ่งชนชั้นทางสังคม เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงอาจมีลักษณะเป็นการปฏิรูป คือ เฉพาะในโครงสร้างใด โครงสร้างหนึ่ง และเป็นการปฏิวัติ คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทั้งหมดของสังคม

๓. แนวความคิดแบบเศรษฐศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์นำการพัฒนาไปใช้จำแนกประเทศต่างๆ ตามเกณฑ์ที่กำหนด เช่น รายได้ประชาชาติ การรู้หนังสือ การมีงานทำ เป็นต้น ออกเป็นประเทศพัฒนาแล้ว ประเทศกำลังพัฒนา และประเทศด้อยพัฒนา การพัฒนาในแนวความคิดนี้ จึงมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า ความเป็นอุตสาหกรรม ความทันสมัย และการเจริญเติบโตมาก

๔. แนวความคิดแบบการปฏิบัติการทางสังคม เป็นแนวความคิดที่เกิดจากรัฐบาลของประเทศต่างๆ พยายามปรับปรุงแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในรูปของการวางแผน ปฏิบัติการ เช่น การปฏิรูปที่ดิน การสหกรณ์ การพัฒนาชนบท เป็นต้น และเรียกวิธีการนี้ว่า การพัฒนา

๕. แนวความคิดแบบความขัดแย้งทางสังคม เป็นแนวความคิดของการพัฒนาประเทศด้วยระบอบสังคมนิยม ที่นำทฤษฎีความขัดแย้งมาใช้เป็นแนวทางในการ เปลี่ยนแปลงโครงสร้างและระบบสังคม โดยถือว่าการนำระบอบสังคมนิยมเข้ามาใช้แทนระบบที่ใช้อยู่เดิมเป็นการพัฒนา^{๔๘} ความหมายของการพัฒนาที่น่าจะส่งผลต่อคนส่วนใหญ่ใน ๓ ลักษณะด้วยกัน คือ

๑. การพัฒนา หมายถึง ความก้าวหน้า ซึ่งถ้าเป็นเรื่องเศรษฐกิจก็เรียกว่า ความเจริญทางเศรษฐกิจ ถ้าเป็นด้านสังคมก็เป็นเรื่องของความมีเหตุผล ตลอดจนระบบและกลไกซึ่งเอื้ออำนวยให้สามารถใช้เหตุผลเป็นหลักในการตัดสินใจ และลดความขัดแย้งโดยสันติวิธี เรื่องความก้าวหน้านี้ได้กลายเป็นเรื่องที่ได้รับการเอาใจใส่กันมาก และมีคนส่วนหนึ่งเห็นว่า การพัฒนานั้น หมายถึง เรื่องของความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจอย่างเดียว ซึ่งตามทัศนะของการพัฒนาโดยทั่วไปนั้น ควรหมายถึง เรื่องความก้าวหน้าทางสังคมด้วย ไม่เฉพาะแต่ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจเท่านั้น

๒. การพัฒนา หมายถึง ความมั่นคง ถ้าในทางเศรษฐกิจเราต้องการให้ระบบเศรษฐกิจเป็นระบบที่มั่นคงมีเสถียรภาพ ไม่มีปัญหาเงินเฟ้อ เงินฝืด ในทางสังคมก็เช่นกันเราต้องการเห็นความมั่นคงทางสังคม เป็นสังคมที่สงบสุข สังคมที่สามารถปรับตัวเองให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้โดยปราศจากความรุนแรง ความมั่นคงจึงเป็นเรื่องใหญ่ และในการพัฒนาก็ต้องคิดถึงเรื่องนี้ด้วย

^{๔๗} สนธยา พลศรี, กระบวนการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๗

^{๔๘} อ้างแล้ว.

๓. การพัฒนา หมายถึง ความก้าวหน้าและความมั่นคง การพัฒนายังควร หมายถึง ความเป็นธรรม อีกด้วย โดยเฉพาะความเป็นธรรมในลักษณะที่ว่าประชาชนทุกคนที่เป็นสมาชิกของสังคมได้เข้ามีส่วนร่วม และได้รับผลตอบแทนจากการที่มีส่วนในการพัฒนาตามควร ดังนั้น การพัฒนาที่เราต้องการจึงควรเป็นการพัฒนาในรูปแบบที่ช่วยสร้างความเป็นธรรมด้วย^{๔๙}

กล่าวโดยสรุปว่า จากความหมาย การพัฒนา ที่ยกมาข้างต้นนี้ ทำให้สรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ถ้าเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดี ก็ไม่เรียกว่าการพัฒนา ขณะเดียวกัน การพัฒนามิได้หมายถึงการเพิ่มขึ้นปริมาณสินค้าหรือรายได้ของประชาชนเท่านั้น แต่หมายความรวมถึงการเพิ่มความพึงพอใจและเพิ่มความสุขของประชาชนด้วย

การพัฒนารูปแบบ

รูปแบบเป็นสิ่งที่ได้รับการพัฒนาขึ้น เพื่อบรรยายลักษณะที่สำคัญของปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งในเรื่องที่กำลังศึกษาให้เกิดความเข้าใจเบื้องต้น และนำไปสู่การศึกษาในเชิงลึกต่อไป ดังนั้นรูปแบบที่พัฒนาจึงควรมีความชัดเจนอย่างเหมาะสม วิเคราะห์สรุปเป็นข้อมูลในการพัฒนารูปแบบในครั้งนี้อย่างต่อไป

องค์ประกอบของรูปแบบการสอนและการพัฒนา

องค์ประกอบของรูปแบบที่พัฒนาขึ้นนั้น ได้มีนักวิชาการและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้กล่าวถึงในลักษณะที่คล้ายกันในภาพรวมแต่จะแตกต่างกันในรายละเอียดดังต่อไปนี้

การนำเสนอแบบจำลองการพัฒนาภาวะผู้นำ ของผู้บริหารโรงเรียนที่บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานโดยได้กำหนดองค์ประกอบของรูปแบบที่พัฒนาขึ้น ๘ องค์ประกอบ คือ^{๕๐}

๑. หลักการพื้นฐานของรูปแบบ
๒. วัตถุประสงค์ของรูปแบบ
๓. วิธีการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำ
๔. การดำเนินการพัฒนา
๕. การประเมินผลหลังการพัฒนา
๖. การปฏิบัติงานจริงและการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ
๗. การนำเสนอผลการวิจัย
๘. การประเมินผลการติดตามผล

^{๔๙} โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์, การพัฒนาประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๒), หน้า ๒๕.

^{๕๐} ประสิทธิ์ เขียวศรี, “การเสนอแบบจำลองการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนที่บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต, (การบริหารการศึกษา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

ประกอบของการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจริยธรรมของนักศึกษา ช่าง
อุตสาหกรรมตามแนวคิดการปรับพฤติกรรมทางปัญญาว่ามีจำนวน ๙ องค์ประกอบ คือ^{๕๑}

๑. นโยบายการพัฒนาฝึกอบรม
๒. แนวคิดที่เป็นจุดเน้นการพัฒนา
๓. การวิเคราะห์คุณลักษณะมาตรฐาน
๔. การระบุเป้าหมายในการพัฒนาฝึกอบรม
๕. การใช้หลักการกำหนดรูปแบบการพัฒนาฝึกอบรม
๖. การเตรียมความพร้อมและจำแนกกลุ่ม
๗. วิธีการพัฒนาฝึกอบรม
๘. ลักษณะกิจกรรมการเรียนรู้
๙. การประเมินและการติดตามผล

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการปรึกษา

แนวคิดของการจัดการกระบวนการ คือ การระดมทรัพยากรในการดำเนินงานอันได้แก่
บุคลากร วัสดุ แรงงาน และเครื่องจักร เพื่อการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด
เพื่อตอบสนองความต้องการของวัตถุประสงค์หลักขององค์การ

การจัดการกระบวนการ ประกอบไปด้วย ๖ เรื่องหลัก ได้แก่

๑. การกำหนดกระบวนการที่สร้างคุณค่า (PM๑)
๒. การจัดทำข้อกำหนดที่สำคัญ (PM๒)
๓. การออกแบบกระบวนการ (PM๓)
๔. ระบบรองรับภาวะฉุกเฉิน (PM๔)
๕. การกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงาน ของกระบวนการที่สร้างคุณค่า และ
กระบวนการสนับสนุน (PM๕)
๖. การปรับปรุงกระบวนการ (PM๖)

PM ๑ ส่วนราชการต้องกำหนดกระบวนการที่สร้างคุณค่าจากยุทธศาสตร์ พันธกิจ และ
ความต้องการของผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ของส่วนราชการ

ขั้นตอนการกำหนดกระบวนการที่สร้างคุณค่า

๑. การระบุประเด็นสำหรับการพิจารณากระบวนการที่สำคัญ
๒. การระบุกระบวนการที่สำคัญที่ตอบสนองต่อประเด็นพิจารณา
๓. การจัดกลุ่มกระบวนการที่สำคัญที่ได้ระบุไว้
๔. การจัดลำดับความสำคัญ
๕. การระบุกระบวนการที่สร้างคุณค่าของหน่วยงาน

^{๕๑} วลัยภา จันทร์เพ็ญ, “การพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจริยธรรม ของนักศึกษา ช่าง
อุตสาหกรรมตามแนวคิดการปรับพฤติกรรมทางปัญญา”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

PM ๒ ส่วนราชการต้องจัดทำข้อกำหนดที่สำคัญของกระบวนการที่สร้างคุณค่าจากความต้องการของผู้รับบริการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ข้อกำหนดด้านกฎหมาย และข้อกำหนดที่สำคัญที่ช่วยวัดผลการดำเนินงาน และ/หรือปรับปรุงการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพและความคุ้มค่า

PM ๓ ส่วนราชการต้องออกแบบกระบวนการจากข้อกำหนดที่สำคัญใน PM ๒ และนำปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่สำคัญมาประกอบการออกแบบกระบวนการ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานและปรับปรุงกระบวนการอย่างต่อเนื่อง

การออกแบบกระบวนการ หมายถึง การออกแบบขั้นตอนอุปกรณ์ เครื่องมือ และแนวทางในการดำเนินการและวิธีการในการควบคุมกระบวนการเพื่อให้ตอบสนองต่อข้อกำหนดของการออกแบบและวัตถุประสงค์ของกระบวนการ

PM ๔ ส่วนราชการต้องมีระบบรองรับภาวะฉุกเฉินต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นและมีผลกระทบต่อการจัดการกระบวนการ เพื่อให้ส่วนราชการจะสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง

PM ๕ ส่วนราชการต้องกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงานของกระบวนการที่สร้างคุณค่าและกระบวนการสนับสนุน โดยมีวิธีการในการนำมาตรฐานการปฏิบัติงานดังกล่าวให้บุคลากรนำไปปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุผลตามข้อกำหนดที่สำคัญ

PM ๖ ส่วนราชการต้องมีการปรับปรุงกระบวนการที่สร้างคุณค่าและกระบวนการสนับสนุน เพื่อให้ผลการดำเนินการดีขึ้นและป้องกันไม่ให้เกิดข้อผิดพลาด การทำงานซ้ำ และ ความสูญเสียจากผลการดำเนินการ

หลักการแนวคิด การปรับปรุงกระบวนการเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการจัดการกระบวนการ เป็นการบริหารงานตามแนวคิดของวงจร P-D-C-A ซึ่งเป็นวงจรของการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

ขั้นตอนวิธีการ

๑. ระบุหรือค้นหาจุดอ่อนในกระบวนการหรือโอกาสในการปรับปรุงต่างๆ
๒. กำหนดเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในการปรับปรุง
๓. จัดทีมงานปรับปรุง
๔. จัดทำแผนงานและโครงการ ระบุกิจกรรม ระยะเวลา และ ตัวชี้วัด
๕. ดำเนินการตามแผนและติดตามประเมินตัวชี้วัดเป็นระยะ

การจัดการกระบวนการ หมายถึงการจัดการกระบวนการปรับปรุงกระบวนการที่สำคัญด้านผลผลิตและบริการ เพื่อการสร้างคุณค่าต่อผู้รับบริการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการบรรลุพันธกิจขององค์กร ตลอดจนการปรับปรุงผลการดำเนินการขององค์กร

หมวดการจัดการกระบวนการ เป็นหมวดหลักของเกณฑ์ในด้านกระบวนการที่สำคัญทั้งหมดในเกณฑ์ หมวดนี้เป็นที่รวมของข้อกำหนดต่างๆ เพื่อให้การจัดการกระบวนการมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เช่น การออกแบบที่มีประสิทธิผล การมุ่งเน้นที่การป้องกันความผิดพลาดของกระบวนการ

ความเชื่อมโยงกับผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และองค์กรอื่นๆ ที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกัน โดยมุ่งเน้นการสร้างคุณค่าแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญ รวมทั้งผลการดำเนินการด้านการปฏิบัติการและการเงินรวมถึงระยะเวลาปฏิบัติงาน ตลอดจนการประเมินผล การปรับปรุงอย่าง

ต่อเนื่อง และการเรียนรู้ขององค์กรการจัดการกระบวนการจึงมุ่งเน้นที่ความคล่องตัว การลดต้นทุน และการลดรอบเวลา ซึ่งองค์กร ควรจัดการกระบวนการให้มีความสามารถในการปรับตัวหรือการตอบสนองอย่างรวดเร็ว ยืดหยุ่นและมีประสิทธิผลต่อความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไป หรือความสามารถในการให้บริการที่หลากหลายตามความต้องการของผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เฉพาะราย ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับยุทธศาสตร์ขององค์กร

นอกจากนี้การจัดการกระบวนการยังครอบคลุมถึงการออกแบบงานที่ตัดสินใจว่าจ้าง หน่วยงานภายนอกให้ดำเนินการแทน การทำข้อตกลงกับผู้ส่งมอบผลิตภัณฑ์หรือบริการที่สำคัญ และการทำข้อตกลงด้านความร่วมมือในรูปแบบแปลกใหม่ ความยืดหยุ่นอาจจำเป็นต้องอาศัยกลยุทธ์ที่ จำเป็นและใช้ประโยชน์จาก

ตัวชี้วัดที่สำคัญเพื่อติดตามทุกแง่มุมของการจัดการกระบวนการโดยรวมการปรับปรุงการจัดการ กระบวนการในหมวดนี้ได้แบ่งหัวข้อออกเป็น ๒ หัวข้อ คือ

๑. กระบวนการที่สร้างคุณค่า

๒. กระบวนการสนับสนุนซึ่งแนวทางที่เป็นหลักการสำคัญของการจัดการกระบวนการ ได้แก่

๑. แนวทางการออกแบบกระบวนการอาจมีความแตกต่างกันมากตามลักษณะของ ผลผลิตและบริการ ดังนั้น องค์กรควรคำนึงถึงข้อกำหนดที่สำคัญของผลผลิตและบริการ และการตอบสนองความคาดหวังของผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด

๒. การออกแบบกระบวนการที่มีประสิทธิผลต้องคำนึงถึงขั้นตอนและระยะเวลาของ กระบวนการซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับการจัดทำผังโดยละเอียดของกระบวนการและการออกแบบใหม่ (Process Redesign)

๓. การนำเทคโนโลยีใหม่มาใช้ สำหรับการแลกเปลี่ยนสารสนเทศกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ สำคัญ การสื่อสารกับผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้สามารถเข้าถึงได้ตลอดเวลา

๔. การวัดผลการดำเนินการภายในกระบวนการ ต้องมีการกำหนดจุดวิกฤติใน กระบวนการเพื่อวัดสังเกตการณ์ ซึ่งควรมีอยู่ในช่วงแรกที่สุดของกระบวนการเท่าที่เป็นไปได้ เพื่อลด ปัญหาและค่าใช้จ่ายที่อาจเกิดขึ้นจากการเบี่ยงเบนไปจากผลการดำเนินการที่คาดหวังไว้ให้น้อยที่สุด

๕. กำหนดมาตรฐานของผลการดำเนินการภายในกระบวนการ เพื่อเป็นแนวทางในการ ตัดสินใจเมื่อมีความเบี่ยงเบนเกิดขึ้น ต้องมีวิธีการแก้ไขปัญหาเพื่อปรับให้ผลการดำเนินการของ กระบวนการเป็นไปตามข้อกำหนดที่ได้ออกแบบไว้ วิธีการแก้ไขปัญหานี้ควรพิจารณาทั้งด้านเทคนิค และบุคลากร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของกระบวนการ วิธีการแก้ไขปัญหานั้นที่เหมาะสม จึงควรเน้นที่การ เปลี่ยนแปลงที่ต้นเหตุของความเบี่ยงเบน การแก้ไขปัญหานั้นต้นเหตุจะลดโอกาสของความแปรปรวน ในลักษณะเดิมที่อาจเกิดขึ้นซ้ำหรือที่จุดอื่นขององค์กรให้น้อยที่สุด

๖. แนวทางต่างๆ ในการปรับปรุงกระบวนการที่ใช้กันโดยทั่วไปได้แก่ (๑) การแลกเปลี่ยน กลยุทธ์ที่ประสบความสำเร็จทั่วทั้งองค์กรเพื่อผลักดันให้เกิดการเรียนรู้และนวัตกรรม (๒) การวิเคราะห์กระบวนการเช่นการจัดทำผังกระบวนการ การทดลองเพื่อหาจุดที่เหมาะสมที่สุดของ กระบวนการ การป้องกันความผิดพลาด (๓) การวิจัยและพัฒนาในด้านกระบวนการ (๔) การจัด

ระดับเทียบเคียง (Benchmarking) (๕) การใช้เทคโนโลยีที่เป็นทางเลือกอื่น (๖) การใช้สารสนเทศจากผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของกระบวนการต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกองค์กร^{๕๒}

แนวทางและวิธีการเพื่อใช้ในการปรับปรุงกระบวนการบริหารจัดการขององค์กร

“กระบวนการที่สร้างคุณค่า” หมายถึง กระบวนการที่มีความสำคัญสูงสุดในการปฏิบัติตามภารกิจ และสร้างคุณค่าให้แก่ผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มักเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับบุคลากรส่วนใหญ่ ซึ่งมีได้หลายกระบวนการ มีลักษณะแตกต่างกันไปตามภารกิจขององค์กร

๑. ส่วนราชการมีวิธีการอย่างไรในการกำหนดว่ากระบวนการใดเป็นกระบวนการที่สร้างคุณค่าต่อผู้รับบริการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการบรรลุพันธกิจของส่วนราชการกระบวนการที่สร้างคุณค่าที่สำคัญมีอะไรบ้าง (การกำหนดกระบวนการที่สร้างคุณค่า)

แนวทางการดำเนินการ

๑.๑ การกำหนดกระบวนการที่สร้างคุณค่า องค์กรควรกำหนดหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกเพื่อให้มั่นใจว่ากระบวนการที่คัดเลือกสร้างคุณค่าให้กับองค์กร ตัวอย่างเกณฑ์การคัดเลือก เช่น

- เป็นกระบวนการที่ส่งผลโดยตรงต่อเป้าประสงค์เชิงยุทธศาสตร์และพันธกิจขององค์กร
- เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพการทำงานที่ดีขึ้น
- เป็นกระบวนการที่ส่งมอบคุณค่าให้แก่ผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
- เป็นกระบวนการที่ช่วยลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน

๑.๒ เมื่อได้หลักเกณฑ์การคัดเลือกแล้วให้นำหลักเกณฑ์ดังกล่าวมาให้คะแนนแต่ละกระบวนการโดยใช้หลักเกณฑ์ที่กำหนดเพื่อหากระบวนการที่สร้างคุณค่า

๒. ส่วนราชการมีวิธีการอย่างไรในการจัดทำข้อกำหนดที่สำคัญของกระบวนการที่สร้างคุณค่าโดยนำข้อมูลที่ได้จากผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมาประกอบในการจัดทำข้อกำหนดที่สำคัญเหล่านั้น

- ข้อกำหนดที่สำคัญของกระบวนการดังกล่าวมีอะไรบ้าง (การจัดทำข้อกำหนดที่สำคัญของกระบวนการที่สร้างคุณค่าจากข้อมูลผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย)

“ข้อกำหนดที่สำคัญ” ของกระบวนการที่สร้างคุณค่า หมายถึง สิ่งที่ต้องกำหนดขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเช่น ผู้รับบริการต้องการการบริการที่รวดเร็ว ดังนั้น ข้อกำหนดที่สำคัญ คือ ระยะเวลาในการให้บริการหลังจากได้ข้อกำหนดแล้วองค์กรจะนำมาออกแบบกระบวนการและจัดทำเป็นมาตรฐานการปฏิบัติงานต่อไป

แนวทางการดำเนินการ

“ข้อกำหนดที่สำคัญ” ของกระบวนการที่สร้างคุณค่าของส่วนราชการต่างๆ ควรกำหนดจากความต้องการของผู้รับบริการ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วข้อกำหนดที่สำคัญจะมีพื้นฐานมาจากหลักธรรมาภิบาลกล่าวคือ การดำเนินการในกระบวนการใด ๆ จะต้องเป็นไปเพื่อ

- ความคุ้มค่า (Value for Money, Effective and Efficient)

^{๕๒} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ การดำเนินการตามหมวด ๖ มีความสอดคล้องและเชื่อมโยงกับ, “พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี”, พ.ศ. ๒๕๔๖ มาตรา ๘, ๑๐, ๒๐-๒๖, ๓๐-๓๘.

- ความเป็นธรรม (Equitable) ตอบสนองต่อกลุ่มต่าง ๆ (Responsive)
- ความถูกต้องตามหลักนิติธรรม (Follow the Rule of Law)
- ความเปิดเผย โปร่งใส (Transparent)
- การเปิดโอกาสให้ฝ่ายต่าง ๆ มีส่วนร่วม (Participatory)
- สามารถตรวจสอบ อธิบายได้ และมีเจ้าภาพรับผิดชอบที่ชัดเจน (Accountable)

ตัวอย่าง ข้อกำหนดที่สำคัญของกระบวนการกำกับดูแล ตรวจสอบความปลอดภัยของสถานประกอบกิจการน้ำมัน กรมธุรกิจพลังงาน

แนวคิดเกี่ยวกับการให้คำปรึกษา

การศึกษาแนวคิดการให้คำปรึกษาเป็นปัจจัยสำคัญ และเป็นบ่อเกิดของทฤษฎีทางจิตวิทยาการให้คำปรึกษาได้นำมาใช้เพื่อพัฒนากลุ่มคนและองค์กรต่างๆ ในทุกสังคม ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยขอเสนอแนวคิดดังต่อไปนี้

ความหมายการให้คำปรึกษา

การให้การปรึกษา ถือเป็นกระบวนการในเชิงจิตวิทยา เพราะการให้คำปรึกษานั้นมักใช้กันทั่วไปในสังคมในแง่ของความเข้าใจที่ว่าใครๆ ก็สามารถให้การปรึกษาได้ ซึ่งแท้จริงแล้วมีความต่างกันระหว่างการให้คำปรึกษาเชิงจิตวิทยา กับการให้การปรึกษาคนทั่วๆ ไปที่ใช้กันอยู่เพื่อให้มีความกระจ่างชัดของรากศัพท์ การให้คำปรึกษา หรือ (Counseling) ความหมายในภาษาอังกฤษ ซึ่งคำนี้มาจากศัพท์ภาษาละตินว่า

Consilium หมายถึง “กับ” “ด้วยกัน” ตามรูปศัพท์ การให้การปรึกษา มีความหมายในตัวเองตามนัยของนักจิตวิทยาการให้คำปรึกษา และมีผู้รู้ทั้ง! หลายได้ให้คำนิยามไว้ดังนี้

คำว่า การให้การปรึกษา (Counseling) มาจากรากศัพท์ภาษาละตินว่า Consilium หมายถึง “กับ ด้วยกัน” ตามรูปศัพท์ การให้การปรึกษา มีความหมายในตัวเองดังที่นักจิตวิทยาการให้การปรึกษาทุกคนเข้าใจกัน

Carter V. Good ได้ให้คำจำกัดความว่า การให้คำปรึกษา หมายถึงการช่วยเหลือบุคคลเป็นการส่วนตัวเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ส่วนความในพหุอนุกรมการศึกษา ได้จำกัดความว่าการให้คำปรึกษา หมายถึง กระบวนการให้ความช่วยเหลือต่อผู้ที่รับการปรึกษา ในปัญหาด้านการศึกษา การอาชีพ และปัญหาส่วนตัว และมีกระบวนการเก็บวิเคราะห์ข้อมูล การแสวงหาหนทางในการแก้ปัญหา ซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่ในการให้การปรึกษานั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางการให้ความช่วยเหลือ และมีความพยายามช่วยให้ผู้มีปัญหาสามารถตัดสินใจด้วยตนเองได้^{๕๓}

Burke & Steffire ได้ให้คำจำกัดความของการให้การปรึกษาว่า การให้การปรึกษาเป็นสัมพันธภาพทางวิชาชีพ ระหว่างผู้ให้ การปรึกษาที่ผ่านการฝึกอบรมกับผู้รับการปรึกษาสัมพันธภาพนี้ปกติเป็นสัมพันธภาพสองต่อสอง ระหว่างผู้ให้การปรึกษากับผู้รับการปรึกษา แต่อาจมีคนมากในกรณี

^{๕๓} C.V. Good, *Dictionary of Education*, (New York: McGraw - Hill Book Company, 1985), p. 195.

ของการให้คำปรึกษากลุ่ม ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยช่วยให้ผู้รับการปรึกษาเข้าใจตนเอง และสิ่งแวดล้อม สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง^{๕๔}

ไอเวีย (Ivey) ได้ให้คำนิยามของการให้การศึกษาไว้ว่า การให้การศึกษาเป็นกระบวนการให้ความช่วยเหลือบุคคลปกติให้สามารถบรรลุถึงวัตถุประสงค์ หรือสามารถปฏิบัติตนต่อสิ่งต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๕๕}

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า การให้การศึกษาเป็นการแนะแนวที่จะให้บุคคลสามารถช่วยเหลือตนเองได้ โดยทั่วไปคนทั้งหลายยังพึ่งตนเองได้ไม่เต็มที่หรือมีระดับการพึ่งตนเองที่ยังไม่สมบูรณ์ จึงต้องการผู้มาชี้แนะให้การศึกษา เมื่อช่วยตัวเองไม่ได้ก็ต้องมีผู้ช่วยให้พึ่งตนเองได้โดยใช้ภาษา และกิจกรรมเข้ามาช่วย เป็นต้น การช่วยคนให้ช่วยตนเองได้เป็นหน้าที่ของการแนะแนวการศึกษา^{๕๖}

Petrofina ได้ให้คำนิยามว่า การให้การศึกษา เป็นกระบวนการของสัมพันธภาพในการให้ความช่วยเหลือ ซึ่งเต็มไปด้วยความอบอุ่น การยอมรับ และเข้าใจระหว่างผู้ให้การศึกษาซึ่งเป็นนักวิชาชีพที่ได้รับการฝึกอบรมในการให้การศึกษาช่วยเหลือผู้รับการปรึกษาที่ต้องการความช่วยเหลือ เพื่อให้ผู้ได้รับการปรึกษาเข้าใจตนเอง และสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น ตลอดจนเรียนรู้พฤติกรรมใหม่ๆ มีทัศนคติใหม่ๆ เกิดขึ้น สำหรับนำไปประกอบการตัดสินใจแก้ปัญหา หรือพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ^{๕๗} เช่น ความสนใจ ความถนัด ความสามารถ ตลอดจนให้ตระหนักถึงความต้องการของตนเอง และช่วยให้ผู้รับการปรึกษาได้ดำเนินการตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ และสามารถพัฒนาตนเองจนถึงที่สุด^{๕๘}

Wren ได้ให้ความหมายของการให้คำปรึกษาว่า การให้คำปรึกษาเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนสองคนซึ่งมีวัตถุประสงค์และมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ กระบวนการของความสัมพันธ์จะเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อยๆ ตามธรรมชาติหรือลักษณะความต้องการของนักเรียน กระบวนการนี้จะมีความหมายร่วมมือของผู้ให้และผู้รับอยู่เสมอและมีจุดสนใจตนเอง และตัดสินใจอย่างแน่วแน่หรือการกำหนดแนวทางของตนโดยตัวนักเรียนเอง^{๕๙}

Rogers กล่าวไว้ว่า การให้การศึกษา เป็นกระบวนการที่โครงสร้างของอัตตา ได้รับการผ่อนคลายในสภาพที่ปลอดภัยภายใต้บรรยากาศ และสัมพันธภาพในการปรึกษา ทำให้ประสบการณ์เดิมที่ผู้รับการปรึกษาไม่สามารถเผชิญหรือยอมรับได้ และถูกนำมาปรับไปสู่ผสมผสาน

^{๕๔} H.M. Jr. Burke & B. Stefflre, *Theories of Counseling*, 3rd ed., (ZNew York: McGraw - Hill Book Company, 1979), P. 182.

^{๕๕} Allen E Ivey and Lynn Synek Dawning, *Counseling and Psychotherapy: Skills*, (Theories and practices, 1980), p. 86.

^{๕๖} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), *พุทธศาสตร์กับการแนะแนว*, (กรุงเทพมหานคร: กองทุนวัฒนธรรมเพื่อการศึกษา และปฏิบัติธรรม, ๒๕๓๔), หน้า ๘.

^{๕๗} John L. Pietrofesa, *Counseling: Research and Practice*, (Chicago: Kand McNally College publishing Coun, 1975), P. 193.

^{๕๘} C.H. Patterson, *Theories of Counseling and Psychotherapy*, 2nd ed., (New York: Row, Publisher, 1973), p.187.

^{๕๙} อุชณิษฐ์ เย็นสบาย, *จิตวิทยาแนะแนว*, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๓), หน้า ๕๗.

กันเป็นการรู้จักตนเองในแนวทางใหม่ที่ถูกต้อง^{๖๐}

อาภา จันทรสกุล ให้ความหมายไว้ว่า การให้คำปรึกษาเป็นกระบวนการให้ความช่วยเหลือผู้ที่มารับคำปรึกษาได้พบปะกันภายใต้สัมพันธภาพที่ช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง ภาพแวดล้อม และปัญหาที่กำลังเผชิญหน้าอยู่ได้ดีขึ้นผู้ให้คำปรึกษาใช้เทคนิคและวิธีการทางจิตวิทยาช่วยให้ผู้รับปรึกษามีโอกาสสำรวจความรู้สึก ค่านิยม ตลอดจนข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับตนเอง เพื่อนำไปสู่ทักษะในการแก้ปัญหาและตัดสินใจเลือกวิธีการในการแก้ปัญหาและเป้าหมายในการดำเนินชีวิตของตนเองได้อย่างเหมาะสม^{๖๑}

สรุปความว่า การให้คำปรึกษา (Counseling) หมายถึง กระบวนการช่วยเหลือผู้ที่มาขอรับคำปรึกษา เพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายหรือความประสงค์ที่คาดหวังไว้ พร้อมทั้ง สามารถตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตนเองได้ โดยมีขั้น! ตอนปฏิบัติอย่างชัดเจน นอกจากนั้น แล้วผู้ที่อยู่ในฐานะให้คำปรึกษา จะต้องได้ผ่านกระบวนการฝึกฝนอบรมมาอย่างดี เพื่อที่จะอำนวยความสะดวกในการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งท่ามกลางบรรยากาศที่อบอุ่นเป็นกันเอง และมีความเข้าใจกับผู้มาขอรับคำปรึกษาอย่างถูกต้องได้

จากความหมายดังกล่าว สามารถจำแนกคุณลักษณะของการปรึกษา ได้ดังนี้

๑. การให้การปรึกษาเป็นกระบวนการ ซึ่งมีการปฏิบัติต่อเนื่องกันจนกระทั่งบรรลุเป้าหมาย
๒. การให้การปรึกษาเป็นกระบวนการ ของสัมพันธภาพที่อบอุ่น เข้าใจกัน ให้เกียรติซึ่งกันและกัน และยอมรับกัน ระหว่างผู้ให้การปรึกษา กับ ผู้รับการปรึกษา
๓. การให้การปรึกษาเป็นบริการให้ความช่วยเหลือ ซึ่งผู้ให้การปรึกษาจะต้องมีความรู้ในวิชาชีพการให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดีมีประสิทธิภาพ และสามารถที่จะช่วยให้ผู้รับการปรึกษาพ้นจากความทุกข์ และแก้ปัญหาได้
๔. การให้การปรึกษาเน้นในด้านความคิด ความเข้าใจ และช่วยให้ผู้รับการปรึกษาเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เกิดการเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเอง และรับผิดชอบตนเอง
๕. การให้การปรึกษาเป็นความร่วมมือกันระหว่างบุคคลต่อบุคคล คือ ผู้ให้การปรึกษากับผู้รับการปรึกษา หรืออาจมีผู้รับการปรึกษามากกว่าหนึ่งคนก็ได้^{๖๒}

ในการนิยามความหมายดังกล่าวเป็นการให้นิยามความหมายในแนวความคิดของนักจิตวิทยา ซึ่งให้ไว้เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินตามให้บรรลุเป้าหมายที่ได้วางเอาไว้

^{๖๐} Carl R. Rogers, Client - Centered therapy: Its Current Practice; Implications and Therapy, (Boston: Houghton Mifflin Company, 1951). อ้างใน รศ.วีชนี ทรัพย์มี, **ทฤษฎีและกระบวนการให้บริการปรึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาจิตวิทยา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๓.

^{๖๑} อาภา จันทรสกุล, **ทฤษฎีและวิธีการให้คำปรึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาจิตวิทยาการศึกษา และแนะแนว มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๒.

^{๖๒} มั่นเกียรติ โกศลนิวัฒน์วงศ์, **พุทธธรรม ทฤษฎีและเทคนิคการให้คำปรึกษา**, (กรุงเทพ มหานคร : สำนักพิมพ์ สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖๐.

ทฤษฎีการให้การศึกษา

ในการศึกษานั้น นักจิตวิทยาการศึกษาแต่ละทฤษฎีก็มีจุดมุ่งหมายเฉพาะในการศึกษาตามทฤษฎีของตนเอง ซึ่งในเรื่องนี้ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ ได้เปรียบเทียบจุดมุ่งหมายของการศึกษาทั้ง ๙ ทฤษฎีไว้^{๖๓} ดังนี้

๑. ทฤษฎีการศึกษาแบบวิเคราะห์ลักษณะบุคคลและองค์ประกอบ (The Rational Emotive Behavior Therapy) ทฤษฎีนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ความช่วยเหลือผู้รับปรึกษามีพัฒนาการที่เป็นเลิศในทุกด้านทุก

ช่วงชีวิต และทุกสภาพแวดล้อมเพื่อให้ความช่วยเหลือผู้รับการปรึกษาให้เข้าใจตนเองว่ามีจุดอ่อนหรือมีความสามารถอะไรบ้าง จะดำเนินชีวิตอย่างไรจึงจะเหมาะสมกับตนเอง และสามารถใช้ศักยภาพที่มีอยู่ให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดทั้งแสวงหาสิ่งที่เรียกว่า “ชีวิตที่ดีงาม”

๒. ทฤษฎีการศึกษาแบบพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรม (Cognitive Approaches to Counseling) ทฤษฎีนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้รับการปรึกษาสามารถจัดความวิตกกังวลความกลัว ลดการตำหนิตนเอง ลดพฤติกรรมที่คิดทำลายตนเอง พร้อมทั้งจะเผชิญกับปัญหาที่แท้จริง หาทางแก้ปัญหานั้นๆ ให้ตรงจุด ไม่คิดตอกย้ำซ้ำๆ ด้วยประโยชน์ที่ไม่สมเหตุผลโดยผู้ให้การปรึกษาควรช่วยให้ผู้รับบริการเรียนรู้ พฤติกรรมที่สมเหตุผล รู้จักให้วิจารณ์ญาณ และพิจารณาเหตุการณ์หรือเรื่องราวต่างๆ อย่างรอบคอบสามารถหลุดพ้นจากบ่วงปัญหาโดยใช้สติปัญญา และกำลังใจของตนเอง

๓. ทฤษฎีการศึกษาแบบวิเคราะห์สัมพันธ์ภาพ (Transactional Analysis in Psychotherapy) ทฤษฎีนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยให้ผู้รับการปรึกษาค้นพบความเป็นตัวของตัวเองไม่ตกอยู่ ภายใต้การควบคุมของบุคคลอื่น ตลอดทั้งประสบการณ์ที่ได้รับในเยาว์วัย สามารถจัดความยุ่งยาก สับสนในชีวิตให้มีชีวิตที่ราบรื่น หลุดพ้นจากปัญหาต่างๆ ในชีวิต

๔. ทฤษฎีการศึกษาแบบจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis theory) ทฤษฎีนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อปรับเปลี่ยนบุคลิกภาพ หรือปรับแก้ไขระบบบุคลิกภาพพื้นฐานของ ผู้รับการปรึกษา เพื่อทำให้สภาพปัญหา ลดน้อยลงโดยนำสิ่งที่ถูกเก็บกดไว้ในระดับจิตไร้สำนึกให้ขึ้นมา ปรากฏในระดับจิตสำนึก สร้างความกลมกลืนกันเสียใหม่ในเรื่องที่เก็บกดกับบุคลิกภาพโดยส่วนรวม เพื่อให้ผู้รับการปรึกษาเข้าใจพฤติกรรมและบุคลิกภาพที่แท้จริงของตนเองดีขึ้น สามารถเผชิญปัญหา ต่างๆ โดยอาศัยหลักแห่งความจริง และมีประสิทธิภาพในการแก้ปัญหา

๕. ทฤษฎีการศึกษาแบบยึดบุคคลเป็นศูนย์กลาง (Client – Centered Counseling Theory) ทฤษฎีนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้รับการปรึกษาได้พัฒนาตนเองเต็มตามความสามารถ เข้าใจและยอมรับตนเองตามความเป็นจริงเปิด ตนเองให้กับประสบการณ์ มีความเป็นตัวของตัวเองมีความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเองสอดคล้องกับประสบการณ์ของ ตนเอง มีวุฒิภาวะและสร้างสรรค์ชีวิตให้มีคุณค่า

๖. ทฤษฎีการศึกษาแบบเกสตัลท์ (Gestalt Therapy) ทฤษฎีนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้รับการปรึกษาตระหนักรู้ความรู้สึกของตนเองในสภาวะ ปัจจุบัน รู้จักและเข้าใจจุดเด่นและจุดด้อยของ

^{๖๓} ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์, “การเปรียบเทียบทฤษฎีการให้คำปรึกษาและการพัฒนาแนวปฏิบัติในการให้คำปรึกษา”, ประมวลสาระชุดวิชาทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการให้คำปรึกษา, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘๒-๑๘๔.

ตนเองรับผิดชอบต่อชีวิตของตนเอง สามารถแสดงออก และปฏิบัติในสิ่งที่ตัวเองที่แท้จริง และพฤติกรรมที่แสดงออกนั้นจะเป็นไปตามธรรมชาติ เป็นตัว ของตัวเองสะท้อนให้เห็นว่าตนเป็นใครทำอะไร ไม่ได้เป็นไปตามที่คนอื่นคิดว่า “ควรจะเป็น” ตลอดทั้ง ป่วยวางอดีต ไม่คาดหวังอนาคต และอยู่กับปัจจุบัน

๗. ทฤษฎีการปรึกษาแบบอัตถิภาวนิยม (Existential Psychotherapy) ทฤษฎีนี้มีจุดหมายเพื่อช่วยเหลือให้ผู้รับการปรึกษามีความรับผิดชอบต่อตนเอง มีอิสระใน การค้นหาและพัฒนา ความหมายในชีวิตกล้าเผชิญต่อปรากฏการณ์ที่เป็นจริง ได้ค้นพบเอกลักษณ์ที่ แท้จริงของตนเอง สามารถมีชีวิตอยู่กับปัจจุบัน “ที่นี่และขณะนี้” ส่วนอดีตนั้นไม่สามารถเปลี่ยนแปลง ได้ อนาคตก็เป็น สิ่งที่ยังมาไม่ถึง

๘. ทฤษฎีการปรึกษาแบบพฤติกรรมนิยม (Behavioral Counseling) ทฤษฎีนี้มีจุดหมาย เพื่อช่วยให้ผู้รับการปรึกษาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ให้ เป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์เพื่อ ช่วยให้ผู้รับการปรึกษากระจ่างแจ้งว่า ปัญหาของเขามีอะไรบ้าง และ เขาต้องการจะแก้ไขในเรื่องใด และอยากให้ได้ผลออกมาเป็นอย่างไร โดยผู้ให้การปรึกษาจะช่วยผู้รับ การปรึกษาวางแผนอย่างมี ลำดับขั้นตอนในการแก้ไขปัญหานั้นๆ อีกทั้งผู้รับการปรึกษาจะต้อง รับผิดชอบต่อที่จะปฏิบัติตามแผน หรือตามข้อตกลงหรือเงื่อนไขที่กำหนดเพื่อให้บรรลุจุดหมายในการ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนั้นๆ ตลอด ทั้งสามารถนำวิธีการเหล่านั้นไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ และมี คุณค่าต่อตนเองในอนาคต

๙. ทฤษฎีการปรึกษาแบบเผชิญความจริง (Reality Therapy) ทฤษฎีนี้มีจุดหมายเพื่อ ช่วยให้ผู้รับการปรึกษามีความเป็นตัวของตัวเอง รู้จักและเข้าใจ ตนเอง มีความรับผิดชอบต่อตนเอง สามารถช่วยเหลือตัวเอง ค้นพบทางเลือกที่จะไปสู่จุดหมายชีวิต ของตนเอง ตระหนักในคุณค่าของ ตนเอง รู้จักให้และรับความรักความผูกพันผู้อื่น เพื่อให้เกิดความรู้สึก ว่าตนเองมีคุณค่า

สรุปได้ว่า จุดหมายของการปรึกษาทั้ง ๙ ทฤษฎี ต่างมุ่งหวังเพื่อช่วยให้ผู้รับการปรึกษาได้ กระจ่างแจ้งว่า ปัญหาของเขามีอะไรบ้าง และเขาต้องการจะแก้ไขในเรื่องใด และอยากให้ได้ผล ออกมา เป็นอย่างไร จนสามารถแนะนำให้ผู้รับการปรึกษามีความเป็นตัวของตัวเอง รู้จักและเข้าใจ ตนเอง มีความรับผิดชอบต่อตนเอง สามารถช่วยเหลือตัวเอง ค้นพบทางเลือกที่จะไปสู่จุดหมายชีวิต ของตนเอง ตระหนักในคุณค่าของตนเอง รู้จักให้และรับความรักความผูกพันผู้อื่น เพื่อให้เกิด ความรู้สึกที่ว่าตนเองมี คุณค่า

คุณลักษณะของผู้ให้การปรึกษา

คุณลักษณะของผู้ให้การปรึกษาที่สามารถช่วยเหลือให้ผู้รับการปรึกษาประสบผลสำเร็จใน การแก้ปัญหา หรือพัฒนาตนเองได้นั้น ต้องมีคุณลักษณะเฉพาะตัวที่เป็นตัวบ่งชี้ความสามารถในการ ปรึกษาที่มีประสิทธิภาพ นักจิตวิทยาหลายท่านได้กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้ให้การปรึกษาที่มี ประสิทธิภาพ ดังต่อไปนี้

จอร์จ และคริสตัน (George and Crisrani) ได้รวบรวมคุณลักษณะของผู้ให้การปรึกษาที่ ประสบความสำเร็จ^{๖๔} ดังต่อไปนี้

^{๖๔} George and Crisrani, Counseling : Theory and Practice, 4th ed., (Boston : Allyn and Bacon, 1995), p. 14-17.

๑) การเปิดเผยและการรับรู้เกี่ยวกับตนเอง ผู้ให้การปรึกษาที่มีประสิทธิภาพ สามารถรับรู้ความรู้สึกภายในของตนเอง แม้ว่าจะเป็นความรู้สึกที่โดยทั่วไปอาจถูกมองว่าเป็นสิ่งไม่ดี ไม่ว่าจะอยู่ในอารมณ์อย่างไร การตระหนักในสภาวะอารมณ์ของตนเองนี้จะทำให้ผู้ให้การปรึกษาสามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ ไม่ปล่อยให้ความรู้สึกเหล่านั้นมีผลต่อการให้การปรึกษา ต้องมีการตระหนักรู้อย่างมีสติ และเช่นเดียวกันผู้ให้การปรึกษาที่มีประสิทธิภาพจะสามารถยอมรับประสบการณ์ส่วนตัวของผู้รับการปรึกษาให้การยอมรับว่าผู้รับการปรึกษาก็มีสิทธิที่จะมีความรู้สึกทางลบได้ ซึ่งการเปิดเผยและการยอมรับเช่นนี้จะมีผลในการเสริมสร้างความก้าวหน้าของผู้รับการปรึกษา

๒) ผู้ให้การปรึกษาที่มีประสิทธิภาพจะตระหนักในคุณค่า ค่านิยมและเชื่อของตนเองจะรู้ว่าอะไรคือสิ่งที่สำคัญสำหรับตนเอง อะไรคือสิ่งที่ปรารถนา และสามารถตัดสินใจเลือกแนวทางที่สอดคล้องกับค่านิยมของตนเอง มีแนวทางในการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม สามารถหลีกเลี่ยงรูปแบบพฤติกรรมที่ไม่มีประโยชน์ ไม่สอดคล้องกลมกลืน และเสริมสร้างพฤติกรรมที่สร้างสรรค์ มีคุณค่าและมีประโยชน์

๓. ผู้ให้การปรึกษาที่มีประสิทธิภาพ สามารถพัฒนาการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่นอย่างอบอุ่นและลึกซึ้ง จะให้เกียรติบุคคลอื่นด้วยการยอมรับความรู้สึก ความคิดเห็น มีการเอื้ออาทรไม่มีเงื่อนไข ไม่มีการประเมินหรือตัดสิน

๔. ผู้ให้การปรึกษาที่มีประสิทธิภาพ สามารถแสดงตัวตนที่แท้จริงของตนเองต่อผู้อื่น มีความจริงใจและมีความสอดคล้องกลมกลืนในพฤติกรรม ซึ่งทำให้มีความสามารถพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น สามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสามารถสร้างความมั่นใจแก่ผู้รับการปรึกษาได้

๕. ผู้ให้การปรึกษาที่มีประสิทธิภาพ จะมีความรับผิดชอบต่อพฤติกรรมกระทำของตนเองมากกว่าปฏิเสธความรับผิดชอบและตำหนิผู้อื่น สามารถจัดการกับความล้มเหลว และความอ่อนแอของตนเอง สามารถตัดสินใจเลือกที่จะยอมทำตามหรือเพิกเฉยต่อการควบคุมจากอิทธิพลภายนอกการตัดสินใจนี้จะอยู่บนพื้นฐานของการพิจารณาด้วยเหตุและผลเป็นอย่างดีแล้ว มีความรับผิดชอบต่อตนเอง มีความมั่นคงต่อการวิพากษ์วิจารณ์ สามารถยอมรับคำวิพากษ์วิจารณ์ได้แทนที่จะปกป้องตนเอง หรือเพิกเฉย หรือตำหนิคนอื่น ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดการพัฒนามากกว่า

๖. ผู้ให้การปรึกษาที่มีประสิทธิภาพ สามารถตั้งจุดหมายที่ชัดเจนและเป็นจริง สามารถตระหนักในทักษะเฉพาะความสามารถของตนเอง สามารถประเมินว่าอะไรคือสิ่งที่คาดหวัง ยอมรับประสบการณ์ของตนเองทั้งแง่ลบและแง่บวก ซึ่งทำให้สามารถประเมินจุดหมายที่เป็นจริงได้

คาร์มีเออร์ และแฮคเนย์ Carmier and Hackney. ได้รวบรวมคุณลักษณะของผู้ให้การปรึกษาที่มีประสิทธิภาพจากผลงานการวิจัยการสังเกตทางคลินิกและการนิเทศงาน พบว่า ผู้ให้การปรึกษาที่มีประสิทธิภาพจะมีคุณลักษณะต่อไปนี้

๑. การตระหนักรู้และเข้าใจตนเอง (Self – Awareness and Understanding) โดยผู้ให้การปรึกษาสำรวจ และทำความเข้าใจตนเองเกี่ยวกับความต้องการ และความรู้สึกของตนเอง แรงจูงใจในการให้ความช่วยเหลือผู้อื่น ตระหนักรู้ในจุดเด่น ข้อจำกัดของบุคลิกภาพ และทักษะในการแก้ไขปัญหาของตนเอง ซึ่งคุณลักษณะนี้จะช่วยทำให้ผู้ให้การปรึกษามองสิ่งต่างๆ ได้ชัดเจน เกิดความมั่นคงและปลอดภัยต่อกระบวนการการปรึกษา

๒. การมีสุขภาพจิตที่ดี (Good Psychological Health) เป็นการมีความพร้อมความสมบูรณ์ทางด้านจิตใจ ไม่ถูกรบกวนด้วยปัญหาของตนเอง

๓. การไวต่อความรู้สึก (Sensitivity) เป็นการที่ผู้ให้การศึกษาสามารถพบสิ่งที่ผู้รับการศึกษต้องการสื่อสาร ทั้งทางภาษาพูดและภาษาท่าทาง การไวต่อความรู้สึกจะทำให้ผู้ให้การศึกษาตระหนักรู้ในตนเองและผู้รับการศึกษด้วยการเลือกและปรับวิธีการกลวิธีในการให้การปรึกษาที่เหมาะสมสำหรับผู้รับการปรึกษาแต่ละคน

๔. การมีใจเปิดกว้าง (Open Mindedness) ผู้ให้การศึกษาที่มีใจเปิดกว้างจะสามารถแยกแยะความคิดของตนเองที่แตกต่างจากผู้รับการปรึกษา และไม่ผลักดันให้ผู้รับการปรึกษายอมรับในความเชื่อหรือค่านิยมของผู้ให้การศึกษาเอง ซึ่งจะก่อให้เกิดการสื่อสารที่จริงใจต่อกัน

๕. การประจักษ์ตามที่เป็นจริง (Objectivity) เป็นความสามารถที่จะมองเห็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับผู้รับการปรึกษาตามที่เป็นจริง ทำให้สามารถสังเกตรูปแบบพฤติกรรมของผู้รับการปรึกษาได้ และตอบสนองในทางที่เป็นประโยชน์ต่อกระบวนการให้การปรึกษา

๖. มีความสามารถ (Competence) โดยผู้ให้การศึกษาที่มีความรู้ข้อมูลที่จำเป็นในการช่วยเหลือ และมีทักษะในการให้การปรึกษา มีความสามารถประสานองค์ความรู้ บุคลิกภาพส่วนตัวและทักษะในการให้การปรึกษาเข้าด้วยกัน ก่อให้เกิดความน่าเชื่อถือและสามารถเป็นแบบอย่างแก่ผู้รับการปรึกษาได้

๗. ความน่าไว้วางใจ (Trustworthiness) เป็นการที่ผู้ให้การศึกษาที่มีความคงที่มีความรับผิดชอบ และหลีกเลี่ยงสิ่งที่เป็นอันตรายต่อผู้รับการปรึกษา

๘. ความน่าดึงดูดใจ (Interpersonal Attractiveness) ผู้รับการปรึกษาจะรู้สึกว่าคุณให้การศึกษาเป็นผู้นำดึงดูดใจ ถ้าหากมองเห็นว่าคุณให้การศึกษาที่มีความคล้ายคลึงหรือเข้ากันได้ดี มีความเป็นมิตรและมีความอบอุ่น ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้จะสร้างความเชื่อมั่นและไว้วางใจต่อผู้รับการปรึกษาได้

จากการศึกษาเอกสารข้างต้น ผู้วิจัยสังเคราะห์ได้จากนักวิชาการ ดังใน
ตารางที่ ๒.๑ การสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการให้การปรึกษา (นักวิชาการท่านที่ ๑-๖)

ที่	แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการให้การปรึกษา	๑	๒	๓	๔	๕	๖	ผู้วิจัย
๑	การช่วยเหลือบุคคลเป็นการส่วนตัวเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ กระบวนการให้ความช่วยเหลือต่อผู้รับการปรึกษา ในปัญหาด้านการศึกษา การอาชีพ และปัญหาส่วนตัว และมีกระบวนการเก็บวิเคราะห์ข้อมูล การแสวงหาช่องทางในการแก้ปัญหา	✓	✓	✓		✓	✓	✓
๒	การให้การปรึกษาเป็นสัมพันธ์ภาพทางวิชาชีพ ระหว่างผู้ให้การศึกษาที่ผ่านการฝึกอบรมกับผู้รับการปรึกษาสัมพันธ์ภาพนี้ปกติเป็นสัมพันธ์ภาพสองต่อสอง ระหว่างผู้ให้การศึกษากับผู้รับการปรึกษา แต่อาจมีคนมากในกรณีของการให้คำปรึกษากลุ่ม ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยช่วยให้ผู้รับการปรึกษาเข้าใจ	✓	✓	✓	✓			✓

ที่	แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการให้การปรึกษา	๑	๒	๓	๔	๕	๖	ผู้วิจัย
	ตนเอง และสิ่งแวดล้อม สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง							
๓	การให้การปรึกษาเป็นการแนะแนวที่จะให้บุคคลสามารถช่วยเหลือตนเองได้ โดยทั่วไปคนทั้งหลายยังพึ่งตนเองได้ไม่เต็มที่หรือมีระดับการพึ่งตนเองที่ยังไม่สมบูรณ์ จึงต้องการผู้มาชี้แนะให้การปรึกษา เมื่อช่วยตัวเองไม่ได้ก็ต้องมีผู้ช่วยให้พึ่งตนเองได้โดยใช้ภาษา และกิจกรรมเข้ามาช่วย เป็นต้น การช่วยคนให้ช่วยตนเองได้เป็นหน้าที่ของการแนะแนวการให้การปรึกษา		✓	✓	✓	✓	✓	✓
๔	เป็นกระบวนการที่โครงสร้างของอัตตา ได้รับการผ่อนคลายในสภาพที่ปลอดภัยภายใต้บรรยากาศ และสัมพันธภาพในการปรึกษา ทำให้ประสบการณ์เดิมที่ผู้รับการปรึกษาไม่สามารถเผชิญหรือยอมรับได้ และถูกนำมารับรู้ไปผสมผสานกันเป็นการรู้จักตนเองในแนวทางใหม่ที่ถูกต้อง			✓	✓	✓	✓	✓
๕	การให้คำปรึกษาเป็นกระบวนการให้ความช่วยเหลือผู้ที่รับคำปรึกษาได้พบปะกันภายใต้สัมพันธภาพที่ช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง ภาพแวดล้อม และปัญหาที่กำลังเผชิญหน้าอยู่ได้ขึ้นผู้ให้คำปรึกษาใช้เทคนิคและวิธีการทางจิตวิทยาช่วยให้ผู้รับปรึกษามีโอกาสสำรวจความรู้สึก ค่านิยม ตลอดจนข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับตนเอง เพื่อนำไปสู่ทักษะในการแก้ปัญหาและตัดสินใจเลือกวิธีการในการแก้ปัญหาและเป้าหมายในการดำเนินชีวิตของตนเองได้อย่างเหมาะสม		✓	✓	✓	✓	✓	✓
๖	การเปิดเผยและการรับรู้เกี่ยวกับตนเอง ผู้ให้การปรึกษาที่มีประสิทธิภาพจะตระหนักในคุณค่า ผู้ให้การปรึกษาที่มีประสิทธิภาพ ผู้ให้การปรึกษาที่มีประสิทธิภาพ สามารถแสดงตัวตนที่แท้จริงของตนเองต่อผู้อื่น ผู้ให้การปรึกษาที่มีประสิทธิภาพ จะมีความรับผิดชอบต่อพฤติกรรมและการกระทำของตนเอง ผู้ให้การปรึกษาที่มีประสิทธิภาพ สามารถตั้งจุดหมายที่ชัดเจนและเป็นจริง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

*หมายเหตุ: ๑ = Carter V. Good , ๒ = Burke & Steffire, ๓ = พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปญฺโญ), ๔ = Rogers, ๕ = อาภา จันทรสกุล ๖ = จอร์จ และคริสตั้น (George and Cristrani), และ ๗ = จากผู้วิจัย

สรุปได้ว่า การสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการให้การปรึกษา หมายถึง เป็นการปรึกษาแนะแนวที่จะให้บุคคลสามารถช่วยเหลือตนเองได้ โดยมีสัมพันธภาพทางวิชาชีพระหว่างผู้ให้การปรึกษาที่ผ่านการฝึกอบรมกับผู้รับการปรึกษาสัมพันธภาพนี้ปกติเป็นสัมพันธภาพสองต่อสองโดยผู้ให้การปรึกษาจะต้องมีจิตสำนึก มีการสร้างแรงจูงใจ สร้างความเป็นกัลยาณมิตร มีทักษะ

มีบทบาท หน้าที่ และมีการวางแผนในการให้การปรึกษาเพื่อกำจัดความไม่สบายกายและไม่สบายใจของผู้ที่มาปรึกษาได้อย่างถูกต้อง

ความหมายการให้การปรึกษาตามแนวพุทธวิธี

การให้การปรึกษาตามแนวพุทธวิธี คือ กระบวนการช่วยเหลือผู้มีความทุกข์ มีปัญหา ด้วยวิธีการที่เรียกว่า การเทศนา หรือการแสดงธรรมอบรมสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา เทศนา คือ การแสดงธรรม การชี้แจงแสดงความ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. บุคลาธิษฐานเทศนา เทศนามีบุคคลเป็นที่ตั้ง เทศนาอ้างธรรมแสดงโดยยกคนขึ้นอ้าง ยกคนเป็นหลักฐานในการอธิบาย

๒. ธรรมาธิษฐานเทศนา เทศนามีธรรมเป็นที่ตั้ง เทศนาอ้างธรรมแสดงโดยยกหลักตัวสถานะขึ้นอ้าง^{๖๕}

นอกจากนั้น เทศนา ยังหมายถึงการชี้แจงแสดงความ การยกตัวอย่างคน หรือธรรมะมาอธิบาย เป็นการบ่งบอกถึงลักษณะ และวิธีการ (Methodology) ในการช่วยเหลือของกัลยาณมิตรต่อผู้มีความทุกข์ และมีปัญหา ด้วยการชี้แจงแสดงความ การอธิบาย เพื่อให้ผู้มีความทุกข์ และมีปัญหา สามารถดับทุกข์ของตนเองได้ ด้วยการปฏิบัติตามหนทางที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำไว้ ดังนี้

เทศน์ หรือเทศนา จึงหมายถึง การแสดงธรรม การชี้แจงแสดงความ การแนะนำสั่งสอน การชี้ให้เห็น และการเสนอแนะแนวทาง ซึ่งสอดคล้องกับการช่วยเหลือทางพุทธธรรม ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า พระองค์เป็นผู้ชี้ทาง ตรงกับคณโกศลคัลลนพราหมณ์ กล่าวสรรเสริญพระพุทธองค์ว่า ท่านพระโคตม พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านพระโคตม พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหายของทีคว่า เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทางหรือตามประทีปในที่มืด ด้วยตั้งใจว่า คนมีตาดีจะเห็นรูปได้ ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตมพร้อมทั้งพระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะขอท่านพระโคตมโปรดทรงจำข้าพระองค์ ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป จนตลอดชีวิต^{๖๖}

ในการแสดงธรรมของพระพุทธองค์นั้นไม่มีพิธีตรองแต่อย่างไร เพราะแท้จริงแล้ว การแสดงธรรม คือ การสนทนากับคน ๆ หนึ่ง หรือหมู่หนึ่ง โดยพระพุทธองค์ทรงอธิบายความ ย้อนถามเมื่อควรย้อน ยอมให้ค้านเมื่อสงสัย ทรงชี้แจงพร้อมด้วยตัวอย่างเปรียบเทียบ และพูดสะกิดใจให้ได้ใคร่ครวญ ทำให้บุคคลมีสติเห็นแนวทางดับทุกข์ และปฏิบัติเพื่อการดับทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง การแสดงธรรมของพระพุทธองค์ไพเราะในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด^{๖๗} การแสดงธรรมจึงมีคุณลักษณะตรงกับการให้การปรึกษาดังกล่าวมาแล้วข้างต้น เพราะการแสดงธรรม หรือเทศนา เป็นกระบวนการชี้ทางเพื่อช่วยเหลือมนุษยชาติทั้งหลาย ให้มีดวงตาเห็นธรรม เห็นทุกข์ และแนวทางในการดับทุกข์ แก้ปัญหา บรรลุสู่ความสงบ สะอาด และสว่างแห่งชีวิต ดังพุทธดำรัสที่ว่า เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย ดูกรพระภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงแสดงธรรมะงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้ง

^{๖๕} ปฏิส.อ. (บาลี) ๗๗.

^{๖๖} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๑๐๔/๖๗-๖๘., ม.อ. (ไทย) ๑๔/๗๘/๘๔.

^{๖๗} พุทธทาสภิกขุ, ตามรอยพระอรหันต์, (ราชบุรี : ธรรมดานิคม, ๒๕๓๐), หน้า ๑๑๑-๑๑๒.

พญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง สัตว์ทั้งหลายผู้มีฐลีในจักขุเป็นปรกติมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อมรอบ ผู้รู้ทั่วถึงซึ่งธรรม จักมี^{๖๘}

การแสดงธรรมนั้น จัดเป็นธรรมทาน คือ การให้ธรรมเป็นทาน หมายถึง การให้การปรึกษาชี้แนะแนวทาง ช่วยให้มิตรที่มีทุกข์ มีปัญหา สามารถดับทุกข์ และแก้ปัญหาได้ตั้งอรรถกถาธรรมบท ได้กล่าวว่า เพราะได้อาศัยธรรมทาน คนทั้งหลายจึงได้สำเร็จมรรคผลอันเป็นที่สิ้นทุกข์อย่างเด็ดขาด ธรรมทานจึงชื่อว่าเป็นเลิศ พระพุทธองค์จึงยกย่องธรรมทานว่า

การให้ธรรม ชนะการให้ทั้งปวง

รสแห่งธรรม ชนะรสทั้งปวง

ความยินดีในธรรม ชนะความยินดีทั้งปวง

ความสันตติหา ชนะทุกข์ทั้งปวง^{๖๙}

สรุปได้ว่า พุทธวิธีการให้การปรึกษา คือ วิธีการแสดงธรรมของพระพุทธองค์เพื่อช่วยเหลือผู้ที่มีปัญหา หรือความทุกข์ ให้สามารถข้ามพ้นจากทุกข์ได้ด้วยมีพระองค์เป็นกัลยาณมิตร ด้วยวิธีการของพระพุทธองค์

หลักการให้การปรึกษาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ทั้ง ๓ ปิฎก โดยเฉพาะพระสุตตันตปิฎกนั้นได้มีการบันทึก วิธีการให้ความช่วยเหลือผู้มีความทุกข์ ให้หลุดพ้นจากความทุกข์ตามแนวทางพุทธวิธีการให้การปรึกษา ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น มีการบันทึกไว้เป็นเรื่องราว เพื่อเป็นกรณีศึกษาสำหรับอนุชนรุ่นหลัง ดังจะได้นำมาแสดงเอาไว้ในบทนี้ ซึ่งมีรอบในการนำกรณีตัวอย่าง โดยจัดแบ่งเป็นประเภทกลุ่มบุคคล และ บุคคล ได้ ๕ ประเภท คือ

๑. ภิกษุ
๒. ภิกษุณี
๓. อุบาสก
๔. อุบาสิกา
๕. นักบวชนอกพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้ศึกษากระบวนการและหลักการที่เอื้อต่อการนำไปใช้ในการนำเสนอของแต่ละประเภทนั้น จะเลือกกรณีตัวอย่างที่เกิดขึ้นมีเหตุการณ์กระบวนการให้การปรึกษา ตั้งแต่ต้นจนกระทั่งมีผลปรากฏชัดเจนในที่สุด คือ ผู้มีความทุกข์ที่เป็นกลุ่มบุคคล และ บุคคล สามารถพ้นจากความทุกข์ หรือปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองได้ ในบางกรณีตัวอย่างมาเท่านั้น และในท้ายของกรณีตัวอย่างที่ยกมาแสดงนั้นจะมีการวิเคราะห์วิธีการให้การปรึกษาเอาไว้ด้วย ดังมีตัวอย่างดังต่อไปนี้

๑. พระปัญจวัคคีย์

พระผู้มีพระภาคทรงให้การปรึกษาแก่พระปัญจวัคคีย์ ผู้เคยอุปัฏฐากใกล้ชิด ด้วยวิธีการให้การปรึกษาซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

เริ่มต้นการให้การปรึกษา ด้วยการสร้างสัมพันธภาพ ระหว่างพระองค์กับพระปัญจวัคคีย์ทั้งหลาย โดยพระองค์เสด็จเข้าไปหาท่านเหล่านั้นถึงที่อยู่ เมื่อประทับนั่งเรียบร้อยแล้ว จึงได้ตรัสถึงการได้บรรลุธรรมของพระองค์ให้พระปัญจวัคคีย์ได้ฟัง แต่พระปัญจวัคคีย์ไม่ยอมเชื่อ ซ้ำยังแสดง

^{๖๘} วิ.มท. (บาลี) ๔/๓๒/๒๘., วิ.มท. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๖๙} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕๔/๑๔๔., พ.ธ.อ. ๘/๓๖-๓๘.

อาการไม่เคารพด้วยการคำพูด เมื่อเห็นดังนั้นพระองค์จึงตรัสเตือนสติ ว่า “ท่านทั้งหลายจำได้หรือไม่ ว่า วาจาเช่นนี้เราเคยพูดกับท่านบ้างหรือไม่” พระปัญจวัคคีย์ทบทวนถึงอดีตที่ผ่านมาจึงเปิดใจยอมรับ พร้อมตั้งใจรับฟังพระธรรมเทศนา การตรัสพระดำรัสดังกล่าวเป็นเทคนิคการกระตุกความรู้สึก ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิด

จากนั้นพระองค์จึงทรงพระธรรมเทศนา คือ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องใกล้ตัวที่พระปัญจวัคคีย์สัมผัสอยู่ตลอดเวลา คือ ทางสุดโต่ง ๒ สาย ได้แก่ การปฏิบัติแบบทรมานตนให้ลำบาก และการเสพความสุขตามความอยากทุกอย่าง ทรงแสดงให้เห็นว่ามีใช้หนทางจะพ้นทุกข์ได้ แต่หนทางแห่งการพ้นทุกข์ คือการดำเนินตามมรรคมรรค ๘ ซึ่งเป็นทางสายกลาง พร้อมทั้งแสดงอริยสัจ ๔ จนกระทั่งโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรม และอีก ๔ ท่านได้ดวงตาเห็นธรรมตามลำดับสาเหตุที่พระองค์แสดงธรรมเกี่ยวกับทางสุดโต่งก่อน เพราะต้องการให้พระปัญจวัคคีย์ได้ความเข้าใจว่า การที่พระองค์เลิกบำเพ็ญทุกรกิริยาเพราะอะไร หลังจากนั้นจึงทรงแนะนำหนทางที่ดีกว่าให้แก่พระปัญจวัคคีย์ คือ ทางสายกลาง และอริยสัจ ๔ จนกระทั่งพระปัญจวัคคีย์มีความเข้าใจอย่างเดียวกัน

สุดท้าย พระองค์ทรงขอให้บรรดาพระปัญจวัคคีย์มีความพร้อมของอินทรีย์ จึงแสดง “อนัตตลักขณสูตร” โดยใช้เทคนิคการตั้งคำถามให้ตอบ ซึ่งเป็นวิธีการให้เขาได้คิดตามเรื่องที่พระองค์ทรงแสดงอยู่ตลอดเวลา พร้อมทั้งทบทวนเรื่องราวต่าง ๆ ด้วย ในที่สุดทั้งหมดได้หลุดพ้น จากการยึดมั่นถือมั่นในเบญจขันธ์ ปลอยวางได้

สาเหตุที่พระพุทธองค์ทรงแสดงเรื่องนี้ เพราะต้องการให้เขาได้ปลอยวางจากการยึดมั่นในความเป็นตัว เป็นตน เป็นเรา เป็นเขา ที่มีการยึดถือกันมาเป็นเวลาช้านาน และเป็นการเปลี่ยนความคิดเรื่องอัตตา ที่เป็นความเชื่อมาเป็นเวลาช้านานของท่านเหล่านั้น พระองค์ช่วยให้เขาได้ปลดปล่อยตัวของเขาเองให้มีความเป็นอิสระ และปลอยวางเสียได้

ในการให้การปรึกษาของพระองค์ในกรณีตัวอย่างนี้ ได้มีการปรับเปลี่ยนตลอดเวลา เพื่อให้เหมาะสมกับบุคคลที่อยู่ตรงหน้าพระองค์ ด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามอุปนิสัยของแต่ละบุคคลจนกระทั่งประสบผลสำเร็จในที่สุด

๒. พระยสะ^{๗๐}

ในเมืองพาราณสี มีกุลบุตรคนหนึ่งชื่อว่า “ยสะ” เป็นบุตรของมหาเศรษฐีในเมืองพาราณสี มารดาบิดาได้สร้างปราสาท ๓ หลัง สำหรับเป็นที่อยู่ใน ๓ ฤดูกาล ได้รับการบำรุงบำเรอด้วยกามคุณ ๕ ไม่บกพร่อง

ขณะนั้นเป็นฤดูฝน ยสกุบุตรอยู่ในปราสาทประจำฤดูกาลพร้อมด้วยภรรยา ได้รับการบำเรอด้วยเสียงดนตรี ซึ่งล้วนแต่สตรีประโคนชัยกล่อมไม่มีบุรุษเจือปน ค็นหนึ่งยสะนอนหลับก่อนพวกบริวารท่ามกลางแสงไฟสว่างอยู่ หญิงนักขบร้องประโคนดนตรีทั้งหลาย เห็นยสกุบุตรนอนหลับแล้วจึงพากันพักผ่อนนอนหลับในที่นั้น นอนกันไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย บ้างก็นอนละเมอเพื่อพิมพ์ บ้างก็นอนกรนดังดุจเสียงกา บ้างก็เปลือยกายไม่มีผ้าปกปิด บ้างก็อ้าปากน้ำลายไหล ไม่เป็นที่เจริญใจเหมือนแต่ก่อน สิ่งเหล่านั้นปรากฏแก่ยสะดุจฉากศพที่ถูกกองทิ้ง เรียงรายอยู่ใน ป่าช้าผิดิบ รู้สึกเกิด

^{๗๐} วิ.มหา. (บาลี) ๔/๒๕-๒๘/๒๐-๒๔., วิ.มหา. (ไทย) ๔/๒๕-๒๘/๒๔-๒๗.

ความสลดใจ เปื้อน่ายราคาญเป็นที่สุด จึงเปล่งอุทานออกมาว่า “ที่นี่วุ่นวายหนอ ที่นี่ขัดแย้งหนอ” พร้อมกับเดินออกจากห้อง สวมรองเท้าลงจากปราสาทเดินไปอย่างไม่จุดหมายปลายทาง เดินพลาง บังเอิญเดินไปทางที่จะไปสู่ป่าอสิปตนมฤคทายวัน

ขณะนั้นเป็นเวลาใกล้รุ่ง พระบรมศาสดากำลังเสด็จจงกรมอยู่ ได้ทรงสดับเสียงยสะเดิน บ่นพึมพำมาอย่างนั้น จึงตรัสเรียกด้วยพระพุทธานุญาตว่า “ยสะ ที่นี่ไม่วุ่นวาย ที่นี่ไม่ขัดข้อง เธอจงมานั่งลงในที่นี้ ตถาคตจะแสดงธรรมแก่เธอ” ยสะได้ยินดังนั้น ก็มีจิตโสมนัสปรีดา จึงถอยร่นเท้าเข้าไป เฝ้ากราบถวายบังคมแล้วนั่งลงในที่อันสมควรแก่ตน

พระบรมศาสดาทรงแสดงธรรมเทศนา ชื่อ “อนุปปพิกขา” ๑๐ คือ วาจาปรารภธรรมที่พึงพรรณนาโดยลำดับ ต่อจากนั้น พระพุทธรองค์ทรงแสดงสามกัณฑ์สิกขาเทศนา ๑๑ คือ อริยสัจ ๔ เมื่อจบพระธรรมเทศนา ธรรมจักขุ คือ โสตาปัตติผลก็บังเกิดแก่ยสะทุกบุตร เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา

ฝ่ายมารดาของยสะ ตื่นขึ้นมาในตอนเช้าทราบข่าวลูกชายหายไป จึงรีบบอกแก่สามีเศรษฐีผู้สามีก็ตกใจรีบสั่งให้คนออกติดตามทั้งสี่ทิศ ส่วนตนเองก็ออกติดตามด้วย และบังเอิญเดินผ่านไปทางใกล้กับป่าอสิปตนมฤคทายวัน เห็นร่องเท้าของลูกชายวางอยู่ก็จำได้ จึงเข้าไปถึงที่ประทับของพระพุทธรองค์

พระพุทธรองค์ทรงพิจารณาแล้วทราบว่ ถ้าให้พ่อลูกคู่นี้เห็นหน้ากันในขณะที่ก็จะจะเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุมรรค จึงทำอภินิหารมิให้พ่อลูกได้เห็นกัน เมื่อเศรษฐีกราบทูลถามว่า “พระองค์เห็นชายหนุ่มชื่อยสะ ผู้เป็นบุตรชายของข้าพระองค์บ้างหรือไม่?” พระพุทธรองค์ทรงมีพระดำรัสว่า “ท่านจงนั่งลงในที่นี้ก็จะได้เห็นบุตรของท่าน”

เศรษฐีได้ฟังพระดำรัสเช่นนั้น ก็ดีใจถวายอภิวาทแล้วนั่งในที่ที่อันสมควรพระบรมศาสดาทรงแสดงพระธรรมเทศนาอนุปปพิกขา และอริยสัจ ๔ โปรดท่านเศรษฐี เมื่อจบพระธรรมเทศนาท่านเศรษฐีก็ได้ดวงตาเห็นธรรม เป็นพระโสดาบันบุคคลแล้วแสดงตนเป็นอุบาสก ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต นับว่าเป็นอุบาสกคนแรกที่ถึงพระรัตนตรัย เรียกว่า เตวาจิก

พระผู้มีพระภาคทรงให้การปรึกษาแก่ยสะทุกบุตร ผู้มีความเบื่อหน่ายในชีวิตของการครองเรือนด้วยวิธีการให้การปรึกษา ดังนี้

พระผู้มีพระภาคทรงเริ่มต้นการให้การปรึกษา ด้วยการสร้างสัมพันธภาพระหว่างพระผู้มีพระภาคกับยสะทุกบุตรผู้ซึ่งกำลังเดินบ่นรำพึงว่า ที่นี่วุ่นวายหนอ ที่นี่ขัดข้องหนอ พระองค์จึงตรัสตอบรับว่า “ยสะ ที่นี่ไม่วุ่นวาย ที่นี่ไม่ขัดแย้ง เธอจงมานั่งลงในที่นี้ ตถาคตจะแสดงธรรมแก่เธอ” ทำให้ยสะเกิดความหวัง มีกำลังใจ จึงได้เดินเข้าไปหาพระองค์

การตรัสตอบรับของพระองค์ดังกล่าว ถือเป็นเทคนิคให้ผู้มาขอรับการปรึกษาที่มีความหมดหวังในชีวิต ไม่มีเป้าหมายในชีวิต ได้มีความหวัง มีกำลังใจ เปิดใจพร้อมจะรับการให้การปรึกษาจากพระองค์ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการให้การปรึกษาแบบวณิยม ที่มีแนวคิดว่าคุณที่เกิดความทุกข์ก็เพราะรู้สึกหมดหวังในชีวิต ชีวิตไม่มีเป้าหมาย วิธีการแก้ไข คือทำให้เขามีความหวังและมีการให้รู้จักกำหนดเป้าหมายให้ตนเอง แล้วลงมือปฏิบัติตาม

เมื่อยสะทุกบุตรพร้อมที่จะฟังธรรม พระผู้มีพระภาคจึงได้เลือกหัวข้อธรรม ที่เหมาะแก่อุปนิสัยของยสะทุกบุตรมาแสดง คือ อนุปปพิกขา ซึ่งแสดงถึงหลักการให้ทาน รักษาศีล ความสุขที่เกิด

จากการปฏิบัติตามสองข้อต้น ความทุกข์ที่เกิดจากกาม และผลดีของการออกบวชการแสดงธรรมในหัวข้อดังกล่าว เป็นการเตรียมจิตให้มีความพร้อมที่จะฟังธรรมในระดับยิ่งขึ้นไป

คุจผ้าที่ซักฟอกสะอาดแล้ว ควรรับน้ำย้อมต่าง ๆ ได้ด้วยดี

ลำดับต่อมาพระองค์จึงแสดงอริยสัจ ๔ ให้ยสกุสุมบุตรได้สดับ จึงได้ดวงตาเห็นธรรม เมื่อมีโอกาสได้ฟังทบทวนอีกครั้งหนึ่ง ขณะที่พระองค์แสดงธรรมให้พ่อของตนฟัง ก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด และขอบรรพชาอุปสมบท ได้รับการบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา

การให้การปรึกษาในเรื่องดังกล่าวนี้ มีกระบวนการเป็นขั้นตอน เชื่อมโยงตั้งแต่การมีปฏิสัมพันธ์ ต่อด้วยทรงทำให้เขามีกำลังใจ มีความหวัง ค้นหาความทุกข์ของตนเอง พร้อมทั้งทรงบอกหนทางแห่งการดับทุกข์ให้ โดยที่ยสกุสุมบุตรได้ติดตามพิจารณาด้วยจิตใจจดจ่อ ทบทวนติดตามเนื้อหาตลอดตั้งแต่ต้นจนกระทั่งถึงที่สุด ทำให้เห็นแจ้งด้วยตนเองในที่สุด

๓. ภิกษุหนุ่มใหญ่^{๗๑}

พระผู้มีพระภาคทรงให้การปรึกษาแก่ภิกษุทั้งหลาย เรื่องการให้เป็นทายาทธรรม อย่าเป็นอามิสทายาท ซึ่งมีขั้นตอนการในการให้การปรึกษา ดังนี้

พระผู้มีพระภาคทรงเริ่มต้นการให้การปรึกษา ด้วยการสร้างสัมพันธภาพระหว่างพระผู้มีพระภาคกับหมู่ภิกษุก่อน จากนั้นพระองค์จึงตรัสให้ภิกษุทั้งหลายเป็นธรรมทายาท อย่าเป็นอามิสทายาท เพราะพระองค์ทรงสรรเสริญธรรมทายาท พร้อมกับยกอุปมาเรื่องภิกษุสองรูปมาให้ฟัง เพื่อให้สติแก่ภิกษุทั้งหลายที่นั่งฟังอยู่ในที่นั้น ได้เข้าใจในสิ่งที่พระองค์ทรงแสดง

ลักษณะของการให้การปรึกษาดังกล่าวนี้ เป็นลักษณะให้การปรึกษาแบบบรรยาย ให้ภิกษุทั้งหลายได้ข้อคิด เป็นการเตือนสติให้มีความมั่นคง ในหลักธรรมที่พระองค์ได้ทรงสั่งสอนเอาไว้ มีเทคนิคการยกอุปมามาแสดง เพื่อทำให้หมู่ภิกษุได้มองเห็นภาพ และเข้าใจในเนื้อหาได้อย่างง่ายยิ่งขึ้น

ผลจากการให้การปรึกษาในครั้งนี้ ทำให้ผู้รับการปรึกษาได้มีแนวทางในการปฏิบัติเพื่อการดำเนินชีวิตตามแนวทางที่ถูกต้องดีงาม เป็นประโยชน์ทั้งในส่วนตนเอง และส่วนรวม

๔. ภิกษุชาวเมืองโกสัมพี^{๗๒}

พระผู้มีพระภาคทรงให้การปรึกษาแก่ภิกษุชาวเมืองโกสัมพี ที่มีการทะเลาะวิวาท ขัดใจกัน ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงใช้ขั้นตอน ดังนี้

พระผู้มีพระภาคทรงเริ่มต้นการให้การปรึกษา ด้วยการสร้างสัมพันธภาพระหว่างพระผู้มีพระภาคกับภิกษุเหล่านั้นโดยตรัสเรียกให้มาเข้าเฝ้า ทรงตรัสถามถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้น ว่าเหตุที่เกิดขึ้นนั้นเนื่องมาจากสาเหตุใด

ภิกษุทั้งหลาย ทูลถึงสาเหตุที่เกิดการทะเลาะขึ้นให้ทรงทราบแล้ว

พระผู้มีพระภาค ตรัสถามว่า เมื่อเกิดการทะเลาะกันแล้ว การแก้ปัญหาได้ใช้หลักเมตตาธรรมต่อกันหรือไม่

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ไม่ได้ใช้หลักเมตตาธรรมต่อกัน ในการแก้ปัญหา

^{๗๑} ม.ม. (บาลี) ๑๒/๒๙-๓๓/๑๗-๒๑., ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๙-๓๐/๒๗-๒๘.

^{๗๒} ม.ม. (บาลี) ๑๒/๔๙๑-๕๐๐/๔๓๕-๔๔๑., ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๙๑-๕๐๐/๕๒๕-๕๓๓.

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่าภิกษุทั้ง ๒ ฝ่าย ไม่ได้ใช้หลักเมตตาธรรมในการแก้ปัญหา ทรงกล่าวตักเตือน ทรงแสดงสาราณียธรรม ๖ ประการ และให้ยึดหลักธรรมดังกล่าวในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ด้วยหลักสามัคคีธรรม

การให้การศึกษาดังกล่าวนี เป็นลักษณะการให้การศึกษเป็นลักษณะกลุ่มบุคคลที่มีปัญหาขัดแย้งกัน โดยมีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้แนะแนวทางให้เกิดความสามัคคี ซึ่งได้ทรงชี้ให้เห็นถึงโทษของการทะเลาะ และประโยชน์ของความสามัคคีว่าเกิดผลดี และผลเสียอย่างไร ในที่สุดจึงสามารถช่วยคลี่คลายปัญหาดังกล่าวได้ด้วยดี วิธีการเทคนิคที่ทรงนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาเรื่องดังกล่าวมีทั้งการยกเรื่องที่เป็นอุทาหรณ์มาแสดง การลงโทษด้วยวิธีการตักเตือน เพื่อให้มองเห็นโทษของความไม่สามัคคี และทรงแสดงประโยชน์ของความสามัคคี จนกระทั่งช่วยทำให้ปัญหาต่างๆ ได้ผ่านพ้นไปด้วยดี

๕. พระองคฺลิมาล^{๗๓}

พระผู้มีพระภาคทรงให้การปรึกษาแก่โจรงคฺลิมาลผู้วิ่งไล่ตามจะฆ่า ซึ่งทรงใช้วิธีการมีขั้นตอนดังนี้

พระผู้มีพระภาคทรงเริ่มต้นการให้การปรึกษา ด้วยการสร้างสัมพันธภาพโดยพระองค์เสด็จไปโปรดโจรงคฺลิมาลซึ่งกำลังแสวงหานิ้วมือที่หนึ่งพัน ด้วยการปรากฏตัวให้โจรงคฺลิมาลเห็น เมื่อเขาเห็นพระองค์จึงคิดจะฆ่า ได้ถือดาบวิ่งไล่ แต่ไล่เท่าไรก็ไม่ทัน ทำให้เขาเกิดความแปลกใจ จึงตะโกนร้องว่า หยุดก่อนสมณะ

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “เราหยุดแล้ว องคฺลิมาล ท่านต่างหากจงหยุด”

องคฺลิมาล ได้ทูลถามว่า “สมณะ ท่านกำลังเดินไป ยังกล่าวว่าเราหยุดแล้ว ท่านต่างหากยังไม่หยุด ข้าพเจ้าขอถามเนื้อความนี้กับท่าน ท่านหยุดอย่างไร ข้าพเจ้าไม่หยุดอย่างไร”

พระผู้มีพระภาคทรงทำให้เขาได้ถูกคิดถ้อยคำที่ทรงตรัส ซึ่งมีความขัดแย้งกับการกระทำของพระองค์ที่ว่า “เราหยุดแล้ว ท่านต่างหากจงหยุด” ซึ่งในขณะนั้นองคฺลิมาลเฝ้าเห็นพระผู้มีพระภาคยังเสด็จอยู่ ทำให้เกิดความสงสัย พระผู้มีพระภาคทรงได้โอกาสตรัสแสดงธรรมให้องคฺลิมาลฟังว่า “องคฺลิมาลเราวางอาชญาในสรรพสัตว์ได้แล้ว จึงชื่อว่าหยุดแล้วตลอดกาล ส่วนท่านไม่สำรวมในสัตว์ทั้งหลาย เพราะฉะนั้น เราจึงชื่อว่าหยุดแล้ว ส่วนท่านสิชื่อว่ายังไม่หยุด”

องคฺลิมาลได้ฟังดังนั้น จึงกลับได้สติ โยนอาวุธทิ้ง และได้ขอบรรพชาอุปสมบทในที่สุด บำเพ็ญเพียรจนกระทั่งบรรลุเป็นพระอรหันต์

การให้การปรึกษาของพระองค์ในเรื่องดังกล่าว ทรงใช้เทคนิคการแสดงฤทธิ์ เพื่อเตรียมความพร้อมต่อผู้รับการปรึกษา จากนั้นจึงใช้ถ้อยคำให้เกิดการถกเถียง ให้สติมาอยู่กับขณะปัจจุบัน อยู่กับตนเอง พิจารณาถ้อยคำที่ได้รับฟัง จนเกิดความแจ่มแจ้งเห็นจริงในเนื้อความนั้นได้ละพฤติกรรมที่เคยทำมา เปลี่ยนแปลงตนเองได้ในที่สุด เมื่อมองเทียบเคียงกับทฤษฎีการให้การปรึกษาแบบพฤติกรรมนิยม จึงได้เห็นถึงความสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า พฤติกรรมที่แสดงออกมา เป็นผลมาจากการเรียนรู้ที่ผิดพลาด การแก้ไข คือ ให้ข้อมูล และให้เรียนรู้ในสิ่งที่ถูกต้องก็สามารถทำให้เปลี่ยนแปลงในหนทางที่ถูกต้องได้

^{๗๓} ขุ.เถร. (แปล) ๒๖/๘๖๖-๘๗๐/๔๒๘-๔๘๓.

๖. พระนางปชาบดีโคตมี^{๗๔}

พระพุทธองค์ได้ทรงให้ครุธรรม ๘ ประการ แก่พระนางปชาบดีโคตมี เพราะเหตุที่ทรงทดสอบศรัทธาที่แน่วแน่ของพระนาง และทรงเห็นความเสมอภาคของบุรุษ และสตรีในการบรรลุธรรม แต่ถึงกระนั้น พระผู้มีพระภาคก็ทรงวางหลักเกณฑ์ที่รัดกุม ในการอนุญาตให้บวชเป็นภิกษุณี เพราะสังคมในยุคนั้น การบวชของสตรีไม่เป็นที่นิยม สังคมไม่ยอมรับ เป็นการป้องกันคุ้มครองสตรี และเพื่อเป็นการถ่วงดุลสตรีที่จะมาขอบบวชว่าต้องมีศรัทธาที่มั่นคงจึงสามารถบวชได้

วิธีการดังกล่าวนี้ ถือเป็นการให้การปรึกษาที่มีต่อผู้รับการปรึกษา ด้วยการใช้เทคนิคการวางกฎให้ปฏิบัติตาม เมื่อยินดีและยอมรับปฏิบัติตามผลที่ดีย่อมเกิดแก่ผู้ขอรับการปรึกษา

๗. พระนางปฐาจาราเถรี^{๗๕}

ปฐาจาราได้มีความหวังในชีวิตอีกครั้ง ด้วยพระดำรัสว่า “ เธอจงกลับได้สติเถิดปฐาจารา” เมื่อนางได้สติมีความหวังในชีวิต ซึ่งมีพระผู้มีพระภาคเป็นแสงสว่างช่วยชี้แนะแนวทางชีวิตให้นาง พร้อมปลอบประโลมให้นางได้หายเศร้าโศก มีกำลังใจ

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงหลักความจริงของชีวิตว่า “ปฐาจารา ขนทั้งหลายมีบุตร และธิดาเป็นต้น ไม่อาจเป็นที่พึ่งของคนผู้ไปสู่ปรโลกได้ ด้วยเหตุที่แม่คนเหล่านั้นจะอยู่ก็เหมือนกับไม่มี เมื่อเป็นดังนี้ ควรทำตนเองให้เป็นที่พึ่งด้วยการรักษาศีลให้บริสุทธิ์ เพื่อแผ้วถางทางไปสู่นิพพานโดยเร็วเถิด”

นางปฐาจาราได้ไตร่ตรองเห็นด้วยปัญญา จึงขอบบวชเป็นภิกษุณีบำเพ็ญเพียรจนบรรลุเป็นพระอรหันต์

การให้การปรึกษาเรื่องของนางปฐาจาราเถรีนี้ พระองค์ทรงใช้เทคนิคการให้กำลังใจ ทำให้ผู้รับการปรึกษามีกำลังใจ มีความหวังในชีวิต พร้อมทั้งทรงชี้แนะทางการดำเนินชีวิต ให้ความเห็นความจริงของชีวิต ซึ่งวิธีการดังกล่าวมีความสอดคล้องกับทฤษฎีการให้การปรึกษาแบบเกสตัลท์ ที่ใช้การแก้ปัญหาด้วยวิธีการให้ผู้รับการปรึกษามีความหวังในชีวิตอยู่กับปัจจุบัน คือที่นี้ และเดี๋ยวนี้ เผชิญกับปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างมีสติ

๘. พระนางกิสสาโคตมีเถรี^{๗๖}

พระผู้มีพระภาคทรงให้การปรึกษาแก่พระนางกิสสาโคตมีเถรี ผู้ไม่รู้จักความตาย ด้วยวิธีการขั้นตอน ดังนี้

พระผู้มีพระภาคทรงเริ่มต้นการให้การปรึกษา ด้วยการสร้างสัมพันธภาพระหว่างพระผู้มีพระภาคกับนางกิสสาโคตมี โดยนางได้รับคำแนะนำให้มาถามหาญาเพื่อนำไปปรึกษาบุตรของตนที่เสียชีวิตลงจากพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสบอกให้นางไปหาแม่ลัดพันซ์ฝึกกาตจากเรือนของคนที่ไม่เคยมีใครตายมาก่อน นำมาทำยารักษาบุตรของนาง

^{๗๔} เถรี.อ. (แปล) ๒/๔/๒๓๙-๒๖๗.

^{๗๕} พุ.ธ.อ. (แปล) ๑/๒/๔๘๙-๔๙๘.

^{๗๖} พุ.ธ.อ. (แปล) ๑/๒/๔๙๙-๕๐๔.

นางกิสาคอติ ได้เที่ยวเดินขอเมล็ดพันธุ์กาด ปรากฏว่ามีแต่เรือนหลังที่เคยมีคนตายแล้ว ทั้งสิ้น จึงทำให้นางคิดได้ว่าทุกชีวิตมีการเกิด การตาย เหมือนกัน ไม่ว่าเด็ก หรือคนแก่แม่ลูกของนางก็ตาม ทั้งศพถูกแล้วไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาค ทรงแสดงธรรมโปรดนาง เมื่อสิ้นสุดการแสดงธรรมนางได้ขอบวชเป็นภิกษุณี ต่อมาไม่นานก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์

การให้การปรึกษาของพระผู้มีพระภาคในเรื่องนี้ ทรงใช้เทคนิคด้วยอาศัยอุปกรณ์ประกอบ เพื่อเป็นสื่อให้ผู้มาขอรับการปรึกษาได้เข้าใจ โดยวิธีการมอบหมายงานให้ไปทำ จนกระทั่งเกิดการเรียนรู้เข้าใจในเรื่องดังกล่าวได้ ในการใช้วิธีการดังกล่าวนี้ มีความสอดคล้องกับทฤษฎีการให้การปรึกษาแบบเผชิญความจริง ที่ให้ผู้รับการปรึกษามีความกล้าหาญได้เผชิญความเป็นจริงที่ตนเองประสบอยู่ มีความรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง ให้รู้จักความถูกผิดเป็นอย่างไรได้ด้วยตนเอง

๙. พระนางเขมาเถรี^{๗๗}

พระผู้มีพระภาคทรงให้การปรึกษาแก่พระนางเขมาเถรี ผู้มีรูปร่างงดงาม กลัวการถูกตำหนิเรื่องความงามจากพระองค์ ซึ่งพระองค์ได้ให้การปรึกษามีขั้นตอนดังนี้คือ

พระองค์เริ่มต้นการให้การปรึกษาด้วยการสร้างสัมพันธภาพ เมื่อนางมานั่งฟังธรรมในเชตวันมหาวิหาร ด้วยการเนรมิตนางอัปสรสวยงามยืนถวายงานพัดอยู่ เมื่อนางเห็นเช่นนั้นก็เกิดความสนใจ จ้องมองภavnนั้นด้วย ราพิงไปด้วย เมื่อมองแล้วก็เปรียบเทียบกับตัวนางเอง เห็นว่านางอัปสรนั้นสวยกว่านางอีก ในขณะที่นางจ้องมองอยู่นั้น นางอัปสรที่ว่าสวยนั้นก็เปลี่ยนจากเด็กสาว เป็นวัยรุ่น เป็นสาวใหญ่ เป็นหญิงวัยกลางคน เป็นหญิงแก่ หลังโกง จนกระทั่งล้มลงนอนตายอยู่ใกล้กับพระผู้มีพระภาค

เมื่อพระนางเขมาได้เห็นดั่งนั้นจิตใจของนางได้เปลี่ยนแปลงไปตามลำดับ จากการที่นางเคยยึดติดกับความสวยความงาม ก็กลายเป็นสะอิดสะเอียนในความน่าเกลียดของร่างกาย เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงเห็นดั่งนั้น จึงตรัสเตือนสติอย่างแผ่วเบาว่า “เขมา สรรพสิ่งไม่เที่ยงแท้ยั่งยืน มีเกิดก็มีแปรเปลี่ยน และเสื่อมสลายในที่สุด ดูอย่างสาวน้อยคนนี้ ในที่สุดก็ถึงซึ่งความตาย” พระนางเขมาจึงได้เข้าใจถึงความจริงของสรรพสิ่ง ปล่อยใจไปตามกระแสพระธรรมเทศนา และนางได้บรรลุพระอรหันต์ในที่สุด

๑๐. อัมพัฏฐมาณพ^{๗๘}

พระผู้มีพระภาคทรงให้การปรึกษาแก่อัมพัฏฐมาณพ ซึ่งอัมพัฏฐมาณพเป็นศิษย์ของพราหมณ์โปกขรชาติที่ส่งไปตรวจสอบมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ ของพระผู้มีพระภาคซึ่งมีวิธีการให้ปรึกษาดังต่อไปนี้

พระผู้มีพระภาคทรงสร้างสัมพันธภาพกับอัมพัฏฐมาณพ ผู้เข้าเฝ้าพระองค์ด้วยอาการเย่อหยิ่งทะนงตัวด้วยการเตือนสติว่า “อัมพัฏฐะ เธอเคยสนทนาปราศรัยกับพวกพราหมณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้เป็นอาจารย์ และอาจารย์ เหมือนดังเธอเดินบังยิ่นบัง สนทนาปราศรัยกับเราผู้นั่งอยู่เช่นนี้หรือ”

อัมพัฏฐมาณพตอบด้วยความทะนงตนว่า เขาจะให้ความเคารพเฉพาะพราหมณ์ที่ถือว่า เป็นวรรณะชั้นสูง แต่ไม่นับถือนักบวชผู้เฒ่า

^{๗๗} เถรี.อ. (แปล) ๑/๒/๒๓๙-๒๖๗.

^{๗๘} ที.สี. (บาลี) ๙/๒๕๔-๒๙๙/๘๗-๑๐๙., ที.สี. (ไทย) ๙/๒๕๔-๒๙๙/๘๗-๑๑๐.

พระผู้มีพระภาคทรงตรัสว่า “อัมพัฏฐะ ก็เธอมีฐานะอะไรจึงได้มาที่นี่ ก็พวกเธอมาเพื่อประโยชน์อันใดแล พึงใส่ใจถึงประโยชน์นั้นแหละไว้ให้ดีกว่าอัมพัฏฐะยังไม่ได้รับการศึกษาเลย สำคัญตัวว่าได้รับการศึกษาดีแล้วจะมีอะไรอีกเล่า นอกจากไม่ได้รับการศึกษา”

เมื่ออัมพัฏฐมาณพได้ฟังดังนั้นก็โกรธเคือง ได้ตอบต่อว่าศากยวงศ์ของพระผู้มีพระภาคว่าเป็นเพียงคฤหบดี ควรจะต้องเคารพพราหมณ์ อ่อนน้อมต่อพราหมณ์จึงจะถูก พร้อมทั้งกล่าวตำหนิศากยวงศ์ของพระองค์

พระผู้มีพระภาคจึงทรงได้โอกาสตรัสชี้แจงถึงความเป็นมาของศากยวงศ์ และต้นตระกูลกัณหาณโคตรของอัมพัฏฐมาณพว่า เป็นคนรับใช้พวกศากยวงศ์ เมื่อเป็นเช่นนั้นอัมพัฏฐมาณพจึงยอมรับในสิ่งที่พระผู้มีพระภาคตรัส ทำให้พวกพราหมณ์ที่มาร่วมฟังกล่าวตำหนิ และดูถูกเหยียดหยามอัมพัฏฐมาณพ

พระผู้มีพระภาคทรงเข้าช่วยแก้ไขสถานการณ์ไว้ ด้วยการชี้แจงถึงส่วนที่ดีที่เขามีอยู่ พร้อมทั้งทำให้อัมพัฏฐมาณพยอมรับในเรื่องของวรรณะ ว่ากษัตริย์นั้นประเสริฐสุดในหมู่ชนผู้ถือโคตรเป็นใหญ่ พร้อมทั้งตรัสถึงผู้ที่ถึงพร้อมด้วย วิชา และจรณะ เป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่เทวดา และมนุษย์ และได้ทรงชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับผู้มีวิชา และจรณะ จนกระทั่งอัมพัฏฐมาณพยอมรับถึงความเข้าใจผิดของตนเอง และของอาจารย์ในการปฏิบัติอยู่

ก่อนที่อัมพัฏฐมาณพจะกลับไป เขาได้ตรวจดูมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ ของพระผู้มีพระภาคว่าตรงตามตำราที่ได้เรียนมา เพื่อกลับไปชี้แจงให้อาจารย์ของตนรับฟัง ต่อมาอาจารย์ของอัมพัฏฐมาณพได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ได้ฟังธรรมจากพระผู้มีพระภาค จนดวงตาเห็นธรรม พร้อมกับประกาศตนเป็นอุบาสกตลอดไป

ในการให้การปรึกษาของพระองค์ในกรณีดังกล่าวนี้ พระองค์ทรงใช้เทคนิคด้วยการตำหนิ ตักเตือนให้สติ ใช้ข้อมูลส่วนตัวของผู้ขอรับการปรึกษาที่เป็นจริง มาแสดงเพื่อยืนยันในสิ่งที่ทรงตรัส ทรงให้การปกป้องเมื่อผู้รับการปรึกษาถูกดูหมิ่น ด้วยการช่วยอธิบายชี้แจงความเป็นจริงส่วนที่ดีที่เขามีอยู่ และได้ใช้เทคนิคการกำหนดรู้ใจของผู้รับการปรึกษา เพื่อให้เขาได้คลายข้อข้องใจในพระองค์เรื่องมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ กระทั่งทำให้เขาได้รับเป็นที่พอใจของตนเอง

๑๑. โลหิจจพราหมณ์^{๗๙}

พระผู้มีพระภาคทรงให้การปรึกษาแก่วิหารพราหมณ์ผู้มีความเห็นผิด ด้วยกระบวนการให้การปรึกษาดังนี้

พระผู้มีพระภาคทรงเริ่มต้นการให้การปรึกษาด้วยการสร้างสัมพันธภาพ โดยการรับนิมนต์ไปฉันภัตตาหารที่บ้านของพราหมณ์ เมื่อพระองค์ทำภารกิจเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว พระองค์ทรงถามถึงความคิดของพราหมณ์ว่า ในความคิดของวิหารพราหมณ์เห็นว่าถ้าใครบรรลุนิพพานแล้วไม่ควรสอนผู้อื่นนั้นจริงหรือไม่ เมื่อวิหารพราหมณ์ตอบว่าใช่ พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงกล่าวตำหนิว่าความคิดของพราหมณ์นั้นถูกหรือผิด แต่พระองค์ทรงใช้วิธีการยกตัวอย่างที่ใกล้ตัวของพราหมณ์ คือเรื่องของการปกครองหมู่บ้านที่พราหมณ์ปกครองอยู่ เพราะจะทำให้พราหมณ์เกิดความเข้าใจได้ง่ายที่สุด พระ

^{๗๙} ที.สี. (บาลี) ๙/๕๐๑-๕๑๗/๒๒๕-๒๓๒., ที.สี. (ไทย) ๙/๕๐๑-๕๑๗/๒๒๑-๒๒๙.

ผู้มีพระภาคทรงใช้วิธีการถาม ตอบ เรื่อยๆ จนกระทั่งพราหมณ์นั้นได้คำตอบที่ถูกต้องให้กับตัวของพราหมณ์เองได้ ในเรื่องของการยึดถือทิฐิของตนเอง

ในการให้การปรึกษาเรื่องนี้พระองค์ทรงใช้เทคนิคการสนทนา ทรงถามให้ตอบตามความอิสระ ไม่ทรงตำหนิผู้รับการปรึกษา ยกอุปมาเรื่องราวเปรียบเทียบมาประกอบการสนทนาเพื่อให้สามารถเข้าใจได้ง่าย เพราะจะมองเห็นเป็นลักษณะที่เป็นรูปธรรม และเรื่องราวดังกล่าวก็เป็นเรื่องใกล้ตัวด้วย จึงทำให้เกิดผล สำเร็จในเรื่องดังกล่าวนี้

๑๒. พราหมณ์กุกกัณฑะ^{๔๐}

พระผู้มีพระภาคทรงให้การปรึกษาแก่กุกกัณฑะพราหมณ์ ผู้จะทำการบูชามหาโยถุงซึ่งกระบวนการที่พระผู้มีพระภาคทรงใช้ในการให้การปรึกษา มีดังนี้

พระผู้มีพระภาคทรงเริ่มต้นการให้การปรึกษา ด้วยการสร้างสัมพันธภาพโดยพราหมณ์กุกกัณฑะได้มาเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคด้วยความสงสัยในเรื่องของการบูชาโยถุง ซึ่งพราหมณ์ทราบว่าพระผู้มีพระภาคทรงรู้เรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี

พระผู้มีพระภาคทรงมิได้ตรัสบอกถึงวิธีการบูชามหาโยถุงตรงๆ แต่พระองค์ทรงนำเรื่องในอดีต คือ เรื่องของพระเจ้ามหาวชิตรามาเล่าให้ฟัง พระองค์ต้องการแสดงให้เห็นว่าการที่บุคคลในอดีตที่ผ่านมา ที่กระทำการบูชามหาโยถุงดังกล่าว เกิดผลเช่นไร และเขาควรจะทำอย่างไรกับการบูชามหาโยถุง ดังที่พระองค์ทรงยกตัวอย่างมาแสดงให้ทราบ

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงตรัสเรื่องดังกล่าวจบ พราหมณ์กุกกัณฑะก็ยังข้องใจอีก จึงได้ทูลถามถึงการบูชาโยถุงที่มีการเตรียมการน้อยแต่ได้ผลมาก จึงเป็นเหตุให้พระผู้มีพระภาคทรงตรัสถึงแนวทางการปฏิบัติ การใช้ชีวิตของบรรพชิต การรักษาศีล บำเพ็ญสมณวิปัสสนาจนบรรลุมรรค ๘ ว่าเป็นการลงทุนด้านทรัพย์น้อย ตระเตรียมการน้อย แต่มีผล มีอานิสงส์ มากกว่าโยถุงอื่นๆ ทุกชนิด ไม่มีโยถุงใดที่ได้ผลสูงที่สุดกว่านี้ได้

พราหมณ์กุกกัณฑะได้ฟังดังนั้นก็ซาบซึ้งในคำเทศนา พร้อมทั้งประกาศตนเป็นอุบาสกผู้ถึงซึ่งพระรัตนตรัยตลอดชีวิต และได้สั่งให้ปล่อยสัตว์ที่จะนำมาบูชาโยถุงให้เป็นอิสระ

จากนั้นพระผู้มีพระภาคได้ตรัสอนุพุทฺธิกา และอริยสัจ ๔ แก่พราหมณ์กุกกัณฑะ เมื่อจบพระธรรมเทศนาพราหมณ์กุกกัณฑะได้ดวงตาเห็นธรรม โดยปราศจากความเคลือบแคลงสงสัยถึงเรื่องของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา ณ ที่นั้นนั่นเอง

การให้การปรึกษาในเรื่องดังกล่าว พระผู้มีพระภาคทรงใช้เทคนิคการยกเรื่องในอดีตมาใช้เป็นเครื่องมือให้การปรึกษา เป็นการใช้เรื่องราวในอดีตมาตอบคำถามที่เป็นข้อสงสัยของผู้มาขอรับการปรึกษา แทนการแนะนำด้วยพระองค์เอง และเป็นที่น่าสนใจติดตามเป็นอย่างมาก สุดท้ายจึงใช้เทคนิคการถามตอบ แก้อัศจรรย์ใจ ให้เกิดความกระจ่าง แสดงอนุพุทฺธิกา และอริยสัจ ๔ จนผู้มาขอรับการปรึกษาได้บรรลุธรรม แจ่มแจ้งในสิ่งที่ตนข้องใจ

^{๔๐} ที.สี. (บาลี) ๙/๓๒๓-๓๕๘/๑๒๗-๑๕๐., ที.สี. (ไทย) ๙/๓๒๓-๓๕๘/๑๒๕-๑๕๐.

๑๓. สิงคาลกมานพ^{๘๑}

พระผู้มีพระภาคทรงให้การปรึกษาแก่สิงคาลกคฤหบดีบุตร ผู้โหว่ทิศทั้ง ๖ อยู่ตามคำสั่งของบิดา ซึ่งมีวิธีการให้การปรึกษาดังต่อไปนี้

พระผู้มีพระภาคทรงเริ่มต้นการสร้างสัมพันธภาพด้วยการทักทายก่อน จากนั้นคฤหบดีได้ชี้แจงถึงการโหว่ทิศ ๖ ให้พระองค์ได้รับทราบ พระองค์จึงได้ตรัสบอกว่าในอริยวินัยก็มีการโหว่ทิศ ๖ เช่นกัน จากนั้นจึงได้แสดงถึงวิธีการโหว่ทิศทั้ง ๖ ให้สิงคาลกคฤหบดีได้ทราบ และตรัสแนะถึงการปกป้องทิศทั้ง ๖ ตามแนวทางของอริยวินัยให้เขาได้เข้าใจได้ถูกต้องจน กระทั่งสิงคาลกคฤหบดีเข้าใจและขอถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต

ลักษณะการให้การปรึกษาของพระผู้มีพระภาค เป็นการใช้เทคนิควิธีการที่สิงคาลกกระทำอยู่มาปรับให้เข้ากับหลักพระธรรมคำสอน โดยที่พระองค์มิได้บอกว่าสิ่งที่สิงคาลกคฤหบดีทำอยู่ไม่ถูกต้อง แต่ทรงเสนอแนวทางปฏิบัติที่ประเสริฐ และเกิดประโยชน์กว่าที่เขาทำอยู่พร้อมทั้งได้อธิบายอย่างละเอียด ถึงขั้นตอนปฏิบัติจนกระทั่งสิงคาลกคฤหบดียอมรับ และเห็นด้วยตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแนะนำ

๑๔. พระโพธิราชกุมาร^{๘๒}

พระผู้มีพระภาคทรงให้การปรึกษาแก่โพธิราชกุมาร ด้วยวิธีการแก้ปัญหาข้อข้องใจของพระโพธิราชกุมาร ซึ่งกระบวนการที่พระองค์ทรงใช้ในการให้การปรึกษามีดังนี้

พระผู้มีพระภาคทรงเริ่มต้นด้วยการสร้างสัมพันธภาพ คือ การถามถึงความเป็นอยู่โดยทั่วไปของโพธิราชกุมารว่ามีความสบายดีหรือไม่ อย่างไร

จากนั้นพระผู้มีพระภาคทรงเริ่มเข้าสู่ปัญหาข้อข้องใจเรื่องแรก คือ “บุคคลจะไม่ประสบความสำเร็จด้วยความสุขด้วยความสุข แต่บุคคลจะประสบความสำเร็จด้วยความทุกข์เท่านั้น” ซึ่งเป็นเหตุให้พระองค์ทรงตรัสเล่าถึงกาลก่อนที่พระองค์จะออกบวช ขณะบวชบำเพ็ญเพียรจนกระทั่งพระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และทรงเที่ยวสั่งสอนเวไนยสัตว์อยู่

เรื่องที่สอง คือ พระองค์ทรงใช้เวลาในการแนะนำสั่งสอนแก่กุลบุตรทั้งหลาย เป็นเวลานานแค่ไหนเขาจึงจะได้บรรลุธรรม พระผู้มีพระภาคทรงเปรียบเทียบถึงลักษณะว่า ถ้ามีบุคคลมาขอเรียนการบังคับช้าง และการใช้อาวุธบนหลังช้างจากพระโพธิราชกุมาร บุคคลผู้นั้นควรจะมีลักษณะเช่นไรแล้วทรงให้พระโพธิราชกุมารเป็นผู้ตอบ พระผู้มีพระภาคทรงสรุปถึงลักษณะของบุคคลที่พระองค์จะแนะนำสั่งสอนได้ดีควรมีลักษณะดังนี้ คือ ต้องมีศรัทธา มีอาพาธน้อย เป็นผู้ไม่อวด มีความเพียร และมีปัญญา ซึ่งทำให้พระโพธิราชกุมารเกิดความเข้าใจแจ่มแจ้ง และชื่นชมในการตอบปัญหาของพระผู้มีพระภาค จากนั้นพระโพธิราชกุมารได้ประกาศตัวเป็นอุบาสก เป็นผู้ถึงซึ่งพระพุทธานุภาพ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะตลอดชีวิต

ในการให้การปรึกษาของพระผู้มีพระภาค ทรงใช้เทคนิคยกเรื่องราวในอดีตมาเล่าให้ฟัง และทรงใช้วิธีการเปรียบเทียบ ทรงถามให้ตอบเพื่อเป็นการตรวจสอบความเข้าใจ ในเรื่องที่ทรงให้การปรึกษาไปด้วย จนเสร็จสิ้นกระบวนการ

^{๘๑} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๔๒-๒๔๔/๑๕๖-๑๖๘., ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๐-๒๑๒/๒๔๒-๒๔๖.

^{๘๒} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๓๒๔-๓๔๖/๓๐๕-๓๒๙., ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๒๔-๓๔๖/๓๔๒-๔๒๐.

๑๕. คณกโมคคัลลานพราหมณ์^{๘๓}

พระผู้มีพระภาคทรงให้การปรึกษาแก่คณกโมคคัลลานพราหมณ์ ผู้ที่มีความสงสัยในเรื่อง การสอนของพระผู้มีพระภาคว่าได้ผลกับสาวกของพระองค์หรือไม่ ซึ่งมีกระบวนการในการให้การ ปรึกษา ดังนี้

พระผู้มีพระภาคทรงเริ่มต้นการให้การปรึกษาด้วยการสร้างสัมพันธภาพเบื้องต้น ด้วยการ พุดคุยในเรื่องต่าง ๆ ทัวไปก่อน จากนั้นพราหมณ์จึงเริ่มทูลถามพระองค์ในเรื่องที่ตนเองสงสัย ในเรื่อง การสอนของพระผู้มีพระภาคว่าได้ผลกับทุกคนหรือไม่ พระผู้มีพระภาคทรงตรัสตอบคำถามของ พราหมณ์ด้วยการยกเรื่องใกล้ตัวของพราหมณ์มาเปรียบเทียบ คือ เรื่องการบอกหนทางแก่ผู้ที่ต้องการ ไปเมืองราชคฤห์สองคน ที่พราหมณ์บอกหนทางกับทั้งสองคนแต่คนหนึ่งกลับหลงทาง อีกคนหนึ่งไปถึงเมือง ราชคฤห์ตามที่บอก เมื่อยกเรื่องมาเปรียบเทียบแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงสรุปถึงการสอนของพระองค์ ว่ามีลักษณะเช่นเดียวกัน คือ คนที่ไม่สามารถบรรลุธรรมก็มี คนที่สามารถบรรลุธรรมก็มีอยู่ เพราะ ปฏิบัติตามแนวทางที่พระองค์ทรงบอก พร้อมทั้งสรุปว่าพระองค์นั้นเป็นเพียงผู้บอกทางเท่านั้น สอน การดำเนินตามนั้น เป็นหน้าที่ของแต่ละบุคคลที่ประสงค์จะดำเนินตามหนทางที่ให้ไว้

เรื่องดังกล่าว เป็นการแสดงถึงการให้ความอิสระแก่สาวกของพระองค์ในการปฏิบัติตาม ถือเป็นการเคารพสิทธิส่วนบุคคลของพระผู้มีพระภาคที่มีต่อทุกคน

ในการให้การปรึกษาในเรื่องนี้พระองค์ทรงใช้เทคนิค คือ ยกเรื่องที่ใกล้ตัวมาเป็นอุปมา เปรียบเทียบ เพื่อง่ายต่อการทำความเข้าใจต่อผู้ที่มาขอรับการปรึกษา พร้อมทั้งมีการถามให้ตอบเพื่อ ตรวจสอบความเข้าใจของผู้มาขอรับการปรึกษาด้วย สุดท้ายเป็นการสรุปเนื้อความที่ตั้งเป็นปัญหา ถามขึ้นมา

๑๖. นางวิสาขามหาอุบาสิกา^{๘๔}

พระผู้มีพระภาคทรงให้การปรึกษาแก่นางวิสาขามีความเศร้าโศก เพราะการตายไปของ หลานรัก

เริ่มต้นการให้การปรึกษาด้วยการสร้างสัมพันธ ะหว่างพระผู้มีพระภาคกับนางวิสาขา โดยนางวิสาขาเข้าเฝ้าพระองค์ด้วยอาการเศร้าโศก

พระผู้มีพระภาคตรัสถามถึงเหตุแห่งความเศร้าโศกว่าเกิดจากเหตุอะไร

นางวิสาขา กราบทูลว่า หลานอันเป็นที่รักได้ตายจากนางไป จึงทำให้นางเศร้าโศกเสียใจ เป็นอย่างมากพระผู้มีพระภาค ได้ตรัสให้นางวิสาขาได้เข้าใจถึงความทุกข์ที่เกิดจากความรัก เมื่อมีรัก มาก ก็มีทุกข์มาก มีรักน้อย ก็มีทุกข์น้อย ไม่มีรักไม่มีทุกข์ พร้อมกับตรัสให้แนวทางที่ทำให้ไม่เกิดความ ทุกข์เพราะความรัก คือ ไม่พึงที่สัตว์ หรือสังขารให้เป็นที่ยรัก

นางวิสาขาเมื่อได้สดับการให้การปรึกษาจากพระผู้มีพระภาค จึงคลายความเศร้าโศกลงได้ จากเรื่องดังกล่าวนี้ พระผู้มีพระภาค ทรงให้การปรึกษาโดยอาศัยหลักความเป็นจริงของ ชีวิตที่เกิดขึ้น โดยยกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นมาเป็นเหตุปรารภเรื่องดังกล่าว ซึ่งตามปกตินางวิสาขาก็ ทราบถึงเรื่องดังกล่าวอยู่แล้ว แต่เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นกับคนที่ใกล้ชิดตน และอายุน้อยอยู่จึงทำให้นาง ตั้งใจรับไม่ทัน อาศัยพระผู้มีพระภาคช่วยให้ได้เข้าใจ และทำใจได้ การให้ปรึกษาในเรื่องดังกล่าวเป็นมี

^{๘๓} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๗๔-๘๔/๕๓-๖๖., ม.อ. (ไทย) ๑๔/๗๗/๘๒.

^{๘๔} พ.อ. (แปล) ๑/๒/๔๐๐-๔๐๑.

ความสอดคล้องกับทฤษฎีการให้การปรึกษาแบบเผชิญความจริง ที่ใช้วิธีการให้ผู้มาขอรับการปรึกษา ได้มีความกล้าเผชิญกับความจริงที่เกิดขึ้น ยอมรับ และมีความรับผิดชอบกับการกระทำของตนเอง

๑๗. มารดาและภรรยาของพระยสะ^{๕๕}

อุบาสิการุ่นแรกที่แสดงตนขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต คือ มารดา และ ภรรยาเก่าของพระยสะ หลังจากได้รับฟังพระธรรมจากพระพุทธองค์ในเรื่องอนุปปกัปปา และ อริยสัจ ๔ จบลง ก็ได้บรรลุปะเป็นพระโสดาบันในพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งได้รับการยกย่องจากพระพุทธองค์ เป็นเอตทัคคะในฝ่ายผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นคนแรก

จากนั้นมาก็มีสตรีที่ได้ฟังธรรมแล้ว แล้วเกิดความเลื่อมใสแสดงตนเป็นอุบาสิกาอีก เป็นจำนวนมาก

๑๘. อเจลกัสสปะ^{๕๖}

พระผู้มีพระภาคทรงให้การปรึกษาแก่อเจลกัสสปะ ผู้มีความสงสัยในเรื่องความทุกข์ พระองค์จึงทรงให้การปรึกษาเขาด้วยวิธีการดังนี้คือ

พระผู้มีพระภาคทรงเริ่มต้นการให้การปรึกษาด้วยการสร้างสัมพันธภาพ อเจลกัสสปะเห็น พระผู้มีพระภาคเสด็จมา ก็เข้าไปพูดคุยในเรื่องทั่ว ๆ ไปก่อน

อเจลกัสสปะจึงทูลขอโอกาสถามปัญหาเกี่ยวกับพระองค์ แต่ถูกห้ามเพราะเห็นว่าเป็นละแวก บ้าน กระทั่งครั้งที่ ๓ พระองค์จึงทรงอนุญาตให้ถาม

อเจลกัสสปะได้ถามถึงเรื่องความทุกข์ว่าเกิดขึ้นอย่างไร เพราะเหตุอะไร พร้อมทั้งให้ พระองค์ทรงช่วยตรัสตอบเรื่องความทุกข์ให้เขาได้รับทราบ

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมสายกลาง คือ เหตุที่ทุกข์เกิด และเหตุดับแห่งทุกข์

อเจลกัสสปะได้สดับดังนั้นแล้วเกิดความซาบซึ้ง กล่าวชื่นชม และขอบรรพชาอุปสมบท หลังจากนั้นไม่นาน บำเพ็ญเพียรจนได้บรรลุปะเป็นพระอรหันต์

เรื่องดังกล่าวนี้ เป็นการให้การปรึกษาแก่ผู้มาขอรับการปรึกษาของพระผู้มีพระภาค ใน ลักษณะของการถาม – ตอบ พร้อมกับการขยายความเนื้อหาข้อความที่สงสัยให้กระจ่างแจ้งเห็นตาม ความเป็นจริง ด้วยตัวของผู้มาขอรับการปรึกษาเอง

๑๙. นทริการทวาชพราหมณ์^{๕๗}

พระผู้มีพระภาคทรงให้การปรึกษาแก่นทริการทวาชพราหมณ์ ผู้ชักชวนพระองค์ลง อาบน้ำชำระบาปในแม่น้ำ ซึ่งพระองค์ทรงมีวิธีการให้การปรึกษาที่ทรงใช้ดังต่อไปนี้

พระผู้มีพระภาคทรงเริ่มต้นด้วยการสร้างสัมพันธภาพให้เกิดขึ้น ระหว่างพระองค์กับ พราหมณ์ เมื่อพราหมณ์รับฟังการแสดงธรรมที่พระองค์แสดงให้ภิกษุฟัง ท้ายสุดของเทศนา พระองค์ ทรงตรัสว่า “เรากล่าวว่า เป็นผู้อาบสะอาดแล้วด้วยการอาบสะอาดภายใน”

เขาจึงทูลถามว่า “ท่านพระโคตมจะเสด็จไปยังแม่น้ำพาหุกา เพื่อทรงสนทนารึ”

พระองค์ทรงตรัสตอบว่า “พราหมณ์ แม่น้ำพาหุกาจะมีประโยชน์อะไร แม่น้ำพาหุกาจัก ทำอะไรได้”

^{๕๕} วิมพา. (บาลี) ๔/๒๙/๒๔-๒๕., วิมพา. (ไทย) ๔/๒๙/๒๘.

^{๕๖} ส.นิ. (บาลี) ๑๖/๑๗/๑๙-๒๒., ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๑๕/๓๒๐.

^{๕๗} ม.ม. (บาลี) ๑๒/๗๐-๘๐/๔๘-๕๓., ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๐-๘๐/๖๒-๖๙.

เขาจึงทูลอีกว่าคนจำนวนมาถือกันว่า แม่น้ำพาหุทำให้ความบริสุทธิ์ได้ เป็นบุญสถานที่คนจำนวนมากมาลอยบาปกรรมกัน

พระผู้มีพระภาคจึงทรงได้โอกาสตรัสว่า คนที่ทำความชั่วแล้ว ถึงจะไปอาบน้ำที่ไหนก็จะทำให้เกิดความสะอาดบริสุทธิ์ไม่ได้ แล้วตรัสสอนให้อาบน้ำในศาสนาของพระองค์ จากนั้นพระองค์จึงทรงแสดงวิธีการชำระล้าง อาบน้ำให้สะอาดในภายใน ด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา จนพราหมณ์เกิดความซาบซึ้งในคำสอน ขอบรรพชาอุปสมบท หลังจากบวชแล้ว ได้บำเพ็ญเพียรจนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์

เรื่องดังกล่าวนี้เป็นความตั้งใจตั้งแต่แรก ที่จะทรงโปรดสุนทรภะการทวาทพราหมณ์ แต่ไม่ทรงตรัสโดยตรง ทรงใช้วิธีแสดงธรรมให้ภิกษุฟังก่อน ตอนสุดท้ายจึงวกมาเรื่องการอาบในภายใน ซึ่งทำให้พราหมณ์เข้าใจว่าพระองค์ก็อาบน้ำชำระบาปด้วยเช่นกัน พระองค์จึงได้แสดงธรรมถึงการอาบสะอาดภายในให้พราหมณ์ฟัง พราหมณ์จึงเกิดศรัทธา เลื่อมใสในพระองค์

๒๐. สัจจนิกครนธ์^{๘๘}

พระผู้มีพระภาคทรงให้การปรึกษาแก่สัจจนิกครนธ์ผู้ชอบโต้คารม และยกตนเองว่าเป็นปราชญ์ ซึ่งมีวิธีการให้การปรึกษาดังนี้

พระผู้มีพระภาคทรงเริ่มต้นให้การปรึกษา ด้วยการสร้างสัมพันธภาพโดยสัจจนิกครนธ์เข้าไปทูลถามปัญหากับพระองค์ว่าแนะนำ และสั่งสอนสาวก โดยส่วนมากเป็นอย่างไร

พระผู้มีพระภาคทรงตอบว่า พระองค์แนะนำและสั่งสอนเรื่องเกี่ยวกับขันธ ๕ ตกอยู่ในอำนาจของกฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

สัจจนิกครนธ์คัดค้าน คำตอบของพระผู้มีพระภาค ว่าขันธ ๕ เป็นตัวตน

พระผู้มีพระภาค ทรงย้ำคำพูดของสัจจนิกครนธ์ และให้เขายืนยันในคำพูด ไม่ให้อ้างว่าคนอื่นก็พูดอย่างนั้น

สัจจนิกครนธ์จึงได้ยืนยันคำพูดของตนเองอีกครั้งหนึ่ง

พระผู้มีพระภาค จึงได้ยกอุปมาในเรื่องดังกล่าวมาถามเขา จนกระทั่งเขาได้ยอมรับความเข้าใจผิดของตน ในเรื่องไตรลักษณ์ และบอกว่าตนเองพูดเพื่อไปเอง

จากนั้นสัจจนิกครนธ์จึงทูลถามว่า ด้วยเหตุอย่างไร สาวกของพระองค์จึงเป็นผู้ทำตามคำสั่งสอน ทำถูกต้องตามโอวาท ข้ามความสงสัยได้ มีความแจ่มกระจ่าง อยู่ในคำสอนของศาสดาตน

พระผู้มีพระภาคทรงตอบ เรื่องการเข้าใจในไตรลักษณ์ที่ถูกต้อง พร้อมทั้งแสดงคุณของพระอรหันต์ ๓ ประการ

สัจจนิกครนธ์ได้รับฟังด้วยดี สารภาพความรู้สำนึกว่า ตนเองเป็นคนคะนองวาจา คอยกำจัดความดีของผู้อื่น ต้องขอยอมเคารพต่อพระองค์ พร้อมทั้งทูลนิมนต์พระองค์และภิกษุสงฆ์ไปฉันที่เรือนของตน

ในการให้การปรึกษาของพระผู้มีพระภาคในครั้งนี้ พระองค์ทรงใช้เทคนิค และวิธีการให้การปรึกษาด้วยการให้ยืนยันในคำพูดของตนเอง ซึ่งเป็นวิธีให้เขามีความรู้ลึก ว่าต้อง

^{๘๘} ม.ม. (บาลี) ๑๒/๓๕๓-๓๖๓/๓๑๖-๓๒๗., ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๕๔-๓๖๓/๓๘๘-๓๙๙.

พุทธวิธีการให้การปรึกษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้กับพุทธบริษัททั้ง ๔ และนักบวชอื่นๆ

ที่	ตัวอย่าง	พระสูตร/หลักธรรม	พุทธบริษัท/นักบวชอื่น
๑	พระปัญจวัคคีย์	ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร	ภิกษุ
๒	พระยสะ	อนุปุพพิกถา	ภิกษุ
๓	ภิกษุหมู่ใหญ่	ธัมมทายาทสูตร	ภิกษุ
๔	ภิกษุชาวเมืองโกสัมพี	โกสัมพียสูตร๑	ภิกษุ
๕	พระองคุลิมาล	องคุลิมาลสูตร๑	ภิกษุ
๖	พระนางปชาบดีโคตม	ครุธรรม ๘	ภิกษุณี
๗	พระนางปฐาจาราเถรี	การใช้สติเห็นด้วยปัญญา	ภิกษุณี
๘	พระนางกิสสาโคตมเถรี	หลักไตรลักษณ์	ภิกษุณี
๙	พระนางเขมาเถรี	อสุภกรรมฐาน	ภิกษุณี
๑๐	อัมพัฏฐมาณพ	อัมพัฏฐสูตร	อุบาสก
๑๑	โลหิจจพราหมณ์	โลหิจจสูตร	อุบาสก
๑๒	พราหมณ์กุกกัณฑะ	กุกกัณฑสูตร	อุบาสก
๑๓	สิงคาลกมานพ	สิงคาลกสูตร	อุบาสก
๑๔	พระโพธิราชกุมาร	โพธิราชกุมารสูตร	อุบาสก
๑๕	คณกโมคคัลลานพราหมณ์	คณกโมคคัลลานสูตร	อุบาสก
๑๖	นางวิสาขามหาอุบาสิกา	หลักไตรลักษณ์	อุบาสิกา
๑๗	มารดาและภรรยาของพระยสะ	อนุปุพพิกถาและอริยสัจ ๔	อุบาสิกา
๑๘	อเจลลกัสสปะ	มหาสีหนาทสูตร	นักบวชนอก พระพุทธศาสนา
๑๙	นทริการทวาชพราหมณ์	วัตถุปมสูตร	นักบวชนอก พระพุทธศาสนา
๒๐	สัจจกนิครนถ์	จูฬสัจจกสูตร	นักบวชนอก พระพุทธศาสนา

สรุปประเด็นการให้การปรึกษา

ขั้นตอนแรก คือ การสร้างสัมพันธภาพระหว่างพระผู้มีพระภาค ซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่ให้การปรึกษา กับผู้มาขอรับการปรึกษา ที่มีปัญหา หรือความทุกข์ เพื่อสร้างความคุ้นเคยก่อน

ขั้นที่สอง การเริ่มนำเข้าสู่ปัญหาของผู้มาขอรับการปรึกษา สามารถแบ่งเป็น ๒ ลักษณะ ดังนี้

- ผู้มาขอรับการปรึกษาเป็นผู้เริ่มต้นทูลถามปัญหากับพระผู้มีพระภาคก่อน ทียกมาเป็นกรณีตัวอย่าง มีอยู่ ๒๓ เรื่อง คือ เรื่องพระจุนทะ, พระมาลुकยบุตร, พระองคุลิมาล,

พระนางปชาบดีโคตมีเถรี, พระนางกิสสาโคตมีเถรี, พระนางเขมาเถรี, อัมพัฏฐมาณพ, กุกกัณฑพราหมณ์, โลหิจจพราหมณ์, มนต์ถัทธพราหมณ์, อักโกสกการทวาชพราหมณ์, คณกโมคคัล

ลานพราหมณ์, อสีพันธุบุตร, โพธิราชกุมาร, นางวิสาขา, อเจลกัสสปะ, สุนทริกภารทวาชพราหมณ์, อเจลกัสสปะ, ปุณณะและเสนียะ, สัจจนิครนถ์, อัสนายนมาณพ, อุทายีปริพาชก และ อาฬวกยักษ์

- พระผู้มีพระภาคเป็นผู้เริ่มต้นตรัสถามปัญหาผู้มาขอรับการศึกษา ก่อนที่ยกมาเป็นกรณีตัวอย่างมีอยู่ ๑๐ เรื่อง คือ เรื่องพระปัญจวัคคีย์, พระยสะ, ธรรมทายาท, การปวารณา, พระปุณณะ, ภิกษุชาวเมืองโกสัมพี, พระราหุล, นางปฏาจารา, สิงคาลกมาณพ, และพระเจ้าปเสนทิโกศล

ขั้นที่สาม ลักษณะปัญหาที่ให้การปรึกษา สามารถสรุปได้ดังนี้

- ปัญหาเรื่อง ความทุกข์ที่เกิดจากการสูญเสียคนที่ตนรัก เช่น เรื่องนางวิสาขา, นางปฏาจารา, นางกิสาคโคตมี เป็นต้น

- ปัญหาเรื่อง การถือวรรณะ เช่น เรื่องอัมพัฏฐมาณพ, อัสนายนมาณพ เป็นต้น

- ปัญหาเรื่อง วิธีการชำระบาป เช่น เรื่องอเจลกัสสปะ, สุนทริกภารทวาชพราหมณ์ เป็นต้น

- ปัญหาเรื่อง การบูชาที่ถูกต้อง เช่น กุณฑินตพราหมณ์, สิงคาลกมาณพ เป็นต้น

- ปัญหาเรื่อง ความเบื่อหน่ายชีวิตการครองเรือน เช่น พระยสะ, นางเขมาเถรี เป็นต้น

- ปัญหาเรื่อง ให้เป็นธรรมทายาท และฟังธรรม เช่น เรื่อง ธรรมทายาท, พระจุณหะ เป็นต้น

- ปัญหาเรื่อง ความทุกข์เกิดขึ้นได้อย่างไร เช่น อเจลกัสสปะ, โพธิราชกุมาร เป็นต้น

- ปัญหาเรื่อง การสอนธรรมของพระองค์ เช่น คนกโมคัลลนพราหมณ์, โลหิจจพราหมณ์,

อุทายีปริพาชก

- ปัญหาเรื่อง ความโกรธ และการเคารพบุคคล เช่น อักโกสการทวาชพราหมณ์, มานัตถพราหมณ์

เป็นต้น

- ปัญหาเรื่อง การทะเลาะ และการไม่หวั่นไหว เช่น ภิกษุชาวเมืองโกสัมพี, พระปุณณะ เป็นต้น

ขั้นตอนที่สี่ วิธีการให้การปรึกษาที่พระผู้มีพระภาคใช้ในแต่ละกรณีนั้น แตกต่างกันไปตามจริตของบุคคลนั้น สรุปได้ดังนี้

- ใช้การถาม - ตอบ ขยายความให้มีความชัดเจนด้วยการยกอุปมาเปรียบเทียบ เช่น เรื่อง พระราหุล, พระปุณณะ, อัสนายนมาณพ เป็นต้น

- ใช้วิธีการบรรยายโดยตรง เช่น เรื่องธรรมทายาท, การปวารณา เป็นต้น

- ใช้ถ้อยคำให้เกิดการอุคคิต เช่น เรื่องพระองค์อุคคิต, พระยสะ, พระปัญจวัคคีย์ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ห้า ผลของการให้การปรึกษาที่ปรากฏในแต่ละกรณีตัวอย่าง สรุปได้ดังนี้

- ได้บรรลุเป็นพระอริยบุคคล ตั้งแต่ พระโสดาบันถึงพระอรหันต์ เช่น พระปัญจวัคคีย์พระยสะ, พระนางเขมาเถรี, พระนางกิสาคโคตมี เป็นต้น

- ได้ประกาศตนเป็นอุบาสก อุบาสิกา ถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต เช่น ปุณณะผู้ประพฤติโควัตร, สิงคาลกมาณพ เป็นต้น

- เกิดความเลื่อมใส ศรัทธาขอบวชในสำนักของพระองค์ เช่น เสนียะผู้ประพฤติสุนัขัตถ, อเจลกัสสปะ เป็นต้น

๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ

ความหมายของแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ Motivation มาจากรากศัพท์ภาษาละติน คำว่า “movere” แปลว่า “to move” หรือการผลักดันให้เคลื่อนไหว หรืออาจกล่าวได้ว่าถ้ามีแรงจูงใจเกิดขึ้น จะก่อให้เกิดการเคลื่อนไหว หรือเกิดกิจกรรมมุ่งไปยังเป้าหมาย (goal) หรือไปสู่สิ่งล่อใจนั่นเอง

โดยทั่วไปมนุษย์มีความต้องการทางชีวภาพเพื่อความอยู่รอดของชีวิต เช่น มนุษย์ต้องกิน ต้องดื่ม ต้องการอากาศหายใจ จึงทำให้เกิดแรงขับขึ้น เช่น ความหิว ความกระหาย แต่ความต้องการบางอย่างไม่ได้ทำให้เกิดแรงขับเสมอไป เช่น มนุษย์ต้องการก๊าซเจนเพื่อช่วยในการเผาผลาญอาหารในร่างกาย ความต้องการแบบนี้ไม่สามารถทำให้เกิดแรงขับ แรงขับต่างๆ อย่างจึงไม่ใช่ผลผลิตของความ ต้องการ แรงขับทางจิตใจ เช่น ความอยากรู้ อยากเห็น อยากสำรวจ ไม่ได้เกิดจากความ ต้องการของร่างกาย แต่เป็นอิทธิพลภายในที่ทำให้เกิดแรงจูงใจ สิ่งล่อใจ (Incentive) ทำให้มนุษย์เกิดพฤติกรรม ไปสู่เป้าหมาย เพราะความคาดหวังที่จะได้รับรางวัล ในกรณีนี้ความคาดหวังเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในตัว มนุษย์ แต่ก็เกิดเป็นผลมาจากรางวัลภายนอก เช่น นักศึกษาอยากสอบได้คะแนนสูงๆ แรงขับและสิ่งล่อใจ อาจมีความสำคัญทั้งสองอย่างในบางสถานการณ์ เช่น หนูกดคันแล้วได้กินอาหาร ถ้าหนูไม่มีแรงขับ คือความหิว หนูก็จะไม่มีแรงจูงใจที่จะกดคันและถ้าหนูไม่มีความคาดหวังที่จะได้รับอาหารมากิน แม้ มันจะหิวมันก็จะแสดงพฤติกรรมอื่นแทนการกดคัน ดังนั้นแรงจูงใจอาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากผล ภายในตัวอินทรีย์หรือภายนอกอินทรีย์จากที่กล่าวมาเราจึงสามารถสรุปความหมายของแรงจูงใจได้ว่าเป็นสภาวะภายในอินทรีย์ที่เกิดขึ้นจากอิทธิพลภายในหรือจากภายนอกอินทรีย์อันทำให้เกิดพฤติกรรม ไปสู่เป้าหมาย^{๕๙}ในด้านกลไกทางชีวภาพ แรงจูงใจจะเป็นปฏิกิริยาที่สัมพันธ์กันระหว่างปัจจัยทางชีวภาพ การเรียนรู้ และกระบวนการทางสมอง^{๖๐}

เฮอร์แมน (Hermans) ได้อธิบายความหมายแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ไว้ว่า เป็นความต้องการ ได้รับผลสำเร็จจากการกระทำในสิ่งที่ยาก ต้องการเอาชนะอุปสรรคและบรรลุถึงมาตรฐานอันดีเลิศ ต้องการเป็นคนเก่ง มีความสามารถในการแข่งขันและเอาชนะคนอื่น ๆ ต้องการเพิ่มการยอมรับตนเอง โดยการบรรลุความสำเร็จในกิจกรรมที่เป็นอัจฉริยะ^{๖๑}

เมอร์เรย์ (Murray) กล่าวว่าความต้องการใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement need) เป็นความต้องการทางจิตของมนุษย์ที่ต้องการเอาชนะอุปสรรคฝ่าฟันกระทำสิ่งที่ยากๆ ให้สำเร็จ เขาอธิบายไว้ว่า เป็นความปรารถนาหรือแนวโน้มที่จะกระทำสิ่งใดๆ ให้สำเร็จโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้^{๖๒}

แอทกินสัน (Atkinson) ได้อธิบายว่าแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์เป็นแรงผลักดันที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคล รู้ตัวว่า การกระทำของตนจะต้องได้รับการประเมินผลจากตัวเอง หรือบุคคลอื่น โดยเทียบเคียงกับ

^{๕๙} กิ่งแก้ว ทรัพย์พระวงศ์, จิตวิทยาทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ๒๕๔๒), หน้า ๑๕๒.

^{๖๐} Robert E. Franken, *Human Motivation*, p. 3.

^{๖๑} Hermans, 1970, อ้างใน วัชร คำเพ็ง, “การศึกษาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของนักมวยไทยอาชีพ”, *วิทยานพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๘-๙.

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

มาตรฐานอันดีเยี่ยม ผลจากการประเมินอาจเป็นสิ่งที่พอใจเมื่อกระทำจนสำเร็จ หรือ ไม่น่าพอใจเมื่อกระทำไม่สำเร็จก็ได้^{๙๓}

แมคเคลแลนด์ (McClelland) ให้คำจำกัดความว่า แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ หมายถึง ความปรารถนาที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เป็นความพยายามที่จะเอาชนะอุปสรรคต่างๆ^{๙๔}

สมพงษ์ เกษมสิน นิยามแรงจูงใจไว้ว่า คือความพยายามที่จะแสดงออกหรือปฏิบัติตามสิ่งที่ต้องการ สิ่งจูงใจมีทั้งภายในและภายนอกตัวบุคคล แต่มูลเหตุจูงใจอันสำคัญของบุคคล คือ ความต้องการ^{๙๕}

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กล่าวว่าแรงจูงใจ คือ ตัณหา ซึ่งในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้า ตรัสว่า มีตัณหา หรือ ความอยากอยู่ ๓ ประการ คือ กามตัณหา คือความต้องการอยากใช้ชีวิตร่วมกัน อยากในสิ่งที่จะทำให้ชีวิตสลาย มีความปรารถนาใน รูป กลิ่น เสียง รส และสัมผัส ภาวตัณหา คือ ความใคร่ในภพ อยากเป็นโน่นเป็นนี่ ต้องการฐานทางสังคมอย่างนั้นอย่างนี้ และ วิภวตัณหา คือ ความอยากพ้นไปในภาวะที่ไม่ปรารถนา ตัณหา ๓ จำพวกนี้ ทำให้เกิดอุปาทาน คือ ความยึดมั่นถือมั่น และทำให้เกิดเจตจำนง การทำอะไรทุกอย่างเกิดจากตัณหาเป็นแรงผลักดันทั้งสิ้น^{๙๖}

สรุปแรงจูงใจ คือ กระบวนการนำปัจจัยต่างๆ ซึ่งเป็นแรงจูงใจ มาผลักดันให้บุคคลไปสู่ความสำเร็จในเป้าหมาย ในการวิจัยครั้งนี้ แรงจูงใจหมายถึงการดึงดูดให้ผู้ที่มีปัญหาในชีวิตในด้านต่างๆ เข้ามาปรึกษาเพื่อนำแนวทางที่ถูกต้องไปแก้ไขปัญหามานี้ในชีวิตประจำวันได้

๒.๔.๑ ประเภทของแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

๑. แรงจูงใจปฐมภูมิ (Primary Motive) เป็นแรงจูงใจที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ มิได้เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ แต่เกิดขึ้นมาได้ด้วยวุฒิภาวะหรือสภาพร่างกาย แรงจูงใจปฐมภูมิบางครั้งเรียกแรงจูงใจทางกายหรือแรงจูงใจทางด้านสรีระ เป็นแรงจูงใจที่เกิดขึ้นเพื่อสนองความต้องการของร่างกาย เป็นแรงจูงใจที่สำคัญและจำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น แรงจูงใจแห่งความหิว แรงจูงใจแห่งความกระหาย แรงจูงใจแห่งการหลีกเลี่ยงความเจ็บปวด

๒ แรงจูงใจทุติยภูมิ (Secondary Motive) เป็นแรงจูงใจที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ แรงจูงใจชนิดนี้มีความสำคัญน้อยกว่าแรงจูงใจด้านสรีระ กล่าวคือ มันไม่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตเท่าไร แต่ก็มีความสำคัญต่อความทุกข์สุขทางจิตใจ และความสามารถในการปรับตัวทางสังคม แรงจูงใจประเภทนี้แบ่ง ออกเป็น ๒ ประเภทย่อย คือ

๑) แรงจูงใจทางจิตใจ (Psychological Motive) ได้แก่ความอยากรู้อยากเห็น ความรักใคร่และความเอาใจใส่จากบุคคลอื่น

^{๙๓} Hermans, 1970, อ้างใน วัชร คำเพ็ง, “การศึกษาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของนักมวยไทยอาชีพ”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๙.

^{๙๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^{๙๕} สมพงษ์ เกษมสิน, อ้างใน พระมหาธีรพงษ์ มีไธสง, “แรงจูงใจในการตัดสินใจบรรพชาในพระพุทธศาสนา ศึกษาเปรียบเทียบแรงจูงใจในการตัดสินใจบรรพชาในจังหวัดนครศรีธรรมราชกับจังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), หน้า ๔๘.

^{๙๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

๒) แรงจูงใจทางสังคม (Social Motive) แรงจูงใจประเภทนี้มีจุดเริ่มต้นส่วนใหญ่มาจากประสบการณ์ทางสังคมในอดีตของบุคคล และเป้าหมายของแรงจูงใจชนิดนี้มีความสัมพันธ์กับการแสดงปฏิกิริยาของบุคคลอื่นที่มีต่อเรา เช่น แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ แรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์ แรงจูงใจใฝ่อำนาจ

สำหรับการจูงใจนั้นยังสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑. แรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) เป็นสภาวะที่บุคคลต้องการที่จะกระทำหรือเรียนรู้บางอย่างด้วยตนเอง โดยไม่ต้องอาศัยการชักจูงจากสิ่งเร้าภายนอก แต่เกิดจากความรู้สึกนึกคิด หรือ ทัศนคติของแต่ละบุคคล ซึ่งผลักดันให้เกิดพฤติกรรม

๒. การจูงใจภายนอก (Extrinsic Motivation) เป็นสภาวะที่บุคคลได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้าภายนอก ทำให้มองเห็นเป้าหมาย เร้าให้บุคคลเกิดความต้องการและแสดงพฤติกรรมไปสู่เป้าหมาย สิ่งจูงใจภายนอก ได้แก่ เงิน เหริยสูตรา ปริญาบัตร เป็นต้น^{๙๗}

สรุปได้ว่า ประเภทของแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ประกอบด้วยแรงจูงใจขั้นปฐมภูมิได้แก่แรงจูงใจทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับร่างกายและแรงจูงใจขั้นทุติยภูมิได้แก่แรงจูงใจภายนอกที่เกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์

๒.๔.๒ กระบวนการเกิดแรงจูงใจ

๑. ขั้นความต้องการ (Need Stage) ความต้องการเป็นภาวะขาดสมดุลเกิดขึ้นเมื่อบุคคลขาดสิ่งที่จะทำให้ส่วนต่างๆ ภายในร่างกายดำเนินหน้าที่ไปตามปกติ ซึ่งสิ่งที่ขาดนั้นอาจเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตอย่างมหันต์ เช่น อาหาร หรือ อาจเป็นสิ่งที่สำคัญต่อสุขทุกข์ของจิตใจ เช่น ความรัก หรือเป็นสิ่งที่จำเป็นเล็กน้อยสำหรับบางคน เช่น หนังสือพิมพ์รายวัน เป็นต้น

๒. ขั้นแรงขับ (Drive stage) ความต้องการในขั้นแรกนั้น กระตุ้นให้เกิดแรงขับ คือเมื่อเกิดความต้องการแล้ว บุคคลจะนั่งเฉยอยู่ไม่ได้ อาจมีความกระวนกระวายไม่เป็นสุข ภาวะที่บุคคลเกิดความกระวนกระวายอยู่เฉยๆ ไม่ได้นี้ เรียกว่าเกิดแรงขับ ซึ่งระดับความกระวนกระวายจะมีมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับระดับความต้องการด้วย ถ้าต้องการมากก็กระวนกระวายมาก เช่น เมื่อร่างกายขาดน้ำ จะเกิดอาการคอแห้งกระหายน้ำ เกิดความรู้สึกกระวนกระวายอยู่ไม่สุข

๓. ขั้นพฤติกรรม (Behavior Stage) เมื่อเกิดความกระวนกระวายขึ้น ความกระวนกระวายนั้นจะผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมา แรงขับจะเป็นพลังให้แสดงพฤติกรรมได้รุนแรงหรือมากน้อยต่างกัน เช่น คนที่กระหายน้ำมาก กับคนที่กระหายน้ำเพียงเล็กน้อยย่อมมีพฤติกรรมในการหาน้ำดื่มต่างกัน คนกระหายน้ำมากอาจหาทั้งน้ำเย็น น้ำมะพร้าว น้ำอ้อยมาดื่มพร้อมๆ กัน ในขณะที่คนกระหายน้อยหาเพียงน้ำเย็นแก้วเดียวเท่านั้น

๔. ขั้นลดแรงขับ (Drive Reduction Stage) เป็นขั้นสุดท้ายคือแรงขับจะลดลงภายหลังการเกิดพฤติกรรมที่สนองความต้องการแล้ว^{๙๘}

^{๙๗} จิราภรณ์ ตั้งกิตติภาภรณ์, **จิตวิทยาเบื้องต้น**, (สงขลา: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ๒๕๓๒), หน้า ๙๙-๑๐๐.

^{๙๘} ภาควิชาจิตวิทยา คณะสังคมศาสตร์, **จิตวิทยาทั่วไป**, (กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๙๐.

ความต้องการความสำเร็จ เป็นแรงกระตุ้นที่สำคัญและเป็นที่ต้องการมากกว่าการยอมรับจากการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้พบว่า ความต้องการความสำเร็จขึ้นอยู่กับการฝึกตั้งแต่วัยเด็ก ผู้ที่มีความต้องการความสำเร็จสูงได้รับการสั่งสอนให้หัดพึ่งตัวเองตั้งแต่เล็กๆ พ่อแม่จะไม่ให้การปกป้องหรือให้ความใกล้ชิดนัก ส่วนคนที่มีความต้องการสำเร็จต่ำมักจะย้อนรำลึกถึงวัยเด็กที่มีพ่อแม่คอยให้ความอบอุ่นและช่วยเหลือแม้ว่าเด็กจะเรียนรู้ความต้องการความสำเร็จตามทัศนคติของผู้ปกครอง แต่บางครั้งผลที่ออกมาอาจจะไม่ตรงกันเสมอไป เป็นต้นว่า เด็กที่ได้รับความอบอุ่นความใกล้ชิดจากพ่อแม่ อาจพึ่งตัวเองได้ ส่วนเด็กที่มีพ่อแม่คิดให้ลูกพึ่งตัวเองอาจกลายเป็นคนที่ไม่อาจช่วยตัวเองได้ก็มี เช่น พ่อแม่ที่มีความต้องการความเห็นที่ยึดมั่นไม่ยอมเปลี่ยนแปลงเป็นส่วนมาก ซึ่งจะทำให้ลูกกลัวการออกความเห็นของพ่อแม่ ทำให้ไม่อาจมีความคิดที่เป็นอิสระของตนเองได้เป็นต้น บางครั้งคนอาจได้รับประโยชน์จากการฝึกให้พึ่งตนเองตั้งแต่วัยอยู่ในวัยเด็ก และถ้าการแสดงความเป็นตัวของตัวเองของเด็ก ได้รับการสนับสนุนในทางที่ถูกที่ควรเด็กจะมีความภาคภูมิใจและมีความสุขกับความสำเร็จที่ได้รับนั้น แต่ถ้าหากเด็กได้รับการกระตุ้นให้มีความต้องการความสำเร็จมากเกินไป เด็กจะส่งสมควมวิตกกังวลอย่างรุนแรงต่อความรู้สึกสำเร็จหรือล้มเหลวในอนาคตและจะทำให้เด็กขาดการมองการณ์ไกลไป^{๙๙}

ทฤษฎีแรงจูงใจส่วนมากสรุปว่าแรงจูงใจจะเกี่ยวข้องกับการกระทำ การแสดงออกของการตอบสนองการเรียนรู้ นั่นคือ พฤติกรรมการเรียนรู้จะไม่เกิดขึ้น ถ้าไม่มีกำลังความคิดหรืออีกประการหนึ่ง ถึงแม้การเรียนรู้สามารถจะให้ผลโดยตรงต่อพฤติกรรม และพฤติกรรมการเรียนรู้จะไม่เกิดขึ้นถ้าไม่มีแรงจูงใจที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรม แรงจูงใจเป็นตัวดัชนีชี้วัดที่แสดงว่าเรากำลังให้ความสนใจต่อสิ่งๆ หนึ่ง และความสนใจของพวกเราต่อสิ่งหนึ่งจะลดลง เมื่อมีความสนใจสิ่งอื่นเข้ามาแทนที่^{๑๐๐}

แนวคิดที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือทฤษฎีแรงจูงใจที่ว่ามนุษย์เราสามารถจะเรียนรู้ที่จะมีการกระทำที่สร้างสรรค์ (การจัดการกับแรงจูงใจของตนเอง) ด้วยการกำหนดวางกฎเกณฑ์ของตนเอง ซึ่งกระบวนการในการกำหนดวางกฎเกณฑ์ของตนเองขึ้นอยู่กับความเข้าใจบทบาทการทำงานของสิ่งเหล่านี้ จึงทำให้เรากำหนดกฎเกณฑ์ของตนเองไม่ได้^{๑๐๑}

สรุปได้ว่ากระบวนการให้เกิดแรงจูงใจได้แก่ ความต้องการ แรงกระตุ้น พฤติกรรม ที่จะทำให้เกิดแรงจูงใจต้องอาศัยปัจจัยภายในและภายนอกปัจจัยภายในประกอบด้วยอารมณ์ ความรู้สึกร่วมของตนเองส่วนปัจจัยภายนอกได้แก่ การรับรู้สิ่งภายนอกที่มากระทบกับความรู้สึกของตนเอง

๒.๔.๓ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจ

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่จะทำให้มนุษย์ประสบความสำเร็จได้นั้นคือ อิทธิบาท ๔ พระพุทธเจ้าทรงตรัสหลักธรรมข้อนี้ไว้ในพระไตรปิฎก ดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออิทธิบาท ๔ ประการที่ภิกษุเจริญอย่างนี้แล ทำให้มากแล้วอย่างนี้ภิกษุย่อมแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือแสดงเป็นหลายคนก็ได้ใช้อำนาจทางกายไปจนถึงพรหมโลก ก็ได้

^{๙๙} ภาควิชาจิตวิทยา คณะสังคมศาสตร์, จิตวิทยาทั่วไป, หน้า ๒๐๓.

^{๑๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

^{๑๐๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙.

เมื่ออิทธิบาท ๔ ประการที่ภิกษุเจริญอย่างนี้แล ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ภิกษุจึงทำให้แจ้ง เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ ในปัจจุบัน”^{๑๐๒}

“ภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ ประการ คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิฐานสังขาร เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิฐานสังขาร เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิฐานสังขาร เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมงสาสมาธิฐานสังขาร ภิกษุทั้งหลายเพราะอิทธิบาท ๔ ประการนี้ที่ภิกษุนั้นเจริญ ทำให้มากแล้ว ภิกษุพึงหวังผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ก็จักเป็นพระอนาคามี”^{๑๐๓}

ภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ ประการ คือภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิฐานสังขาร
๒. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิฐานสังขาร
๓. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิฐานสังขาร
๔. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมงสาสมาธิฐานสังขาร

อิทธิบาท ๔ ประการนี้ ภิกษุทั้งหลาย เพราะอิทธิบาท ๔ ประการนี้ที่ภิกษุนั้นเจริญ ทำให้มากแล้ว ภิกษุพึงหวังผลานิสส ๗ ประการ คือ

๑. จะได้บรรลุอรหัตตผลในปัจจุบัน
๒. หากไม่ได้บรรลุอรหัตตผลในปัจจุบัน จะได้บรรลุในเวลาใกล้ตาย
๓. หากในปัจจุบันและในเวลาใกล้ตายยังไม่ได้บรรลุ ก็จะได้เป็นพระอนาคามีผู้นัตราปรินิพพาน
๔. หากในปัจจุบันและในเวลาใกล้ตายยังไม่ได้บรรลุ ก็จะได้เป็นพระอนาคามีผู้นัตราปรินิพพาน
๕. หากในปัจจุบันและในเวลาใกล้ตายยังไม่ได้บรรลุ ก็จะได้เป็นพระอนาคามีผู้สังขารปรินิพพาน
๖. หากในปัจจุบันและในเวลาใกล้ตายยังไม่ได้บรรลุ ก็จะได้เป็นพระอนาคามีผู้สังขารปรินิพพาน
๗. หากในปัจจุบันและในเวลาใกล้ตายยังไม่ได้บรรลุ ก็จะได้เป็นพระอนาคามีผู้อุทกังโสโตกนิภูตคามิ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน ๕ ประการสิ้นไป

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอิทธิบาท ๔ ประการนี้ที่ภิกษุนั้นเจริญ ทำให้มากแล้ว ภิกษุพึงหวังผลานิสส ๗ ประการนี้”

อิทธิบาท คือ มรรคใด ปฏิภาโตเป็นไปเพื่อได้ฤทธิ์ เพื่อได้เฉพาะซึ่งฤทธิ์ นี้เรียกว่า อิทธิบาท^{๑๐๔} พระพุทธเจ้าทรงอุปมาการเจริญอิทธิบาทด้วยแม่ไก่ฟักไข่ว่า “ภิกษุนั้น เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิฐานสังขาร เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิฐานสังขาร เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิฐานสังขาร เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมงสาสมาธิฐานสังขาร มีความเพียรยิ่งเป็นที่ ๕ ภิกษุผู้มีองค์ ๑๕ รวมทั้งความเพียรอันยิ่งอย่างนี้นั้น ย่อมเป็นผู้ควรแก่ความ

^{๑๐๒} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘๓๓/๔๑๓.

^{๑๐๓} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘๓๓/๔๑๖.

^{๑๐๔} ส.ม. ๑๙/๘๓๓-๘๓๔/๔๑๖-๔๑๘.

เปื้อน่ายยิ่ง ควรแก่การตรัสรู้ และควรแก่การบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม อุปมาเหมือนไข ๘ ฟอง ๑๐ ฟอง หรือ ๑๒ ฟองที่แม่ไก่นอนกกไว้อย่างดี ให้ความอบอุ่นอย่างสม่ำเสมอ ฟักแล้วอย่างดี แม้ว่าแม่ไก่เกิดความปรารถนาอย่างนี้ว่า ถ้าอย่างไร ขอให้ลูกไก่เหล่านี้พึงใช้ปลายเล็บหรือจะงอยปาก เจาะทำลายเปลือกไข่ด้วยปลายเล็บหรือจะงอยปากออกมาโดยสวัสดิภาพ แม้ฉันใด

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีองค์ ๑๕ รวมทั้งความเพียรอันยิ่งยงนี้ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมเป็นผู้ควรแก่ความเปื้อน่ายิ่ง ควรแก่การตรัสรู้ และควรแก่การบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม”^{๑๐๕}

ในทางพระพุทธศาสนาตามที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ อาจกล่าวได้ว่ามนุษย์นอกจากต้องการมีสุขภาพดีแล้ว ยังต้องการความสำเร็จในการงาน ความสำเร็จในสัมพันธภาพระหว่างตนเองกับผู้อื่น และความสำเร็จในชีวิตครอบครัว ความสำเร็จเหล่านี้อยู่ในวิสัยที่มนุษย์จะทำได้เมื่อมีความตั้งใจจริง อุทิศพลังกายพลังใจเพื่อจุดหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งถือว่าเป็นแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์^{๑๐๖}

สรุปได้ว่า หลักพุทธธรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับแรงจูงใจ ได้แก่ อิทธิบาท ๔ คือ คุณเครื่องให้เกิดความสำเร็จในการตอบสนองแรงจูงใจอันได้แก่ ฉันทะความพอใจในสิ่งที่เกิดขึ้น วิริยะความเพียรที่ได้พยายามตอบสนอง จิตตะคือความเอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้นและวิมังสาความไตร่ตรองในสิ่งนั้นๆ

๒.๕ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๑. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า

๑) รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลนั้น ได้กระทำกันหลายรูปแบบ กล่าวคือ การแสดงธรรม^{๑๐๗} การสนทนาธรรม^{๑๐๘} การแนะนำสั่งสอน^{๑๐๙} การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใส^{๑๑๐} และการตอบปัญหาข้อข้องใจสงสัย^{๑๑๑} โดยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประทานหลักการและเทคนิคในการเผยแผ่ให้พระสาวกยึดถือปฏิบัติเป็นหลักในการแสดงธรรมให้เป็นผู้มีคุณธรรม มีเหตุผล สัมพันธ์ต่อกันไปโดยลำดับ ชี้แจงให้เข้าใจชัดเจนในแต่ละประเด็นแสดงธรรมด้วยจิตเมตตา โดยมุ่งให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ สักการะไม่แสดงธรรมยกตนข่มท่าน และไม่เสียดสีข่มผู้อื่น^{๑๑๒} เป็นต้น

^{๑๐๕} ม.ม. ๑๒/๑๘๙/๒๐๓.

^{๑๐๖} วชิระ คำเพ็ง, “การศึกษาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของนักมวยไทยอาชีพ”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๔.

^{๑๐๗} วิ.ม. (แปล) ๔/๒๐/๒๗

^{๑๐๘} ส.ม. (แปล) ๑๙/๑๐๙/๔๓๔

^{๑๐๙} ส.ช. (แปล) ๑๗/๘๗/๑๕๗

^{๑๑๐} วิ.ม. (แปล) ๔/๖๐/๗๒

^{๑๑๑} ส.ม. (แปล) ๑๙/๘๒๗/๔๐๐.

^{๑๑๒} อ.ป.ญจ (แปล) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓.

๒) การดำเนินการพัฒนาด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระพุทธองค์ทรงวางแผนไว้ชัดเจนในการประกาศพระพุทธศาสนาแก่มหาชนและดำเนินการพัฒนาพระสงฆ์ที่พึงปรารถนาตามพระธรรมวินัยเพื่อให้พระสงฆ์ได้แสดงบทบาทในการช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่มหาชนและชาวโลกอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

(๑) พระพุทธองค์เป็นประมุขในการเผยแผ่

(๒) มอบอำนาจแก่พระสงฆ์ เพื่อช่วยกันเผยแผ่หลักพระพุทธศาสนาสู่มหาชน

และชาวโลก

๓) พระพุทธองค์เป็นประมุขในการเผยแผ่

สมเด็จพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้าหลังจากที่พระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว ทรงพิจารณาเวไนยสัตว์ เพื่อที่จะแสดงธรรมเผยแผ่ความรู้ที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบและประกาศให้ชาวโลกได้รับรู้จนสามารถนำไปปฏิบัติให้พ้นจากความทุกข์ได้ ในลำดับนั้น พระองค์ได้ไปโปรด ปิณวัคคีย์^{๑๓๓} โปรด ยสะกุลบุตร และสหายนะ^{๑๓๔} และหลังที่พระองค์ได้พระสาวก ซึ่งเป็นพระอรหันต์ จำนวน ๖๐ รูป จึงได้ประกาศ นโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อพระอรหันต์เหล่านั้น อย่างชัดเจนว่า

“ภิกษุทั้งหลายเราพ้นแล้วจากบ่วง ทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูปจงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุดจงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธูลิในตาน้อย มีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม”^{๑๓๕}

พระองค์เองก็ได้ไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง^{๑๓๖} และโปรดพระเจ้าพิมพิสาร^{๑๓๗} และพระสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงมอบอำนาจแก่พระสงฆ์ เพื่อช่วยกันเผยแผ่หลักพระพุทธศาสนาสู่มหาชนและชาวโลก และ พระสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ

ท่านพระอัสสชิเถระ ท่านเป็นพระอรหันต์ หนึ่งในปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ซึ่งท่านพระสารีบุตร ก่อนแต่บรรลุนิพพาน ท่านมีชื่อเดิมว่า อุปลิสสะ และมีเพื่อนชื่อ โกลิตะ (พระมหาโมคคัลลานะ) ท่านทั้งสองเมื่อยังไม่ได้บรรลุนิพพาน ทั้งคู่ก็ออกบวช แสวงหาหนทางบรรลุนิพพาน ท่านทั้งสองก็บวชในสำนักอาจารย์สญชัย ไม่ได้สาระจากสำนักนั้น ต่างก็เที่ยวกันไปแสวงหาหนทางบรรลุนิพพาน และสัญญากันว่า ใครได้บรรลุนิพพานก่อนคนนั้นจะต้องบอกกัน วันหนึ่งท่านอุปลิสสะ (พระสารีบุตร) ได้พบท่านพระอัสสชิ ซึ่งในสมัยนั้น มีพระอรหันต์ ๖๑ รูป ที่พระพุทธเจ้าทรงส่งไปให้ประกาศพระพุทธศาสนา ท่านอุปลิสสะเห็นอาการของพระอัสสชิแล้ว เกิดความเลื่อมใสอย่างมาก ด้วยคิดว่า คงเป็นพระอรหันต์รูปหนึ่งเป็น

^{๑๓๓} วิ.มหา.(แปล) ๔/๑๐/๑๕)

^{๑๓๔} วิ.มหา.(แปล) ๔/๒๕/๓๑) ๓๐ / ๓๙, ๓๑/๓๙

^{๑๓๕} วิ.มหา (แปล) ๔/๓๒/๔๐)

^{๑๓๖} วิ.มหา (แปล) ๔/๓๗/๔๗)

^{๑๓๗} วิ.มหา (แปล) ๔/๕๕/๖๕)

แน่ จึงคิดที่จะถามธรรม และถามว่า ท่านบวชอุทิศใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน แต่ในเวลานั้นเป็นเวลาที่ท่านพระอัสสชิ บิณฑบาตรอยู่ท่านอุปติสสะ จึงรอเวลาให้สมควร เมื่อท่านพระอัสสชิฉันเรียบร้อยแล้ว ท่านอุปติสสะ จึงเข้าไปถาม สนทนาด้วยคำที่เหมาะสมว่า ผิวพรรณ ร่างกายของท่านผ่องใสยิ่งนัก ท่านบวชอุทิศใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน และท่านชอบใจธรรมของใคร พระอัสสชิ แสดงความถ่อมตน ด้วยกล่าวว่า ท่านเป็นผู้บวชใหม่ไม่นาน เพิ่งเข้ามาสู่ธรรมวินัย นี้ เราจะแสดงธรรมโดยพิสดาร คือ โดยละเอียดให้ท่านฟัง ท่านอุปติสสะ(พระสารีบุตร) ได้กล่าวตอบว่า ขอพระผู้เป็นเจ้าจงกล่าวเถิด จะน้อยจะมากข้าพเจ้าจะสามารถรับและเข้าใจได้เอง ดังนี้แล้วเรียนว่า

"จะมากหรือน้อยก็ตาม ขอพระผู้เป็นเจ้า จงกล่าวเถิด, จงบอกแก่ข้าพเจ้าแต่ใจความเท่านั้น, ข้าพเจ้าต้องการใจความ จะต้องทำพญฺชฺชนะ ให้มากไปทำไม." ท่านพระอัสสชิ จึงได้กล่าวบทธรรมให้ท่านอุปติสสะ(พระสารีบุตร) ฟังดังนี้ที่ว่า

"ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับของธรรมเหล่านั้น" พระมหาสมณะทรงสั่งสอนอย่างนี้. เมื่อกล่าวจบ ท่านพระสารีบุตร บรรลุเป็นพระโสดาบันพระอัสสชิ แสดงธรรมแก่สารีบุตร^{๑๑๘}

พระโมคคัลลานะ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปราสาทของนางวิสาขาไมคารมาตา ในบุพพาราม เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ภิกษุจำนวนมากอยู่ภายใต้ปราสาทของ นางวิสาขาไมคารมาตา เป็นผู้ฟุ้งซ่าน ถือตัว โลเล ปากกล้า พูดพรั่นเพร้อ หลงลืมสติ ไม่มีสัมปชัญญะ มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตกวัดแกว่ง ไม่สำรวมอินทรีย์ ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระมหาโมคคัลลานะมาตรัสว่า "โมคคัลลานะ เพื่อนพรหมจรรย์เหล่านั้นอยู่ภายใต้ปราสาทของนางวิสาขาไมคารมาตา เป็นผู้ฟุ้งซ่าน ถือตัว โลเล ปากกล้า พูดพรั่นเพร้อ หลงลืมสติ ไม่มีสัมปชัญญะ มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตกวัดแกว่ง ไม่สำรวมอินทรีย์ ไปเกิดโมคคัลลานะ เธอจงทำ ภิกษุเหล่านั้นให้สังเวช" ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว แสดงอิทธิบาทสังหารให้ ปราสาทของนางวิสาขาไมคารมาตาสะเทือนสะท้าน หวั่นไหวด้วยนิ้วหัวแม่เท้า ที่นั้น ภิกษุเหล่านั้นตกใจ ขนพองสยองเกล้า ได้ไปยืนอยู่ ณ ที่สมควร พูดกันว่า "ท่านผู้เจริญ น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ลมก็ไม่พัด ทั้งปราสาทของนางวิสาขาไมคารมาตานี้ มีฐานลึก ฝังไว้แน่น ไม่หวั่นไหว ไม่โยกคลอน ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ คงมีอะไรสักอย่างหนึ่งที่ทำให้ปราสาทนี้ สะเทือนสะท้านหวั่นไหว" ต่อมา พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นแล้วตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายเกิดความสลัดใจ ขนพองสยองเกล้า ได้ไปยืนอยู่ ณ ที่สมควร เพราะเหตุไร"

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคย ปรากฏ ลมก็ไม่พัด ทั้งปราสาทของนางวิสาขาไมคารมาตานี้ มีฐานลึก ฝังไว้แน่นไม่หวั่นไหว ไม่โยกคลอน ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ คงมีอะไรสักอย่างหนึ่งที่ทำให้ปราสาท นี้สะเทือนสะท้านหวั่นไหวเป็นแน่"

"ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุโมคคัลลานะ ประสงค์จะให้เธอทั้งหลายสังเวช จึงทำปราสาทของนางวิสาขาไมคารมาตาให้สะเทือนสะท้านหวั่นไหวด้วยนิ้วหัวแม่เท้า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความซอมนั้นว่าอย่างไร ภิกษุโมคคัลลานะมีฤทธิ์มากมีอำนาจมากอย่างนี้ เพราะธรรมเหล่าไหนที่ภิกษุโมคคัลลานะเจริญ ทำให้มากแล้ว"

^{๑๑๘} วิ.มหา (แปล) ๔/๖๑/๗๕.

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นหลัก มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พึ่ง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญขอประทานวโรกาส เฉพาะพระผู้มีพระภาคเท่านั้นที่จะทรงอธิบายเนื้อความแห่งพระภาษิตนั้นให้แจ่มแจ้งได้ ภิกษุทั้งหลายฟังต่อจากพระผู้มีพระภาคแล้วจักทรงจำไว้”

“ภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น เธอทั้งหลายจงฟัง ภิกษุโมคคัลลანะมีฤทธิ์มากมีอานุภาพมากอย่างนี้ เพราะอิทธิบาท ๔ ประการที่ภิกษุโมคคัลลันะเจริญ ทำให้มากแล้วอิทธิบาท ๔ ประการอะไรบ้าง

๑. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปานสังขารดังนี้ว่า ฉันทะของเราจักไม่ย่อหย่อน ฯลฯ

๒. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิปานสังขาร ฯลฯ

๓. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิปานสังขาร ฯลฯ

๔. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมิงสาสมาธิปานสังขาร ดังนี้ว่า

วิมิงสาของเราจักไม่ย่อหย่อนนัก ไม่ต้องประคับประคองเกินไปไม่หดหู่ในภายใน ไม่ชานไปในภายนอก และมีความหมายรู้ว่าเบื้องหน้าและเบื้องหลังอยู่ คือ มีความหมายรู้ว่า เบื้องหลังเหมือนเบื้องหน้า เบื้องหน้าเหมือนเบื้องหลัง เบื้องบนเหมือน เบื้องล่าง เบื้องล่างเหมือนเบื้องบน กลาง คั่นเหมือนกลางวันกลางคืนเหมือนกลางคืน มีใจสงัด ไม่มีเครื่องรื้อยรัด อบรมจิตให้สว่างอยู่ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุโมคคัลลันะมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากอย่างนี้ เพราะอิทธิบาท ๔ ประการนี้ที่ภิกษุโมคคัลลันะเจริญ ทำให้มากแล้ว อนึ่ง ภิกษุโมคคัลลันะแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง เพราะอิทธิบาท ๔ ประการนี้ที่ภิกษุโมคคัลลันะเจริญ ทำให้มากแล้ว ฯลฯ ใช้อำนาจทางกายไปจนถึงพรหมโลก อนึ่งภิกษุโมคคัลลันะย่อมทำให้แจ่มแจ้งโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไปด้วย ปัญญาอันยังเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน พระโมคคัลลันะ^{๑๑๙}

พระอนุรุทธะ สมัยหนึ่ง ท่านพระมหาโมคคัลลันะอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้น ท่านพระมหาโมคคัลลันะเรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่านพระมหาโมคคัลลันะแล้ว ท่านพระมหาโมคคัลลันะได้กล่าวกับภิกษุเหล่านั้นดังนี้ว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อผมหลีกเร้นอยู่ในที่สงัดในที่นี้ได้เกิดความคิดคำนึงขึ้นมาว่า ‘ที่เรียกกันว่า ‘ปฐมฉาน ปฐมฉาน’ ปฐมฉานเป็นอย่างไร’ ผมนั้นได้มีความคิดดังนี้ว่า ‘ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฉานที่มีวิตก วิจาร ปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่’ นี้เรียกว่า ‘ปฐมฉาน’ ผมนั้นสังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฉานที่มีวิตก วิจาร ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เมื่อผมอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ สัญญาณมนสิการ (การใส่ใจสัญญา) ประกอบด้วยกาม ๑ ก็ปรากฏขึ้นผู้มีอายุทั้งหลาย ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จมาหาผมด้วยฤทธิ์แล้วได้ตรัสดังนี้ว่า ‘โมคคัลลันะผู้เป็นพราหมณ์ โมคคัลลันะผู้เป็นพราหมณ์ เธออย่าประมาทปฐมฉาน จงดารงจิตไว้ในปฐมฉาน จงทำจิตให้เป็นหนึ่งผุดขึ้นในปฐมฉานจงตั้งจิตไว้ให้มั่นในปฐมฉาน’ ต่อมา ผมนั้นสังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฉานที่มีวิตก วิจาร ปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ ก็บุคคลเมื่อจะพูดให้ถูก ฟังพูดว่า ‘พระสาวกผู้ที่พระศาสดา

^{๑๑๙} ส.ม. (แปล) ๑๙/๘๒๖/๓๙๗., ม.ม. (แปล) ๑๒/๑๘๑/๑๘๖., ส.ม. (แปล) ๑๘/๓๓๒/๓๕๐.

ทรงอนุเคราะห์แล้ว ถึงความเป็นผู้รู้ที่ยิ่งใหญ่’ บุคคลเมื่อจะพูดให้ถูก ฟังพูดถึงผมว่า ‘พระสาวกผู้ที่ พระศาสดาทรงอนุเคราะห์แล้ว ถึงความเป็นผู้รู้ที่ยิ่งใหญ่’ พระอนุรุทธะ^{๑๒๐}

พระมหากัจจายนะ ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ และสิ่งที่เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์ พระผู้มีพระภาคผู้สุดครันตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้วเสด็จลุกขึ้นจากพุทธอาสน์เข้าไปยังพระวิหารลำดับนั้นเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงหลักไปไม่นาน ภิกษุเหล่านั้นจึงได้ปรึกษากันว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลายทรงแสดงอุทเทส ๑ โดยย่อว่า ‘ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ และสิ่งที่เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์’ ไม่ทรงจำแนกเนื้อความไว้โดยพิสดาร เสด็จลุกขึ้นจากพุทธอาสน์เข้าไปยังพระวิหาร ใครหนอจะพึงจำแนกเนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อไม่ทรงจำแนกไว้โดยพิสดารนี้ให้พิสดารได้”

ลำดับนั้น ภิกษุเหล่านั้นมีความเห็นร่วมกันว่า “ท่านมหากัจจายนะนี้แล พระศาสดาทรงสรรเสริญแล้ว และเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายก็ยกย่อง ท่านสามารถจะจำแนกเนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อไม่ทรงจำแนกไว้โดยพิสดารนี้ให้พิสดารได้ ทางที่ดี พวกเราควรจะไปหาท่านมหากัจจายนะถึงที่อยู่แล้วเรียนถามเนื้อความนี้กับท่าน และจักทรงจำเนื้อความนั้นไว้ตามที่ท่านตอบแก่พวกเรา” ครั้นแล้ว ภิกษุเหล่านั้นจึงเข้าไปหาท่านพระมหากัจจายนะถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้เรียนว่า “ท่านมหากัจจายนะ พระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลายทรงแสดงอุทเทสนี้โดยย่อ ว่า ” ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์’ ไม่ทรงจำแนกเนื้อความไว้โดยพิสดาร เสด็จลุกขึ้นจากพุทธอาสน์เข้าไปยังพระวิหารผู้มีอายุ เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงหลักไปไม่นาน พวกกระผมได้ปรึกษากันว่าผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลายทรงแสดงอุทเทส โดยย่อว่า ‘ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์’ ไม่ทรงจำแนกเนื้อความไว้โดยพิสดาร เสด็จลุกขึ้นจากพุทธอาสน์เข้าไปยังพระวิหาร ใครหนอจะพึงจำแนกเนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อไม่ทรงจำแนกไว้โดยพิสดารนี้ให้พิสดารได้ผู้มีอายุ พวกกระผมได้มีความเห็นร่วมกันว่า ‘ท่านมหากัจจายนะนี้แล พระศาสดาทรงสรรเสริญแล้ว และเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายก็ยกย่อง ท่านสามารถจะจำแนกเนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อไม่ทรงจำแนกไว้โดยพิสดารนี้ให้พิสดารได้ ทางที่ดี พวกเราควรจะไปหาท่านมหากัจจายนะถึงที่อยู่แล้วเรียนถามเนื้อความนี้กับท่าน และจักทรงจำเนื้อความนั้นไว้ตามที่ท่านตอบแก่พวกเรา’ ขอท่านมหากัจจายนะจงจำแนกเถิด”

ท่านพระมหากัจจายนะกล่าวว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อพระศาสดาประทับอยู่เฉพาะหน้าผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายละเลยพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเสียสำคัญเนื้อความนี้ว่าควรถามข้าพเจ้า เปรียบเหมือนบุรุษผู้ต้องการแก่นไม้ แสวงหาแก่นไม้ เที้ยวแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อต้นไม้ใหญ่

^{๑๒๐} ม.อ. (แปล) ๑๔/๒๒๙/๒๖๘,๑๗/๔/๑๖-๑๗., อภ.ทก.(แปล) ๒๐/๓๙/๘๕.

มีแก่นมียู่ ก็มองข้ามรากและลำต้นไปเสีย สำคัญก็งและใ้ว่าเป็นแก่นไม้ที่ตนพึงแสวงหา พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นผู้มีพระจักขุ ๑ มีพระญาณ มีพระธรรม เป็นผู้ประเสริฐ ตรัสบอกได้ ทรงให้เป็นไปได้ ทรงแสดงประโยชน์ ประทานอมตธรรม เป็นเจ้าของธรรม เป็นพระตถาคต ทรงรู้ธรรมที่ควรรู้ ทรงเห็นธรรมที่ควรเห็น ก็เวลานั้นแล เป็นเวลาสมควรที่ท่านทั้งหลายพึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้วทูลถามเนื้อความนี้ พึงทรงจำเนื้อความนั้นไว้ตามที่พระผู้มีพระภาคทรงตอบแก่ท่านทั้งหลาย ” ภิคุเหล่านี้เรียนว่า “ท่านมหากัจจนะ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นผู้มีพระจักขุ มีพระญาณ มีพระธรรม เป็นผู้ประเสริฐ ตรัสบอกได้ ทรงให้เป็นไปได้ ทรงแสดงประโยชน์ ประทานอมตธรรม เป็นเจ้าของธรรม เป็นพระตถาคต ทรงรู้ธรรมที่ควรรู้ ทรงเห็นธรรมที่ควรเห็น ก็เวลานั้นแล เป็นเวลาสมควรที่กระผมทั้งหลายพึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้วทูลถามเนื้อความนี้ และทรงจำเนื้อความนั้นไว้ตามที่พระผู้มีพระภาคทรงตอบแก่พวกกระผมอย่างแน่นอน ท่านมหากัจจนะเอง พระศาสดาทรงสรรเสริญ และเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายก็ยกย่อง ย่อมสามารถจะจำแนกเนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อไม่ทรงจำแนกไว้โดยพิสดารนี้ให้พิสดารได้ ถ้าท่านมหากัจจนะไม่มีความหนักใจแล้ว ขอจงจำแนกเถิด” พระมหากัจจนะกล่าวว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้นขอท่านทั้งหลายจงฟังจงใส่ใจให้ดี ข้าพเจ้าจักกล่าว” ภิคุเหล่านี้รับคำแล้ว ท่านพระมหากัจจนะจึงได้กล่าวเรื่องนี้ว่า

“ผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลายทรงแสดงอุทเทสโดยย่อว่า ‘ภิคุทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์’ ไม่ทรงจำแนกเนื้อความไว้โดยพิสดาร เสด็จลุกขึ้นจากพุทธอาสน์เข้าไปยังพระวิหารสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ อะไรบ้าง คือ

๑. ปาณาติบาตเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนางตเว้นจากปาณาติบาตเป็นสิ่งที่เป็ธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะปาณาติบาตเป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะเจตนางตเว้นจากปาณาติบาตเป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่เป็ประโยชน์

๒. อทินนาทานเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนางตเว้นจากอทินนาทานเป็นสิ่งที่เป็ธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะอทินนาทานเป็นปัจจัยนี่เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะเจตนางตเว้นจากอทินนาทานเป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่เป็ประโยชน์

๓. กาเมสุมิฉฉาจารเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนางตเว้นจากกาเมสุมิฉฉาจารเป็นสิ่งที่เป็ธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะกาเมสุมิฉฉาจารเป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะเจตนางตเว้นจากกาเมสุมิฉฉาจารเป็นปัจจัยนี่เป็นสิ่งที่เป็ประโยชน์

๔. มุสาวาทเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนางตเว้นจากมุสาวาทเป็นสิ่งที่เป็ธรรมบาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมุสาวาทเป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะเจตนางตเว้นจากมุสาวาทเป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่เป็ประโยชน์

๕. ปิศุนาวาจาเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนาถวณจากปิศุนาวาจาเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะปิศุนาวาจาเป็นปัจจัยนี้ เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะเจตนาถวณจากปิศุนาวาจาเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์

๖. ผรุสวาจาเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนาถวณจากผรุสวาจาเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะผรุสวาจาเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะเจตนาถวณจากผรุสวาจาเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์

๗. สัมผัสปลลาปะเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนาถวณจากสัมผัสปลลาปะเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะสัมผัสปลลาปะเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะเจตนาถวณจากสัมผัสปลลาปะเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์

๘. อภิชฌาเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม อนภิชฌาเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม บาปอกุศล-ธรรมเป็นอัน มากที่เกิดขึ้นเพราะอภิชฌาเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะอนภิชฌาเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์

๙. พยาบาทเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม อพยาบาทเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม บาปอกุศล-ธรรมเป็นอัน มากที่เกิดขึ้นเพราะพยาบาทเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะอพยาบาทเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์

๑๐. มิจฉาทิฎฐิเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาทิฎฐิเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาทิฎฐิเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาทิฎฐิเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์

พระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลายทรงแสดงอุทเทสไว้โดยย่อว่า ‘ภิกษุทั้งหลายบุคคลควร ทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่ เป็นธรรม ควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่ เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่ เป็นธรรมและเป็นประโยชน์’ ไม่ทรงจำแนกเนื้อความไว้โดยพิสดาร เสด็จลุกขึ้นจากพุทธอาสน์เข้าไปยังพระวิหาร ผู้มีอายุทั้งหลาย ข้าพเจ้ายังอ้อมรู้เนื้อความแห่งอุทเทสที่ พระผู้มี พระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อไม่ทรงจำแนกเนื้อความไว้โดยพิสดารอย่างนี้ ก็ท่านทั้งหลาย เมื่อ หวังอยู่ พึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้วทูลถามเนื้อความนี้เกิดขอท่านทั้งหลายพึงทรงจำเนื้อความ นั้นไว้ตามที่พระผู้มีพระภาคทรงตอบแก่ท่านทั้งหลายเถิด” ภิกษุเหล่านั้นกล่าวรับคำท่านพระมหากัจ จานะแล้ว ชื่นชมอนุโมทนาภาษิตของท่านพระมหากัจจานะแล้วลุกขึ้นจากอาสนะเข้าไปเฝ้าพระผู้มี พระภาคถึงที่ประทับถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุทเทสไว้โดยย่อว่า ‘ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่ เป็นธรรม ควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่ เป็นประโยชน์ ครั้นทราบ แล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่ เป็นธรรมและเป็นประโยชน์’ ไม่ทรงจำแนกเนื้อความไว้โดยพิสดาร เสด็จลุก ขึ้นจากพุทธอาสน์เข้าไปยังพระวิหารข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงหลีกไปไม่นาน ข้า พระองค์ทั้งหลายได้ปรึกษากันว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุทเทสไว้โดยย่อว่า ‘ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่ เป็นธรรม ควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็น ประโยชน์และสิ่งที่ เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่ เป็นธรรมและเป็นประโยชน์’ ไม่

ทรงจำแนกเนื้อความไว้โดยพิสดาร เสด็จลุกขึ้นจากพุทธอาสน์เข้าไปยังพระวิหาร ใครหนอจะพึงจำแนกเนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อไม่ทรงจำแนกไว้โดยพิสดารนี้ให้พิสดารได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายได้มีความเห็นร่วมกันว่า ‘ท่านมหากัจจายนะนี้แล พระศาสดาทรงสรรเสริญแล้ว และเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายก็ยกย่องท่านสามารถจะจำแนกเนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อไม่ทรงจำแนกไว้โดยพิสดารนี้ให้พิสดารได้ทางที่ดี พวกเราควรจะไปหาท่านมหากัจจายนะถึงที่อยู่แล้วเรียนถามเนื้อความนี้กับท่าน และจักทรงจำเนื้อความนั้นไว้ตามที่ท่านตอบแก่พวกเรา’ ครั้นแล้วข้าพระองค์ทั้งหลายจึงเข้าไปหาท่านมหากัจจายนะถึงที่อยู่แล้วเรียนถามเนื้อความนี้ ท่านมหากัจจายนะได้จำแนกเนื้อความอย่างชัดเจนแก่ข้าพระองค์ทั้งหลายด้วยอาการเหล่านี้ ด้วยบทเหล่านี้ ด้วยพยัญชนะเหล่านี้” พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ดิละ ดิละ มหากัจจายนะเป็นบัณฑิต มีปัญญามาก แม้หากเธอทั้งหลายพึงเข้ามาหาเราแล้วถามเนื้อความนี้ ถึงเราเองก็พึงตอบเนื้อความนี้อย่างที่มหากัจจายนะตอบแล้วนั่นเอง นี่แลเป็นเนื้อความแห่งอุทเทสนั้น และเธอทั้งหลายพึงทรงจำเนื้อความนั้นไว้อย่างนั้นเถิด” พระมหากัจจายนะ^{๑๒๑}

พระสารีบุตร “ท่านผู้มีอายุ ธรรมเหล่านี้ คือ อัปมาณเจโตวิมุตติ ๑ อากิญจัญญาเจโตวิมุตติ ๒ สุธัญญาเจโตวิมุตติ ๓ อนิมิตตาเจโตวิมุตติ ๔ มีอรรถต่างกันมีพยัญชนะต่างกัน หรือมีอรรถอย่างเดียวกัน ต่างกันแต่พยัญชนะเท่านั้น” “ท่านผู้มีอายุ เพราะอาศัยเหตุใด ธรรมเหล่านี้จึงมีอรรถต่างกัน และมีพยัญชนะต่างกัน เหตุนั้นมีอยู่ อนึ่ง เพราะอาศัยเหตุใด ธรรมเหล่านี้จึงมีอรรถอย่างเดียวกัน ต่างกันแต่พยัญชนะเท่านั้น เหตุนั้นมีอยู่” “เพราะอาศัยเหตุใด ธรรมเหล่านี้จึงมีอรรถต่างกัน และมีพยัญชนะต่างกัน เหตุนั้นเป็นอย่างไรคือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้มีเมตตาคิจตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยเมตตาคิจต อันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขตไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ มีกรุณาจิต ... มีมุทิตาจิต ... มีอุเบกขาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถานด้วยอุเบกขาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่นี้เรียกว่า ‘อัปมาณเจโตวิมุตติ’ อากิญจัญญาเจโตวิมุตติ เป็นอย่างไร คือ เพราะล่วงวิญญาณัญญาตนณานโดยประการทั้งปวง ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ บรรลุอากิญจัญญาตนณานอยู่โดยกำหนดว่า ‘ไม่มีอะไร’ นี้เรียกว่า ‘อากิญจัญญาเจโตวิมุตติ’ สุธัญญาเจโตวิมุตติ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดี อยู่ในเรือนว่างก็ดีพิจารณาเห็นว่า ‘สิ่งนี้ว่างจากตนบ้าง จากสิ่งที่เนื่องด้วยตนบ้าง’ นี้เรียกว่า ‘สุทธัญญาเจโตวิมุตติ’ อนิมิตตาเจโตวิมุตติ เป็นอย่างไร คือ

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้บรรลุอนิมิตตาเจโตสมาธิเพราะไม่มนสิการถึง นิमितทั้งปวงอยู่ นี้เรียกว่า ‘อนิมิตตาเจโตวิมุตติ’ เพราะอาศัยเหตุใด ธรรมเหล่านี้จึงมีอรรถต่างกัน และมีพยัญชนะต่างกัน เหตุนั้น เป็นอย่างนี้แล เพราะอาศัยเหตุใด ธรรมเหล่านี้จึงมีอรรถอย่างเดียวกันต่างกันแต่พยัญชนะเท่านั้น เหตุนั้น เป็นอย่างไร คือ ราคะชื่อว่ากิเลสเป็นเครื่องวัดโทษะ ชื่อว่ากิเลสเป็นเครื่องวัด โมหะชื่อว่ากิเลสเป็นเครื่องวัด กิเลสเหล่านั้นภิกษุผู้ขิณาสพละได้เด็ดขาดแล้ว ตัตรากถอน

^{๑๒๑} อภ.ทสก. (แปล) ๒๔/๑๗๒/๓๐๘-๓๑๔.

โคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้เจโตวิมุตติ อันไม่กำเริบ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ‘เลิศกว่าอัปปมาณา- เจโตวิมุตติที่มีอยู่’ เจโตวิมุตติอันไม่กำเริบ นั้น ว่างจากราคะ ว่างจากโทสะ ว่างจากโมหะ ราคะชื่อว่ากิเลสเป็นเครื่องกังวล โทสะชื่อว่ากิเลสเป็น เครื่องกังวลโมหะชื่อว่ากิเลสเป็นเครื่องกังวล กิเลสเหล่านั้นภิกษุผู้ชฌาสะได้เด็ดขาดแล้วตัดราก ถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มีเกิดขึ้นต่อไปไม่ได้เจโต วิมุตติอันไม่กำเริบ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ‘เลิศกว่าอาภิกขุญาณเจโต-วิมุตติที่มีอยู่’ เจโตวิมุตติอันไม่ กำเริบนั้น ว่างจากราคะ ว่างจากโทสะ ว่างจากโมหะราคะชื่อว่ากิเลสเป็นเครื่องทำนimit โทสะชื่อว่า กิเลสเป็นเครื่องทำนimit โมหะชื่อว่ากิเลสเป็นเครื่องทำนimit กิเลสเหล่านั้นภิกษุผู้ชฌาสะได้เด็ดขาด แล้ว ตัดรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มีเกิดขึ้นต่อไป ไม่ได้ทำนผู้มีอายุ เจโตวิมุตติอันไม่กำเริบ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ‘เลิศกว่าอนิมิตตาเจโตวิมุตติที่มีอยู่’ เจโตวิมุตติอันไม่กำเริบนั้น ว่างจากราคะ ว่างจากโทสะว่างจากโมหะเพราะอาศัยเหตุใด ธรรมเหล่านี้ จึงมีรณอย่างเดียวกัน ต่างกันแต่พยัญชนะเท่านั้น เหตุนี้ เป็นอย่างนี้แล” ท่านพระสารีบุตรได้กล่าว ภาษิตนี้แล้ว ท่านพระมหาโกฏิฐิกะมีใจยินดีชื่นชมภาษิตของท่านพระสารีบุตร ดังนี้แลพระสารี บุตร^{๑๒๒}

พระอานนท์ สมัยหนึ่ง ท่านพระอานนท์และท่านพระอุทายีอยู่ ณ โขสภารามเขตกรุง โกสัมพี ครั้นในเวลาเย็นท่านพระอุทายีออกจากที่หลีกเร้นแล้ว เข้าไปหาท่านพระอานนท์ถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้เรียนถามท่านพระ อานนท์ดังนี้ว่า “ท่านอานนท์ กายนี้พระผู้มีพระภาคตรัสบอก เปิดเผย ประกาศแล้วโดยประการ ต่างๆ ว่า ‘กายนี้เป็นอนัตตาแม้เพราะเหตุนี้’ ฉันใด แม้วิญญูณนี้ท่านอาจบอก๑ แสดง๒ บัญญัติ๓ กำหนด๔ เปิดเผย๕ จำแนก๖ ทำให้ง่าย๗ ว่า ‘วิญญูณนี้เป็นอนัตตาแม้เพราะเหตุนี้’ ฉันนั้นหรือ” ท่านพระอานนท์ตอบว่า “ท่านอุทายี กายนี้พระผู้มีพระภาคตรัสบอก เปิดเผยประกาศแล้วโดย ประการต่างๆ ว่า ‘กายนี้เป็นอนัตตาแม้เพราะเหตุนี้’ ฉันใด แม้วิญญูณนี้ผมอาจบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายว่า ‘วิญญูณนี้เป็นอนัตตาแม้เพราะเหตุนี้’ ฉันนั้น” “เพราะอาศัย จักขุและรูป จักขุวิญญูณจึงเกิดหรือ” “อย่างนั้น ขอรับ” “เหตุและปัจจัยเพื่อให้จักขุวิญญูณเกิดพึง ดับทุกสิ่งโดยอาการทั้งหมดทุกอย่าง ไม่เหลือโดยประการทั้งปวง จักขุวิญญูณจะพึงปรากฏบ้างหรือ” “ไม่ปรากฏ ขอรับ” “จักขุวิญญูณพระผู้มีพระภาคตรัสบอก เปิดเผย ประกาศแล้วโดยประการ แม้ นี้ ว่า ‘วิญญูณนี้เป็นอนัตตาแม้เพราะเหตุนี้’ ฯลฯ “เพราะอาศัยลึ้นและรส ชิวหาวิญญูณจึงเกิด หรือ” “อย่างนั้น ขอรับ” “เหตุและปัจจัยเพื่อให้ชิวหาวิญญูณเกิดพึงดับทุกสิ่งโดยอาการทั้งหมดทุก อย่างไม่เหลือ โดยประการทั้งปวง ชิวหาวิญญูณพึงปรากฏบ้างหรือ” “ไม่ปรากฏ ขอรับ” “ชิวหา วิญญูณพระผู้มีพระภาคตรัสบอก เปิดเผย ประกาศแล้วโดยประการแม้ว่า ‘วิญญูณนี้เป็นอนัตตา แม้เพราะเหตุนี้’ ฯลฯ “เพราะอาศัยใจและธรรมารมณ มโนวิญญูณจึงเกิดหรือ” “อย่างนั้น ขอรับ” “เหตุและปัจจัยเพื่อให้มโนวิญญูณเกิดพึงดับทุกสิ่งโดยอาการทั้งหมดทุกอย่าง ไม่เหลือโดยประการ ทั้งปวง มโนวิญญูณพึงปรากฏบ้างหรือ” “ไม่ปรากฏ ขอรับ”

^{๑๒๒} ส.นิ.(แปล) ๑๖/๔๕/๒๓๔,๒๕/๔๘., อง.นวก. (แปล) ๒๓/๑๓/๔๕๙.

“มโนวิญญาน พระผู้มีพระภาคตรัสบอก เปิดเผย ประกาศแล้วโดยประการนี้ว่า ‘วิญญานนี้เป็นอนัตตาแม้เพราะเหตุนี้’ ผู้มีอายุ บุรุษผู้ต้องการแก่นไม้ แสวงหาแก่นไม้ เทียวแสวงหาแก่นไม้ ถือ ขวานที่คมเข้าไปสู่ป่า พบต้นกล้วยใหญ่ ตรง ต้นใหม่ สูงมาก ในป่านั้น พึงตัดโคนแล้ว ตัดปลาย ปอกกาบออก ไม่พบแม้กระพี้ที่ต้นกล้วยนั้น ที่ไหนจักพบแก่นเล่า แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้น ไม่พิจารณาเห็นอรรถาหรือสิ่งที่เนื่องด้วยอรรถาในผัสสาตนะ ๖ ประการ ท่านเมื่อไม่พิจารณาเห็นอย่างนี้ ย่อมไม่ยึดถือสิ่งใด ๆ ในโลก เมื่อไม่ยึดถือ ก็ไม่ดิ้นรน เมื่อไม่ดิ้นรน ก็ดับไปเฉพาะตนเอง รู้ชัดว่า ‘ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป’”

“ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอาทิตตบรรยายและธรรมบรรยายแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังอาทิตตบรรยายและธรรมบรรยาย เป็นอย่างไรคือ บุคคลแห่งจักขุนทรีย์ด้วยหลาวเหล็กที่ร้อน ไฟติด ลูกโซน โชติช่วงยังประเสริฐกว่า ส่วนการถือนิมิตโดยอนุพยัญชนะ๑ในรูปที่พึงรู้แจ้งทางตาไม่ประเสริฐเลย วิญญานที่เนื่องด้วยความยินดีในนิมิตหรือเนื่องด้วยความยินดีในอนุพยัญชนะเมื่อตั้งอยู่ พึงตั้งอยู่ได้ ถ้าบุคคลกระทำกาลกิริยาในสมัยนั้น เป็นไปได้ที่บุคคลนั้นจะพึงถึงคติอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ นรกหรือกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานเราเห็นโทษนี้แลจึงกล่าวอย่างนี้ภิกษุทั้งหลาย บุคคลทะลวงโสติดินทรีย์ด้วยขอเหล็กที่คม ไฟติด ลูกโซนโชติช่วง ยังประเสริฐกว่า ส่วนการถือนิมิตโดยอนุพยัญชนะในเสียงที่พึงรู้แจ้งทางหูไม่ประเสริฐเลย วิญญานที่เนื่องด้วยความยินดีในนิมิตหรือเนื่องด้วยความยินดีในอนุพยัญชนะ เมื่อตั้งอยู่ พึงตั้งอยู่ได้ ถ้าบุคคลกระทำกาลกิริยาในสมัยนั้น เป็นไปได้ที่บุคคลนั้นจะพึงถึงคติอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ นรกหรือกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานเราเห็นโทษนี้แลจึงกล่าวอย่างนี้ภิกษุทั้งหลาย บุคคลคว้านขานินทรีย์ด้วยมีดตัดเล็บที่คม ไฟติด ลูกโซนโชติช่วง ยังประเสริฐกว่า ส่วนการถือนิมิตโดยอนุพยัญชนะในกลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูกไม่ประเสริฐเลย วิญญานที่เนื่องด้วยความยินดีในนิมิต หรือเนื่องด้วยความยินดีในอนุพยัญชนะ เมื่อตั้งอยู่ พึงตั้งอยู่ได้ ถ้าบุคคลกระทำกาลกิริยาในสมัยนั้น เป็นไปได้ที่บุคคลนั้นจะพึงถึงคติอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ นรกหรือกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานเราเห็นโทษนี้แลจึงกล่าวอย่างนี้ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเฉือนขีวหินทรีย์ด้วยมีดโกนที่คม ไฟติด ลูกโซน โชติช่วงยังประเสริฐกว่า ส่วนการถือนิมิตโดยอนุพยัญชนะในรสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้นไม่ประเสริฐเลย วิญญานที่เนื่องด้วยความยินดีในนิมิตหรือเนื่องด้วยความยินดีในอนุพยัญชนะเมื่อตั้งอยู่ พึงตั้งอยู่ได้ ถ้าบุคคลกระทำกาลกิริยาในสมัยนั้น เป็นไปได้ที่บุคคลนั้นจะพึงถึงคติอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ นรกหรือกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานเราเห็นโทษนี้แลจึงกล่าวอย่างนี้ภิกษุทั้งหลาย บุคคลแทงกายินทรีย์ด้วยหอกที่คม ไฟติด ลูกโซน โชติช่วงยังประเสริฐกว่า ส่วนการถือนิมิตโดยอนุพยัญชนะในโณฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกายไม่ประเสริฐเลย วิญญานที่เนื่องด้วยความยินดีในนิมิตหรือเนื่องด้วยความยินดีในอนุพยัญชนะ เมื่อตั้งอยู่ พึงตั้งอยู่ได้ ถ้าบุคคลกระทำกาลกิริยาในสมัยนั้น เป็นไปได้ที่บุคคลนั้นจะพึงถึงคติอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ นรกหรือกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานเราเห็นโทษนี้จึงกล่าวอย่างนี้ภิกษุทั้งหลาย ความหลับยังประเสริฐกว่า แต่เรากล่าวว่าการหลับเป็นหมันสำหรับผู้มีชีวิต กล่าวว่าเป็นผลสำหรับผู้มีชีวิต กล่าวว่าเป็นความเขลาสำหรับผู้มีชีวิต ส่วนบุคคลตกอยู่ในอำนาจของวิตกเช่นใดแล้ว พึงทำลายสงฆ์ให้แตกกันก็ไม่ควรตรึกถึงวิตกเช่นนั้นเลย

เราเห็นโทษนี้แล้วว่าเป็นหมันสำหรับผู้มีชีวิต จึงกล่าวอย่างนี้ภิกษุทั้งหลาย ในข้อนี้อนริยสาวกผู้ได้สตัปปย่อมเห็นดังนี้ว่าจักขุนทรีย์ที่บุคคลแห่งด้วยหลาวเหล็กที่ร้อน ไฟติด ลูกโซน โชติช่วง

ยกไว้ก่อน เอาเถิด เราจะใส่ใจข้อนี้ว่า ‘จักขุไม่เที่ยง รูปไม่เที่ยง จักขุวิญญาณไม่เที่ยงจักขุสัมผัสไม่เที่ยง แม้ความเสวยอารมณ์ที่เป็นสุขหรือทุกข์หรือมิใช่สุขมิใช่ทุกข์ที่เกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัยก็ไม่เที่ยงด้วยประการฉะนี้’ โสตินทรีย์ที่บุคคลทระลงด้วยขอเหล็กที่คม ไฟติด ลูกโซน โชติช่วง ยกไว้ก่อนเอาเถิด เราจะใส่ใจข้อนี้ว่า ‘โสตะไม่เที่ยง สัททะไม่เที่ยง โสตวิญญาณไม่เที่ยงโสตสัมผัสไม่เที่ยง แม้ความเสวยอารมณ์ที่เป็นสุขหรือทุกข์หรือมิใช่สุขมิใช่ทุกข์ที่เกิดขึ้นเพราะโสตสัมผัสเป็นปัจจัยก็ไม่เที่ยงด้วยประการฉะนี้’ ฆานินทรีย์ที่บุคคลคว้านด้วยมีดตัดเล็บที่คม ไฟติด ลูกโซน โชติช่วง ยกไว้ก่อนเอาเถิด เราจะใส่ใจข้อนี้ว่า ‘ฆานะไม่เที่ยง คันธะไม่เที่ยง ฆานวิญญาณไม่เที่ยง ฆานสัมผัสไม่เที่ยง แม้ความเสวยอารมณ์ที่เป็นสุขหรือทุกข์หรือมิใช่สุขมิใช่ทุกข์ที่เกิดขึ้นเพราะฆานสัมผัสเป็นปัจจัยก็ไม่เที่ยงด้วยประการฉะนี้’ ชิวหินทรีย์ที่บุคคลเฉือนด้วยมีดโกนที่คม ไฟติด ลูกโซน โชติช่วง ยกไว้ก่อนเอาเถิด เราจะใส่ใจข้อนี้ว่า ‘ชิวหาไม่เที่ยง รสไม่เที่ยง ชิวหาวิญญาณไม่เที่ยงชิวหาสัมผัสไม่เที่ยง แม้ความเสวยอารมณ์ที่เป็นสุขหรือทุกข์หรือมิใช่สุขมิใช่ทุกข์ที่เกิดขึ้นเพราะชิวหาสัมผัสเป็นปัจจัยก็ไม่เที่ยงด้วยประการฉะนี้’ กายินทรีย์ที่บุคคลแทงด้วยท้าวเหล็กที่คม ไฟติด ลูกโซน โชติช่วง ยกไว้ก่อนเอาเถิด เราจะใส่ใจข้อนี้ว่า ‘กายไม่เที่ยง โผฏฐัพพะไม่เที่ยง กายวิญญาณไม่เที่ยงกายสัมผัสไม่เที่ยง แม้ความเสวยอารมณ์ที่เป็นสุขหรือทุกข์หรือมิใช่สุขมิใช่ทุกข์ที่เกิดขึ้นเพราะกายสัมผัสเป็นปัจจัยก็ไม่เที่ยงด้วยประการฉะนี้’ ความหลบยกไว้ก่อน ฯลฯ เอาเถิด เราจะใส่ใจข้อนี้ว่า ‘มโนไม่เที่ยงธรรมารมณ์ไม่เที่ยง มโนวิญญาณไม่เที่ยง มโนสัมผัสไม่เที่ยง แม้ความเสวยอารมณ์ที่เป็นสุขหรือทุกข์หรือมิใช่สุขมิใช่ทุกข์ที่เกิดขึ้นเพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัยก็ไม่เที่ยงด้วยประการฉะนี้’

อริยสาวกผู้ได้สดับเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในจักขุ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูป ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในจักขุวิญญาณ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในจักขุสัมผัส ฯลฯ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในความเสวยอารมณ์ที่เป็นสุขหรือทุกข์หรือมิใช่สุขมิใช่ทุกข์ที่เกิดขึ้นเพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัย เมื่อเบื่อหน่ายย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัดจิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็รู้ว่า ‘หลุดพ้นแล้ว’ รู้ชัดว่า ‘ชาติสิ้นแล้วอยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป’ ภิกษุทั้งหลาย นี่แหละคืออาทิตตบรรยายและธรรมบรรยายฉะนี้แล” พระอรหันต์^{๑๒๓}

พระมหากัสสปะ พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ... เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาค ... “ภิกษุทั้งหลาย กัสสปะนี้เป็นผู้สันโดษด้วยจิรวตามมีตามได้ และกล่าว สรรเสริญความสันโดษด้วยจิรวตามมีตามได้ ทั้งไม่ประกอบการแสวงหาผิดที่ไม่สมควรเพราะเหตุแห่งจิรว ไม่ได้จิรวก็ไม่กระวนกระวาย และได้จิรวแล้วก็ไม่ติดใจ ไม่หลงไม่พัวพัน มองเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องสลัดออก ใช้สอยอยู่กัสสปะนี้เป็นผู้สันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ และกล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ ทั้งไม่ประกอบการแสวงหาผิดที่ไม่สมควรเพราะเหตุแห่งบิณฑบาต ไม่ได้บิณฑบาตก็ไม่กระวนกระวาย และได้บิณฑบาตแล้วก็ไม่ติดใจ ไม่หลง ไม่พัวพัน มองเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องสลัดออก บริโภคอยู่กัสสปะนี้เป็นผู้สันโดษด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ และกล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ ทั้งไม่ประกอบการแสวงหาผิดที่ไม่สมควรเพราะเหตุแห่งเสนาสนะ ไม่ได้เสนาสนะก็ไม่กระวนกระวาย และได้เสนาสนะแล้วก็ไม่ติดใจ ไม่หลง ไม่พัวพัน มองเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องสลัดออก ใช้สอยอยู่กัสสปะนี้เป็นผู้สันโดษด้วยคิลานปัจจัยเภสัชบริขารตามมีตามได้ และกล่าว

^{๑๒๓} อง.นวก. (แปล) ๒๓/๔๒/๕๓๓., ส.สพ. (แปล) ๑๘/๒๓๔/๒๒๘., ส.ช. (แปล) ๑๗/๙๐/๑๗๑.

สรรเสริญความสันโดษด้วยศิลาบัจฉิยเภสัชบริหารตามมีตามได้ ทั้งไม่ประกอบการแสวงหาผิดที่ไม่สมควร เพราะเหตุแห่งศิลาบัจฉิยเภสัชบริหาร ไม่ได้ศิลาบัจฉิยเภสัชบริหารก็ไม่กระวนกระวาย และได้ศิลาบัจฉิยเภสัชบริหารแล้วก็ไม่ติดใจ ไม่หลงไม่พัวพัน มองเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องสลัดออก บริโภคอยู่ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักเป็นผู้สันโดษด้วยจิรตามมีตามได้ และกล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยจิรตามมีตามได้ ทั้งไม่ประกอบการแสวงหาผิดที่ไม่สมควร เพราะเหตุแห่งจิร ไม่ได้จิรก็ไม่กระวนกระวาย และได้จิรแล้วก็ไม่ติดใจ ไม่หลง ไม่พัวพัน มองเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องสลัดออก ใช้สอยอยู่ [พึงทำอย่างนี้ทุกบท] เราทั้งหลายจักเป็นผู้สันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ ฯลฯ จักเป็นผู้สันโดษด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ ฯลฯ จักเป็นผู้สันโดษด้วยศิลาบัจฉิยเภสัชบริหารตามมีตามได้ และกล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยศิลาบัจฉิยเภสัชบริหารตามมีตามได้ทั้งไม่ประกอบการแสวงหาผิดที่ไม่สมควร เพราะเหตุแห่งศิลาบัจฉิยเภสัชบริหารไม่ได้ศิลาบัจฉิยเภสัชบริหารก็ไม่กระวนกระวาย และได้ศิลาบัจฉิยเภสัชบริหารแล้วก็ไม่ติดใจ ไม่หลง ไม่พัวพัน มองเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องสลัดออก จักบริโภคภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แล เราจักกล่าวสอนเธอทั้งหลายตามกัสสปะ หรือผู้ใดพึงเป็นผู้เช่นกัสสปะ เราจักกล่าวสอนให้ประพฤติตามผู้นั้นและเธอทั้งหลายผู้ได้รับโอวาทแล้ว พึงปฏิบัติเพื่อความเป็นเช่นนั้น”

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้สมัยหนึ่ง ท่านพระมหากัสสปะและท่านพระสารีบุตรอยู่ในป่าอิสิปตนมฤคทายวันเขตกรุงพาราณสี ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรออกจากที่หลีกเร้นในเวลาเย็น เข้าไปหาท่านพระมหากัสสปะถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกัน และกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ลำดับนั้น ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวว่า “ท่านกัสสปะ ผมกล่าวว่า ภิกษุผู้ไม่มีความเพียรเครื่องเผากิเลส ไม่มีความสะดุ้งกลัว เป็นผู้ไม่ควรเพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เพื่อบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะอย่างยอดเยี่ยม ส่วนภิกษุผู้มีความเพียรเครื่องเผากิเลส มีความสะดุ้งกลัว เป็นผู้ควรเพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เพื่อบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะอย่างยอดเยี่ยม”

ท่านพระมหากัสสปะถามว่า “ท่านผู้มีอายุ ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้ไม่มีความเพียรเครื่องเผากิเลส ไม่มีความสะดุ้งกลัว เป็นผู้ไม่ควรเพื่อตรัสรู้ ไม่ควรเพื่อนิพพานไม่ควรเพื่อบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะอย่างยอดเยี่ยม ด้วยเหตุเท่าไร และภิกษุชื่อว่าเป็นผู้มีความเพียรเครื่องเผากิเลส มีความสะดุ้งกลัว เป็นผู้ควรเพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เพื่อบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะอย่างยอดเยี่ยม ด้วยเหตุเท่าไร” “ท่านผู้มีอายุ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ไม่ทำความเพียรเครื่องเผากิเลส โดยคิดว่า ‘บาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น เมื่อเกิดขึ้นแก่เรา พึงเป็นไปเพื่อความพินาศ’ ไม่ทำ ความเพียรเครื่องเผากิเลส โดยคิดว่า ‘กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น เมื่อเรายังละไม่ได้ พึงเป็นไปเพื่อความพินาศ’ ไม่ทำความเพียรเครื่องเผากิเลส โดยคิดว่า ‘กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น เมื่อไม่เกิดขึ้นแก่เรา พึงเป็นไปเพื่อความพินาศ’ ไม่ทำความเพียรเครื่องเผากิเลส โดยคิดว่า ‘กุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วแก่เรา เมื่อดับ พึงเป็นไปเพื่อความพินาศ’ ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้ไม่มีความเพียรเครื่องเผากิเลส เป็นอย่างนี้

ภิกษุชื่อว่าไม่มีความสะดุ้งกลัว เป็นอย่างไรคือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ไม่สะดุ้งกลัว โดยคิดว่า ‘บาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นแก่เรา เมื่อเกิดขึ้น พึงเป็นไปเพื่อความพินาศ’ ไม่สะดุ้งกลัว โดยคิดว่า ‘บาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วแก่เรา เมื่อเรายังละไม่ได้ พึงเป็นไปเพื่อความพินาศ’ ไม่สะดุ้งกลัว โดยคิดว่า ‘กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นแก่เรา เมื่อไม่เกิดขึ้น พึงเป็นไปเพื่อความพินาศ’ ไม่สะดุ้งกลัว โดยคิดว่า ‘กุศลธรรมที่เกิดขึ้นแก่เรา เมื่อดับ พึงเป็นไปเพื่อความพินาศ’ ภิกษุชื่อว่าไม่มีความสะดุ้งกลัว

เป็นอย่างนี้ภิกษุเป็นผู้ไม่มีความเพียรเครื่องเผากิเลส ไม่มีความสะดุ้งกลัว เป็นผู้ไม่ควรเพื่อตรัสรู้ ไม่ควรเพื่อนิพพาน ไม่ควรเพื่อบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะอย่างยอดเยี่ยม เป็นอย่างนี้แลภิกษุชื่อว่า เป็นผู้มีความเพียรเครื่องเผากิเลส เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ทำความเพียรเครื่องเผากิเลส โดยคิดว่า ‘บาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นแก่เรา เมื่อเกิดขึ้น พึงเป็นไปเพื่อความพินาศ’ ทำความเพียรเครื่องเผากิเลส โดยคิดว่า ‘บาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วแก่เรา เมื่อยังละไม่ได้พึงเป็นไปเพื่อความพินาศ’ ทำความเพียรเครื่องเผากิเลสโดยคิดว่า ‘กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นแก่เรา เมื่อไม่เกิดขึ้น พึงเป็นไปเพื่อความพินาศ’ ทำความเพียรเครื่องเผากิเลส โดยคิดว่า ‘กุศลธรรมที่เกิดขึ้นแก่เรา เมื่อดับ พึงเป็นไปเพื่อความพินาศ’ ภิกษุชื่อว่า เป็นผู้มีความเพียรเครื่องเผากิเลส เป็นอย่างนี้ภิกษุชื่อว่ามีความสะดุ้งกลัว เป็นอย่างไรคือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมสะดุ้งกลัว โดยคิดว่า ‘บาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นแก่เรา เมื่อเกิดขึ้น พึงเป็นไปเพื่อความพินาศ’ ย่อมสะดุ้งกลัว โดยคิดว่า ‘บาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วแก่เรา เมื่อเรายังละไม่ได้ พึงเป็นไปเพื่อความพินาศ’ ย่อมสะดุ้งกลัว โดยคิดว่า ‘กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นแก่เรา เมื่อไม่เกิดขึ้น พึงเป็นไปเพื่อความพินาศ’ ย่อมสะดุ้งกลัว โดยคิดว่า ‘กุศลธรรมที่เกิดขึ้นแก่เรา เมื่อดับ พึงเป็นไปเพื่อความพินาศ’ ภิกษุชื่อว่ามีความสะดุ้งกลัว เป็นอย่างนี้ภิกษุเป็นผู้มีความเพียรเครื่องเผากิเลส มีความสะดุ้งกลัว เป็นผู้ควรเพื่อตรัสรู้ควรเพื่อนิพพาน ควรเพื่อบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ๑ อย่างยอดเยี่ยมเป็นอย่างนี้แล” พระมหากัสสปะ^{๑๒๔}

จากหลักฐานดังกล่าวพบว่า การดำเนินการพัฒนาพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้พระสงฆ์ได้ช่วยเหลืออนุเคราะห์ประชาชนและชาวโลก ได้รับรู้สัจธรรมที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบในการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของตนได้ โดยมีกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดังนี้

๑. ยึดตามแนวพระราชดำริของพระพุทธเจ้าที่ทรงประกาศเป็นนโยบายอย่างชัดเจนในเรื่องบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะต้องออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสงเคราะห์ประชาชนและชาวโลก

๒. ต้องแสดงธรรมที่มีความงามในเบื้องต้นเนื้อหาถูกต้อง และสรุปได้เข้าใจโดยมีเจตนา ช่วยคลายจากความทุกข์ มีความสุขเป็นพื้นฐาน

๓. พระสงฆ์เหล่านั้นล้วนแต่เป็นผู้มีความรู้ดี ปฏิบัติดี เป็นพระอรหันต์ที่พระพุทธองค์ทรงไว้วางพระทัยและเป็นที่เคารพนับถือของพระสงฆ์และประชาชนทั่วไป

๔. พระสงฆ์เหล่านั้นเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญพระธรรมวินัยและมีเทคนิคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ได้ผลแตกต่างกัน^{๑๒๕}

สรุปได้ว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอริยสาวกในสมัยพุทธกาลนั้น ได้กระทำกันหลายรูปแบบ คือ การแสดงธรรม การสนทนาธรรม การแนะนำสั่งสอน การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใส และการตอบปัญหาข้อข้องใจสงสัย โดยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประทานหลักการและเทคนิคในการเผยแผ่ให้พระสาวกยึดถือปฏิบัติเป็นหลักในการแสดงธรรมให้เป็นผู้มีคุณธรรม มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ ชี้แจงให้เข้าใจชัดเจนในแต่ละประเด็นแสดงธรรมด้วยจิตเมตตา โดยมุ่งให้

^{๑๒๔} ส.นิ. (แปล) ๑๖/๑๕๓/๒๕๓, ๑๕๕/๒๓๔., อภ.ทสก.(แปล) ๒๔/๘๖/๑๙๑.

^{๑๒๕} วิ.มหา (แปล) ๔/๓๒/๔๐.

เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ สักการะไม่แสดงธรรมยกตนข่มท่านและไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น ย่อมเกิดประโยชน์แก่ผู้ฟังและผู้แสดงธรรมอย่างสูงสุด

๒) การประเมินการพัฒนาพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่

๑. การประเมินโดยพระพุทธรเจ้า พระพุทธรองค์ทรงยกย่องพระสงฆ์ผู้มีความฉลาดสามารถแสดงธรรมเผยแผ่ธรรมไว้หลายรูปอย่างเช่น พระปุณณมันตานีบุตร ว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ด้านธรรมกถึก^{๑๒๖} พระมหากัจจายนะ ว่าเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ด้านอธิบายความหมายแห่งธรรมที่กล่าวไว้โดยย่อได้พิศดาร^{๑๒๗} พระกุมารกัสสปะ ว่าเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ด้านแสดงธรรมได้วิจิตร^{๑๒๘} พระนันทะ ว่าเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายด้านสอนภิกษุณี^{๑๒๙} พระมหากัปปินะ ว่าเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายด้านการกล่าวสอนภิกษุ^{๑๓๐} ฯลฯ กรณีที่พระสงฆ์แสดงธรรมไม่เหมาะสม พระพุทธรองค์ทรงตำหนิโทษของการแสดงธรรมด้วยเสียงขบยาว ๕ ประการ^{๑๓๑}

๒. การประเมินโดยพระสงฆ์ การประเมินด้านนี้ไม่มีหลักฐานที่ปรากฏชัดในพระไตรปิฎก แต่มีเรื่องที่เกิดเป็นอธิกรณ์ต่าง ๆ แล้วทรงอนุญาตให้สงฆ์เป็นผู้ระงับอธิกรณ์นั้น^{๑๓๒}

๓. การประเมินโดยตนเอง ด้านการเผยแผ่เท่าที่ปรากฏหลักฐานมีดังนี้การประเมินตนเองด้านการเผยแผ่ ไม่มีหลักฐานที่ชัดเจน แต่มีพระพุทธรพจน์ที่ทรงแสดงไว้ว่าผู้จะทำหน้าที่แสดงธรรมที่เรียกว่าธรรมกถึกจะปฏิบัติตนอย่างไร ดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมกถึก ๔ จำพวกนี้ คือ

๑). ธรรมกถึกบางรูปในธรรมวินัยนี้กล่าวธรรมน้อยและไม่มีประโยชน์ทั้งหมผู้ฟังก็ไม่ฉลาดในสิ่งที่มีประโยชน์และไม่มีประโยชน์ ธรรมกถึกจำพวกนี้นับว่าเป็นธรรมกถึกสำหรับหมผู้ฟังประเภทนี้

๒). ธรรมกถึกบางรูปในธรรมวินัยนี้กล่าวธรรมน้อย แต่มีประโยชน์ และหมผู้ฟังก็ฉลาดในสิ่งที่มีประโยชน์และไม่มีประโยชน์ ธรรมกถึกจำพวกนี้นับว่าเป็นธรรมกถึกสำหรับหมผู้ฟังประเภทนี้

๓). ธรรมกถึกบางรูปในธรรมวินัยนี้กล่าวธรรมมาก แต่ไม่มีประโยชน์ และหมผู้ฟังก็ไม่ฉลาดในสิ่งที่มีประโยชน์และไม่มีประโยชน์ ธรรมกถึกจำพวกนี้นับว่าเป็นธรรม กถึกสำหรับหมผู้ฟังประเภทนี้

๔). ธรรมกถึกบางรูปในธรรมวินัยนี้กล่าวธรรมมากและมีประโยชน์ และหมผู้ฟังก็ฉลาดในสิ่งที่มีประโยชน์และไม่มีประโยชน์ ธรรมกถึกจำพวกนี้นับว่าเป็นธรรมกถึกสำหรับหมผู้ฟังประเภทนี้^{๑๓๓}

^{๑๒๖} อัง.เอกก. (แปล) ๒๐/๑๙๖/๒๖.

^{๑๒๗} อัง.เอกก. (แปล) ๒๐/๙๗/๒๖.

^{๑๒๘} อัง.เอกก. (แปล) ๒๐/๒๑๗/๒๘

^{๑๒๙} อัง.เอกก. (แปล) ๒๐/๒๒๙/๒๙

^{๑๓๐} อัง.เอกก. (แปล) ๒๐/๒๓๑/๓๐.

^{๑๓๑} อัง.ปญจก. (แปล) ๒๒/๒๐๙/๓๕๒.

^{๑๓๒} อัง.ทุก.อ. ๒/๑๕/๑๒., อัง.ทสก.อ. ๓/๓๓/๓๔๕.

^{๑๓๓} อัง.จตุกก. (แปล) ๒๑/๑๓๙/๒๐๗-๒๐๘.

การประเมินโดยประชาชน

พวกภิกษุณั้พคัศยั้กล่าวพรรณาคณความตาย ทำให้อุบาสกกินอาหารแสดงและถึงแก่ความตาย ถูกประชาชนตำหนิ เป็นเหตุให้พระพุทเจ้าทรงบัญญัติอนุบัญญัติ^{๑๓๔} อนึ่งการประเมินพระสงฆ์ที่เกิดจากความเลื่อมใสศรัทธาของผู้พบเห็น ดังที่ปรากฏตามหลักฐานต่อไปนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ความบริสุทธิ์แห่งทักษิณา (ของทำบุญ) ๔ ประการนี้ ความบริสุทธิ์แห่งทักษิณา ๔ ประการ คือ

๑. ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก (ผู้ให้) แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก(ผู้รับ)
๒. ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก
๓. ทักษิณาที่ไม่บริสุทธิ์ ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิคาหก
๔. ทักษิณาที่บริสุทธิ์ ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิคาหก

ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก คือ ทายกในโลกนี้เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม ปฏิคาหกเป็นผู้ทุศีล มีธรรม เลวทราม ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก เป็นอย่างนี้แล

๑. ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก คือ ทายกในโลกนี้เป็นผู้ทุศีล มีธรรมเลวทราม ปฏิคาหกเป็นผู้มีศีล มี กัลยาณธรรม ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก เป็นอย่างนี้แล

๒. ทักษิณาที่ไม่บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิคาหก คือ ทายกในโลกนี้เป็นผู้ทุศีล มีธรรมเลวทราม แม้ปฏิคาหกก็เป็นผู้ทุศีล มีธรรมเลวทราม ทักษิณาที่ไม่บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิคาหก เป็นอย่างนี้แล

๓. ทักษิณาที่บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิคาหก คือ ทายกในโลกนี้เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม แม้ปฏิคาหกก็เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม ทักษิณาที่บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิคาหก เป็นอย่างนี้แล”^{๑๓๕}

สรุป ได้ว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงวางหลักการไว้เป็นอย่างดีอันประกอบด้วยรูปแบบการเผยแผ่ เนื้อหาการเผยแผ่ เทคนิควิธีการ การประเมินผล และองค์ธรรมกถึกในการแสดงธรรม และคุณสมบัติผู้แสดงต้องมุ่งประโยชน์สุขของประชาชนเท่านั้น

๓) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย

๑) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย

การเข้ามาของพระพุทธศาสนาสู่ประเทศไทย ตำนานกล่าวว่า “พระเจ้าอโศกมหาราช ได้ส่งพระโสณะและพระอุตตระมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งแรกทางแผ่นดินสุวรรณภูมิ สันนิษฐานว่าได้แก่จังหวัดนครปฐม ซึ่งมีหลักฐานปรากฏหลายอย่าง เช่น พระปฐมเจดีย์ พระสถูปรูปพองน้ำ คล้ายกับสถูปสาญจิในประเทศอินเดีย ที่พระเจ้าอโศกสร้างขึ้น ดังคำกล่าวของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่าพระพุทธศาสนาเห็นจะมาประดิษฐานในประเทศไทยสยามตั้งแต่ก่อน พ.ศ.๕๐๐ และนับถือนับมาตั้งแต่ครั้งนั้น เมื่อเกิดประเพณีสร้างพระพุทธรูปขึ้นในประเทศอินเดีย พวกชาวอินเดียได้นำแบบอย่างพระพุทธรูปมาสร้างในประเทศไทยสืบมา ข้อสังเกตได้ด้วย

^{๑๓๔} วิ.ม.หา. (แปล) ๑/๑๖๘/๑๔๐.

^{๑๓๕} อัง.จตุกก. (แปล) ๒๑/๗๘/๑๒๓.

ลักษณะพระพุทธรูปซึ่งเป็นชิ้นแรกที่มีขึ้นในประเทศนี้ เช่น พระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาทเหมือนการนั่งเก้าอี้เป็นต้น ทำตามแบบขามครุฑ ครึ่งสมัยราชวงศ์สุโขทัย ซึ่งรุ่งเรืองราว พ.ศ. ๙๐๐ แบบอย่างนี้กล่าวมานี้เป็นหลักฐานประกอบว่า แบบอย่างอันแสดงมรดกวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาอันแพร่หลายมาจากแคว้นมอญ”^{๑๓๖}

(๑) สมัยสุโขทัย พ.ศ. ๑๘๐๐

ระยะนี้ อาณาจักรพุกามและกัมพูชาเสื่อมอำนาจลงแล้ว คนไทยตั้งตัวเป็นอิสระขึ้นได้ ทางเหนือเกิดอาณาจักรล้านนา ไ้ลงมาเกิดอาณาจักรสุโขทัย ย้อนกล่าวทางฝ่ายพระศาสนาในประเทศลังกา พ.ศ. ๑๖๙๖ พระเจ้าปารกกรมพหุมหาราชขึ้นครองราชย์ ทรงปราบทมิฬ ทำบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น ทรงอุปถัมภ์พระศาสนา รวมพระสงฆ์เข้าเป็นนิกายเดียว และโปรดให้มีการสังคายนาครั้งที่ ๗ ขึ้น พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในลังกาทวีปทั้งการศึกษาและการปฏิบัติ พระสงฆ์ประเทศต่างๆ เดินทางไปศึกษาธรรมวินัยและบวชแปลงใหม่ แล้วกลับไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ในประเทศของตน บ้างก็นิมนต์พระลังกามาด้วย สำหรับประเทศไทย พระสงฆ์ไทยและลังกาเช่นนี้ได้มาตั้งสำนักเผยแผ่อยู่ ณ เมืองนครศรีธรรมราช ได้รับความนับถืออย่างรวดเร็ว

พ.ศ. ๑๘๒๐ พ่อขุนรามคำแหง เสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงสถาปนาบิดิตศัพทของพระสงฆ์ลังกาวงศ์แล้วอาราธนา พระมหาเถรสังฆราช จากนครศรีธรรมราชเข้ามาพำนัก ณ วัดอรัญญิก ในกรุงสุโขทัย พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ก็รุ่งเรืองตั้งแต่นั้นมา เบื้องต้นยังมีพระสงฆ์ ๒ พวก คือ คณะสงฆ์เดิมกับคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ แต่ในที่สุดได้รวมเข้ามาเป็นนิกายเดียวกัน ส่วนพระพุทธศาสนามหายานก็เสื่อมแล้วสูญไป ในรัชกาลนี้ได้มี พระพุทธลีลา ซึ่งสร้างในลังกาขึ้นมาจากนครศรีธรรมราชไว้ ณ กรุงสุโขทัยด้วย ศิลปะแบบลังกาเริ่มเข้ามาแทนที่ศิลปะแบบมหายาน เช่น เจดีย์พระมหาธาตุ นครศรีธรรมราชแปลงรูปเป็นสถูปแบบลังกาเป็นต้น

พ.ศ. ๑๘๙๗ พระเจ้าลิไท กษัตริย์องค์ที่ ๕ ขึ้นครองราชย์ ทรงอาราธนาพระมหาสามีสังฆราชเมืองลังกานามว่า สุมณะ เข้ามาสู่สุโขทัยใน พ.ศ. ๑๙๐๔ ครั้นออกพรรษาแล้ว พระองค์ก็ได้เสด็จออกผนวชชั่วคราว ณ วัดอรัญญิก ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือ เถฎมิกถา หรือไตรภูมิพระร่วง ทรงสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชนด้วยพระองค์เอง และเสด็จพระสงฆ์เข้าไปเรียนพระไตรปิฎกในมหาปราสาท โปรดให้พิมพ์จำลองพระพุทธรูป ทรงสร้างพระมหาธาตุ บรรจุพระสารีริกธาตุที่อัญเชิญมาจากลังกา และปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์จากลังกาไว้หลังพระมหาธาตุนั้น กับทรงเริ่มจัดระเบียบคณะสงฆ์ โดยแบ่งคณะสงฆ์ออกเป็นสองฝ่าย คือ คามวาสี กับ อรัญวาสี สมัยลันนาไทย สมัยลันนาไทยตรงกับสมัยสุโขทัย และคาบเกี่ยวเข้าไปในสมัยอยุธยาตอนต้น แต่แยกต่างหากเพื่อสะดวกแก่การกำหนด พ.ศ. ๑๘๙๘-๑๙๒๘ ในรัชกาลพระเจ้ากือนา หรือดือนา หรือกือนาธรรมิกราช พระองค์ส่งราชทูตมายังพระเจ้าลิไท ทูลขออาราธนาพระสังฆราชสุมณะเถร ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาและนำพระบรมสารีริกธาตุไปยังล้านนา ประมาณ พ.ศ. ๑๙๑๓ เป็นการเริ่มต้นพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ในล้านนา กับมีการสร้างพระธาตุเจดีย์ที่วัดบุบผารามและพระธาตุดอยสุเทพ เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่นำมานั้น

^{๑๓๖} พระเทพเวที (ปยุตฺร ปยุตฺโต) ,ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะพระศาสนาประจำชาติ, (กรุงเทพมหานคร:ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย, ๒๕๓๒), หน้า ๒๘-๒๙.

พ.ศ. ๑๙๗๗ ในรัชกาลพระเจ้าสามฝั่งแกน พระสญูปใหญ่เก่าแก่แห่งหนึ่ง ณ เมือง เชียงราย ต้องอสถีบาตพังลง ได้พบพระแก้วมรกต

พ.ศ. ๑๙๘๗-๒๐๓๐ ในรัชกาลพระเจ้าติโลกราช กษัตริย์พระองค์นี้เคยทรงผนวช ชั่วคราว ณ วัดป่าแดง พ.ศ. ๑๙๙๐ ต่อมา พ.ศ. ๑๙๙๘ พระสงฆ์องค์หนึ่งได้รับพระบรมราชูปถัมภ์ไป ศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศลังกา เมื่อกลับมาได้นำต้นพระศรีมหาโพธิ์มาด้วย จึงโปรดให้สร้างอา รามถวายชื่อวัดโพธาราม หรือวัดเจ็ดยอด ครั้นถึง พ.ศ. ๒๐๒๐ โปรดอุปถัมภ์จัดการสังคายนาครั้งที่ ๑ ของประเทศไทย หรือนับต่อจากลังกาเป็นครั้งที่ ๘ ที่วัดโพธารามหรือวัดเจ็ดยอด ช่วงระยะนี้เป็นระยะ รุ่งเรืองแห่งวรรณคดีพระพุทธศาสนาของล้านนาไทย มีพระสงฆ์เป็นนักปราชญ์คัมภีร์ภาษาบาลีขึ้น มาก เช่น พระสิริมังคลาจารย์ (แต่มังคลัตถที่ปณี เวสสันดรที่ปณี) พระญาณกิตติ (โยชนาวิญญ์ โยชนา อภิธรรม) พระรัตนปัญญา (วชิรสารัตถสังคหะ) พระโพธิ์รังษี (จามเทวีวงศ์) พระนันทาจารย์ (สารัตถ สังคหะ) พระสุวรรณรังษี (ปฐมสมโพธิสังเขป) เป็นต้น สันนิษฐานกันว่า ปัญญาสาขาดก ก็แต่งยุคสมัยนี้^{๑๓๗}

(๒) สมัยอยุธยา

มีข้อสังเกตว่า เท่าที่พบหลักฐาน ความนับถือพระพุทธศาสนาในสมัยอยุธยา ไม่สู้ โน้มไปไหนหลักธรรมชั้นสูงนัก โดยมากสนใจมุ่งไปแต่เรื่องการกุศล บำรุงพระสงฆ์ สร้างวัดวาอาราม ปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ พิธีกรรม งานฉลองงานนมัสการ เช่น ไหว้พระธาตุและพระพุทธรูป เป็นต้น การบำเพ็ญจิตภาวนาก็นั่นไปทางความขลังศักดิ์สิทธิ์อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ มีเรื่องไสยศาสตร์ อาถรรพ์ เข้ามาปะปนเป็นอันมาก อย่างน้อยก็เป็นลักษณะที่เด่นปลายสมัย

ประวัติศาสตร์สมัยอยุธยานิยมแบ่งออกเป็น ๔ ตอนแบ่งในแง่ประวัติพระพุทธศาสนา มีอยู่ ๔ รัชกาลที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับกิจการพระศาสนาอย่างสำคัญ แบ่งได้ตอนละรัชกาลดังนี้

ก. อยุธยาตอนแรก (พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๐๓๑)

ในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระองค์ทรงจัดการปกครองบ้านเมืองเป็น ระเบียบเรียบร้อยเข้มแข็ง แล้วทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นการใหญ่ ดูเหมือนว่าจะทรงดำเนิน ตามอย่างพระเจ้าอโศกมหาราชและพระมหาธรรมราชาลิไท คือทรงสละราชสมบัติออกผนวช อยู่ ณ วัดจุฬามณีเป็นเวลา ๘ เดือน เมื่อ พ.ศ. ๑๙๙๘ ต่อมาโปรดให้ประชุมกวีแต่งหนังสือมหาชาติคำหลวง ใน พ.ศ. ๒๐๒๕ และทรงกั้นที่ในพระบรมมหาราชวังส่วนหนึ่ง สถาปนาเป็นวัดชื่อ วัดพระศรี สรรเพชญ์

ข. อยุธยาตอนที่สอง (พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๑๗๓)

ในรัชกาลพระเจ้าทรงธรรมพระองค์ทรงศึกษาพระปริยัติธรรมชำนาญมาตั้งแต่ยัง ผนวช มีพระราชศรัทธาถึงเสด็จบอกออกหนังสือพระภิกษุสามเณรที่พระที่นั่งจอมทองสามหลังเนื่องๆ โปรดให้สร้างมณฑปสวมรอยพระพุทธบาทซึ่งมีผู้พบที่สระบุรี สร้างมณฑปสวมพระมงคลบพิตรที่ สมเด็จพระไชยราชาธิราชทรงสร้างไว้แต่ พ.ศ. ๒๐๘๑ และโปรดให้ชุมนุม ราชบัณฑิตแต่งกาพย์ มหาชาติ เมื่อ พ.ศ. ๒๑๗๐ และโปรดให้สร้างพระไตรปิฎกไว้จนบริบูรณ์

^{๑๓๗} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), พระพุทธศาสนาในเอเชีย, (จัดพิมพ์โดยธรรมสภา: กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๙-๑๕๐.

สมัยอยุธยาตอนที่สองนี้ ปรากฏว่าความนิยมสร้างวัดมีมากขึ้นไม่จำเพาะพระมหากษัตริย์เท่านั้น ผู้มีเงินมีฐานะพอก็มักสร้างวัดไว้ประจำตระกูล ไว้เก็บอัฐิบรรพบุรุษ และวัดเป็นสถานศึกษาจนมีคำกล่าวมาว่า “เมื่อบ้านเมืองดี เขาสร้างวัดให้ลูกเล่น”

ค. อยุธยาตอนที่ยี่สาม (พ.ศ. ๒๑๗๓-๒๒๗๕)

รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในรัชกาลนี้มีหลักฐานว่า ประเพณีการบวชเรียนคงจะได้รับความนิยมกันมามาก ปรากฏว่าในรัชกาลนี้ ผู้บวชได้รับพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์อย่างดี ทำให้คนหลบเลียงราชการบ้านเมืองไปบวชกันมาก ถึงกับมีรับสั่งให้ออกหลวงสรศักดิ์ เป็นแม่กองประชุมสงฆ์สอบความรู้พระภิกษุสามเณร ผู้ที่หลบเลียงบวช สอบได้ความชัดว่าไม่มีความรู้ในพระพุทธศาสนาถูกบังคับให้ลาสิกขาเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีเรื่องที่แสดงถึงการที่ผู้บวชแล้วเป็นผู้พ้นราชการเป็นต้น ดังปรากฏในรัชกาลนี้ว่า เมื่อประจวบจะสวรรคต พระเพทราชากับขุนหลวงสรศักดิ์ กำลังล้อมวังไว้เตรียมจะยึดอำนาจ พระองค์โปรดให้ช่วยชีวิตพวกราชการฝ่ายในทั้งหลายไว้ด้วยการถวายพระราชวังเป็นวิสุคามสีมาแล้วให้ประกอบพิธีอุปสมบทคนเหล่านั้น นำไปอยู่วัดเป็นพันธีย

เหตุการณ์สำคัญยิ่งในรัชกาลนี้คือ มีการติดต่อซื้อขายกับชาวยุโรปมาก ชาวยุโรปเข้ามานอกจากเพื่อการค้าแล้ว ก็นำคริสต์ศาสนาเข้ามาเผยแพร่ด้วย สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงมีพระราชศรัทธามั่นในพระพุทธศาสนา แต่ก็ทรงให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา นอกจากจะออกพระราชกฤษฎีกาอนุญาตให้ราษฎรนับถือศาสนาใดๆก็ได้แล้ว ยังทรงอุปถัมภ์ศาสนาอื่นๆ โดยเฉพาะคริสต์ศาสนาที่มากับชาวตะวันตกด้วย เช่นโปรดให้สร้างวัดเซนต์โยเซฟ มีสถิติของสงฆ์มากมายที่อยู่ชานและสร้างวัดเซนต์เปาโลที่ลพบุรีและตะนาวศรี เป็นต้น

โดยเฉพาะในเวลานั้นทรงมีสัมพันธ์ไมตรีแน่นแฟ้นเป็นพิเศษกับพระเจ้าหลุยส์แห่งฝรั่งเศส พระเจ้าหลุยส์และพวกบาทหลวงถึงกับคิดว่าพระองค์ทรงเลื่อมใสในคริสต์ศาสนาแล้ว พระเจ้าหลุยส์ได้ส่งเอกอัครราชทูตมาเจริญพระราชไมตรีและให้ทูตเชิญสมเด็จพระนารายณ์เข้ารีตด้วย ใน พ.ศ. ๒๒๒๘ สมเด็จพระนารายณ์ทรงผ่อนผันโดยพระปรีชาญาณว่า “หากพระเจ้าผู้เป็นเจ้าพ่อพระทัยพระองค์ให้พระองค์เข้ารีตเมื่อใด ก็จะเป็นดาบศรัทธาให้เกิดขึ้นในพระทัยเมื่อนั้น” นับเป็นเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวกับกิจการพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่ง เพราะมีฉะนั้น กิจการบ้านเมืองคงแปรผันไปมากมาย

ในสมัยอยุธยาตอนที่ยี่สามนี้ มีวรรณคดีพุทธศาสนาเหลือมาถึงปัจจุบันจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นของแต่งในสมัยพระเจ้าปราสาททอง พระนารายณ์มหาราช และพระเพทราชา แต่ก็ยังเป็นหนังสือประเภทแปล หรือแต่งเป็นภาษาไทยไม่ปรากฏเป็นคัมภีร์ภาษามคร

ง. อยุธยาตอนที่ยี่สี่ (พ.ศ. ๒๒๗๕-๒๓๑๐)

รัชกาลพระเจ้าหัวบรมโกศ การบวชเรียนเป็นประเพณีถึงกับว่าผู้ที่จะเป็นขุนนางมียศบรรดาศักดิ์ต้องเป็นผู้ที่ได้บวชแล้วจึงจะทรงตั้งขึ้นถึงเจ้านายในพระราชวงศ์ก็ผนวชทุกพระองค์เหมือนกัน สมัยนี้เกิดวรรณคดีทางพระพุทธศาสนาหลายเรื่องที่สำคัญเช่น นันทโศภนันทสูตร พระมาลัยคำหลวง ปุณณวาทคำฉันท์ และพระราชปฐกถาถนอมคณะสงฆ์ เป็นต้น

ในระยะเดียวกันนี้ ทางด้านลังกาทวีปศาสนวงศ์ได้สูญสิ้นไม่มีพระภิกษุที่จะประกอบพิธีอุปสมบท พระเจ้ากัรติสิริราชสิงหะจึงทรงส่งคณะทูตมาใน พ.ศ. ๒๒๙๓ เพื่อขอพระสงฆ์ไทยไป

อุปสมบทแก่กุลบุตรชาวลังกา คณะสงฆ์ไทยมีพระอุบาลีเป็นหัวหน้าได้เดินทางไปใน พ.ศ. ๒๒๙๖ ฟ่านก้อย ณ วัดบุพพาราม ในเมืองแกนติ ประกอบพิธีพัทธสีมา และอุปสมบทกุลบุตรสืบศาสนวงศ์ในลังกาต่อมา ทำให้เกิดคณะสงฆ์อุบาลีวงศ์หรือสยามวงศ์ หรือสยามนิกายอันเป็นคณะสงฆ์ใหญ่ที่สุดในลังกา

อนึ่งตอนปลายสมัยนี้ปรากฏหลักฐานว่า มีความเชื่อหมกมุ่นในเรื่องโชคลางและไสยศาสตร์มาก ซึ่งแสดงถึงความไม่สงบของเหตุการณ์บ้านเมืองและอาจเป็นสาเหตุของความอ่อนแอของชาติได้อย่างหนึ่ง ต่อมากรุงศรีอยุธยาได้เสียกรุงแก่พม่าเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐^{๑๓๘}

(๓) สมัยธนบุรีถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ถึง ร.๔)

พ.ศ. ๒๓๑๐ สมเด็จพระเจ้าตากสินเสด็จขึ้นครองราชย์ ณ กรุงธนบุรีแม้จะเป็นระยะตั้งเมืองใหม่ แต่ก็ทรงเอาพระทัยใส่บำรุงกิจการพระศาสนาเท่าที่ทรงมีโอกาส ทรงสร้างวัดใหม่เฉพาะวัดบางยี่เรือเหนือ (วัดราชคฤห์) วัดเดียว แต่ได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดเก่าบางวัด และจัดวัดต่างๆ ในกรุงขึ้นเป็นวัดหลวง อารามนาพระภิกษุผู้รู้ธรรมมีศีลาจารวัตรเข้ามาตั้งเป็นราชาคณะ ช่วยรับภาระบำรุงพระศาสนา ทรงรวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎกจากหัวเมืองมาเลือกคัดจัดเป็นฉบับหลวง แต่ยังไม่ทันเรียบร้อยบริบูรณ์ก็สิ้นรัชกาลเสียก่อน ใน พ.ศ. ๒๓๑๙ โปรดให้จัดสร้างสมุดภาพพระไตรภูมิ อันวิจิตรขนาดใหญ่คลี่ได้ยาวเกิน ๓๔ เมตร และทรงเริ่มฝึกวิปัสสนาในปีเดียวกันนี้ ต่อมา พ.ศ. ๒๓๒๒ กองทัพไทยได้อัญเชิญพระแก้วมรกต มาแต่เมืองเวียงจันทน์ ตอนปลายรัชกาลทรงใฝ่พระทัยในการบำเพ็ญกรรมฐานมากและท้ายที่สุดใน พ.ศ. ๒๓๒๕ มีเรื่องว่าทรงมีสติฟั่นเฟืองถึงกับพิสุจน์ความบริสุทธิ์ของพระสงฆ์ด้วยการดำน้ำ และทรงเข้าพระทัยว่าพระองค์เป็นพระอริยบุคคลทรงให้พระสงฆ์กราบไหว้พระองค์ พระสงฆ์ไม่ยอมทำตามก็ถูกลงโทษและเกิดเหตุวุ่นวายในกรุง จนสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกต้องมาระงับเรื่อง พระองค์ถูกสำเร็จโทษเป็นอันสิ้นแผ่นดิน

พ.ศ. ๒๓๒๕ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เสด็จขึ้นครองราชย์ ต่อมาพระองค์ทรงสร้างเมืองหลวงใหม่ทางฝั่งตะวันออก ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดหลายวัด มีวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง วัดสุทัศนเทพวราราม วัดสระเกศ และวัดพระเชตุพนฯ เป็นต้น เจ้านายขุนนางข้าราชการก็พากันสร้างวัดขึ้นเป็นจำนวนมาก เช่น สมเด็จพระบรมราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ทรงสร้างวัดมหาธาตุฯ เป็นต้น ใน พ.ศ. ๒๓๓๑ โปรดให้ประชุมพระสงฆ์และราชบัณฑิตทำการสังคายนาครั้งที่ ๙ ณ วัดมหาธาตุ เสร็จแล้วคัดลอกสร้างเป็นพระไตรปิฎกฉบับหลวง เรียกว่าฉบับทองใหญ่ ต่อมาทรงสร้างเพิ่ม ๒ ฉบับ คือฉบับรองทองและฉบับทองชุบ โปรดให้มีการสอนพระปริยัติธรรมในพระบรมมหาราชวัง ตลอดจนตามวังเจ้านายและบ้านข้าราชการผู้ใหญ่ ทรงตามกฎหมายพระสงฆ์ เพื่อกวัดขั้นความประพฤติของพระสงฆ์ ชำระพระศาสนาให้บริสุทธิ์และสืบทอดต่อประเพณีพระราชปวงญาณคณะสงฆ์

พ.ศ. ๒๓๕๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ ๒ วัดที่ทรงปฏิสังขรณ์ใหม่ในรัชกาลนี้มีวัดอรุณราชวราราม วัดโมลีโลก วัดสุทัศน์ฯ เป็นต้น

^{๑๓๘} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), พระพุทธศาสนาในเอเชีย, (จัดพิมพ์โดยธรรมสภา: กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕๐-๑๕๒.

พ.ศ. ๒๓๕๗ ทรงจัดส่งสมณทูต ๘ รูป ไปสืบสวนศาสนาในลังกาทวีปชาลัคณะ ได้นำหน่อพระศรีมหาโพธิ์มา ๖ ต้น โปรดให้นำไปปลูกที่วัดนครศรีธรรมราช ๒ ต้น วัดมหาธาตุ ๑ ต้น วัดสุทัศน์ ๑ ต้น วัดสระเกศ ๑ ต้น และมีผู้ขอไปปลูกที่กลันตัน ๑ ต้น ทรงมีพระราชดำริกลับด้วย สมเด็จพระสังฆราชให้ทำพิธีวิสาขบูชา เป็นครั้งแรกในกรุงรัตนโกสินทร์เป็นนักขัตตฤกษ์ใหญ่ของปี ใน พ.ศ. ๒๓๖๐ และโปรดให้มีการสังคายนาสวดมนต์ ในพ.ศ. ๒๓๖๓ ในรัชกาลนี้ สมเด็จพระสังฆราช ได้ขยายหลักสูตรการเรียนภาษาบาลีจาก ๓ ชั้น เป็น ๙ ประโยค

พ.ศ. ๒๓๖๗ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาล ที่ ๓ โปรดให้สร้างพระไตรปิฎกฉบับหลวงเพิ่มจำนวนขึ้นไว้อีกหลายฉบับครบถ้วนสมบูรณ์กว่าใน รัชกาลก่อนๆ โปรดให้แปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทย โดยเฉพาะส่วนพระสูตรไว้มาก ทรงสร้างและ ปฏิสังขรณ์พระอารามหลวง และทรงอุปการะอุดหนุนให้มีผู้สร้างปฏิสังขรณ์วัดวาอารามขึ้นเป็น จำนวนมากเป็นพิเศษกว่ารัชกาลก่อนๆ วัดที่สร้างในรัชกาลนี้คือ วัดเฉลิมพระเกียรติ วัดเทพธิดาราม วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม และโปรดให้รวบรวมตำรับตำราต่างๆ เช่น อักษรศาสตร์ แพทยศาสตร์ โบราณคดี เป็นต้น แล้วให้จารึกไว้ในพระอารามหลวงต่างๆ เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดราชโอรส วัด สุทัศน์ฯ ทรงส่งเสริมและขยายการบอกพระปริยัติธรรมในพระบรมมหาราชวังให้เข้มแข็งบริบูรณ์มาก ขึ้น โปรดให้จ้างอาจารย์บอกพระปริยัติธรรมทุกพระอารามหลวง พระราชทานอุปถัมภ์แก่พระภิกษุ สามเณรที่สอบได้ตลอดไปถึงโยมบิดามารดา โปรดให้จ้างอาจารย์สอนหนังสือไทยแก่เด็ก นับเป็นการ ตั้งโรงเรียนหลวงครั้งแรก และทรงสืบต่อประเพณีมีพระราชปฐกฐาณาคณะสงฆ์หลายเรื่อง

ในรัชกาลนี้ เจ้าฟ้ามงกุฎ ซึ่งได้ผนวชเป็นสามเณรเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๐ และผนวชเป็น พระภิกษุเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๗ ประทับอยู่ ณ วัดมหาธาตุ อันเป็นที่สถิตของสมเด็จพระสังฆราชทรงสอบ ได้เปรียญ ๕ ประโยค ได้ทรงเลื่อมใสในความเคร่งครัดวินัยของพระมอญชื่อ ชาย ฉายา พุทธวังโส มีพระประสงค์จะประพาศเคร่งครัดเช่นนั้น จึงเสด็จไปประทับที่ ณ วัดสมอราย เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๒ ทรง อุปสมบทใหม่แยกไปตั้งคณะธรรมยุติกา หรทอธรรมยุติกนิกายขึ้น กำหนดด้วยการฝังลูกนิมิต ผูกพันธสีมาใหม่ของวัดสมอรายว่าเป็นการตั้งคณะธรรมยุตใน พ.ศ. ๒๓๗๖ จากนั้นได้เสด็จมาประทับ ณ วัดบวรนิเวศ ตั้งเป็นศูนย์กลางของคณะธรรมยุติกาท่อมา

พ.ศ. ๒๓๙๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์พระชนม์ ได้ ๔๗ พรรษา การที่ได้ทรงผนวชอยู่นานนั้นเป็นประโยชน์แก่พระองค์ในการบริหารราชการแผ่นดิน อย่างมาก เพราะได้ทรงมีโอกาสเสด็จไปถิ่นต่างๆ เข้าถึงประชาชน ทรงทราบเหตุการณ์บ้านเมืองและ ข้อบกพร่องต่าง ทรงเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ภาษาอังกฤษ รัสเซียใจคอฝรั่ง ซึ่งจะต้องสัมพันธ์ในทาง ราชการต่อไป พระองค์ทรงได้สร้างวัดใหม่คือ วัดบรมนิवास และวัดมงกุฎกษัตริยาราม วัดปทุมวนา ราม กับทรงบูรณะพระปฐมเจดีย์เป็นต้น ทรงโปรดให้มี พิธีมาฆบูชา ขึ้นเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๓๙๔ ทรงสร้างพระไตรปิฎกฉบับล่องชาด ทรงอุปถัมภ์สงฆ์ญวน นับเป็นการให้ความรับรองเป็นทางการแก่ พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานขึ้นใหม่เป็นครั้งแรก

(๔) สมัยปัจจุบัน (ร.๕ ถึงปัจจุบัน) พ.ศ. ๒๔๑๑

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ ต่อมาวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๔๑๖ ได้ทรงผนวชอยู่ ๑๕ วัน ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงสร้างวัดขึ้นมาใหม่คือ วัดราชบพิธ วัดเทพศิรินทราวาส วัดเบญจมบพิตร วัดอัมพวันคณิศร วัดจุฬาทิศราธรรมสภา และวัด

นิเวศน์ธรรมประวัติ ทรงปฏิสังขรณ์วัดมหาธาตุโดยพระราชทานทรัพย์ส่วนของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ เพิ่มสร้อยนามพระอารามว่า วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ และทรงปฏิสังขรณ์วัดอื่นๆหลายวัด ทรงสนพระทัยศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องเกี่ยวกับพระศาสนาไว้หลายเรื่องทรงส่งเสริมและโปรดริเริ่มการเกี่ยวกับหนังสือทางพระศาสนา เป็นเหตุให้เกิดหนังสืออันเป็นประโยชน์ในการศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก เช่น นวโกวาท การพิมพ์คัมภีร์อรรถกถา การแปลนิบาตชาดก เป็นต้น กิจการพระศาสนาที่ควรกำหนดเป็นพิเศษยังมีอีกดังนี้

พ.ศ. ๒๔๑๔ ในคราวเสด็จไปต่างประเทศ เมื่อถึงประเทศอินเดียทรงแสวงหาศาสนาวัตถุและรูปพระพุทธรูปเจดีย์มาหลายอย่าง ทำให้นักศึกษาพระพุทธศาสนาเปลี่ยนวิถึจากลังกาหันไปสนใจเรื่องอินเดียสืบจากนี้มา และในรัชกาลนี้ก็ได้อำนาจพระศรีมหาโพธิ์จากพุทธคยาโดยตรงโดยไม่ผ่านลังกาไปกราบให้ปลูกไว้ ณ วัดเบญจมบพิตรและวัดอัมพวันนิตมิตร

ในปีเดียวกันนี้มีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าฯ จะมีอาจารย์สอนหนังสือไทยและสอนเลขต่างๆ พระอาราม เหตุการณ์นี้เป็นารเริ่มต้นการศึกษาสมัยใหม่ในประเทศไทยโดยให้พระสงฆ์รับภาระช่วยการศึกษาของชาติ

พ.ศ. ๒๔๒๗ โปรดให้จัดการตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราชบุตรขึ้นตามวัด เริ่มที่ วัดมหรณพาราม เป็นแห่งแรก ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๔๑ มีพระบรมราชโองการประกาศจัดการเรียนการสอนในหัวเมือง เป็นการประกาศเผด็จให้พระสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร เอาใจใส่สั่งสอนธรรมแก่ประชาชน และสอนวิชาความรู้ต่างๆแก่กุลบุตร ทรงอาราธนา กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสเจ้าคณะใหญ่ บังคับการพระอารามในหัวเมืองในส่วนการพระศาสนาและการศึกษาและทรงมอบหมายกรมหมื่นดำรงราชานุภาพเป็นเจ้าหน้าที่จัดการอนุกุลในฝ่ายกิจการของฆราวาส

พ.ศ. ๒๔๓๐ โปรดเกล้าฯ ประกาศตั้งกรมการศึกษาธิการ สำหรับบังคับบัญชาการฝ่ายเล่าเรียนทั้งปวง ต่อมาพ.ศ. ๒๔๓๒ โปรดให้รวมกรมธรรมการสังฆการี กรมศึกษาธิการ กรมพยาบาล กรมแผนที่และพิพิธภัณฑสถานเข้าในกรมธรรมการ และต่อมาวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๓๕ มีพระบรมราชโองการประกาศตั้งกรมธรรมการขึ้นเป็นกระทรวงธรรมการ พร้อมกับกระทรวงอื่นรวมเป็น ๑๐ กระทรวง การศึกษาทั้งฝ่ายชาติและพระศาสนาเนื่องอยู่ในนโยบายอันหนึ่งอันเดียวกัน

พ.ศ. ๒๔๓๑ โปรดให้พิมพ์หนังสือพระไตรปิฎกด้วยอักษรไทยจบละ ๓๙ เล่มจำนวน ๑๐๐๐ จบ เป็นครั้งแรกที่มีการพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นอักษรไทย เสร็จและฉลองใน พ.ศ. ๒๔๓๖ พร้อมกับงานรัชดาภิเษกกับโปรดให้แต่งและพิมพ์คัมภีร์เทศนา พระราชทานพระอารามหลวงและวัดราษฎร์ ทั้งในกรุงละหัวเมืองทั่วกัน ใน พ.ศ. ๒๔๓๑ นั้น

พ.ศ. ๒๔๓๒ โปรดให้ย้ายราชบัณฑิต บอกพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรจากในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ออกมาจัดเป็นบาลีวิทยาลัยขึ้นที่วัดมหาธาตุขุนานนามว่า มหาธาตุวิทยาลัยเป็นครั้งแรกที่ใช้นามวิทยาลัยในประเทศไทย และต่อมาในวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๔๓๙ เสด็จไปทรงวางศิลาฤกษ์สังฆเสนาสน์ราชวิทยาลัย ประกาศพระราชปรารภเปลี่ยนนามเป็น มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้เป็นที่ศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาชั้นสูงต่อไป

พ.ศ. ๒๔๓๖ เสด็จไปทรงเปิด มหามกุฏราชวิทยาลัย ที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงริเริ่มจัดขึ้น

พ.ศ. ๒๔๔๑ อุปราชอังกฤษผู้ปกครองประเทศอินเดีย ได้ส่งพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งขุดพบที่เมืองบิลพัสต์ มาถวายถึงประเทศไทยโปรดให้บรรจุในพระสถูปบนยอดบรมบรรพตภูเขาทองวัดสระเกศ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒

พ.ศ. ๒๔๔๕ ณ วันที่ ๑๖ มิถุนายน มีพระบรมราชโองการประกาศ พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ พุทธจักรมีการปกครองคู่กันกับฝ่ายพระราชอาณาจักรที่ได้ทรงแก้ไขขึ้นแล้ว พ.ร.บ. นี้เป็นผลสืบเนื่องจากประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมือง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ โดยพระราชดำริว่าการจัดการตามประกาศฉบับนั้นได้ผลดี สมควรตั้งเป็นแบบแผนการปกครองคณะสงฆ์ให้มั่นคงเรียบร้อยได้

พ.ศ. ๒๔๕๓ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงพระปรีชาปราดเปรื่องในความรู้ทางพระศาสนามากถึงกับทรงเทศน์สั่งสอนอบรมข้าราชการด้วยพระองค์เองและทรงพระราชนิพนธ์หนังสือแสดงคำสอนในพระพุทธศาสนาหลายเรื่องเช่น เทศนาเสือป่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร แสดงคุณานุคุณ เป็นต้น

พ.ศ. ๒๔๕๖ โปรดให้ใช้ พุทธศักราช เป็นศักราชทางราชการแทนรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน

พ.ศ. ๒๔๖๒ โปรดให้เปลี่ยนเรียกกระทรวงธรรมการเป็นกระทรวงศึกษาธิการ และย้ายกรมธรรมการออกไปรวมอยู่ในราชสำนักตามประเพณีเดิม นับเป็นการแยกการศึกษาฝ่ายบ้านเมืองให้เป็นต่างหากและต่างสังกัดกันด้วย

พ.ศ. ๒๔๕๔ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงนำวิธีแปลโดยเขียนมาใช้ในการสอบบาลีสนามหลวงเป็นครั้งแรกเริ่มด้วยประโยค ๑-๒ และประกาศใช้เป็นทางการสำหรับทุกประโยคใน พ.ศ. ๒๔๕๘ ครบถึงประโยค ๙ ใน พ.ศ. ๒๔๖๙ ทรงเริ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมใหม่ขึ้นอีกหลักสูตรหนึ่งเรียกว่า นักธรรม สอบครั้งแรกเมื่อเดือนตุลาคม ๒๔๕๔

พ.ศ. ๒๔๕๙ โปรดให้ย้ายหอพระสมุดสำหรับพระนคร มาตั้งที่ตึกสังฆเสนาน์วิทยาลัย

พ.ศ. ๒๔๖๒-๒๔๖๓ โปรดให้พิมพ์คัมภีร์อรรถกถาแห่งพระไตรปิฎกเพื่ออุทิศถวายพระราชกุศลแด่สมเด็จพระพันปีหลวง และเนื่องในการบำเพ็ญพระราชกุศลถวายแด่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส นอกจากนี้พระบรมวงศานุวงศ์ยังได้ทรงบริจาคทรัพย์พิมพ์อรรถกถาชาดกและคัมภีร์อื่นๆ

พ.ศ. ๒๔๖๘ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์โปรดให้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐฯ จบละ ๔๕ เล่ม จำนวน ๑๕๐๐ จบ เพื่ออุทิศถวายพระราชกุศลแด่สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานไปในนานาประเทศประมาณ ๔๐๐-๔๕๐ จบ โปรดให้จัดงานฉลองในวันที่ ๒๕-๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๓ ยังมีคัมภีร์อื่นๆ ที่พิมพ์ต่อๆ มาในรัชกาลนี้คือ อภิธัมมัตถวิภาวินี และฎีกาวิสุทธิมรรค

พ.ศ. ๒๔๖๙ โปรดให้ย้ายกรมธรรมการกลับเข้ามารวมกับกระทรวงศึกษาธิการ และเปลี่ยนชื่อกระทรวงศึกษาธิการเป็นกระทรวงธรรมการอย่างเดิม โดยมีพระราชดำริว่าการศึกษาไม่ควรแยกจากวัด

พ.ศ. ๒๔๗๑ กระทรวงธรรมการประกาศเพิ่มหลักสูตรทางด้านจริยศึกษาสำหรับนักเรียน

พ.ศ. ๒๔๗๒ โปรดให้ราชบัณฑิตยสภาเปิดการประกวดแต่งหนังสือสอนพระพุทธศาสนาสำหรับเด็กในงานพระราชพิธีวิสาขบูชา หนังสือเล่มแรกที่ได้รับรางวัลคือ ศาสนาคูณของหม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล ในปีนี้เริ่มเปิดโอกาสให้ฆราวาสเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมโดยแยกจากแผนกนักธรรมสำหรับพระภิกษุ

พ.ศ. ๒๔๗๕ คณะราษฎรได้ทำการปฏิวัติ เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสละราชสมบัติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ ๘

พ.ศ. ๒๔๘๓ เริ่มงานแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทย แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือแปลโดยอรรถ พิมพ์เป็นเล่มสมุด๘๐เล่ม เรียก พระไตรปิฎกภาษาไทย อย่างหนึ่ง กับแปลโดยสำนวนเทศนาพิมพ์ในใบลานแบ่งเป็น ๑๒๕๐ กัณฑ์ เรียก พระไตรปิฎกเทศนาฉบับหลวง อย่างหนึ่ง อย่างหลังสำเร็จเรียบร้อยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒ แต่อย่างแรกค้างอยู่ และได้นำมาดำเนินงานต่อโดยจัดเป็นผลงานเนื่องในงานฉลองยี่สิบห้าพุทธศตวรรษใน พ.ศ. ๒๕๐๐ จำนวน ๒๕๐๐ จบ

พ.ศ. ๒๔๘๔ รัฐบาลสร้าง วัดพระศรีมหาธาตุขึ้นที่อำเภอบางเขน อารามนาพระสงฆ์ทั้งสองนิกายไปอยู่ร่วมกัน เพื่อเริ่มรวมนิกายสงฆ์สองคณะเป็นอันเดียว แต่ต่อมาปรากฏว่าไม่สำเร็จ

พ.ศ. ๒๔๘๔ เปลี่ยนชื่อกระทรวงธรรมการเป็นกระทรวงศึกษาธิการและกรมธรรมการมีชื่อใหม่เรียกว่า กรมการศาสนา ในปีเดียวกันนี้รัฐบาลได้ออก พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม เพื่อเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับการปกครองฝ่ายบ้านเมือง

พ.ศ. ๒๔๘๘ มหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งตั้งขึ้นแต่ พ.ศ. ๒๔๓๖ ได้ประกาศตั้งเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ ชื่อ สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๘๘ และเปิดการศึกษาตั้งแต่วันที่ ๑๖ กันยายน ๒๔๘๙ เป็นต้นมาให้ปริญญาเรียกว่า ศาสนศาสตรบัณฑิต

พ.ศ. ๒๔๘๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ถูกลอบปลงพระชนม์เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน และ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ ๙ สืบมาในรัชกาลนี้ความสนใจศึกษาพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้นโดยลำดับในหมู่พุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์ มีสมาคมทางพุทธศาสนาเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก เช่น พุทธสยาม ยุวพุทธิกสมาคม เป็นต้น แม้ในมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยต่างๆก็ได้มีนิสิตนักศึกษาจัดตั้งกลุ่มหรือชุมนุมทางพระพุทธศาสนาในชื่อต่างๆเกิดขึ้นมากมายหลากหลายสถาบัน

พ.ศ. ๒๔๙๐ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งตั้งขึ้นแต่ พ.ศ. ๒๔๓๒ ละได้ชื่อปัจจุบันเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๙ ประกาศตั้งเป็นมหาวิทยาลัยฝ่ายพระพุทธศาสนา ในวันที่ ๙ มกราคม ๒๔๙๐ และเปิดการศึกษาตั้งแต่วันที่ ๑๘ กรกฎาคม เป็นต้น ให้ปริญญาเรียกว่า พุทธศาสตรบัณฑิต

พ.ศ. ๒๔๙๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ เสด็จออกผนวช ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในวันที่ ๒๒ ตุลาคม ประประทับอยู่ วัดบวรนิเวศวิหารเป็นเวลา ๑๕วัน จึงทรงลาผนวช

พ.ศ. ๒๕๐๐ มีงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ในวันที่ ๑๒-๑๘ พฤษภาคม ณ มณฑลพิธีสนามหลวง

พ.ศ. ๒๕๐๑ เริ่มเกิดมี โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นเป็นแห่งแรก ณ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตั้งแต่วันที่ ๑๓ กรกฎาคม ต่อมาก็ได้มีผู้นิยมจัดตั้งโรงเรียนประเภทนี้มากขึ้นอย่างรวดเร็ว

พ.ศ. ๒๕๐๕ รัฐบาลออก พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ประกาศในราชกิจจานุเบกษาวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๐๕ เริ่มใช้บังคับตั้งแต่ ๑ มกราคม ๒๕๐๖ เป็นต้นมา โดยมีเหตุผลจะปรับปรุงการดำเนินการกิจการคณะสงฆ์ ให้สมเด็จพระสังฆราชทรงบัญชาการคณะสงฆ์ ทางมหาเถรสมาคมโดยตรง มิให้มีการแบ่งแยกอำนาจเพื่อถ่วงดุลย์อำนาจ อย่างใน พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔

พ.ศ. ๒๕๐๗ คณะสงฆ์ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมตามที่ได้ปรับปรุงใหม่ หรือเรียกง่าย ๆ ว่า บาลีแผนใหม่ เมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม

พ.ศ. ๒๕๐๘ องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ได้มาตั้งสำนักงานใหญ่อยู่ในประเทศไทยตามกำหนด ๔ ปีต่อมาในการประชุมครั้งใหญ่ครั้งที่ ๙ ขององค์การเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ ที่ประชุมได้มีมติให้สำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ในประเทศไทยเป็นการถาวรสืบไป

พ.ศ. ๒๕๐๙ วันที่ ๑ สิงหาคม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเสด็จเป็นประธานทรงเปิดวัดพุทธปทีป ในกรุงลอนดอนประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นวัดไทยแห่งแรกในประเทศตะวันตก

พ.ศ. ๒๕๑๒ มหาเถรสมาคมออกคำสั่งเรื่องการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ณ วันที่ ๑๖ พฤษภาคม และออกคำสั่งสภาการศึกษาของคณะสงฆ์ เมื่อวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๒

พ.ศ. ๒๕๑๔ กระทรวงศึกษาธิการ โดยความเห็นชอบและความร่วมมือของคณะสงฆ์ได้จัดทำ หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาตอนปลายถึงมัธยมศึกษาตอนปลายและออกระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๑๔ ณ วันที่ ๒๐ กรกฎาคม

พ.ศ. ๒๕๑๔ วันที่ ๒๒ ธันวาคม กำเนิดวัดไทยแห่งแรกในสหรัฐอเมริกาที่นครลอสแอนเจลิส ในรัฐแคลิฟอร์เนีย มีชื่อเมื่อแรกตั้งว่า ศูนย์พุทธศาสนาเถรวาท ระยะเวลานับแต่นั้นเป็นต้นมา ได้มีพระสงฆ์ไทยเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจในประเทศต่างๆ เป็นจำนวนมาก และมีวัดไทยเกิดขึ้นในประเทศต่างๆ โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกาในช่วงเวลาเดียวกันนี้ มีชาวตะวันตกเดินทางมาศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก และส่วนหนึ่งได้บวชเป็นพระภิกษุบำเพ็ญสมณธรรมเจริญกรรมฐานอยู่ในถิ่นต่างๆ ถึงกับมีวัดหนึ่งที่เป็นสำนักของพระภิกษุชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะ คือ วัดป่านานาชาติ ในจังหวัดอุบลราชธานี

พ.ศ. ๒๕๒๐ พระโพธิญาณเถร หรือ อาจารย์ชา แห่งวัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี ได้รับนิมนต์จาก English Sangha Trust เดินทางไปยังประเทศอังกฤษ พระโพธิญาณเถรได้นำพระสุเมโธศิษย์ชาวอเมริกันไปด้วย และได้มอบหมายให้พระสุเมโธปฏิบัติศาสนกิจอยู่ในกรุงลอนดอน ต่อมาพระสุเมโธ เป็นผู้ดำเนินการตั้งวัดป่าจิตตวิเวก หรือ Chithurst Forest Monastery ขึ้นเป็นวัดป่าวัดแรกในประเทศอังกฤษ ที่ West Sussex ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาดำเนินไปด้วยดี ต่อมาในเดือนสิงหาคม ๒๕๒๗ ก็ได้ตั้งวัดป่าแห่งใหม่ขึ้นเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่และปฏิบัติธรรมใกล้กรุงลอนดอนชื่อว่า วัดอมราวดี นอกจากนั้นยังได้เปิดสำนักสาขาขึ้นที่ฮาร์นัม

ในปี ๒๕๒๔ ที่เดวอน ในปี ๒๕๒๖ ที่เวลลิงตัน ในนิวซีแลนด์ ในปี ๒๕๒๘ และจะเปิดต่อไปใน ประเทศสวิตเซอร์แลนด์

พ.ศ. ๒๕๒๕ มีการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในปีอันสำคัญนี้ ได้มีพิธีสมโภช พระพุทธรูปประธานพุทธมณฑล เพื่อเปิดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและชมสถานที่ ณ บริเวณพุทธ มณฑล อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สด็จฯแทนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ไปทรงประกอบพิธีเปิดป้ายพระนามพระพุทธรูปประธานพุทธมณฑล ณ วันอังคารที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๒๕

พ.ศ. ๒๕๓๐ คณะรัฐมนตรีได้มีมติในการประชุมปรึกษา เมื่อวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๒๗ เห็นชอบด้วยในหลักการสังคายนาพระธรรมวินัย ตรวจชำระพระไตรปิฎกฉบับหลวง ทั้งภาษา มคธและภาษาไทย เพื่อพิมพ์ขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เจริญพระชนมายุครบ ๕ รอบในปี ๒๕๓๐ ตามพระราชดำริของสมเด็จพระสังฆราช งานตรวจชำระได้ เริ่มดำเนินการ เมื่อถึงพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ในวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๐ ได้จัดพิมพ์ฉบับภาษามคธเสร็จ ๑ เล่ม ภาษาไทยเสร็จ ๓ เล่ม

ปัจจุบัน ผู้มีการศึกษาและชาวตะวันตกได้หันมาสนใจศึกษาปฏิบัติในทางพุทธ ศาสนามากขึ้น และจากการศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเองหรือการได้รับการแนะนำอธิบายจากเอกชนบาง กลุ่ม ก็ได้มีผู้หันมานับถือพระพุทธศาสนาโดยการตัดสินใจด้วยสติปัญญาเพิ่มขึ้นมากขึ้นเรื่อยๆ คราว ละคนสองคนตามลำดับ อย่างไรก็ตามพุทธศาสนิกชนในระดับชาวบ้านทั่วไปโดยเฉพาะชาวชนบทไม่ เข้าถึงแหล่งการศึกษาเหล่านี้ จึงถูกดึงให้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาอื่นโดยทางการแต่งงานที่ระยาสอง รายบ้าง โดยการหันเหไปตามอาภิสและเครื่องล่อต่างๆ เนื่องจากความยากจนและความขาดแคลน การศึกษาคราวละทั้งหมู่บ้านหรือทั้งกลุ่มบ้าง จำนวนประชากรชาวพุทธในประเทศไทยจึงลดลง เรื่อยๆ^{๑๓๙}

ปัจจุบันประเทศไทยมีประชากร ๕๓,๕๖๕,๕๗๑ คน ในจำนวนนี้เป็นพุทธศาสนิก ตามสถิติของทางการ ๕๐,๘๒๘,๐๑๔ คน หรือร้อยละ ๙๔.๘๘% (ปี ๒๕๓๐)

สรุปได้ว่า บทบาทด้านการเผยแผ่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คือ การทำให้พระพุทธศาสนา ขยายออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเผยแพร่ออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาไปประพฤติ ปฏิบัติเพื่อให้เกิดแก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้นเพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก หัวใจสำคัญของการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้เกิด ประโยชน์สุขตามที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ ๓ ประการ คือ ทิฐุธรรมิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติ นี้) สัมปรายิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) และปรมาตถประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน) พระภิกษุทุกยุคทุกสมัยต่างก็มีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นหน้าที่ที่สำคัญ

^{๑๓๙} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). พระพุทธศาสนาในเอเชีย .จัดพิมพ์โดยธรรมสภา, กรุงเทพมหานคร , ๒๕๔๐ หน้า ๑๖๐-๑๗๖

บทบาทด้านการเผยแผ่

การเผยแผ่พุทธศาสนาเป็นบทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการจักต้องกระทำโดยจัดการเทศนา อบรม สั่งสอน ประชาชน ให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า การเผยแผ่ของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ ในปัจจุบัน มีทั้งแบบประเพณี แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน และแบบที่จัดเป็นคณะหรือหน่วยงานขึ้นดำเนินการ คือ

๑. การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์ และประเพณีไทย ได้แก่การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้าน ที่มีผู้อาราธนาและที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือเทศน์รูปเดียว หรือเทศน์ปุจฉาวิสัชนา ๒ รูปขึ้นไป

๒. การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุมที่วัด หรือที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ หรือ โดยทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ บันทึกแผ่นเสียง หรือแถบบันทึกเสียง ไปเผยแผ่ที่อื่นในโอกาสต่างๆ รวมทั้งการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะ ออกเผยแผ่ หรือลงในหนังสือพิมพ์และเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ออกเผยแผ่

๓. การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่หรือสถานศึกษาเป็นประจำหรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษ ในวัดหรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่นงานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์โรงเรียนพุทธศาสนาวินอาทิตย เป็นต้น

การเผยแผ่ หมายถึงการทำให้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาขยายกว้างขวางออกไป ทำให้เป็นที่เผยแผ่หลายต่อสาธารณะชนเป็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจ ให้มีความเคารพเลื่อมใสยำเกรงต่อพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักธรรมในพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแก่การปฏิบัตินั้นสมดังพระดำริที่พระพุทธองค์ส่งพระอรหันต์สาวก ๖๐ รูปออกไปเผยแผ่พุทธธรรมให้ชาวโลกรับรู้จึงได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า จรณ ภิกขเว จาริก พุชชนหิตาย พุชชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสานํ แปลว่า ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์แก่กุล และความสุขแก่เหล่าทวยเทพและมนุษย์ และให้เกิดประโยชน์สูงสุด การที่พระองค์ประสงคว่า ๓ ประการคือ

๑. ติฐุธรรมมิกัตถะ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์โลกนี้ ประโยชน์ขั้นต้น
๒. สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์เบื้องหน้าหรือภพหน้า หรือประโยชน์สูงสุดขึ้นไป
๓. ปรมัตถะ คือ ประโยชน์สูงสุด จุดหมายสูงสุด คือนิพพาน วิธีที่พระสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ธรรมะในปัจจุบันได้แก่

- ๑) การเทศนา
- ๒) ปาฐกถาธรรม
- ๓) อภิปรายธรรม
- ๔) สนทนาธรรม
- ๕) การสอนสมถธรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน

๖) การใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรมะ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเผยแพร่ออกไปทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดแก่ผู้ปฏิบัติเหล่า นั้นเพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกหัวใจสำคัญของการเผยแผ่คำสอนของพระ พุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุข ตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ ๓ ประการ คือ ทิฐุธรรมิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาตินี้) สัมปรายิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ นิพพาน) พระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส และเจ้าคณะทุกชั้นมีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามบทบัญญัติมาตรา ๓๗ (๓) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับที่ ๒ พ.ศ.๒๕๓๕ ดังนี้^{๑๔๐}

ตามบทบัญญัตินี้ได้จำแนกการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสหรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติรับผิดชอบด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะต้องจัดทำ อันเป็นภารกิจประจำตลอดเวลาที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส หรือตำแหน่งที่สูงขึ้นไปแยกออกเป็นสองประเภทคือ

๑. เป็นฐานะในการจัดการศึกษา อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต
๒. เป็นฐานะในการอบรม และสั่งสอนธรรมะแก่คฤหัสถ์

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ทั้งวัด และพระสงฆ์ได้ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ ดังนั้นจะเห็นได้จากมีหน่วยพระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนา และหน่วยอบรมทางจิตใจ มีทั้งหน่วยอบรม อ.ป.ต (หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล) ทั้งนี้การเผยแผ่จะได้ผลก็ต่อเมื่อ

๑. พระสงฆ์จะต้องศึกษา ให้มีความรู้ความเข้าใจในเรือพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามอย่างจริงจึงสอนอย่างไร ปฏิบัติอย่างนั้น
๒. ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เพื่อประโยชน์ของตน
๓. ไม่ยึดติดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม
๔. ไม่เห็นแก่ความง่าย ตีความพระธรรมวินัยตามความชอบใจ หรือความต้องการของประชาชน

๕. ไม่สนองความต้องการของผู้มีอำนาจ

๖. ประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่นๆ

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พุทธศาสนาเป็นบทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการจำต้องกระทำโดยจัดการเทศนา อบรม สั่งสอน ประชาชน ให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ คือ การทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไปให้แพร่หลาย การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเผยแพร่ออกไปทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรายน้อมนำเอาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิด

^{๑๔๐} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือพระสังฆาธิการ (ว่าด้วยเรื่องคณะสงฆ์และการพระศาสนา)**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

ประโยชน์สุขแก่ชาวโลก พระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส และคณะทุกระดับชั้น มีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสืบไป

แนวคิดการเผยแผ่ธรรมในพระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธกาลในปัจจุบันนี้มีหลายอย่างที่แตกต่างออกไปคือ ในสมัยพุทธกาลคือการเผยแผ่ศาสนาใช้สื่อบุคคลเสียเป็นส่วนใหญ่โดยจะมีพระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งที่เป็นภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์เป็นผู้ส่งสารการสื่อสารจะเป็นรูปแบบในการพูดหรือการบรรยายการสนทนการตอบถามตอบปัญหาต่อหน้าผู้รับสารดังในที่ปรากฏในพระสูตรต่างๆ แต่ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างในด้านการสื่อสารที่ผ่านช่องทางของการสื่อสารเช่น วิทยุ โทรทัศน์ เทป วีซีดีและดีวีดีหนังหรือภาพยนตร์ ตลอดจนสิ่งพิมพ์ต่างๆ เป็นต้นอย่างไรก็ตามการสื่อสารในทั้งอดีตและปัจจุบันมีสิ่งที่เหมือนกันคือการสื่อสารที่มีบุคคลเป็นสื่อสำคัญในการเผยแผ่หลักธรรมนั้นก็คือ พระสงฆ์และพุทธบริษัทโดนผ่านช่องทางสื่อสารดังที่กล่าวมาแล้ว

คุณสมบัติที่ดีของนักเผยแผ่พุทธธรรม ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ซึ่งจะศึกษาคุณสมบัติทางการสื่อสารที่ดีของนักเผยแผ่พุทธธรรมโดยผ่านสื่อโทรทัศน์

แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารในพระพุทธศาสนาหรือแนวคิดในการเผยแผ่ธรรมะทางพุทธศาสนานั้นได้แสดงถึงคุณสมบัติของผู้ส่งสารซึ่งปรากฏอยู่ในอุทายีสสูตรมีคุณสมบัติ ๕ ประการคือ^{๑๔๑}

๑. จักแสดงธรรมไปตามลำดับ
๒. จักแสดงธรรมอ้างเหตุผล
๓. จักแสดงธรรมอาศัยความเอ็นดู
๔. จักแสดงธรรมโดยผู้ที่ไม่เพ่งอามิส
๕. จักไม่แสดงธรรมที่กระทบต่อตนเองและผู้อื่น

นอกจากนี้พุทธศาสนายังมีหลักการคือการไม่ทำบาปทั้งปวงการทำกุศลให้ถึงพร้อมหรือการทำความดีทุกอย่างการชำระจิตใจของตนให้ขาวบริสุทธิ์คือความโลภหรือความอยากได้ที่เกินพอดี ละความโกรธหรือความแค้นชิงชังรวมไปถึงความพยาบาทการปองร้ายผู้อื่นและละความหลงคือการไม่รู้จักเหตุและผลตามความเป็นจริง โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพานบุคคลที่จะไปสู่เป้าหมายสูงสุดนั้นคือผู้ที่มีศีล สมาธิ และมีปัญญา โดยพระพุทธเจ้าได้แสดงไว้ในโอวาทปาฏิโมกข์ ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าหัวใจพุทธศาสนาในโอวาทปาฏิโมกข์นี้พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงคุณสมบัติสำคัญคือความอดทนและวิธีการคือการไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายผู้อื่นให้ลำบากการไม่พูดร้าย การรู้จักประมาณตน สารสำคัญในโอวาทปาฏิโมกข์^{๑๔๒}

สรุปได้ว่า ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นนักเผยแผ่หลักธรรมจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีเป็นคนที่มีเป้าหมายมีอุดมการณ์ เป็นผู้ที่มีความรอบรู้ทั้งภาคทฤษฎีหรือหลักการและการปฏิบัติวิธีการมีความสามารถคือสอนผู้อื่นอย่างไรก็ต้องปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีเช่นนั้นดังที่ พระพุทธคุณของ

^{๑๔๑} อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓., พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธวิธีในการสอน, (กรุงเทพมหานคร:โอเอ้นจิการพิมพ์,๒๕๔๒), หน้า ๑๙.

^{๑๔๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธวิธีในการสอน, (กรุงเทพมหานคร : โอเอ้นจิการพิมพ์,๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

พระพุทธเจ้าทั้ง ๓ ประการคือ ปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระกรุณาคุณ ซึ่งได้เป็นแบบอย่าง
เป็นฐานในการศึกษาและปฏิบัติตลอดมา

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติผู้สอนว่าต้องมีลักษณะ ๒ ด้านคือ

- ด้านบุคลิกของผู้สอนท่านยกลักษณะท่าทางกริยา หน้าตาของผู้สอนเสียงที่ใช้ในการ
สอนหรือการเผยแผ่โดยยกพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่างในการถ่ายทอด

- ด้านคุณธรรมต้องมีปัญญาความฉลาดรอบรู้มีความประพฤติดีงานเรียบร้อยและมี
จิตใจที่ปรารถนาดีอยากให้คนอื่นพ้นความทุกข์หมดปัญหาจึงได้ประกาศเผยแผ่หลักธรรมสื่อสารให้
ผู้อื่นรู้^{๑๔๓}

วสิน อินทสระ ยังได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการสอนนั้นเพื่อให้ผู้ฟังรู้จริงเห็นแจ้งในสิ่งที่
ควรรู้เห็นเพื่อให้ผู้ฟังตรงตามและเห็นได้จริงเพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติได้ตามสมควร^{๑๔๔}

นอกจากนี้ แสง จันทงามยังได้กล่าวถึงคุณสมบัติของนักเผยแผ่ไว่ว่านักเผยแผ่ที่ดีจะต้อง
มีความกรุณาไม่ถือตัวหยิ่งยโส เป็นคนใจเย็น อ่อนน้อม มีความยุติธรรมไม่เห็นแก่หน้าพวกพ้องมีความ
รอบครอบ มีพฤติกรรมที่น่าบูชาและต้องรู้จักภูมิปัญญาของผู้ฟังซึ่งพระพุทธศาสนากล่าวว่าผู้เผยแผ่และ
ผู้ฟังมีความสัมพันธ์กันในฐานะกัลยาณมิตรเพราะฉะนั้นการเผยแผ่พุทธธรรมที่ดีจะต้องมراعคุณสมบัติที่
เป็นองค์คุณของกัลยาณมิตรถึงมี ๗ ประการ คือ^{๑๔๕}

๑. ปิโย เป็นที่รักพอใจ คือเข้าถึงจิตใจ

๒. ครุเป็นที่เคารพ ประพฤติตนเหมาะสมแก่ฐานะ

๓. ภาวนิโย เป็นที่ยกย่องมีความรู้จริง รู้ที่จะฝึกฝนตนเองอยู่เสมอ

๔. วัตตะ เป็นนักพูดที่ตรึงใจอธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจ

๕. วัจะนักรัชมะ มีความอดทนต่อถ้อยคำ ไม่เปื้อนหน่ายไม่อารมณ์เสีย คือพร้อมที่จะ
รับฟังคำไตร่ถามคำเตือน คำวิจารณ์

๖. คุมภีรญจะ เก่งกล้ากล้า ฉลาดในวิธีการรู้จักใช้ถ้อยคำให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายต้องมีความ
รอบรู้ในศาสตร์หลายๆด้าน

๗. โน ฐัญญานานิโยชะเย ไม่ชักนำไปในอุบายชะเย ไม่ชักนำให้ผู้ฟังเข้าใจผิดต้องรู้จักชักจูง
แนะนำในทางที่ถูกต้อง

สมาน งามสนิท ได้กล่าวไว้ว่า คุณสมบัติของผู้ส่งสารที่พึงประสงค์ตามแนวแห่ง
พุทธะ^{๑๔๖} จำแนกตามที่บ้านทีกไว้ในพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑๑ ข้อ ๒๒๑ หน้า ๒๒
ระบุถึงผู้มีคุณสมบัติดังกล่าว ซึ่งเรียกว่า สปัริสสรรม ๗ ประการ คือ^{๑๔๗}

^{๑๔๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : โอเอ้นิจการพิมพ์, ๒๕๕๒),
หน้า ๑๐-๑๓.

^{๑๔๔} วสิน อินทสระ, **พุทธวิธีในการสอน**, (สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๕๕), หน้า ๒๓.

^{๑๔๕} พระบุญโชค ชยธมโม (สงแสง), “ศึกษารูปแบบและวิธีการเทศน์ของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน”,
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๘), หน้า ๓๖.

^{๑๔๖} อ่างใน. ญันนันท ประกายสันติสุข. **ประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรม หลักสูตรการ
พัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๓๙-๔๐.

^{๑๔๗} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓., อัง สดตก (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๓.

๑. มีธัมมมุตตา เป็นผู้รู้ธรรมหรือหลักการ หลักความจริง เนื้อหาสาระของเรื่องที่จะสื่อสาร รู้แจ้งตลอดในทฤษฎีและปฏิบัติในศาสตร์และศิลป์ของตน

๒. มีอัตถัญญุตตา รู้เนื้อหาสาระ ความหมาย ความมุ่งหมายวัตถุประสงค์ของการสื่อสารที่แน่นอนและชัดเจน (Goal oriented)

๓. มีอัตถัญญุตตา รู้จักตนเองรู้ว่าตนคือใคร มีความพร้อมหรือไม่ อย่างไรก็ตามการรู้จักตนเองเป็นสิ่งสำคัญยิ่งเมื่อเรารู้จักตนเองดีแล้วจะนำไปสู่การยอมรับตนเอง

แล้วจะเผยแพร่ตน สามารถสื่อสารภายในตนเองได้อย่างดียิ่งผู้ที่สามารถสื่อสารภายในตนเองได้ดีจะเป็นผู้ที่สามารถรับรู้วิเคราะห์สังเคราะห์และมีวิจารณ์ญาณที่สุขุมรอบคอบมีเหตุมีผลทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๔. มีมัตตัญญุตตา รู้จักความประมาณรู้จักความพอดีการสื่อสารบางอย่างหากมากเกินไปผู้รับสารก็รับไม่ได้หากน้อยเกินไปก็ไม่ได้เพียงพอหากไม่รู้จักรัการประมาณในการสื่อสารคือส่งสารที่ซ้ำซากมากหรือน้อยจนเกินไป

๕. มีกาลัญญุตตา รู้จักเวลาผู้ส่งสารต้องรู้จักเวลาในการสื่อสารว่าเวลาไหนควรเวลาไหนไม่ควรหาผู้ส่งสารไม่รู้จักรเวลาในการสื่อสารแม้ว่าจะเป็นการสื่อสารภายในตนการสื่อสารระหว่างบุคคลหรือการสื่อสารระหว่างมวลชนนอกจากจะสื่อสารนั้นจะไม่ประสบความสำเร็จแล้ว บางครั้งอาจมีข้อผิดพลาดหรือบาดหมางใจตามมาหากเราย้อนดูประวัติศาสตร์แม้แต่กวีวิทยาศาสตร์ที่มีชื่อเสียงของโลกยังต้องได้รับโทษจากการประกาศสังกรรมหรือทฤษฎีความรู้ของตนในเวลาที่ไม่เหมาะสม

๖. มีปริสัณญุตตา ความเป็นผู้รู้จักชุมชนรู้จักสังคมในทางนิเทศศาสตร์เรียกว่ากลุ่มผู้รับสารเป้าหมาย การสื่อสารจึงจะประสบความสำเร็จยิ่งรู้จักมากเท่าไรการสื่อสารยิ่งมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นเท่านั้นพระพุทธเจ้าเผยแพร่ธรรมะของพระองค์ ได้อย่างมีประสิทธิภาพเพราะพระองค์ทรงรอบรู้ผู้รับสารอย่างรู้แจ้งตลอดทรงรู้ไปถึงภูมิหลังหรือกรรมเก่าตั้งแต่ชาติก่อนของผู้รับสารผู้ส่งสารเป็นปุถุชนธรรมดาที่มีความจำเป็นต้องรู้กลุ่มเป้าหมายว่าเขาเรานั้นเป็นใครต้องรู้จักเพศ อายุ การศึกษาสถานะภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม ยิ่งรู้กลุ่มเป้าหมายมาก การสื่อสารยิ่งมีประสิทธิภาพมาก

๗. มีบุคคลโรรัญญุตตา รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคล ของผู้รับสารแต่ละคนแต่ละกลุ่มมีลักษณะจำเพาะเป็นของตนเอง มีจิต มีอริยาศัย มีศักยภาพในการรับรู้สารมากน้อยมากระหว่างใดการที่ผู้ส่งสารรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลได้นั้นสามารถแยกแยะผู้รับสารได้ นักวิชาการสื่อสารได้จำแนกกลุ่มผู้รับสารเป้าหมายออกเป็น ๕ กลุ่มเปรียบเทียบแบบบัว ๔ เหล่าได้แก่

๑) กลุ่มบัวพินน้ำ เมื่อได้รับแสงอาทิตย์จะแย้มบานทันทีกลุ่มนี้เปรียบเสมือนผู้มีปัญญาแหลมคมมีปัญญาดีแล้วไม่ต้องการหรืออธิบายอะไรมากเพียงแต่ให้พัวข้อธรรมก็สามารถรู้ได้กลุ่มนี้เพียงได้รับหัวข้อข่าวสารก็สามารถยังประโยชน์ตนและผู้อื่นสำเร็จได้

๒) กลุ่มไต้ผิวน้ำ เพียงรอวันจะโผล่พ้นน้ำขึ้นมารับแสงอรุณและแย้มบานในวันรุ่งขึ้นเปรียบเสมือนผู้มีปัญญามากอยู่แต่ให้ข้อมูลข่าวสารเพียงเล็กน้อย ก็เข้าใจยังประโยชน์ได้สำเร็จ

๓) กลุ่มบัวที่จมอยู่กลางน้ำโอกาสที่จะโผล่ขึ้นมาพ้นน้ำเพื่อรับแสงอรุณแล้วแย้มบาน กับการที่ปลาและเตาจะกัดกินเป็นอาหารมีเท่าๆ กัน เปรียบเสมือนกลุ่มคนที่เขาวัว ปัญญาปาน

กลางหากประคับประครองดีโอกาสที่จะประสบผลสำเร็จในชีวิตก็มีมากการสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มนี้ต้องละเอียดอ่อนเนื้อหาต้องตรงประเด็นและชัดเจนและถูกต้องเพราะกลุ่มนี้ไม่เปลี่ยนแปลงอะไรง่าย ๆ

๔) กลุ่มบัวในโคลนตมคือบวยังเป็นหนอยังไม่พ้นโคลนตมขึ้นมาโอกาสที่จะเป็นอาหารของเต่าและปลามากที่สุดเปรียบเสมือนกลุ่มคนรับสารที่มีปัญหาที่บ่มด้วยอวิชชาคือการไม่รู้แจ้งการสื่อสารกับกลุ่มผู้ส่งสารต้องออกแรงมากจึงประสบความสำเร็จหรือบางครั้งอาจจะต้องเลิกกันไปเฉยๆ พระพุทธเจ้าได้ทรงใช้ญาณพิเศษทราบถึงภูมิหลังและอดีตชาติจึงช่วยกลุ่มนี้ได้ บรรลุธรรมะได้เพราะกลุ่มเป็นกลุ่ม ปทปรมะ ผู้มีตนน้อยอย่างยิ่ง

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้กล่าวถึงเทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งทำให้ประชาชนผู้รับสารซึ่งมีปัญญาแตกต่างกันสามารถเข้าใจและจดจำได้ง่ายที่สุด เนื้อหาหรือเรื่องที่พระองค์ทรงสอนจะมีหลักการสอน คือ^{๑๔๘}

๑. สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายอยู่แล้วไปหาสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจยากหรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ ตัวอย่างที่เห็นชัดคือ หลักอริยสัจจ์ ทรงเริ่มสอนจากความทุกข์ ความเดือดร้อนปัญหาของชีวิตที่ตนเองมีอยู่ทุกคน ต่อจากนั้นจึงสาวหาสาเหตุที่ยากลึกซึ้งและทางแก้ไขต่อไป

๒. สอนเนื้อหาเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึกยากขึ้น ไปตามลำดับขั้นและต่อเนื่องเป็นสายลงไป

๓. ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้พึงสอด้วยของจริงให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็นได้ฟังเองอย่าง ที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง

๔. สอนตรงเนื้อหาตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง มีจุดไม่วกวน ไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอกเรื่อง โดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหา

๕. สอนมีเหตุผลตรองเห็นจริงได้

๖. สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผลไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก

๗. สอนสิ่งที่มีความหมายควรที่เขาจะเรียนรู้ และเข้าใจเป็นประโยชน์แก่ตัวเขาเอง พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ได้เขียนถึงลักษณะความงามของคนไว้ว่ามี ๔ ชั้นด้วยกัน คือ

๑. งามอารมณ์

๒. งามร่างกาย

๓. งามมารยาท

๔. งามจิตใจ

ความงามอารมณ์นั้นคือการแต่งตัวเครื่องใช้ต่างๆ ต้องสะอาด ทางพระพุทธศาสนา นั้นสำหรับพระภิกษุสามเณร คือการนุ่งห่มให้เรียบร้อย จะใช้สืออะไรก็ให้อยู่ในหลักพระวินัยซึ่งมีบัญญัติไว้ ส่วนงามร่างกายนั้นคือเรื่องของเนื้อตัว หรือรูปร่างหน้าตาท่านวางหลักไว้ ๔ อย่างคือ

๑. สุวณฺณตา ผิวดี หมายถึงผิวพรรณ

๒. สุรตา เสียงดี ไพเราะ กังวาน ชัดเจน

^{๑๔๘} ญัตินันท์ ประกายสันติสุข, ประสิทธิผลของการสื่อสาร ในการเผยแผ่ธรรม หลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข ฉบับย่อ พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๔๑.

๓. สุสณฐานัน ทรงแสดง หมายถึง ทรวดทรงของร่างกาย เช่น ความสูง ต่ำ ลำ สั้น สุขภาพดี

๔. สุรูปตา รูปดี คือ หน้าตาสวยงาม หล่อ

ส่วนในเรื่องของงามมารยาทและงามจิตใจเป็นความงามที่มาจากข้างในนั้นหมายถึง ศีลธรรม คุณธรรม พฤติกรรมที่ดีงาม^{๑๔๙}

การเผยแผ่พุทธธรรมเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัทที่จะต้องช่วยกัน โดยเฉพาะพระสงฆ์ถือเป็นหน้าที่ของสมณะ ซึ่งมากล่าวไว้ในสังคาลสูตร^{๑๕๐} ว่าจะต้องทำคือ ห้ามปรามสอนให้เว้นจากความชั่ว แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดีให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง ต้องชี้แจงอธิบายทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้งบอกทางสวรรค์ สอนวิธาดำเนินชีวิตให้มีความสุขความเจริญ^{๑๕๑}

สรุปจากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมในพุทธศาสนา พบว่าการเผยแผ่พุทธธรรมนั้นมุ่งประโยชน์ของผู้รับสารเป็นสำคัญ โดยไม่ใช่เผยแผ่เพื่อหาผลประโยชน์อื่นที่มีวาระซ่อนเร้น และสำหรับผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พุทธธรรมแล้วจะต้องมี คุณลักษณะที่เป็นที่น่าเลื่อมใสมีศีลคือ พฤติกรรมดี ปฏิบัติชอบ มีสมาธิ คือ มีความตั้งใจ มีเป้าหมายเพื่อประโยชน์สูงสุด และมีปัญญาคือมีความรอบรู้ในหลักวิทยาการ วิชาต่างๆ ทั้งด้านภาคทฤษฎีและฉลาดด้านอารมณ์

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการปรึกษาเผยแผ่พระธรรมทูตตามแนวพุทธจิตวิทยา

ความเป็นมาของพระธรรมทูต คุณสมบัติของพระธรรมทูตในสมัยพุทธกาล ความเป็นมาของงานพระธรรมทูตในสมัยปัจจุบัน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

พระธรรมทูต แปลว่า ทูตธรรมะ หมายถึง ผู้นำธรรมะไปเผยแผ่ เทียบได้กับทางฝ่ายบ้านเมือง ก็มีราชทูต มีรัฐทูต แต่ว่าทูตในทางธรรมะมีความหมายต่างจากทูตอื่น ทูตในทางบ้านเมืองนั้นไปเพื่อผลประโยชน์ของประเทศชาติ เป็นเรื่องของโลกมนุษย์ที่มีการแบ่งกันเป็นหมู่ชน เป็นชนชาติต่างๆ แต่ละชนชาติ ก็ย่อมพิทักษ์รักษาผลประโยชน์ของตนเองราชทูต รัฐทูต ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของแผ่นดิน ของชาติของประเทศนั้นๆ มีหน้าที่รักษาผลประโยชน์ของประเทศของตนเอง ไปเจรจา กับประเทศที่ตัวไปทำหน้าที่นั้น ต่างจากพระธรรมทูตที่ว่า พระธรรมทูตนั้นเป็นทูตธรรมะ นำธรรมะไปเผยแผ่แก่ประชาชน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน^{๑๕๒}

พระธรรมทูต หมายถึง พระสาวกที่ทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะหรือแจกธรรมทานอย่างจริงจัง

พระธรรมทูต หมายถึง พระสาวกของพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อก่อนพุทธศก ๔๕ ปี หลังจากทีพระพุทธเจ้าตรัสรู้ และทำหน้าที่เป็นทูตของพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นพระธรรมราชา โดยพระองค์ทรงแต่งตั้งพระธรรมทูตเป็นครั้งแรกด้วยพระองค์เอง เพื่อให้พระธรรมทูตไปประกาศและเผย

^{๑๔๙} พ.อ.ปิ่นมุกกันต์, **พุทธวิธีครองใจคน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊ค, ๒๕๕๖), หน้า ๒๐.

^{๑๕๐} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๕๒/๑๙๙, ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

^{๑๕๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **ธรรมานุชีวิตพุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**, พิมพ์ครั้งที่ ๖๘, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พระฆังทอง, ๒๕๔๗), หน้า ๙.

^{๑๕๒} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) **งานพระธรรมทูต**, ในพระธรรมทูตในต่างประเทศ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๖.

แผ่พระศาสนาเช่นเดียวกับพระองค์ ให้ชาวโลกได้รู้จักและให้เกิดประโยชน์และความสุขแก่ชาวโลกอย่างแท้จริง

ตามประวัติศาสตร์ศาสนา กล่าวว่า เมื่อพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ทรงพิจารณาธรรมที่ตรัสรู้หาผู้ที่รู้ตามได้ยาก ทำให้พระองค์ทรงท้อพระทัย แต่เมื่อพิจารณาเห็นความจำเป็นที่จะต้องแสดงธรรมแก่มหาชน โดยเปรียบเทียบบุคคลกับบัว ๔ เหล่า คือ อุกมฏัตถุญญ ผู้สามารถรู้ได้อย่างฉับพลัน เพียงแต่ยกหัวขึ้นแสดงก็อาจ รู้ได้ทันที วิปจิตถุญญ ผู้สามารถรู้ได้เมื่ออธิบายความอย่างละเอียดแล้วซักถามทบทวน เนยยะ ผู้สามารถเข้าใจได้ เมื่ออธิบายความอย่างละเอียดแล้วซักถามทบทวน ปทปรมะ ผู้ไม่สามารถเข้าใจอะไรที่ลึกซึ้งและมีความเห็นผิดอย่างรุนแรง^{๑๕๓} จากพระดำรินี้เอง ทำให้พระองค์นำ หลักธรรมที่ทรงตรัสรู้มาแสดง ทรงได้พระสาวกชุดแรก จำนวน ๖๐ รูป เมื่อพระสาวกชุดแรกบรรลุธรรมทั้งหมด พระองค์จึงทรงอนุญาตให้ออกไปประกาศพระศาสนา ซึ่งถือว่าเป็น พระธรรมทูตชุดแรกของพระพุทธศาสนาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ต่อมาเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๓ พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองด้วยความอุปถัมภ์ของพระเจ้าอโศกมหาราช มีการจัดสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๓ ตลอดทั้งให้การอุปสมบทพระราชโอรส พระราชธิดา เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา ทรงมีพระราชดำริที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังประเทศต่างๆ ด้วยการจัดส่งพระสมณทูต ๙ สาย พร้อมกับอัญเชิญกัณฑ์คันถะมหาโพธิ์เป็นเครื่องบรรณาการพุทธบูชา ทำให้สมณทูตมีความสะดวกสบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งมีต้นศรัทธาโพธิ์เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาออกจากนั้น พระองค์ยังโปรดให้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์สถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาขึ้นใหม่ พร้อมทั้งเสาศิลาและการจารึกหลักฐานทางพระพุทธศาสนาไว้ในสังเวชนียสถาน ๔ ตำบล และที่อื่นๆ เพื่อเป็นการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้มั่นคง จากหลักศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราชนี้เอง ทำให้พระธรรมทูตได้นำมาเป็นแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน^{๑๕๔}

สรุปได้ว่า พระธรรมทูตในงานวิจัยนี้ หมายถึง พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นผู้นำในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งเป็นผู้ส่งเสริมการเรียนรู้และสร้างความสามัคคีให้แก่มุขมณฑลด้วยการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางในการพัฒนา

คุณสมบัติของพระธรรมทูตในสมัยพุทธกาล

ในสมัยพุทธกาล พระสาวกถือเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ให้เข้าถึงประชาชน โดยพระสาวกแต่ละท่านมีเทคนิควิธีสร้างศรัทธาให้ประชาชนแตกต่างกันออกไป เช่น พระอัสสชิ สรรวมระวางอินทรีย์เดินบิณฑบาตอยู่นอกเมืองราชคฤห์ วันหนึ่งอุปติสสะ (พระสารีบุตร) ได้เห็นอาการสรวมระวาง เกิดความเลื่อมใส จึงตามไปเพื่อสอบถามธรรมว่า “ท่านบวชเพราะธรรมของใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน” ตอบว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตเจ้าตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และตรัสความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้” พระอัสสชิใช้ลักษณะบุคลิกภาพเรียบร้อย สร้างศรัทธาเป็นผู้พูดน้อยตรง

^{๑๕๓} พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), บุญเป็นที่สุดแห่งการสร้างสรรค์ชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภาและบันลือธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๘๑.

^{๑๕๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๕๒.

ประเด็น ทำให้อุปนิสัยดีขึ้นชอบและเกิดศรัทธาเลื่อมใส^{๑๕๕} ในสมัยต่อมาท่านนิโครธสามเณร ผู้มีอินทรีย์สงบ ทอดสายตาต่ำเดินผ่านหน้าพระลาน พระเจ้าอโศกมหาราชเกิดความเลื่อมใส ได้ฟังธรรมโดยพิสดาร เมื่อคลายข้อสงสัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคนั้นเจริญรุ่งเรืองที่สุด นี่เป็นเทคนิควิธีการเผยแผ่ด้านบุคลิกภาพและการกล่าวธรรมโดยพิสดารของสามเณร

คุณสมบัติตามแนวโอวาทปาฏิโมกข์

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถือเป็นหัวใจสำคัญที่พระสาวกจะต้องปฏิบัติตาม ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสโอวาทปาฏิโมกข์แก่ภิกษุ ในวันมาฆบูชา ณ วัดเวฬุวันมหาวิหาร ในแคว้นมคธ โดยมีหลักการสำคัญอยู่ ๓ ประการ ดังนี้

๑. คุณสมบัติเฉพาะตัว ตามนัยพระบาลีพุทธพจน์ในพระโอวาทปาฏิโมกข์ พระคาถาที่ ๑ ตรัสไว้ว่า

ชนดี ประมัตตโป ตีติกขา
นิพพานํ ประมัตตวณฺติ พุทฺธา
น หิ ปพฺพชิตํ ปรูปฆาตี
สมโณ โหติ ปรี วิเรชฺชยนฺโต.

พระธรรมทูต นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องยึดมั่นอยู่ในอุดมการณ์ ๔ ประการ ดังนี้

๑) มีขันติธรรม มีความอดทนต่อความลำบากความตรากตรำ ไม่บ่นจู้จี้จุกจิกมีความอดกลั้นต่อกิเลส ไม่แสดงกิเลสอวดชาวบ้าน เป็นคนใจเย็นสุ่มรอบคอบ เก็บอารมณ์เก่ง ดังคำพังเพยว่า “น้ำใจชุ่มเก็บไว้ข้างใน น้ำใจใส่นำออกมาใช้ข้างนอก”

๒) ไม่นินทาใคร ถ้ามีความจำเป็นจะต้องพูดถึงความไม่ดีของคนอื่น ก็พูดเพื่อหาทางแก้ไข

๓) ไม่เบียดเบียนใคร ไม่กระทบกระทั่งใคร บำเพ็ญตนเป็น “อรรถจริยบุคคล” ดังคำพังเพยว่า “เมื่อยามอยู่ เขาก็เข้าใจ เมื่อยามจากไป เขาก็คิดถึง”

๔) มีสมณสัญญา คือ ความสำนึกรู้สึกตัวอยู่เสมอว่า “เราเป็นสมณะ เป็นผู้สงบระงับ เราเป็นพระ เป็นผู้ประเสริฐ เราเป็นปูชนียบุคคล เป็นผู้ที่ถูกหวั่นไหวด้วยศรัทธา”

๒. เป้าหมายหรือกรอบในการเผยแผ่ ตามนัยพระบาลีพุทธพจน์พระโอวาทปาฏิโมกข์พระคาถาที่ ๒ ตรัสสอนไว้ว่า

สพฺพปาปสฺส อภินฺน กุสลสฺสุปสมปทา
สจฺจิตตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานสาสนํ.

พระธรรมทูต นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องยึดหลักการ ๓ ประการ ดังนี้

๑) การไม่ทำความชั่วทั้งปวง การละความชั่วทั้งปวง

๒) การทำความดีให้เพียบพร้อม การทำความดีให้สมบูรณ์

๓) การทำจิตของตนให้บริสุทธิ์ให้ผ่องแผ้วให้ผ่องใส

๓. หลักการในการสร้างสัมพันธ์กับสังคม ตามนัยพระบาลีพุทธพจน์ในพระโอวาทปาฏิโมกข์ พระคาถาที่ ๓ ตรัสสอนไว้ว่า

^{๑๕๕} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล ภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒) หน้า ๑๘.

อนุปวาโท อนุปฆาโต ปาฏิโมกฺเข จ สํวโร
มตตถญฺญา จ ภตตสฺมี ปนตถจ สยนาสนํ
อธิจิตเต จ อาโยโค เอตํ พุทฺธานสาสนํ.

พระธรรมทูต นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องประพฤติปฏิบัติตนดำรงมั่นอยู่ในวิธีการ
ประกาศพระศาสนาของพุทธสาวก ๖ ประการ คือ

- ๑) ไม่ตำหนิ ไม่ติเตียนใคร
- ๒) ไม่เบียดเบียนใคร
- ๓) สํารมระวัง เครื่องครัดต่อพระวินัยพุทฺธบัญญัติแต่ไม่ใช่เครื่องเครียด
- ๔) ไม่เป็นคนเห็นแก่ปากแก่ท้อง ไม่เป็นคนเห็นแก่กิน ยึดถือคำพังเพยว่า “กินเพื่ออยู่ ไม่ใช่อยู่เพื่อกิน”

๕) ยินดีพอใจอยู่ ณ สถานที่สงบสงัด

๖) มีความขยันหมั่นเพียรในการเจริญสมาธิภาวนา^{๑๕๖}

โอวาทปาฏิโมกข์นี้ ถือเป็นคุณสมบัติ เป้าหมาย หลักการและวิธีการเผยแผ่
พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์ที่ได้วางรากฐานไว้เพื่องานพระศาสนาอย่างแท้จริงวิธีการเผยแผ่
โอวาทปาฏิโมกข์ที่พระพุทธองค์ทรงใช้เป็นผลสำเร็จ โดยเฉพาะส่วนสุดท้าย คือ อนุปวาโท อนุปฆาโต
ไม่ว่าร้ายใคร ไม่กระทบกระทั่งใคร พระธรรมทูตจะต้องเป็นมิตรกับทุกฝ่าย จึงเป็นคนปากช้า แต่พูด
ไว พูดน้อย ทำให้มาก ดูให้มาก นิ่งให้มาก ปาฏิโมกฺเข จ สํวโร สํารมรักษาพระวินัยให้มากที่สุด
มตตถญฺญา จ ภตตสฺมีรู้ประมาณในการรับ การบริโภคอาหาร ปนตถจ สยนาสนํ อยู่ง่ายและสุดท้าย
สำคัญที่สุดคือ อธิจิตเต จ อาโยโค เป็นการทำความเพียรทางจิต อยู่ด้วยอารมณ์กรรมฐานอย่างเอา
จริงจัง ผึกความอดทนให้มาก เพราะนั่นเป็นหนทางให้บรรลุเป้าหมายหรืออุดมการณ์อันสูงสุดของ
พระธรรมทูตสายต่างประเทศของคณะสงฆ์ไทยทั่วประเทศ^{๑๕๗}

กล่าวโดยสรุป โอวาทปาฏิโมกข์สามารถจัดเข้าในด้านต่างๆ ได้ ๓ ด้าน ดังนี้

๑. ด้านบุคลิกภาพ พระธรรมทูตจะต้องเป็นผู้มีความอดทนไม่แสดงกิริยาท่าทีอันจะทำให้เสียบุคลิกภาพ “ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง” เป็นผู้รู้จักข่มจิตใจการปฏิบัติ
หน้าที่ไม่เห็นแก่ความยากลำบาก ยอมตรากตรำทำงานเพื่อพระศาสนา

๒. ด้านคุณธรรม พระธรรมทูตจะต้องเป็นผู้มีคุณธรรมเป็นอุดมคติประจำตัวซึ่ง
คุณธรรมลักษณะพื้นฐานของพระธรรมทูตในโอวาทปาฏิโมกข์ “การไม่ทำบาปทั้งปวงการทำกุศลให้ถึง
พร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว” ถือเป็นคติประจำตัวที่พระธรรมทูตไม่ทำบาปทั้งด้วยกาย วาจา
และใจ เป็นผู้ทำแต่ความดีสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น เป็นผู้มีจิตใจเบิกบาน มีความเมตตา
ปราณีต่อทุกคน มีความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์

๓. ด้านการดำเนินชีวิต พระธรรมทูตจะต้องดำเนินชีวิตเป็นแบบอย่างแก่ประชาชน มี
ชีวิตแบบเรียบง่ายไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เป็นผู้สํารมระวังในการบริโภคใช้สอยเสนาสนะ

^{๑๕๖} พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๕, ๒๕๔๒ หน้า ๓๑-๓๓.

^{๑๕๗} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), อุดมการณ์และบทบาทของพระธรรมทูตสาย
ต่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์, ในอนุสรณ์พระธรรมทูตสายต่างประเทศ (รุ่นที่ ๑), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๕๐-๕๓.

ยกตัวอย่างเช่น พระขทิรวนิยเรวตะ เป็นผู้ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความสัจไม่เบียดเบียนใคร มีแต่แผ่เมตตาธรรมให้แก่บุคคลอื่น^{๑๕๘}

คุณสมบัติพื้นฐาน

คุณสมบัติพื้นฐานของพระธรรมทูต โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่างทีพระสาวกควรนำมาเป็นแบบอย่างในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธองค์มีคุณสมบัติภายนอกประกอบด้วยมหาบุริสลักขณะ ๓๒ อนุพยัญชนะ ๘๐ เป็นคุณสมบัติที่เนื่องอยู่ในตัวพระองค์ทรงมีกำลังกายและกำลังประสาทดี ทรงมีพระพักตร์ที่อัมเอบอยู่เสมอ ทรงมีพระ สุธเสียงไพเราะชัดเจน กังวาน และนุ่มนวล ทรงมีลีลาในการเผยแผ่ที่ชัดเจน แจ่มแจ้ง ชักจูงให้เห็นจริง เร้าใจให้แก้แค้นล้าง บังเกิดกำลังใจปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก ซโลมจิตใจให้เข้มขึ้น ร่าเริงเบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปรี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับจากการปฏิบัติและทรงสร้างบรรยากาศในการสนทนาธรรม และการฟังธรรม โดยผู้ฟังไม่รู้สึกรู้สึกเบื่อหน่าย นอกจากนั้น พระสาวกที่ได้รับการยกย่องว่ามีคุณสมบัติควรเป็นพระธรรมทูตยกตัวอย่างเช่น พระลูกนกทกัททียะ เป็นผู้มีเสียงไพเราะคนฟังเกิดความหลงใหลอยากฟังอีก ถือเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

กล่าวโดยสรุป พระธรรมทูตควรมีคุณสมบัติ ดังนี้

๑. สัมปฐิธรรม หมายถึง ธรรมของสัตว์บุรุษ ธรรมของคนดี ธรรมของท่านผู้รู้พระสาวกผู้มีคุณธรรมเหล่านี้ ทำให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้^{๑๕๙}

๑. อัมมัญญตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือรู้หลักความจริงของธรรมชาติ รู้หลักการกฎเกณฑ์ แบบแผนหน้าที่ ซึ่งจะเป็เหตุให้กระทำการได้สำเร็จผลตามความมุ่งหมาย

๒. อัตถัญญตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือรู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักธรรมหรือหลักการ กฎเกณฑ์ หน้าที่ รู้ผลที่ประสงค์ของกิจที่จะต้องทำ

๓. อัตตัญญตา รู้จักตน คือรู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ของตนตามเป็นจริง เพื่อประพฤติได้เหมาะสมและ ให้เกิดผลดี

๔. มัตตัญญตา รู้จักประมาณ คือรู้จักความเหมาะสมในงานที่ทำ

๕. กาลัญญตา รู้จักกาล เช่นรู้ว่าเวลาไหนควรทำอะไร รู้จักเวลาทำงานเวลาพักผ่อน เป็นต้น

๖. ปรีสัญญตา รู้จักชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมชน รู้จักมารยาท ระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียมประเพณี และข้อควรรู้ ควรปฏิบัติอื่นๆ ต่อชุมชนนั้นๆ

๗. บุคคลัญญตา รู้จักบุคคล คือรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยอธยาศัย ความสามารถและคุณธรรม เป็นต้น เพื่อปฏิบัติต่อผู้นั้นโดยถูกต้อง เช่น ควรจะคบหรือไม่ จะเกี่ยวข้องจะใช้ จะยกย่อง จะตำหนิ หรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี เป็นต้น เมื่อก้าวโดยสรุป คือ รู้เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล ชุมชน และบุคคล

๒. หลักกัลยาณมิตร หมายถึง ความเป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้แนะนำแนวทางดำเนินชีวิตแก่ประชาชน เป็นหน้าที่ของพระธรรมทูตจะต้องนำหลักธรรมมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินงาน พระ

^{๑๕๘} บรรจบ บรรณรุจิ, อัสติมหาสาวก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๙.

^{๑๕๙} อ.สตตก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๑๔.

ธรรมทูตเป็นผู้นำแสงสว่างมาสู่ประชาชนในถิ่นต่างๆ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันทใด ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิต เพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ฉันทนั้น” เมื่อพระธรรมทูตไปในสถานที่ใดจะต้องมีหลักธรรมแห่งกัลยาณมิตร เพื่อจะไปแนะนำประชาชนได้ทุกคนขึ้น ทำหน้าที่เป็นพระสาวกเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งองค์ประกอบหลักกัลยาณมิตรมี ๗ ประการ ดังนี้^{๑๖๐}

๑. ปิโย เป็นผู้ที่น่ารัก สร้างความคุ้นเคย สนทนากับประชาชนทุกหมู่เหล่าให้คำปรึกษาในเรื่องต่างๆ ได้

๒. ครุ เป็นผู้นำเคารพเลื่อมใส ประพฤติเป็นแบบอย่างประชาชนมีความหนักแน่นในเรื่องราวต่างๆ เป็นผู้รับฟังและแนะนำได้

๓. ภาวนีโย เป็นผู้น่ายกย่อง มีความประพฤติเรียบร้อยเป็นที่รักของชุมชนเป็นผู้มีภูมิธรรมทั้งทางโลกและทางธรรม

๔. วัตตา จะ เป็นผู้มีเหตุผล สามารถแนะนำเหตุผล แก่ประชาชนได้ทุกโอกาส เมื่อประชาชนสงสัยอะไร พระธรรมทูตสามารถนำเหตุผลมาชี้แจงได้ชัดเจน

๕. วัจะนั กษะโม เป็นผู้ทนต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ ได้ พร้อมจะรับฟังคำชี้แนะนำมาปรับปรุงให้เข้ากับชุมชนท้องถิ่น

๖. คัมภีรญจะ กะถัง กัตตา เป็นผู้มีความรู้แจ่มแจ้ง สามารถตอบข้อสงสัยให้แก่ประชาชนได้

๗. โน จัญฐาเน นิโยชะเย พระธรรมทูตไม่เป็นผู้แนะนำไปในทางเสียหายอันเป็นหนทางแห่งความเสื่อม

๓. หลักพรหมวิหาร หมายถึง ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่ กว้างขวางดุจพระพรหม อันเป็นหลักความประพฤติของพระธรรมทูตที่จะต้องมียุติในใจตลอดเวลา มีองค์ประกอบ ๔ ประการ^{๑๖๑} ดังนี้

๑. เมตตา ความรัก คือ มีความปรารถนาดี มีไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้ประชาชนทุกหมู่เหล่าประสบประโยชน์และความสุข

๒. กรุณา ความสงสาร คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชน

๓. มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อเห็นประชาชนอยู่ดีมีสุข ก็มีใจแช่มชื่นเบิกบาน เมื่อเห็นเขาทำดีงามประสบความสำเร็จก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีด้วยพร้อมส่งเสริมสนับสนุน

๔. อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามเป็นจริง โดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอมั่นคงเที่ยงตรง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยวางตน และปฏิบัติไปตามหลักการ เหตุผล และความเที่ยงธรรม

คุณสมบัติจำเพาะ ๘ ประการดังนี้^{๑๖๒}

^{๑๖๐} ๐.สตตก. (ไทย) ๒๓/๓๔/๓๓.

^{๑๖๑} ที.ม.(ไทย)๑๐/๑๘๔/๒๒.

^{๑๖๒} ๐.อภฺธก.อ. (ไทย) ๓/๑๖/๒๓๙.

พระธรรมทูตนั้น เป็นงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่จะต้องช่วยกันทำให้สำเร็จโดยพระพุทธรองค์ได้กำหนดคุณสมบัติจำเพาะของพระธรรมทูตไว้เพื่อให้พระสาวกใช้เทียบเคียงเป็นแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังพระพุทธรดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๘ ประการควรทำหน้าที่ทูตได้ ดังนี้

๑. รู้จักฟัง เป็นผู้รู้จักฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเพื่อนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติ
๒. สามารถพูดให้ผู้อื่นฟังได้ เป็นผู้รู้สามารถพูดธรรมให้ผู้อื่นฟังได้ ด้วยวิธีการแนะนำ
๓. ใฝ่ศึกษา เป็นผู้รู้จักแสวงหาความรู้ด้านการศึกษายู่ตลอดเวลา
๔. ทรงจำได้ดี เป็นผู้มีความจดจำเรื่องราวต่างๆ ได้อย่างแม่นยำและถูกต้องตามความเป็นจริง
๕. เป็นผู้รู้ได้เข้าใจชัด เป็นผู้รู้ความหมายของสิ่งที่ประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์
๖. สามารถพูดให้ผู้อื่นเข้าใจ เป็นผู้รู้สามารถใช้ทักษะวิธีการให้ผู้อื่นฟังได้เข้าใจอย่างชัดเจน
๗. ฉลาดในสิ่งที่ประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ มีความฉลาดในการทำงานนำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์มาสู่ประชาชน
๘. ไม่ก่อความทะเลาะวิวาท เป็นผู้รู้หลักการสร้างความสัมพันธ์ให้แก่ชุมชนกับสังคมได้อย่างผสมกลมกลืน”

“ภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรประกอบด้วยธรรม ๘ ประการนี้แล ควรทำหน้าที่ทูตได้ ภิกษุผู้เข้าสู่ชุมชนที่ได้เถียงกันอย่างรุนแรง ก็ไม่สะทกสะท้าน ไม่ทำคำพูดให้เสียหาย ไม่ปกปิดข่าวสาส์นชี้แจงอย่างไม่มีข้อสงสัย ถูกย่อนถาม ก็ไม่โกรธ ภิกษุผู้มีลักษณะเช่นนั้นแลควรทำหน้าที่ทูตได้”^{๑๖๓}

ความเป็นมาของงานพระธรรมทูตในสมัยปัจจุบัน

การประกาศพระพุทธศาสนาปัจจุบันนี้ ไม่ควรใช้วิธีเทศน์อย่างเดียว ควรเปิดโอกาสให้ผู้สงสัยได้ซักถาม และ อธิบายให้ผู้ฟังคลายความสงสัยและได้ทราบข้อเท็จจริงอย่างแจ่มแจ้ง เป็นการประเมิณผลไปในตัวตามความก้าวหน้าทางวิทยาการสมัยใหม่ ซึ่งประกาศพระศาสนาให้ชาวต่างประเทศฟัง จะต้องมีการศึกษาเรียนรู้ด้านภาษา มีปฏิภาณปฏิสมิทธิปัญญาอันแตกฉานในปฏิภาณ คือ ไหวพริบในการที่จะโต้ตอบ แต่ต้องโต้ตอบโดยฉับพลันและความรู้ต้องแน่นนอน ต้องพร้อมธรรมะที่เรียนไปแล้วตั้งแต่นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก มีประโยชน์มากที่สุด ในปัจจุบันความรู้เรื่องการเจริญกรรมฐาน เป็นที่สนใจของชาวไทย และ ต่างประเทศมาก เพราะฉะนั้น การมีความรู้พร้อมทั้งทางด้านปริยัติ และ ปฏิบัติ เป็นสิ่งที่ควรจะได้รับความสนใจมากเป็นพิเศษหากมีความรู้ด้านปริยัติเพียงอย่างเดียวจะได้รับความสนใจจากคนบางกลุ่มเท่านั้น คนที่ปฏิบัติได้แต่อธิบายไม่ได้ก็เป็นเรื่องที่ยากต่อการเผยแผ่ให้คนอื่น ได้รู้วิธีการและผลแห่งการปฏิบัติ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเดียวเท่านั้น ที่สอนให้คนใช้เหตุผล โดยยึดหลักศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา ศรัทธานั้นบางครั้งอาจเกิดวิฤตศรัทธาได้ ถ้าไม่ใช้ปัญญาประกอบการพิจารณา ซึ่งหลักศรัทธาเลื่อมใสนั้นแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม^{๑๖๔} ดังนี้

๑. กลุ่มรูปูปมาณิกา ถือเอารูปเป็นประมาณ คือถ้าพระรูปใดรูปงาม รูปสวยมักจะเป็นที่ชื่นชอบเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใส เช่น พระวัชระกลีหลงในพระวรกายของพระพุทธเจ้าดังพระดำรัสว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นตถาคต

^{๑๖๓} อด.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๑๖/๒๔๒-๒๔๓.

^{๑๖๔} อด.จตุกก (ไทย) ๒๑/๖๕/๙๓.

๒. กลุ่มโฆสัปปมานิกา ถือเอาเสียงเป็นประมาณ คือพระรูปใดมีเสียงไพเราะเสียงกังวาน น่าฟัง ฟังแล้ว เป็นที่เกิดความเลื่อมใสศรัทธา คนที่เลื่อมใสในเสียงนี้มาก อยากฟังเสียงนั้นเช่น พระกุมารกัสสปะ

๓. กลุ่มลูชัปปมานิกา ถือเอาความเศร้าหมอง พระบางรูปห่มจีวรเศร้าหมองเห็นแล้ว เป็นที่เกิดความเลื่อมใส เช่น พระโมฆราช

๔. กลุ่มธัมมัสสัปปมานิกา ถือเอาข้อวัตรปฏิบัติ จำพวกที่เลื่อมใสในข้อวัตรปฏิบัติในหลักธรรมคำสอน เช่น พระปุนณมนันตานีบุตร

ดังนั้น คุณสมบัติเป็นที่เจริญศรัทธาทั้ง ๔ ประการนี้ คือ รูปงาม เสียงไพเราะนุ่งห่มสีจีวรเศร้าหมอง และแสดงธรรมได้อรรถรสอันลึกซึ้งไพเราะจับใจ ย่อมทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำเร็จได้ทั้งในและต่างประเทศ แต่ถ้าได้ไม่ครบ ได้อย่างใดอย่างหนึ่งถือว่ายังดี แต่ที่ถูกต้องนั้นธัมมัสสัปปมานิกา คือ ศรัทธาที่เกิดจากข้อวัตรปฏิบัติในหลักแห่งธรรม

พระธรรมทูต ในปัจจุบันจะต้องพยายามสร้างความสัมพันธ์กับทุกศาสนาในประเทศนั้นๆ ถือเป็นคุณสมบัติสำคัญของพระธรรมทูต ที่จะต้องมีความมั่นใจในคุณค่าความดีงาม รู้เข้าใจปัญหาและความต้องการของถิ่นฐานที่จะไป มีวิธีการที่จะสื่อสารกับเขาอย่างได้ผล และมุ่งมั่นต่ออุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา จึงจะทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตลอดทั้งการฝึกอบรมพระธรรมทูตเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ประสิทธิภาพ และทัศนคติ ในด้านการประกาศและเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยแล้ว จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยให้พระธรรมทูตสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้น พระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ วีรยุทธ) ได้กล่าวถึงพระธรรมทูตไทยในประเทศอินเดียที่เข้าไปเป็นตัวแทนของคนชาวพุทธเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีอยู่ ๔ ประการ ดังนี้

๑. พระธรรมทูต บุคคลที่ได้รับมอบหมายงานจากสายงานพระธรรมทูตสายต่างประเทศและก็ได้รับการแต่งตั้งจากคณะสงฆ์

๒. พระนักศึกษาไทยที่ท่านมาเรียนหนังสือที่ประเทศอินเดีย โดยพระเหล่านี้ปฏิบัติหน้าที่งานอาสาเผยแผ่พุทธธรรม

๓. พระบัณฑิตปฏิบัติงานจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มาปฏิบัติงานในประเทศอินเดีย

๔. พระผู้ที่มาปฏิบัติธรรม ๔ เดือน ๕ เดือน ๖ เดือน เพื่อประกาศพระพุทธศาสนา และ บิณฑบาต เดินทางไปให้เขาได้เห็นบ้าง มาสวดมนต์บ้าง^{๑๖๕}

แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่

แนวคิดและเทคนิควิธีการเผยแผ่ธรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์มาตั้งแต่พุทธกาล พระสงฆ์ผู้เป็นศาสนทายาทโดยสืบเชื้อสายมาจากพระพุทธเจ้า กล่าวคือเป็นผู้ปฏิบัติตามและดำรงไว้ซึ่งหลักคำสอน ตลอดถึงไปเผยแผ่ให้ประชาชนได้รับประโยชน์สุขครบวงจรทั้งตนเอง สังคม และประเทศชาตินั้นคือการศึกษาและปฏิบัติตามหลักคำสอนนั้นๆอย่างเคร่งครัด งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือเป็นภาระสำคัญยิ่งของคณะสงฆ์ ซึ่งปัจจุบันได้ขยาย

^{๑๖๕} มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, รายงานสัมมนาโครงการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศไทย อินเดีย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘.

กว้างขวางทั้งในและต่างประเทศ พุทธศาสนามีความเจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับ เพราะพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่นั้นอย่างต่อเนื่องเต็มที่เต็มกำลังความสามารถการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการสื่อสารตามหลักพุทธวิธีเกี่ยวกับรูปแบบวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ในส่วนที่เป็นหลักพุทธวิธี คุณสมบัติที่ดีของนักเผยแผ่ตลอดจนวิธีการเผยแผ่ เปรียบเทียบหลักนิเทศศาสตร์ พร้อมทั้งวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องมาประกอบในการอ้างอิง ดังต่อไปนี้

หลักพุทธวิธีในการสอน

วิธีการเผยแผ่พุทธธรรมในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทางสังคม จารีต ประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันมากมาย ไม่ว่าจะทรงใช้วิธีไหนก็ตาม เช่น ทรงใช้อุบายในการเลือกบุคคล รोजังหะ หรือโอกาส เป็นต้น ก็มักจะประสบผลสำเร็จเสมอ นั้นเพราะความสำเร็จเช่นว่านี้ ไม่ใช่เป็นเหตุผลเฉพาะยุคสมัยเท่านั้น แต่ยังอาศัยบารมีธรรมที่ทรงสร้างมาเพื่อทำหน้าที่ของพระศาสดาโดยเฉพาะตามที่ท่านแสดงไว้ในที่ต่างๆ ความว่า “ พระผู้เป็นที่พึ่งของโลกทรงบำเพ็ญบารมีให้บริบูรณ์เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่สิ่งมีชีวิตทั้งหลาย พระองค์ได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว เอกบุคคฺล เมื่อบังเกิดขึ้นในโลก ย่อมบังเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ต่อชาวโลก เอกบุคคฺลนั้นคือพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า”^{๑๖๖} ดังนั้น พระสงฆ์นักเผยแผ่ในปัจจุบันต้องมีคุณสมบัติที่ดีตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์ ดังนี้

คุณสมบัติของผู้สอน

ในเรื่องหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้นถือว่า สำหรับนักเผยแผ่กับผู้ฟังนั้นมีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตร ผู้มีความเมตตากรุณาเอื้ออาทรกันในด้านของการอบรมสั่งสอนและให้คำแนะนำต่างๆ และผู้สอนนั้นได้มีท่านผู้รู้ให้ความหมายไว้ในที่หลายแห่งดังมีปรากฏ ดังนี้

ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ที่เป็นกัลยาณมิตร หรือองค์คุณของความเป็นกัลยาณมิตร ๗ ประการ ดังนี้^{๑๖๗}

๑. เป็นที่รักเป็นที่พอใจ
๒. เป็นที่เคารพ
๓. เป็นที่ยกย่อง
๔. เป็นนักพูด
๕. เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ
๖. เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้
๗. ไม่ชักนำในฐานะ

พระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปุตฺโต) ได้อธิบายความเป็นกัลยาณมิตรไว้ในหนังสือพุทธวิธีในการสอนไว้ ดังนี้^{๑๖๘}

^{๑๖๖} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ วิฑฺฒนาโณ), พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

^{๑๖๗} อภ.สทตท. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

๑. ปิโย น่ารัก คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนให้ผู้ฟังอยากสนใจ อยากซักถาม

๒. ครู น่าเคารพ คือ มีความประพฤติเหมาะสมแก่ฐานะ ชวนให้เกิดความอบอุ่นใจ เป็นที่ฟังได้อย่างปลอดภัย

๓. ภาวนิโย น่าเจริญใจ คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริงและเป็นผู้ฝึกฝน ปรับปรุงตนเองอยู่เสมอๆ เป็นที่ยกย่อง น่าเอาเยี่ยงอย่าง ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาได้

๔. วัตตา รู้จักว่ากล่าว คือ รู้จักพูดชี้แจงเผยแผ่ให้ได้ผล โดยอาจเลือกใช้วิธีการเผยแผ่ในรูปแบบต่างๆ เพื่ออธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจได้

๕. วณัณขโม อุดหนุนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมทั้งจะรับฟังคำโต้เถียง คำซักถาม คำล่วงเกิน คำตักเตือน คำวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ อุดหนุนได้ไม่เบื่อหน่าย ไม่เสียอารมณ์ แม้บางครั้งอาจถูกต่อต้านจากลัทธิภายนอกมาขัดขวางต้องงานเผยแผ่ธรรม

๖. คัมภีรัญญจ ถกถา สามารถอธิบายหลักธรรมที่ลึกซึ้งให้ผู้ฟังเข้าใจได้ นักเผยแผ่ที่ดีต้องมีความรู้ในศาสตร์หลายๆ อย่าง และต้องฉลาดในการเลือกใช้วิธีเผยแผ่แบบต่างๆ เพื่อให้เหมาะสมกับผู้ฟังเพื่อให้เกิดศรัทธาและยอมปฏิบัติตามได้

๗. โน จัญฐานเน นิโยชเย ไม่ชักนำผู้ฟังให้เดินผิดทางไปจากพุทธดำรัส แต่ต้องรู้จักชักจูงแนะนำในทางที่ถูกที่ควร

เสฐียรพงษ์ วรรณปก อธิบายความหมายของคุณสมบัติของกัลยาณมิตรไว้ว่า “ครูที่มีความกรุณาต่อศิษย์จะเป็นครูที่มีองค์คุณของกัลยาณมิตร ๗ ประการ ดังนี้”^{๑๖๔}

๑. น่ารัก น่าวางใจได้อย่างสนิทสนม อยากเข้าไปหาเพื่อปรึกษาหารือสอบถามเรื่องวิชาการและอื่น ๆ

๒. น่าเคารพ เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจที่ได้เข้าไปหาเป็นที่พึ่งพาได้อย่างปลอดภัย

๓. น่ายกย่อง เป็นผู้ทรงภูมิปัญญา มีความสามารถในวิชาการนั้น ๆ และในเรื่องอื่น ๆ อย่างน่าทึ่ง เป็นความภาคภูมิใจของศิษย์ที่มีความรู้สึกว่ามีอาจารย์เก่ง

๔. รู้จักพูด คอยให้คำแนะนำ ว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี รู้ว่าขณะใดควรพูด อย่างไร ให้คำแนะนำประเภทไหน อันนี้รวมถึงความสามารถที่จะสอนที่จะถ่ายทอดอย่างมีประสิทธิภาพด้วย

๕. อุดหนุนต่อถ้อยคำ พร้อมทั้งจะรับฟังคำซักถามต่าง ๆ ของศิษย์เสมอ ไม่เบื่อหน่าย มีวิญญูณของความเป็นครู รักการสอนถ่ายทอดวิชาความรู้อย่างแท้จริง

๖. แกล้งเรื่องลึกซึ้งได้ มีความสามารถในการอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้งเรื่อง ยาก ๆ อธิบายให้เป็นที่ยอมรับเข้าใจง่ายได้ และเรื่องง่าย ๆ บางครั้งก็สามารถอธิบายได้อย่างลึกซึ้งละเอียดพิสดาร

^{๑๖๔} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : โอเอ็นจิการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๖.

^{๑๖๕} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก**, (กรุงเทพมหานคร : เพชรรุ่งการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๔-๒๕.

๗. ไม่ชักนำในทางเสียหาย เป็นครูที่ดีจะต้องไม่ชักจูงให้ศิษย์ไปในทางเสียหาย อันนี้รวมถึงตัวครูเองต้องมีความประพฤติดีเป็นแบบอย่างที่ดีงามของศิษย์ด้วย

หลักการสอนทั่วไป

เมื่อพูดถึงหลักการสอน มักจะหมายถึงหลักการใหญ่ๆ ไม่ว่าจะสอนเรื่องอะไรก็มีหลักในการสอนอยู่ ๓ ประการ ดังนี้

หลักเกี่ยวกับเนื้อหาที่สอน

๑. สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจยากหรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ ดังตัวอย่างคืออริยสัจ ซึ่งทรงเริ่มสอนจากความทุกข์ ความเดือดร้อนปัญหาชีวิตที่คนมองเห็นและประสบอยู่โดยธรรมดา รู้เห็นประจักษ์กันอยู่ทุกคนแล้ว ต่อจากนั้นจึงสาวหาเหตุที่ยากลึกซึ้ง และทางแก้ไขต่อไป

๒. สอนเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับขั้น และความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไป อย่างที่เรียกว่า สอนเป็นอนุပ္พุพิกกา ตัวอย่างก็คือ อนุပ္พุพิกกา ไตรสิกขา พุทธโอวาท ๓ เป็นต้น

๓. ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ก็สอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง อย่างที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง เช่น ทรงสอนพระนันทะที่คิดถึงคู่รักคนงาม ด้วยการทรงพาไปชม นางฟ้า นางอัปสรเทพธิดา ให้เห็นกับตา เป็นต้น

๔. สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง มีจุด ไม่กววน ไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอกเรื่อง โดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหาเลย

๕. สอนมีเหตุผล ตรงตามเห็นจริงได้ อย่างที่เรียกว่า สนิทาน

๖. สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก เหมือนอย่างพระพุทธเจ้า เมื่อประทับอยู่ในป่าประดู่ลายใกล้เมืองโกสัมพี ได้ทรงหยิบใบไม้ประดู่ลายเล็กน้อยใส่กำพระหัตถ์ แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบประดู่ลายในพระหัตถ์กับใบป่า ไหนจะมากกว่ากันภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ใบป่ามากกว่า จึงตรัสว่า สิ่งที่พระองค์ตรัสรู้แต่มิได้ทรงสอนเหมือนใบประดู่ลายในป่า ส่วนที่ทรงสั่งสอนน้อยเหมือนใบประดู่ลายในพระหัตถ์ และตรัสแสดงเหตุผลในการที่มิได้ทรงสอนทั้งหมดเท่าที่ตรัสรู้ว่าเพราะสิ่งเหล่านั้นไม่เป็นประโยชน์มิใช่หลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ ไม่ช่วยให้เกิดความรู้ถูกต้องนำไปสู่จุดหมายคือพระนิพพานได้

๗. สอนในสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เขาคจะเรียนรู้และเข้าใจ เป็นประโยชน์แก่ตัวเอง อย่างพระพจน์ที่ว่า พระองค์ทรงมีพระเมตตาหวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย จึงตรัสพระวาจาตามหลัก ๖ ประการ ดังนี้

๗.๑ คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง, ไม่เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รัก, ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่นไม่ตรัส

๗.๒ คำพูดที่จริงถูกต้อง, แต่ไม่เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รัก, ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่นไม่ตรัส

๗.๓ คำพูดที่จริง ถูกต้อง, เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รัก, ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่นเลือกกาลตรัส

๗.๔ คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง, ไม่เป็นประโยชน์, ถึงเป็นที่รัก, เป็นที่พอใจของผู้อื่นไม่ตรัส

๗.๕ คำพูดที่จริง ถูกต้อง, แต่ไม่เป็นประโยชน์, ถึงเป็นที่รัก, เป็นที่พอใจของผู้อื่นไม่ตรัส

๗.๖ คำพูดที่จริง ถูกต้อง, เป็นประโยชน์, เป็นที่รัก, เป็นที่พอใจของผู้อื่นเลือกกาลตรัส ลักษณะของพระพุทธเจ้าในเรื่องนี้ คือทรงเป็นกาลวาที สัจวาที ภูตวาที อัตถวาที ธรรมวาที วินยวาที

หลักเกี่ยวกับตัวผู้เรียน

ผู้เรียนหรือผู้ฟังนั้น มีความสำคัญไม่แตกต่างกันกับเนื้อหาที่จะเรียน กล่าวคือผู้สอนต้องรู้จักแยกแยะผู้เรียนให้ออกว่า ในแต่ละคนนั้นมีลักษณะแตกต่างกันอย่างไรบ้าง ในด้านใดบ้าง ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลในการเตรียมตัวของผู้สอนนั่นเอง ดังนั้นผู้สอนควรคำนึงถึงลักษณะต่างๆ ดังต่อไปนี้

รู้ คำนึงถึง และสอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล ดังเช่นทรงคำนึงถึง จริต ๖ อันได้แก่ รากจริต โทสจริต โมหจริต ศรัทธาจริต พุทธิจริต และวิตกจริต และรู้ระดับความสามารถของบุคคล อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาว่าสัตว์ทั้งหลายผู้มีฐลีในตาน้อย มีฐลีในตามาก มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มี อากาโรตมีอากาโรทรม สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้ได้ยาก บางพวกมักเห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัวก็มี บางพวกมักไม่เห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัวก็มี มีอุปมาเหมือนในกอดอบล ในกอบทุม หรือในกอบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ในน้ำ...เจริญในน้ำอยู่เสมอน้ำ...เจริญในน้ำ ขึ้นพ้นน้ำไม่แต่น้ำ^{๑๗๐}

พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงบุคคลที่มีลักษณะต่างกันไป แล้วเปรียบเทียบกับดอกบัว ๔ ประเภท^{๑๗๑} ดังนี้

๑. อุคฆฏิตัญญู (ผู้เข้าใจได้ฉับพลัน) หมายถึง ผู้รู้เข้าใจได้ฉับพลัน แต่พอยกหัวข้อขึ้นแสดงเท่านั้น เทียบกับบัวพ้นน้ำ แต่พอรับสัมผัสสรีระมีตะวันก็จะบาน ณ วันนั้น

๒. วิปจิตัญญู (ผู้เข้าใจต่อเมื่อขยายความ) หมายถึง บุคคลผู้สามารถรู้เข้าใจได้ต่อเมื่ออธิบายความพิสดารออกไป เทียบกับบัวปริมน้ำ จักบานต่อวันรุ่งขึ้น

๓. เนยยะ (ผู้ที่พอจะแนะนำได้) หมายถึง บุคคลผู้พอจะหาทางค่อยชี้แจงแนะนำใช้วิธีการยกย่องให้เข้าใจได้ต่อไป เทียบกับบัวงามใต้พื้นน้ำ จักบานในวันต่อ ๆ ไป

๔. ปทปรมะ (ผู้ที่สอนให้รู้ได้เพียงตัวบทคือพยัญชนะ) หมายถึง บุคคลผู้แก้ปัญหา มีดวงตามืดมิด ยังไม่อาจบรรลุคุณวิเศษในชาตินี้ได้ เทียบกับบัวจมใต้น้ำ น่าจักเป็นภิกษาแห่งปลาและเต่า

ในพระสูตรตันตปิฎก บุคคลบัญญัติ ได้กล่าวถึงบุคคล ๔ จำพวกไว้ว่า บุคคลผู้เป็นอุคฆฏิตัญญู เป็นไหน

บุคคลใดบรรลุธรรมพร้อมกับเวลาที่ท่านยกหัวข้อขึ้นแสดง บุคคลนี้เรียกว่าผู้เป็นอุคฆฏิตัญญู

บุคคลผู้เป็นวิปจิตัญญู เป็นไหน

^{๑๗๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๙/๑๔.

^{๑๗๑} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๓/๒๐๒.

บุคคลใดเมื่อเขาอธิบายเนื้อความแห่งภาษิตโดยย่อให้พิสดาร จึงบรรลุลักษณะบุคคลนี้เรียกว่า ผู้เป็นวิปจิตัญญู

บุคคลผู้เป็นเนยยะ เป็นโณ

บุคคลใดบรรลุลักษณะโดยลำดับอย่างนี้ คือ โดยการแสดง การถาม การมนสิการโดยแบบคาย การเสพ การคบ การเข้าไปนั่งใกล้ภักษยานมิตร บุคคลนี้เรียกว่า ผู้เป็นเนยยะ

บุคคลผู้เป็นปทปรมะ เป็นโณ

บุคคลใดฟังก็มาก กล่าวก็มาก ทรงจำก็มาก บอกสอนก็มาก แต่ไม่บรรลุลักษณะในชาตินี้ บุคคลนี้เรียกว่า ผู้เป็นปทปรมะ^{๑๗๒}

๑. ปรับวิธีสอนผ่อนให้เหมาะกับบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกัน แต่ต่างบุคคลกันก็อาจจะใช้ต่างวิธีกัน

๒. นอกจากคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลแล้ว ผู้สอนยังต้องคำนึงถึงความพร้อมความสุกอม ความแก่รอบแห่งอินทรีย์หรือญาณที่เรียกว่า ปริ پاکะ

๓. สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจชัดเจนแม่นยำและได้ผลจริง เช่น ทรงสอนพระจุฬปันถกผู้โง่เขลา ด้วยการให้นำผ้าขาวไปลูบคลำ เป็นต้น

๔. การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้รู้สึกว่าผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกัน ในการแสวงหาความจริง ให้มีการแสดงความคิดเห็น ได้ตอบเสรี หลักนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งต้องการอิสรภาพในทางความคิด และโดยวิธีนี้เมื่อเข้าถึงความจริง ผู้เรียนก็จะรู้สึกว่าตนได้มองเห็นความจริงด้วยตนเอง และมีความชัดเจนมั่นใจ

๕. สอนโดยคำนึงถึงความสนใจเป็นรายบุคคลโดยผู้เรียนแต่ละคนนั้นจะมีความสนใจในแต่ละอย่างที่ไม่เหมือนกัน ผู้สอนต้องพึงสังเกตและปรับวิธีการสอนให้เหมาะสมกับบุคลิกลักษณะของแต่ละบุคคลด้วย

หลักเกี่ยวกับตัวการสอน

ตัวการสอน หมายถึง วิธีการหรือกลอุบายประกอบการสอน ผู้สอนต้องรู้จักและปรับใช้ให้ถูกต้องเหมาะสมกับกาลเทศะ เช่น

๑ สร้างจุดสนใจในการสอนให้ผู้เรียนรู้สึกที่น่าสนใจ อย่างน้อยการเริ่มต้นดึงดูดความสนใจของผู้เรียนตั้งแต่เริ่มต้น ก็เป็นความสำเร็จอีกระดับหนึ่งได้

๒ สร้างบรรยากาศในการเรียนให้ปลอดโปร่ง แจ่มใส เพลิดเพลิน ไม่ตึงเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดในการเรียน ให้เกียรติผู้เรียน

๓ สอนมุ่งเนื้อหาโดยมุ่งให้เกิดความเข้าใจในเรื่องที่สอนเป็นสำคัญ ไม่กระทบตนและผู้อื่น ไม่มุ่งยกตนข่มผู้อื่น

๔ สอนโดยเคารพ คือตั้งใจสอน ทำจริงด้วยความรู้สึกว่าเป็นสิ่งมีคุณค่า มองเห็นความสำคัญของผู้เรียนและงานสั่งสอนนั้นไม่ใช่สักว่าทำ หรือเห็นผู้เรียนนั้นโง่เขลาหรือเห็นเป็นคนชั้นต่ำ

๕ ใช้วาจาที่สุภาพ นุ่มนวล ไพเราะน่าฟัง สละสลวย เข้าใจง่าย ไม่หยาบคาย ไม่หยาบกระด้าง จนผู้ฟังไม่สนใจที่จะเรียนรู้

^{๑๗๒} อภิป. (ไทย) ๓๖/๑๔๘-๑๕๑/๑๘๖-๑๘๗.

ลีลาการสอน

การสอนของพระพุทธเจ้าในแต่ละครั้ง จะมีคุณลักษณะซึ่งเรียกได้ว่า เป็นลีลาการสอน ๔ รูปแบบ ^{๑๗๓} ดังนี้ คือ

๑. สันทิสสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา
๒. สมาทปนา ชักจูงใจให้เห็นจริงด้วยชวนให้คล้อยตามยอมรับนำไปปฏิบัติได้
๓. สมุตเตชนา เร้าใจให้แก่วก้า บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่า จะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก

๔. สัมปหังสนา ชโลมใจให้เข้มแข็ง ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับการปฏิบัติ

วิธีการสอน

ในที่นี้จะกล่าวถึงพุทธวิธีในการสอนหรือวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่น่าสังเกตหรือพบ อยู่บ่อยๆ มีวิธี ดังนี้

๑. แบบสากัจฉาหรือสนทนา เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีใดๆ โดยเฉพาะเมื่อผู้มา เฝ้าหรือทรงพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนา ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจในหลักธรรม ในการสนทนา พระพุทธเจ้ามักเป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด แม้ในหมู่ พระสาวกพระองค์ก็ใช้วิธีไม่น้อย เช่น ในปฐมปัจจุโรหิตสูตร การสนทนาระหว่างพระพุทธเจ้ากับ พราหมณ์ชาณุโสณิ ถึงเรื่องวิธีการอาบน้ำลอยบาป ครั้นจบการสนทนาแล้ว ชาณุโสณิพราหมณ์ได้ ประกาศตนเป็นอุบาสกเข้าถึงพระรัตนตรัย

๒. แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้ทรงใช้ในการแสดงธรรมหรือที่ประชุมใหญ่ ซึ่งมีประชาชน หรือพระสงฆ์เป็นจำนวนมาก และส่วนมากมีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจกับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่ แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติมและหาความสงบสุขทางจิตใจ นับได้ว่าเป็นคนประเภท และระดับใกล้เคียงกันพอจะใช้วิธีบรรยายอันเป็นแบบกว้างๆ ได้ ลักษณะพิเศษของพุทธวิธีสอนแบบนี้ ที่พบในคัมภีร์บอกว่า ทุกคนที่ฟังพระองค์แสดงธรรมอยู่ในที่ประชุม นั้น แต่ละคนรู้สึกว่าพระพุทธเจ้า ตรัสอยู่กับตัวเองโดยเฉพาะ ซึ่งนับว่าเป็นความสามารถอัจฉริยะอีกอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า ^{๑๗๔}

๓. แบบตอบปัญหา ผู้ที่มาถามปัญหานั้นนอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่างๆ แล้ว โดยมากเป็นผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่น บ้างก็มาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่ายพระพุทธศาสนา หรือเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตน บ้างก็มาถามเพื่อลองภูมิ บ้างก็เตรียมมาถามเพื่อข่มปราบให้ จนหรือให้ได้รับความอับอายในการตอบพระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้ วิธีตอบให้เหมาะสม ในหลักการถามและตอบปัญหานั้น พระพุทธเจ้าจะทรงให้หลักในการพิจารณาคุณ ลักษณะของปัญหาและวิธีการที่จะตอบปัญหาไว้ ๔ ประการ ดังนี้

๑. เอกังสพยากรณ์ปัญหา (ปัญหาที่ควรตอบโดยนัยเดียว)
๒. วิภังชพยากรณ์ปัญหา (ปัญหาที่ควรแยกตอบ)
๓. ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา (ปัญหาที่ควรตอบโดยย้อนถาม)

^{๑๗๓} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๔๕.

^{๑๗๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

๔. ฐปณียปัญหา (ปัญหาที่ควรงดตอบ)^{๑๗๕}

แบบวางกฎข้อบังคับ เมื่อเกิดเรื่องมีภิกษุกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่ง ขึ้นเป็นครั้งแรก พระสงฆ์ หรือประชาชนเล่าลือโพชนทนาติเตียนกันอยู่ มีผู้นำความมากราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์ สอบถามพระภิกษุผู้กระทำความผิด เมื่อเจ้าตัวรับได้ความเป็นสัตย์จริงแล้ว ก็ทรงดำหนิชี้แจงผลเสียหายที่เกิดขึ้นแล้ว ประณามผลร้ายของความประพฤติไม่ดี และคุณประโยชน์ของความประพฤติที่ดีงาม แล้วทรงแสดงธรรมกถาที่สมควรเหมาะสมกับเรื่องนั้น จากนั้นจะตรัสให้สงฆ์ทราบว่าจะทรงบัญญัติสิกขาบท โดยทรงแถลงวัตถุประสงค์ในการบัญญัติให้ทราบ แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนั้น ๆ ไว้ โดยความเห็นชอบพร้อมกันของสงฆ์

ในการสอนแบบนี้ ฟังสังเกตว่า พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท โดยความเห็นชอบของสงฆ์ ซึ่งบาลีใช้คำว่า “สงฆสฺสภูตยา” แปลว่า “เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์” หมายความว่า ทรงบัญญัติโดยชี้แจงให้เห็นแล้วว่า ถ้าไม่รับจะเกิดผลเสียอย่างไร เมื่อรับจะมีผลดีอย่างไร จนสงฆ์รับคำของพระองค์ว่า “ดีแล้ว” ไม่ทรงบังคับเอาโดยพลการ^{๑๗๖}

สรุปแล้ว การเผยแผ่พระศาสนา เป็นการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยการอบรมสั่งสอนธรรม ให้แก่พระสงฆ์ สามเณร ให้แก่พุทธศาสนิกชน เพื่อเป็นการยังครีธาของพุทธศาสนิกชน ให้เป็นคนดีของสังคมและประเทศชาติต่อไป

๒.๗ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการปรึกษาการเผยแผ่ตามแนวพุทธจิตวิทยา

แนวคิดเรื่องกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาจะพบว่าค่อนข้างจะแตกต่างกับกัลยาณมิตรตามความหมายที่เข้าใจกันโดยทั่วไป เนื่องจากกัลยาณมิตรตามความหมายในพระพุทธศาสนา มุ่งไปในความเป็นผู้ชี้ทางและสนับสนุนให้มิตรก้าวไปสู่ความพ้นทุกข์ นั่นคือ กัลยาณมิตรที่แท้ต้องเป็นผู้มีศีล ดำรงอยู่ในคุณธรรมที่ดีงาม และสงเคราะห์ผู้อื่นด้วยกัลยาณธรรม เป็นผู้มุ่งประโยชน์แก่มิตร ไม่คิดทำลาย เป็นผู้แนะนำช่วยเหลือและอุปถัมภ์ค้ำชู ให้สังคมดำเนินไปสู่แนวทางแห่งความปกติสุข^{๑๗๗}

จะเห็นได้จาก พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอริยบุคคลทั้งหลาย ซึ่งเป็นตัวอย่างของกัลยาณมิตรผู้ประเสริฐ เพราะเป็นผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อมวลเทวดาและเหล่ามนุษย์อย่างมหาศาล ในการเป็นแสงสว่างแก่สังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งนับเป็นกัลยาณมิตรที่เลิศกว่ากัลยาณมิตรทั้งปวงเพราะเป็นผู้ชี้ทางพ้นทุกข์ให้แก่สรรพสัตว์ทั้งปวง ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“อาศัยเราเป็นกัลยาณมิตร เหล่าสัตว์ผู้มีชาติธรรมดา ย่อมพ้นจากชาติผู้ซึ่งชราเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากชรา ผู้ที่มีมรณะเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ บริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและ

อุปายาสเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากโสกะ บริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและ อุปายาส”^{๑๗๘}

^{๑๗๕} ๑. จตฺตก. (ไทย) ๒๑/๔๒/๗๐.

^{๑๗๖} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๕๐.

^{๑๗๗} วศิน อินทสระ, สารสําคัญแห่งวิสุทธิมรรค, (กรุงเทพมหานคร : บรรณาการ, ๒๕๒๑), หน้า ๓๒.

^{๑๗๘} ส.ม. (ไทย) ๑๑/๒๕/๑๑๓.

ฉะนั้น ประโยชน์หรือคุณค่าที่สำคัญของการมีกัลยาณมิตร คือ การมีตัวอย่างที่ช่วยให้เกิดความมั่นใจว่าสิ่งที่กำลังปฏิบัติและความมุ่งหมายนั้นเป็นสิ่งที่ทำได้จริง บรรลุได้จริงและถ้าทำได้สำเร็จแล้วจะได้รับผลดีจริงๆ อีกประการหนึ่ง กัลยาณมิตรมีความรู้ ความเข้าใจ มีประสบการณ์ในสิ่งที่ปฏิบัติดีกว่า จะช่วยสามารถชี้แนะบอกแนวหรือวิธีการที่จะทำให้การปฏิบัติง่ายขึ้น หรือมีทางลัดมากขึ้น กัลยาณมิตรที่ได้บรรลุผลการปฏิบัติด้วยตนเองมาแล้วย่อมอำนวยความสะดวกหรือประโยชน์ที่กล่าวมานี้ได้เต็มที่ ทำให้ผู้ที่ปฏิบัติเกิดศรัทธามีกำลังใจแรงกล้าที่จะปฏิบัติให้สำเร็จเช่นกัน

สัมมาทิฐิ แปลว่า ความเห็นชอบหรือเห็นถูกต้องความหมาย แนวโลกีย์คือ เห็นถูกต้องตามคลองธรรม ความหมายแนวโลกุตระ คือ เห็นถูกต้องตามความเป็นจริง^{๑๗๙} คือเห็นตามสภาวะหรือตามเหตุปัจจัยสัมมาทิฐิในความหมายที่ว่า ความเห็นหรือแม้แต่ความเชื่อถูกต้องตามคลองธรรม เช่น เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้นก็เพียงพอที่จะทำให้เริ่มปฏิบัติธรรมหรือปฏิบัติงานได้ เพราะเมื่อเชื่อหรือเห็นเช่นนั้นแล้ว ก็ย่อมพร้อมที่จะประพฤติปฏิบัติ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สำเร็จประโยชน์แก่ทุกคนทั้งพระสงฆ์และชาวบ้านทั่วหน้ากัน ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“ดูก่อนอานนท์ ความมีกัลยาณมิตร มีกัลยาณสหาย ชอบคบหากัลยาชนนี้ เท่ากับเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว เพราะว่า ผู้มีกัลยาณมิตร^{๑๘๐}..พึงหวังสิ่งนี้ได้ คือ เขาจักยังอริยอัชฎาภิสังขารให้เกิดมี เขาจักกระทำใ้มากซึ่งอริยอัชฎาภิสังขาร”^{๑๘๑}

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุพนิมิต ฉะนั้น ความมีกัลยาณมิตรก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิต แห่งการเกิดขึ้นของอริยอัชฎาภิสังขารแก่ภิกษุฉันนั้น”^{๑๘๒}

พุทธพจน์นี้ แสดงถึงการยอมรับความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในฐานะสภาพแวดล้อมทางสังคม ว่าเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่จะชักนำและส่งเสริมให้เกิดมีการประพฤติปฏิบัติหลักธรรมในพระพุทธศาสนา แสดงให้เห็นว่าระบบการดำเนินชีวิต ระบบจริยธรรม หรือระบบการประพฤติปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เนื่องด้วยสังคมไม่แยกต่างหากจากสังคม

สัมมาทิฐิ เป็นองค์ประกอบของสำคัญของมรรค ในฐานะที่เป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติธรรม หรือเป็นขั้นแรกแรกในระบบการศึกษาตามหลักของพระพุทธศาสนา และเป็นธรรมที่ต้องพัฒนาให้บริสุทธิ์ ชัดเจน เป็นอิสระมากขึ้นตามลำดับ จนกลายเป็นการตรัสรู้ในที่สุด ดังนั้นการสร้างเสริมสัมมาทิฐิจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ในพระไตรปิฎกแสดงหลักการสร้างเสริมสัมมาทิฐิไว้ ดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิ มี ๒ ประการ คือ ปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการ”^{๑๘๓}

^{๑๗๙} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, (องค์ประกอบของมัชฌิมาปฏิปทา), ๒๕๕๓, หน้า ๔๘๕.

^{๑๘๐} คำว่า กัลยาณมิตร มิได้หมายแคบเพียงเพื่อนสามัญแต่หมายถึงใครก็ตามซึ่งอาจเป็นพระศาสดา ครูอาจารย์ มิตรตลอดจนหนังสือและมวลชนต่างๆ ที่ช่วยแนะนำให้ความรู้ ให้ความคิด ชี้ช่องทางความประพฤติปฏิบัติ เป็นต้น

^{๑๘๑} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕-๙/๒-๔

^{๑๘๒} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๒๙/๓๖.

^{๑๘๓} อง.ทก. (ไทย) ๒๐/๓๗๑/๑๑๐., ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๙๗/๕๓๙.

๑. โปรโตโฆสะ คือ เสียงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก เช่น การสั่งสอน แนะนำ การถ่ายทอด การโฆษณา คำบอกเล่า ข่าวสาร ข้อเขียน คำชี้แจงอธิบาย การเรียนรู้จากผู้อื่น ในที่นี้หมายถึงเฉพาะส่วนที่ดึงดูดถูกต้อง เฉพาะอย่างยิ่งการรับฟังธรรม ความรู้หรือคำแนะนำจาก บุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร นี้องค์ประกอบภายนอกเป็นปัจจัยทางสังคม อาจเรียกว่าวิธีการแห่งศรัทธา

๒ โยนิโสมนสิการ คือ การทำในใจโดยแยบคาย การใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็นหรือคิดอย่างมีระเบียบหมายถึง การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายโดยมองตามสิ่งนั้นๆ มัน เป็นของมันและโดยวิธีคิดหาเหตุผลสืบค้นหารต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสายแยกแยะสิ่งนั้นๆ หรือ ปัญหาต่างๆออกให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึก ด้วยตัณหาอุปาทานของตนเข้าจับ นี่เป็นองค์ประกอบภายใน คือปัจจัยภายในตัวบุคคล อาจเรียนว่า วิธีการแห่งปัญญา

พระพุทธพจน์แสดงปัจจัยทั้งสองนี้ภายในภาคปฏิบัติของการฝึกอบรม เน้นถึง ความสำคัญอย่างควบคู่กัน ดังนี้

“สำหรับภิกษุผู้ยังต้องศึกษา...เรามองไม่เห็นองค์ประกอบภายนอกอื่นใดมี ประโยชน์มากเท่าความมีกัลยาณมิตรเลย”

“สำหรับภิกษุผู้ยังต้องศึกษา...เรามองไม่เห็นองค์ประกอบภายในอื่นใดมีประโยชน์ มากเท่าโยนิโสมนสิการเลย”^{๑๘๔}

สรุปความว่าปัจจัยทั้งอย่างนี้ ย่อมสนับสนุนซึ่งกันและกัน สำหรับคนสามัญซึ่งมีปัญหาไม่ แก่กล้าย่อมต้องอาศัยการแนะนำชักจูงจากผู้อื่น และคล้อยไปตามคำแนะนำซึ่งจูงที่ฉลาดได้ง่าย แต่กั จะต้องฝึกหัดให้สามารถใช้ความคิดอย่างถูกวิธีด้วยตนเองได้ด้วย จึงจะก้าวหน้าไปถึงที่สุดได้ ส่วนคนที่ มีปัญหาแก่กล้าย่อมรู้จักใช้โยนิโสมนสิการได้ดีกว่า แต่กระนั้นก็ต้องอาศัยคำแนะนำที่ถูกต้องเป็น เครื่องนำทางในเบื้องต้น และเป็นเครื่องช่วยส่งเสริมให้ก้าวหน้าไปได้รวดเร็วยิ่งขึ้นในระหว่าง การฝึกอบรม

การสร้างเสริมสัมมาทิฐิด้วยปัจจัยที่ ๑ (โปรโตโฆสะ) ก็คือ วิธีการที่เริ่มต้นด้วยศรัทธา และอาศัยศรัทธาเป็นสำคัญ เมื่อนำมาใช้ปฏิบัติในระบบการศึกษาอบรม จึงต้องพิจารณาที่จะให้ได้รับ การแนะนำชักจูงสั่งสอนอบรมที่ได้ผลดีที่สุด คือ ต้องมีผู้สั่งสอนอบรมที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติ มี ความสามารถและใช้วิธีการอบรมสั่งสอนที่ได้ผล ดังนั้น ในระบบการศึกษาอบรมจึงจำกัดให้ได้โปรโตโฆ สะที่มุ่งหมายด้วยหลักที่เรียกว่า กัลยาณมิตร หรือการมีกัลยาณมิตร ส่วนปัจจัยที่ ๒ (โยนิโสมนสิการ) เป็นตัวหลักการใช้ปัญญา ซึ่งจะต้องพิจารณาว่าควรใช้ความคิดให้ถูกต้องอย่างไร เมื่อนำปัจจัยทั้งสอง มาประกอบกัน นับว่ากัลยาณมิตรเป็นองค์ประกอบภายนอกและโยนิโสมนสิการเป็นองค์ประกอบ ภายใน ถ้าตรงข้ามจากนี้ คือ ได้ผู้ไม่เป็นกัลยาณมิตรทำให้ประสบโปรโตโฆสะที่ผิดพลาด และใช้ ความคิดผิดวิธีเป็นโยนิโสมนสิการก็จะได้รับผลตรงข้าม คือมีฉันทิฐิไปได้

โปรโตโฆสะ กับกัลยาณมิตร

โปรโตโฆสะ หรือเสียงจากผู้อื่น ที่จะให้เกิดสัมมาทิฐิได้ ก็คือ เสียงที่ดึงดูด เสียงที่ถูกต้อง เสียงที่บอกเล่าชี้แจงความจริงมีเหตุผลเป็นประโยชน์ เฉพาะอย่างยิ่งที่เกิดจากความรักความปรารถนา

^{๑๘๔} พ.อิตติ.(ไทย) ๒๕/๑๙๔-๕/๒๓๖-๗.

ดี เสียงติงามถูกต้องเช่นนี้ เกิดจากแหล่งที่ดีคือคนดี คนมีปัญหา คนมีคุณธรรม คนเช่นนี้ทางธรรมเรียกว่า สัตบุรุษ^{๑๘๕} บ้าง บัณฑิตบ้าง ถ้าคนดีคือสัตบุรุษหรือบัณฑิตนี้ไปทำหน้าที่ช่วยเหลือแนะนำสั่งสอนชักนำสัมมาทิฐิให้แก่ผู้อื่น ก็เรียกว่าเขาทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร แต่บุคคลผู้แสวงสัมมาทิฐิไม่จำเป็นต้องรอให้สัตบุรุษหรือบัณฑิตมาหาตน ตรงข้ามเขาย่อมกระตือรือร้นที่จะไปหา ไปปรึกษา ไปสดับฟัง ไปขอคำแนะนำชี้แจงสั่งสอน เข้าร่วมหมู่อยู่ใกล้ ตลอดจนศึกษาแบบอย่างแนวทางจากบัณฑิตหรือสัตบุรุษนั่นเอง การกระทำของเขาอย่างนี้เรียกว่า การเสวนาสัตบุรุษหรือคบหาคนดี^{๑๘๖} แต่ไม่ว่าสัตบุรุษจะทำหน้าที่ให้หรือบุคคลนั้นจะไปคบหาสัตบุรุษเองก็ตาม ในเมื่อมีการยอมรับหรืออิทธิพลต่อกันเกิดขึ้นก็เรียกว่าเขามีกัลยาณมิตรและเรียกวานี้ว่า กัลยาณมิตตตา แปลว่ามีกัลยาณมิตร

๒.๗.๑ ความหมายของกัลยาณมิตร

บุคคลผู้มีความเป็นกัลยาณมิตร และในความหมายของหลักธรรมที่แสดงถึงความเป็นผู้มีกัลยาณมิตร ดังนี้

คำว่า “กัลยาณมิตร” กับคำว่า “กัลยาณมิตตตา” ซึ่งเรามักจะได้ยิน หรือการใช้คำนี้ควบคู่กันเสมอ กัลยาณมิตร เป็นชื่อเรียกตัวบุคคล ส่วนคำว่า กัลยาณมิตตตา ซึ่งแยกศัพท์ได้ดังนี้

กัลยาณมิตตตา แยกศัพท์เป็น กัลยาณ + มิตต และ ตา คำว่า กัลยาณ แปลว่า ดี งาม มิตต แปลว่า ความรัก ความเอื้อเฟื้อ และคำว่า ตา เป็นปัจจัยท้ายนาม ใช้ท้ายคำศัพท์ แปลว่า ความ สภาวะ^{๑๘๗}

ดังนั้นเมื่อรวมความหมายแสดงถึงหลักคุณธรรมดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “กัลยาณมิตตตาเป็นไฉน คือ กุลบุตรเข้าอยู่อาศัยในคามหรือนิคมใดก็ตาม เธอเข้าสนทนสนม สนทนาปราศรัย ถกถ้อยปรึกษา กับท่านที่เป็นคหบดีบ้าง บุตรคหบดีบ้าง พวกคนหนุ่มที่มีความประพฤติเป็นผู้ใหญ่บ้าง คนสูงอายุที่มีความประพฤติเป็นผู้ใหญ่บ้าง ผู้ประกอบด้วยศรัทธา ประกอบด้วยศีล ประกอบด้วยจาคะประกอบด้วยปัญญา เธอศึกษาเยี่ยงอย่างความเพียบพร้อมด้วยศรัทธาของท่านผู้เพียบพร้อมด้วยศรัทธา ศึกษาเยี่ยงอย่างความเพียบพร้อมด้วยศีลของท่านผู้เพียบพร้อมด้วยศีล ศึกษาเยี่ยงอย่างความเพียบพร้อมด้วยจาคะของท่านผู้เพียบพร้อมด้วยจาคะ ศึกษาเยี่ยงอย่างความเพียบพร้อมด้วยปัญญาของท่านผู้เพียบพร้อมด้วยปัญญา นี้เรียกว่า กัลยาณมิตตตา”

กัลยาณมิตร คือ ผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษา เพื่อนที่คบหาและบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี ความรู้จักเลือกเสวนาบุคคล หรือเข้าร่วมอยู่กับท่านผู้ทรงคุณ ทรงปัญญา มีความสามารถ ซึ่งจะช่วย

^{๑๘๕} ตามบาลีเป็น สัปบุริส จะเขียนอย่างลูกครึ่งเป็น สัปบุรุษหรือ สัปบุษ ก็ได้ สัตบุรุษนี้ถ้ามาคู่กับ อริยะท่านให้อริยะ หมายถึงพระพุทธเจ้า สัตบุรุษหมายถึงพระปัจเจกพุทธเจ้าและตถาคตสาวก หรือพระสาวกทั้งหลาย หรือทั้งอริยะและสัตบุรุษมีความหมายเท่ากันก็ได้ (เช่น ม.อ.๑/๒๘,๓๒ ; ส.อ.๒/๓๐๖,๓๑๐ ; นิท.อ. ๒/๓๐๖,๓๑๐;สงคณิ อ.๕๐๓,๕๐๗) ถ้าสัตบุรุษมาลำพังก็หมายถึงพระพุทธเจ้าลงมาทั้งหมด (เช่น ที.อ๓/๒๗๖,๓๒๘ ; อัง.อ.๒/๓๗๘) อ้างใน พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) พุทธธรรม, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑. หน้า ๖๒๒.

^{๑๘๖} ตามบาลีเป็น สัปบุริสสังเสวะ หรือสัปบุริสอุปสังเสวะ หรือสัปบุริสอุปสสยะ หรือสัปบุริสอุปนิสสยะ หรือสัปบุริสเสวนา หรือบัณฑิตเสวนา ก็ได้ อ้างในเรื่องเดียวกัน หน้า ๖๒๓.

^{๑๘๗} อัง.อญฺญก. (ไทย) ๒๓/๔๕/๓๔๑.

แวดล้อม สนับสนุน ชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่าง ตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดี ในการศึกษาอบรม การครองชีวิต การประกอบกิจการ และธรรมปฏิบัติ^{๑๘๘}

กัลยาณมิตร มิได้หมายถึง เพื่อนที่ดีในความหมายสามัญเท่านั้น แต่หมายถึง บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นตัวช่วยให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกอบรมอย่างถูกต้อง เช่น พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก ครู อาจารย์ และผู้เป็นพหูสูตรทรงปัญญา สามารถสั่งสอน แนะนำ เป็นที่ปรึกษาได้ แม้จะอ่อนวัยกว่า^{๑๘๙}

กัลยาณมิตร คือ มิตรที่ดีงาม ทำให้เจริญแก่บุคคลผู้คบหา ได้แก่ ผู้สมบูรณ์ด้วยความมีศีล กำจัดทุกข์ นำประโยชน์เกื้อกูลมาให้กับเพื่อนและคนอื่น ดังรูปวิเคราะห์ว่า บุคคลใดเป็นมิตรมีอุปการะช่วยเหลือคนอื่นโดยอาการทุกอย่าง บุคคลนั้นชื่อว่า กัลยาณมิตร^{๑๙๐}

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของครูในทางพระพุทธศาสนา มีลักษณะ ๗ ประการ ตามนัยพระบาลีว่า

ปิโย ครุ ภาวนีโย	วตฺตา จ วจนกฺขโม
คฺมภิรณฺจกถํคฺตฺตา	โน จฺญฐฺฐาเน นิโยชเย.
แปลว่า	
๑. น่ารัก	๒.หนักแน่น
๓. น่ายกย่อง	๔. คอยว่ากล่าว
๕. อุดหนุนต่อถ้อยคำ	๖. อธิบายเรื่องยากให้ง่าย
๗. ไม่ชักชวนในเรื่องที่ไม่ใช้ฐานะ	
๑. ปิโย : น่ารักองค์คุณแห่งการสร้างเสน่ห์น่ารัก	
ศีลทสฺสนสมฺปนฺนํ	ธมฺมฐุสฺสจฺจวาทีนํ
อตฺตโน กมฺมกฺุพฺพานํ	ตฺถโน กุรุเต ปิยํ ฯ

แปลความว่าประชาชนย่อมกระทำให้บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ทศณะ ตั้งอยู่ในธรรม มีปกติกล่าวความสัตย์ ผู้กระทำการงานของตน ให้เป็นที่รัก ฯ

บุคคลที่สมบูรณ์ด้วยองค์คุณตามพระคาถาพุทธพจน์นี้ ย่อมเป็นที่รักของประชาชน และประชาชนทั้งหลายย่อมมีจิตศรัทธาในบุคคลนั้น ดังต่อไปนี้

- ๑) ทิฏฐุกาโม ประสงค์จะได้ประสบพบเห็น
- ๒) วณฺทิตุกาโม ประสงค์จะกราบไหว้

^{๑๘๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, (พิมพ์ครั้งที่ ๑๐), (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๕๗.

^{๑๘๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, (ฉบับปรับปรุงและขยายความ), (พิมพ์ครั้งที่ ๑๑), (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๖๒๓.

^{๑๙๐} พระมหาสุภวิชัย วிரาม. “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องกัลยาณมิตรตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ทศณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนวัดปากน้ำวชิรวิทยาคม และโรงเรียนสุวรรณพลับพลาพิทยาคม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕), หน้า ๔๕.

๓) จตุปัจจัยเงินปูเชตุกาโม ประสงค์จะบูชาด้วยปัจจัย ๔

๒. ครุ : หนักแน่นหนักแน่น คือ ความเป็นคนมีใจคอมั่นคง มีเหตุผลไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์ ไม่ถืออัตตาธิปไตย และมีความรู้มั่นคง กล่าวคือ เป็นคนทั้งหนัก ทั้งแน่น คือหนักด้วยเหตุผล และแน่นด้วยวิชาความรู้ โดยสรุปมีลักษณะ ๓ ประการ คือ

๑) มีความรู้ดีในวิชาการนั้นๆ

๒) มีทักษะความชำนาญชำนาญในวิชาการนั้นๆ

๓) มีอหยาศัยดี มีความอดทน มีความโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

๓. ภาวนีโย : นำยกย่องประกอบด้วยลักษณะ ๕ ประการ คือ

๑. ปริสุทฺธสีโล มีศีลบริสุทธิ์

๒. ปริสุทฺธธาชีโว มีอาชีวะบริสุทธิ์

๓. ปริสุทฺธธมมเทสโน มีธรรมเทสนาบริสุทธิ์ คือ อธิบายธรรมะได้แจ่มแจ้ง

๔. ปริสุทฺธเวยยากรโณมีเวยากรณ์บริสุทธิ์ คือ มีคำพูดไพเราะ

๕. ปริสุทฺธญาณทสฺสโนตถาการิ สอนอย่างไร ปฏิบัติได้อย่างนั้น

๔. วตฺตา : คอยว่ากล่าวคือการเอาใจใส่คอยว่ากล่าวตักเตือน แนะนำพร่ำสอนศิษย์ของตน ดังพระบาลีว่า “อิทกฺกปฺปติ อิทํ น กปฺปติ” เป็นอาทิ แปลว่า สิ่งนี้ควร สิ่งนี้ไม่ควร เป็นต้น

๕. วจนกฺขโม : อทนต่อถ้อยคำอดทนต่อถ้อยคำ คือเป็นคนมีขันติธรรมสูง สามารถอดทนต่อถ้อยคำกล่าวล่วงเกินของศิษย์ได้ เก็บความรู้สึกไม่พอใจไว้ได้ ไม่แสดงกิริยาที่ไม่พอใจที่ผิดปกติกติให้ปรากฏออกมานอกหน้า

๖. คมภีรณจกถกตฺตา : อธิบายเรื่องยากให้ง่ายพยายามอธิบายชี้แจง ทำความกระจ่างแจ้งในข้อที่ลับให้นักเรียนเข้าใจได้ง่ายๆ โดยปราศจากความคลุมเครือ เหมือนเปิดของที่ปิด เป็นต้น

๗. โน จฏฺฐาเน นิโยชเย : ไม่ชักชวนในเรื่องที่ไม่ใช่ฐานะคือการไม่แนะนำชักชวนศิษย์ของตนในทางที่ไม่เหมาะสม ไม่ถูกต้อง ไม่ดีงาม คำว่า “ไม่ใช่ฐานะ” ได้แก่เรื่องที่เกิดไปจากพระศาสนธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา^{๑๙}

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า กัลยาณมิตตตา หมายถึง ความเป็นผู้เป็นกัลยาณมิตรนั้นได้แก่ การเสวนา คบหา รักดี มีจิตผูกใฝ่โน้มน้าวไปหาบุคคลที่มีศรัทธา มีศีล มีสุตะ คือเป็นพหูสูต มีจาคะและมีปัญญา^{๒๐} ซึ่งกัลยาณมิตตตาเป็นแหล่งปัญญาและแบบอย่างที่ดี คืออยู่รวมหรือใกล้ชิดกัลยาณชน เริ่มต้นจากพ่อแม่ การเข้าร่วมสังคมที่จะมีอิทธิพล ชักนำให้เจริญอกงามในการพัฒนาพฤติกรรม จิตใจและปัญญาโดยเรียนรู้และพัฒนาการสื่อสารสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์

^{๑๙} พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปนฺโน ป.ธ.๙), **หลักการสอนทั่วไป**, เอกสารการอบรมครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๘), หน้า ๑๔-๑๕.

^{๒๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) **พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ)**, (พิมพ์ครั้งที่ ๑๑), (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๖๒๑-๖๒๒.

ด้วยเมตตาที่มีศรัทธา ที่เป็นแบบอย่างที่ดี รู้จักปัจจัยภายนอกที่เป็นบุคคล สื่อสารต่างๆ ให้เป็นประโยชน์ในการแสวงหาความรู้ความดีงามเพื่อการพัฒนาชีวิตแก้ปัญหาและสร้างสรรค์^{๑๕๓}

พระธรรมกิตติวงศ์(ทองดี สุรเตโช) ได้กล่าวถึงกัลยาณธรรม ว่า กัลยาณธรรม แปลว่า ธรรมอันดี ธรรมอันงามหมายถึงคุณธรรมที่ดีงาม ธรรมที่เป็นหลักปฏิบัติของกัลยาณชน ธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติของกัลยาณชน ผู้ประพฤติกัลยาณธรรมเป็นปกตินอกจากจะได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณชนแล้ว ชีวิตของผู้นั้นย่อมสงบสุข ไม่มีเวรภัย ไม่มีศัตรูโดยตรงคือ เว้นจากฆ่าสัตว์ เว้นจากลักทรัพย์ เว้นจากพูดเท็จ เว้นจากดื่มสุราเมรัย และประพฤติพรหมจรรย์คือเว้นจากกาเมถุนธรรม โดยอ้อมได้แก่เบญจศีล เบญจธรรมซึ่งเป็นหลักปฏิบัติเบื้องต้นของมนุษย์ ที่ทำให้เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ และทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์โลกประเภทอื่น^{๑๕๔}

พระมหาอุเทน ปัญญาปริทัศน์ กล่าวว่า กัลยาณมิตรเป็นคุณสมบัติของความเป็นครูที่ผู้ที่จะไปปฏิบัติการวิชาชีพครูต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นก่อน^{๑๕๕}

วัลนิกา ฉลากบาง กล่าวว่า กัลยาณมิตร หมายถึง เพื่อนและบุคคลแวดล้อมที่ดี ให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน ชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่างในการคิดและการแสดงพฤติกรรมที่ดีงาม ถูกต้อง ด้วยความบริสุทธิ์ใจ โดยไม่หวังผลตอบแทน^{๑๕๖}

สมน อมรวิวัฒน์ กล่าวว่า กัลยาณมิตร เป็นหลักธรรมที่มุ่งเน้นความปลอดภัย ไม่บีบคั้น เน้นความมีน้ำใจ ช่วยเหลือเกื้อกูล สร้างความกระจ่างแจ่มแจ้งในแนวทางที่ถูกต้องด้วยการยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน^{๑๕๗}

มนสภรณ์ วิฑูรเมธา กล่าวว่ากัลยาณมิตรคือเพื่อนที่ดีควรคบหาอาจเป็นผู้ที่มีวัยสูงกว่า เสมอกันหรืออ่อนวัยกว่ารวมถึงผู้ที่สั่งสอนชี้แนะแนวทางหลักการวิธีการการดำเนินการเป็นตัวอย่างที่ดีและเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีเพื่อชักจูงให้ดำเนินชีวิตไปในทางที่ดีงามประสบผลสำเร็จ^{๑๕๘}

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายของกัลยาณมิตรจำนวน ๑๐ เรื่อง สรุปความหมายของกัลยาณมิตร ดังแสดงในตารางที่ ๒.๑

^{๑๕๓} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), **ธรรมบุญชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^{๑๕๔} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด**, (กรุงเทพมหานคร : วัดราชโอรสาราม, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐.

^{๑๕๕} พระมหาอุเทน ปัญญาปริทัศน์. **ครูสร้างคน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๖), หน้า ๓๓.

^{๑๕๖} วัลนิกา ฉลากบาง, “การพัฒนาความสามารถในการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการและการบริโภค ด้วยปัญญาของนักศึกษาสถาบันราชภัฏสกลนคร”, **วิทยานิพนธ์นิพนธ์วิทยาศาสตร์ดุขิบัณฑิต**, (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘), หน้า ๗๐.

^{๑๕๗} สมน อมรวิวัฒน์, **การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ** (พิมพ์ครั้งที่ ๒), (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗.

^{๑๕๘} มนสภรณ์ วิฑูรเมธา, “การพัฒนาระบบกัลยาณมิตรเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองของ นักศึกษาพยาบาล”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุขิบัณฑิต**, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๖.

ตารางที่ ๒.๒ สรุปความหมายของกัลยาณมิตร

บุคคล/หน่วยงาน	ความหมายของกัลยาณมิตร
๑.กัลยาณมิตร	คือ การเลือกคบหาคนดีมีปัญญาย่อมแนะนำสั่งสอนให้เกิดความคิดที่ดี แนะนำ- ชักจูงไปในทางที่ถูกต้อง
๒. กัลยาณมิตร	คือ มิตรหรือเพื่อนที่มีความรู้ความสามารถที่จะบอกทางที่ถูกต้องแก่เพื่อน ได้
๓. กัลยาณมิตร	คือ มิตรที่ดีเป็นผู้มีศีล แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่มิตรได้
๔.พระธรรมวโรดม (บุญ มา คุณสมปโน).	คือเป็นผู้ที่กระทำใ้บุคคลอื่นมีศีล มีความเห็นที่ถูกต้อง มีความสัตย์ซื่อใน การงานย่อมเป็นผู้ที่คนทั้งปวงอยากพบคบหา ใช้เหตุผล มีความรู้ ความสามารถดี มีคุณธรรมวาจาไพเราะ ตักเตือนสั่งสอนในสิ่งที่ควร ไม่ แสดงกิริยาที่ไม่พอใจอธิบายชี้แจงทำความเข้าใจในข้อยากแนะนำ ในทางที่ถูกต้อง
๕. พระธรรมปิฎก -(ป. อ. ปยุตโต)	คือ เริ่มต้นจากพ่อแม่ ชักนำในการพัฒนาพฤติกรรม จิตใจและปัญญาด้วย เมตตาเป็นแบบอย่างที่ดีในการแก้ปัญหา
๖. พระธรรมกิตติวงศ์- (ทองดี สุรเตโช)	คือ ผู้อยู่อย่างสงบสุข ไม่มีเวรภัย ไม่มีศัตรูผู้ปฏิบัติตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมซึ่งเป็นหลักปฏิบัติเบื้องต้นของมนุษย์
๗. วไลยิกา ฉลากบาง	คือ เพื่อนและบุคคลที่ให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน เป็นแบบอย่างที่ดีงาม ถูกต้องด้วยความบริสุทธิ์ใจ โดยไม่หวังผลตอบแทน
๘. พระมหาอุเทน - ปัญญาปริทัศน์	คือ บุคคลที่พัฒนาตนดีแล้วจึงสอนผู้อื่น
๙. สุนน อมรวิวัฒน์	คือ ผู้มีศรัทธา มีการไว้วางใจซึ่งกันและกัน
๑๐.มนสภรณ์วิฑูรเมธา	คือเพื่อนดีไม่ว่ามีวัยสูงกว่าเสมอกันหรืออ่อนวัยกว่าชักจูงให้ดำเนินชีวิตไป ในทางที่ดีงามประสบผลสำเร็จ

ผู้วิจัยสรุปความหมายของกัลยาณมิตรว่า หมายถึง บุคคลผู้ที่สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม มีศีล
เป็นเบื้องต้น เป็นผู้กำจัดความชั่วร้าย เป็นผู้ส่งเสริมประโยชน์ ความดีหรือคุณธรรมต่างๆ ที่บุคคลมี
และแสดงออกต่อผู้อื่น เป็นผู้มีปัญหา มีความสามารถ มีความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือทำให้เกิดความดี
ให้เกิดความรู้ ความเจริญและความสุขแก่ผู้อื่น

๒.๗.๒ ความหมายของกัลยาณมิตรในพระไตรปิฎก

หลักคำสอนเรื่องกัลยาณมิตรที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมีอยู่หลายแห่งซึ่งประมวลได้ตาม
ความหมายต่างๆ ดังนี้

๑. กัลยาณมิตรเป็นผู้ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ท่านยกตัวอย่างว่า “ผู้มีมิตรดี มีสหาย
ดี มีเพื่อนดีเท่ากับว่าได้ธรรมเครื่องกระทำที่พึง (นาถกรณธรรม)”^{๑๔๕} ที่จะเกื้อกูลการประพฤติปฏิบัติ
ในฐานะผู้อำนวยความสะดวกต่อการปฏิบัติธรรมที่เรียกว่าบุคคลสปปายะ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

^{๑๔๕} ที.ปา. (ไทย) ๓/๓๕๗/๒๘๐

“ภิกษุเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระก็ดี เป็นมัชฌิมะก็ดี เป็นนวกะก็ดี ย่อมสำคัญภิกษุนั้นว่า ภิกษุนี้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดีหนอ ดังนี้ ว่าเป็นผู้ฟังว่ากล่าวสั่งสอน ภิกษุนั้นอันว่าภิกษุผู้เป็นเถระ ผู้เป็นมัชฌิมะ ผู้เป็นนวกะ อนุเคราะห์แล้ว พึงหวังความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลายอย่างเดียวกัน ไม่พึงหวังความเสื่อมเลย นี่เป็นธรรมกระทำที่พึง”^{๒๐๐}

๒. เป็นผู้นำมาซึ่งความเจริญเพราะการได้คบค้าสมาคมกับกัลยาณมิตรผู้มีศีล มีสมาธิ มีปัญญา จะเป็นบ่อเกิดแห่งความเจริญ ดังพระพุทธพจน์มีไว้ว่า “คนเราควรคบค้าสมาคมกับผู้มีศีล มีสมาธิ มีปัญญา เพราะจะได้มีโอกาสสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความสำราญใจ”^{๒๐๑}

๓. บุคคลผู้เหนือกว่าตนในด้านศีล สมาธิ ปัญญา ที่ควรสักการะเคารพ และคบหาเข้าไปนั่งใกล้ ประเด็นนี้ หมายความว่า กัลยาณมิตรมีบทบาทสำคัญที่จะทำให้เราใส่ใจในการอบรมพัฒนาให้บริสุทธิ์ ตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อเข้าถึงชีวิตที่แท้ได้ในที่สุด ดังใจความแห่งพระพุทธพจน์ว่า

“เราควรสักการะ เคารพ คบค้าสมาคมกับบุคคลผู้มีศีล สมาธิ ปัญญาเหนือกว่าตน เพราะบุคคลเช่นนี้จะช่วยให้เราบำเพ็ญศีล สมาธิ ปัญญาที่ยังไม่บริบูรณ์ให้บริบูรณ์หรือช่วยอนุเคราะห์ศีล สมาธิปัญญา ที่บริบูรณ์แล้วให้บริบูรณ์ยิ่งขึ้น”^{๒๐๒}

๔. แสดงความสำคัญของกัลยาณมิตรว่า เป็นผู้ที่มีศีล มีธรรมอันงามที่ควรเข้าไปคบหาสมาคม ซึ่งตรงกันข้ามกับการคบมิตรชั่ว แม้เราจะไม่ได้เป็นคนชั่วแต่ก็จะถูกมองว่าเป็นคนประเภเดียวกันกับมิตรชั่วนั้น เปรียบได้กับปลาเน่ากับใบไม้ห่อไม้กฤษณา ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

“บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ที่มีศีล มีกัลยาธรรม บุคคลเห็นปานนี้ควรเสพ ควรเข้าไป นั่งใกล้ ข้อนี้นี้เพราะเหตุไร เพราะแม้จะไม่ถึงทิฏฐฐานคติของบุคคลเห็นปานนี้ ตามถึงกระนั้นชื่อเสียงที่ดังงามของเขาก็จะระบือไปว่า เป็นผู้ที่มีคนดีเป็นมิตร มีคนดีเป็นสหาย มีคนดีเป็นเพื่อน”^{๒๐๓}

นอกจากนี้ คำว่า กัลยาณมิตร ในพระพุทธศาสนายังหมายรวมถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เราเข้าไปเกี่ยวข้องและได้รับประโยชน์ เช่น หลักคำสอนที่ว่า “บุคคลพึงนั่งหรือนอนที่ร่มเงาต้นไม้ใด ไม่พึงหักรานกิ่งต้นไม้ นั้น เพราะว่ามีผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม”^{๒๐๔} ในกรณีนี้จะพบว่า พระพุทธองค์ทรงตรัสห้ามพระสงฆ์สาวกมิให้ใช้สอยปัจจัยส้อย่างฟุ่มเฟือย อันเป็นการเบียดเบียนทำลายธรรมชาติ เช่น พระวินัยบัญญัติที่ว่า “ภิกษุสร้างกุฏิ ซึ่งมีพื้นที่อันสงฆ์ยังไม่ได้แสดงให้เกินประมาณ ไม่มีผู้จองไว้ ไม่มีขานรอบ ต้องอาบัติทุกกฏและสังฆาติเสส”^{๒๐๕} หรือแม้แต่พระวินัยบัญญัติเรื่องการมิให้ถ่มน้ำลาย ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะหรือทิ้งของสกปรกลงบนของเขียวซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมในฐานะเป็นกัลยาณมิตรของมนุษย์อย่างมาก

^{๒๐๐} อก.ทสก. (ไทย) ๑๖/๑๘/๑๘.

^{๒๐๑} อก.ติก. (ไทย) ๑๒/๑๔๑/๔๖๕.

^{๒๐๒} อกติก. (ไทย) ๑๒/๑๔๒/๔๖๕.

^{๒๐๓} อกติก. (ไทย) ๑๒/๑๔๔/๔๖๖.

^{๒๐๔} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๕๓/๑๘๐.

^{๒๐๕} วิ.มहा. (ไทย) ๑/๕๑๓/๖๓๕.

กัลยาณมิตรตามความหมายที่แท้ของคำสอนในทางพระพุทธศาสนา จึงมิได้หมายเอาเฉพาะที่เป็นบุคคลที่เป็นเพื่อนที่ดีหรือเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูงไปในทางที่ถูกที่ควรเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่มีคุณและเอื้อประโยชน์ต่อมนุษย์อีกด้วย

กัลยาณมิตรในลักษณะที่นอกเหนือจากบุคคลนี้ มีปรากฏในงานวิจัย เช่น พระณรงค์ กิตติธโร (เด่นประเสริฐ) ว่า กัลยาณมิตร คือ องค์ประกอบด้านกลุ่มบุคคลผู้ทำให้เกิดการเรียนรู้ มีความพากเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่สามารถให้การอบรมสั่งสอน ช่วยแนะนำ ชี้แจง ชักจูงช่วยบอกช่องทางหรือเป็นบุคคลที่เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต นำไปสู่หนทางการเรียนรู้ฝึกฝนที่ถูกต้อง ซึ่งกัลยาณมิตรในที่นี้มีได้หมายเฉพาะตัวบุคคล แต่ยังรวมถึงหนังสือ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมทางสังคมโดยที่เกื้อกูล ชักจูงส่งเสริมเป็นตัวกระตุ้นทำให้เกิดการเรียนรู้ มีปัญญาด้วยการฟังด้วยการสนทนาหรือซักถามข้อสงสัยด้วยการอ่านการค้นคว้าเป็นต้น

อย่างไรก็ดี กัลยาณมิตรในความหมายที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือสิ่งแวดล้อม ยังนับเป็นกัลยาณมิตรภายนอก เพราะแท้ที่จริงกัลยาณมิตรต้องหมายรวมถึงองค์ธรรมหรือคุณธรรมภายในอันเป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจ ซึ่งนับเป็นกัลยาณมิตรในความหมายที่แท้ เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญแก่ศักยภาพและการกระทำของคน หากว่าบุคคลใดมีมิตรดี แต่ไม่น้อมใจไปปฏิบัติตามในคุณธรรมของกัลยาณมิตรนั้นให้เกิดมีขึ้นในตน ก็ไม่นับว่าเกิดประโยชน์เท่าที่ควรจะเป็น ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ความเป็นผู้มีมิตรดี เป็นทางสำหรับดับสนิทของบุคคลผู้มีมิตรชั่ว”^{๒๐๖} หมายความว่า บุคคลผู้มีมิตรดี ได้คลุกคลี เคารพสักการะและยึดถือแนวปฏิบัติ การดำเนินชีวิตของมิตรที่ดีนั้นแล้วจะเป็นอุปนิสัยที่ประเสริฐ สำหรับปิดทางเสื่อม ทางชั่วไม่ให้เกิดแก่บุคคลผู้มีมิตรดีได้ นั่นคือ ให้ผลในการปิดทางแห่งความชั่ว แต่ถ้าบุคคลนั้นไม่นำคุณธรรมที่ได้รับจากกัลยาณมิตรมาประพฤติปฏิบัติ ก็ไม่ก่อให้เกิดคุณประโยชน์ใดๆ เพิ่มเติมได้

สรุปว่า ความหมายของกัลยาณมิตรในพระไตรปิฎก นี้เป็นหลักใหญ่ใจความสำคัญที่ต้องการกล่าวถึงก่อน ส่วนความหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกันและเป็นการไขความเพื่อความชัดเจนยิ่งขึ้น ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา ซึ่งเป็นคัมภีร์อธิบายความพระไตรปิฎกความหมายและบริบทต่างๆ ของคำว่ากัลยาณมิตรสามารถประมวลได้ ดังนี้

๒.๗.๓ ความหมายของกัลยาณมิตรในอรรถกถา ฎีกา

กัลยาณมิตร หมายถึง มิตรทั้งหลายผู้มีคุณงามความดี เพียบพร้อมไปด้วยคุณความดีทั้งหลายมีศีล เป็นต้น คำว่า ศีล ในที่นี้หมายถึง ความเป็นปกติทางกาย วาจา ใจ หรือข้อห้ามมิให้ทำความชั่วทางกาย วาจา ใจ นั้งเอง ผู้เป็นกัลยาณมิตรจึงต้องมีศีลในความหมายนี้^{๒๐๗}

กัลยาณมิตร หมายถึง พระพุทธเจ้าทั้งหลาย หรือมิตรที่มีคุณธรรมความดี เช่น พระอริยบุคคลทั้งหลายมีพระสารีบุตร เป็นต้น หรือแม้กระทั่งคนผู้เป็นมิตรที่ดีของพระอริยบุคคลเหล่านั้นก็ได้ชื่อว่ากัลยาณมิตร^{๒๐๘} เพราะเป็นผู้ปราศจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย มีความบริสุทธิ์เป็นที่พึ่งแก่บุคคลอื่น เป็นผู้ชี้แนะแนวทางให้มีปัญญา สามารถพึ่งพาตนเองได้ ไม่ให้ตกไปในทางที่ชั่ว ให้

^{๒๐๖} ม.ญ. (ไทย) ๔/๖๑/๑๐๘.

^{๒๐๗} ที.ปา. (ไทย) ๓/๓๔๕/๒๔๖.

^{๒๐๘} ม.มอ. (ไทย) ๑/๘๓/๒๐๒.

สามารถแก้ไขปัญหาวีชีวิต พัฒนาคน พัฒนาสังคมและประเทศชาติได้ ทั้งหมดเกิดจากการได้มิตรดี หรือได้กัลยาณมิตรเป็นผู้คอยช่วยเหลือนั่นเอง

จะเห็นว่า กัลยาณมิตร มีความหมายลึกซึ้งกว้างขวาง และเป็นปัจจัยสำคัญ เป็นผู้นำ หรือเป็นบุญนิมิตให้เกิดความสำเร็จในทุกกิจกรรมของชีวิต ผู้เป็นกัลยาณมิตรจะคอยช่วยเหลือสังคม และประพฤติปฏิบัติสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมชักจูงเข้าหาสิ่งที่ดีงาม ดังทัศนะของ ดร.เดือน คำดี ที่กล่าวถึงกัลยาณมิตรในพระพุทธปรัชญา สรุปได้ ๒ ประการ คือ

๑. กัลยาณมิตร คือ มิตรดีหรือเพื่อนที่มีได้มองแต่ปัจจุบันประโยชน์ แต่ยอมมองไกล ไปข้างหน้า คือ คิดถึงแง่การพัฒนาจิตใจระยะยาวสำหรับบุคคลที่ท่านช่วยเหลือ แต่ก็มีได้ละเลย ปัญหา หรือสิ่งที่ต้องการความช่วยเหลือในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่

๒. กัลยาณมิตร คือ มิตรที่ไม่มีความเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ร่วมกัน จึงไม่ได้ถูกกด ถ่วงลงด้วยความประสงค์อันถือประโยชน์ตนเป็นใหญ่ กล่าวคือ เมื่อมีความผูกพันเกิดขึ้นแล้วก็คิดแต่ ประโยชน์ของผู้รับเท่านั้น คือ พยายามทุกวิถีทางในการที่จะส่งเสริมการพัฒนาของอีกฝ่ายให้ได้ โดย ไม่มีความคิดเรื่องผลประโยชน์มาสอดแทรก เนื่องจากความต้องการผลประโยชน์ไม่ว่าจะในลักษณะที่ เป็นรูปธรรมหรือนามธรรมก็ตาม มักเป็นปัจจัยให้อีกฝ่ายเกิดการท้อใจ เมื่อปัจจัยสำคัญอันแสดงถึง การได้รับผลประโยชน์ขาดหายไป^{๒๐๙}

ด้วยเหตุที่กัลยาณมิตรเป็นผู้หวังแต่เพียงประโยชน์เกื้อกูลแก่มิตรนี้เอง พระพุทธองค์จึง ทรงให้ความสำคัญแก่ความมีกัลยาณมิตรอย่างมาก ดังที่ได้ตรัสกับพระอานนท์ว่า “ อานนท์..ที่จริง ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดีเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว^{๒๑๐} ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มี เพื่อนดีพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรค ประกอบด้วยองค์ ๘ จักกระทำให้มากซึ่งอริยมรรค ประกอบด้วยองค์ ๘^{๒๑๑}

๒.๗.๔ ความสำคัญของกัลยาณมิตร

กัลยาณมิตร เป็นเสมือนผู้รู้ ทำให้สามารถชี้แนะ ชักนำบุคคลอื่นให้สามารถพัฒนาตนเอง ในทิศทางที่เหมาะสมในทุกด้าน เนื่องจากเคยมีประสบการณ์โดยตรง หรืออาจจะเป็นประสบการณ์ใน ลักษณะที่ใกล้เคียงกัน ทำให้สามารถที่จะให้คำแนะนำได้อย่างถูกต้อง และเป็นไปด้วยความรัก เมตตา ปราณานดี เมื่อบุคคลมีกัลยาณมิตรที่ดีแล้ว ก็ทำให้เริ่มมีความเข้าใจ หรือเห็นทางการฝึกปฏิบัติ เพื่อ นำไปสู่แนวทางที่ถูกต้อง ถ้าไม่มีกัลยาณมิตรก็จะมีผู้ที่คอยแนะนำแนวทางที่ถูกต้อง ทำให้มีโอกาส ดำเนินชีวิตผิดพลาดไปในทางไม่เหมาะสม^{๒๑๒}

กัลยาณมิตรมีความสำคัญมากสำหรับพระภิกษุ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุญนิมิตฉัน ใด กัลยาณมิตรตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี) ก็เป็นตัวนำเป็นบุญนิมิตเพื่อความเกิดขึ้นแห่งโพชฌงค์ ๗

^{๒๐๙} เดือน คำดี. **พุทธปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร : โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗๑-๑๗๒.

^{๒๑๐} ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๒/๕-๖.

^{๒๑๑} ส.ม. (ไทย) ๑๑/๕/๒.

^{๒๑๒} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). **พุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๖๓๑-๖๓๒.

ประการ ฉะนั้น ภิคุผู้มีกัลยาณมิตรพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญ โภชนงค์ ๗ ประการ ทำโภชนงค์ ๗ ประการให้มาก”^{๒๑๓}

: มิตรดีย่อมนำไปสู่ การมีสติ ความรู้ธรรม ความเพียร ความอิมใจ ความสงบ ความตั้งใจและการปล่อยวาง เพราะเหล่านี้เป็นธรรมองค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้

“ภิคุทั้งหลาย เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้สักอย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่ขึ้นเกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เสื่อมไป เหมือนความมีกัลยาณมิตร (มิตรดี) นี้ เมื่อบุคคลมีกัลยาณมิตร กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น เกิดขึ้น และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เสื่อมไป”^{๒๑๔}

: มิตรดี ย่อมชักนำให้กระทำดี และเว้นการกระทำชั่ว ดังที่ตรัสไว้ในปมาทาทิวรรคว่า

“เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่ง ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์มากเหมือนความมีกัลยาณมิตร”^{๒๑๕} และตรัสในทุตติยปมาทาทิวรรคว่า “ความเป็นกัลยาณมิตรย่อมเป็นไปเพื่อความดำรงมั่น ไม่เสื่อมสูญ ไม่หายไปแห่งสัทธรรม”^{๒๑๖}

: มิตรดีย่อมแนะนำประโยชน์ให้และจะดำรงคุณธรรมตลอดไป

“ภิคุผู้มีกัลยาณมิตร...พึงหวังสิ่งนี้ได้ คือ

๑. จักเป็นผู้มีศีล สำรวมระวังในปาติโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจารย์และโคจร ฯลฯ
๒. จักเป็นผู้ (มีโอกาสดียินได้ฟัง ได้ร่วมสนทนาอย่างสะดวกสบาย) ตามความปรารถนาในเรื่องต่างๆ ที่ขัดเกลากุณินเสีย ชำระจิตใจให้ปลอดโปร่ง คือ เรื่องความมักน้อย ฯลฯ เรื่องการบำเพ็ญเพียรเรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา เรื่องวิมุตติ เรื่องวิมุตติญาณทัสสนะ
๓. จักเป็นผู้ตั้งหน้าทำความเพียร เพื่อจำกัดอกุศลธรรมและเพื่อบำเพ็ญกุศลธรรมให้เพียบพร้อม จักเป็นผู้แข่งขันบากบั่นมั่นคงไม่ทอดธุระในกุศลธรรม
๔. จักเป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาที่เป็นอริยะ หยั่งรู้ถึงความเกิดดับขันธ์ ๕ ประการ นำไปสู่ความสุญสิ้นแห่งทุกข์”^{๒๑๗}

บาลีที่ยกมาอ้างนี้ เน้นความสำคัญของความมีกัลยาณมิตรสำหรับพระภิคุ เพราะเป็นพุทธพจน์ที่ตรัสแก่พระภิคุ ส่วนในด้านคำสอนสำหรับคนทั่วไปโดยเฉพาะชาวบ้านยังมีหลักธรรมและพุทธภาษิตที่ย้ำถึงความสำคัญของการคบหา และเสวนาคนดี เช่น ความมีกัลยาณมิตรเป็นข้อธรรมอย่างหนึ่งที่เป็นไปเพื่อบรรลุนิพพานมรรค (ประโยชน์ในโลกนี้)^{๒๑๘} การคบหาคนชั่วเป็นอบายมุข^{๒๑๙}

^{๒๑๓} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๙๓/๑๒๖.

^{๒๑๔} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๑๓..

^{๒๑๕} อัง. เอกก. (ไทย) ๒๐/๙๕/๑๖.

^{๒๑๖} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๒๗/๑๙.

^{๒๑๗} อัง.นวก. (ไทย) ๒๓/๒๐๕,๒๐๗/๓๖๕,๓๗๐., ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๘๘/๑๒๗.

^{๒๑๘} อัง.อญญ. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๙.

^{๒๑๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๘๔/๑๘๘., อัง.อญญ. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๙๒.

การรู้จักเลือกคบคนตามหลักมิตรแท้มิตรเทียม^{๒๒๐} และความมีกัลยาณมิตรเป็นข้อธรรมหนึ่งในนาถกรรมธรรมหรือธรรมที่ทำให้คนพึงตนเองได้ ๑๐ ประการ^{๒๒๑} คือ

๑. ศีล ความประพฤติดีงามสุจริต รักษาระเบียบวินัย มีอาชีพะบริสุทธิ์
๒. พาหุสัจจะ ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก มีความรู้ความเข้าใจลึกซึ้ง
๓. กัลยาณมิตตตา ความมีกัลยาณมิตร, การคบคนดี ได้ที่ปรึกษา และผู้แนะนำสั่งสอนที่ดี
๔. โสวจิตตาคือ ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย รับฟังเหตุผล
๕. กิงกรณียะสุ ทักขตา ความเอาใจใส่ช่วยขวนขวายในกิจใหญ่น้อยทุกอย่างของเพื่อนร่วมหมู่คณะ รู้จักพิจารณาไตร่ตรอง สามารถจัดทำใหสำเร็จเรียบร้อย
๖. อัมมกามตา ความเป็นผู้ใคร่ธรรม คือ รักธรรม ใฝ่ความรู้ใฝ่ความจริง รู้จักพูดรู้จักฟัง ทำให้เกิดความพอใจ นำร่วมปรึกษาสนทนา ชอบศึกษา ยินดีปรีดาในหลักธรรมหลักวินัยที่ละเอียดลึกซึ้งยิ่งๆ ขึ้นไป
๗. วิริยารัมภะความขยันหมั่นเพียร คือ เพียรละความชั่ว ประกอบความดีมีใจแก้แค้นกล้า บากบั่นก้าวหน้า ไม่ย่อท้อ ไม่ทอดทิ้งธุระ
๘. สันตุฏฐี ความสันโดษ คือ ยินดี มีความสุขความพอใจด้วยปัจจัย ๔ ที่หามาได้ด้วยความเพียรอันชอบธรรมของตน
๙. สติ ความมีสติ รู้จักกำหนดจดจำ ระลึกการที่ทำได้ทำไม่ได้ ไม่มีความประมาท
๑๐. ปัญญา ความมีปัญญาหยั่งรู้เหตุผล รู้จักคิดพิจารณา เข้าใจภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

นาถกรรมธรรมนี้ ท่านเรียกว่าเป็น พหุการธรรม หรือ ธรรมมีอุปการะมาก เพราะเป็นกำลังหนุนในการบำเพ็ญคุณธรรมต่างๆ ยังประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้สำเร็จได้อย่างกว้างขวางไพศาล

๒.๗.๕ คุณสมบัติของกัลยาณมิตร

ในทัศนะของท่านพระธรรมปิฎก ได้กล่าวไว้ว่า คนดี ว่าโดยลักษณะเฉพาะตัวของเขาที่เรียกว่า สัตบุรุษหรือบัณฑิต คือคนดีหรือคนที่แท้ มีหลักธรรมที่เรียกว่า สัปบุริสธรรม ๗ ประการ^{๒๒๒} มีดังนี้

๑. อัมมัญญูตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือรู้หลักความจริงของธรรมชาติ รู้หลักการกฎเกณฑ์แบบแผนหน้าที่ ซึ่งจะเป็เหตุให้กระทำการได้สำเร็จผลตามความมุ่งหมาย เช่น ภาึกษารู้ว่าหลักธรรมที่ตนจะต้องศึกษาและปฏิบัติคืออะไร มีอะไรบ้าง
๒. อัตถัญญูตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือรู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักธรรมหรือหลักการ กฎเกณฑ์ หน้าที่ รู้ผลที่ประสงค์ของกิจที่จะทำ เช่น ภาึกษารู้ว่าธรรมที่ตนศึกษา

^{๒๒๐} ที.ปา.(ไทย)๑๑/๑๘๖-๑๘๗/๑๘๘-๒๐๒.

^{๒๒๑} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๕๗/๒๘๑, ๔๔๖/ ๓๓๔., องค์.ทสก.(ไทย) ๒๔/๑๗/๒๕.

^{๒๒๒} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, (พิมพ์ครั้งที่ ๗), (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๖๒๗-๖๒๘.

และปฏิบัติอื่นๆ มีความหมายและความมุ่งหมายอย่างไร ตลอดจนรู้จักประโยชน์ที่เป็นจุดหมายหรือสาระของชีวิต

๓. อัตตัญญูตา รู้จักตน คือรู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ของตนตามความเป็นจริง เพื่อประพฤติปฏิบัติได้เหมาะสมและให้เกิดผลดี เช่น ภิกษุรู้ว่าตน มีศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญาและปฏิภาณแค่ไหน

๔. มัตตัญญูตา รู้จักประมาณ คือรู้จักความพอเหมาะพอดี เช่นรู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร ในการใช้จ่ายทรัพย์ ภิกษุรู้จักประมาณในการรับปัจจัย ๔ เป็นต้น

๕. กาลัญญูตา เช่น รู้ว่าเวลาไหนควรทำอะไร รู้จักเวลาเรียน เวลาทำงาน เวลาพักผ่อน เป็นต้น

๖. ปริสัณญูตา รู้จักชุมชน คือรู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมนุมและชุมชน รู้จักมารยาทระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียมประเพณี และข้อควรรู้ควรปฏิบัติอื่นๆ ต่อชุมชนนั้นๆ

๗. บุคคลัญญูตา รู้จักบุคคล คือรู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยอธยาศัยความสามารถและคุณธรรม เป็นต้น เพื่อปฏิบัติต่อผู้นั้นโดยถูกต้อง เช่นว่าควรจะคบหรือไม่ จะเกี่ยวข้องจะใช้จะยกย่อง จะตำหนิหรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไรจึงจะได้ผลดี เป็นต้น^{๒๒๓}

บัณฑิต คือคนฉลาดหรือคนที่ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา มีคุณสมบัติที่ท่านแสดงไว้หลายแบบหลายอย่างดังในพุทธพจน์ที่ว่า

๑. “ภิกษุทั้งหลาย คนพาลมีกรรมเป็นเครื่องกำหนด บัณฑิตมีกรรมเป็นเครื่องกำหนด, ต่างก็ปรากฏแจ่มฉายด้วยความประพฤติดของตน,^{๒๒๔} ผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ พึงทราบว่าเป็นพาล คือด้วยกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต..., ผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ พึงทราบว่าเป็นบัณฑิต คือ ด้วยกายสุจริต วาสุจริต มโนสุจริต..., ”^{๒๒๕}

๒. “ภิกษุทั้งหลาย ลักษณะของบัณฑิต เครื่องหมายของบัณฑิต แนวความประพฤติของบัณฑิตมี ๒ ประการ ดังนี้ กล่าวคือ บัณฑิตเป็นผู้มีปกติความคิดดี มีปกติพูดถ้อยคำดี มีปกติทำการดี”^{๒๒๖}

๓. “บัณฑิตไม่ทำชั่วเพราะเหตุแห่งตน หรือเพราะเหตุแห่งบุคคลอื่น ไม่พึงปรารถนา บุตร ทรัพย์ รัฐ ความสำเร็จแก่ตน โดยไม่ชอบธรรม, บัณฑิตนั้น พึงเป็นผู้มีศีล มีปัญญา ประกอบด้วยธรรม”^{๒๒๗}

๔. “หงส์ก็ดี นกกระเรียนก็ดี นกยูงก็ดี ช้างก็ดี เนื้อฟานทั้งหลายก็ดี ย่อมกลัวราชสีห์ทั้งนั้น จะวัดที่ร่างกายไม่ได้ฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ถึงแม้เป็นเด็กถ้ามีปัญญา ก็นับว่าผู้ใหญ่ แต่ถ้าโง่ ถึงร่างกายจะใหญ่โต ก็หาเป็นผู้ใหญ่ไม่”^{๒๒๘}

^{๒๒๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๖๔; ๔๓๔/๓๑๒., อัง.สตุ.ตก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๑๔.

^{๒๒๔} บาลีว่า “อปทานโสภิติ ปญญา” แปลตาม อัง.อ. (ไทย) ๒/๘๗.

^{๒๒๕} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๔๑/๑๒๘.

^{๒๒๖} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๔๒/๑๒๙., ม.อ. (ไทย) ๑๔/๔๖๘/๓๑๑.

^{๒๒๗} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๗/๒๖.

^{๒๒๘} สั.นิ. (ไทย) ๑๖/๗๐๕/๓๒๕., พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๕๓-๔/๗๔.

๕. “คนจะชื่อว่าเป็นผู้ใหญ่ เพียงเพราะมีผมหงอกก็หาไม่ ถึงวัยของเขาจะหง่อม ก็เรียกว่าแก่เปล่า, ส่วนผู้ใดมีสัจจะ มีธรรม มีอหิงสา มีความบังคับควบคุมคน มีความฝึกตน ผู้นั้นแลเป็นปราชญ์ สัตถ์มลทินได้แล้วเรียกว่า เป็นผู้ใหญ่”^{๒๒๙}

๖. “ผู้ใดเป็นธีรชน เป็นคนกตัญญูกตเวที คบหากัลยาณมิตร มีความรักดีมั่น กระทำกิจเพื่อผู้ตกทุกข์ด้วยตั้งใจ คนอย่างนั้นท่านเรียกว่า สัตบุรุษ”^{๒๓๐}

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติของกัลยาณมิตรจำนวน ๗ เรื่อง สรุปคุณสมบัติของกัลยาณมิตร ดังแสดงในตารางที่ ๒.๒

ตารางที่ ๒.๓ สรุปคุณสมบัติของกัลยาณมิตร

บุคคล/หน่วยงาน	คุณสมบัติของกัลยาณมิตร
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)	สัตบุรุษหรือบัณฑิต คือคนดีมีหลักธรรมที่เรียกว่า สัปปริสธรรม ๗ ประการ คนดีหรือคนชั่วรู้ได้จากความประพฤติ คนดีมี สุจริต ๓ คนชั่วมี ทุจริต ๓ คนดีย่อม คิดดี พูดดีและทำดี คนดีย่อมไม่เห็นประโยชน์ตนเหนือประโยชน์ผู้อื่น เป็นผู้มีปัญหาและศีล ผู้มีปัญหาว่าเป็นบัณฑิต คนที่เป็นผู้ใหญ่ต้องมีการฝึกอบรมดีแล้ว มีศีลธรรมและจริยธรรม สัตบุรุษ ย่อมมีกตัญญู รักเพื่อนและคิดช่วยเหลือผู้อื่นตลอดเวลา

คนดี มีปัญหา ที่เรียกว่าบัณฑิตหรือสัตบุรุษนี้ เมื่อใครไปเสวนาคบหาหรือเมื่อเขาเองทำหน้าที่เผยแผ่ความรู้ ความดีงามแก่ผู้อื่น ชักจูงให้ผู้อื่นมีความรู้ความเห็นถูกต้อง ให้มีศรัทธาที่จะถือตามอย่างตนอย่างใดอย่างหนึ่งโดยการสั่งสอน การแนะนำหรือกระจายความรู้ความเข้าใจนั้นออกไปทางหนึ่งทางใดก็ตาม ด้วยความปรารถนาดี ด้วยความเมตตากรุณาก่อให้เกิดสัมมาทิฐิและการประพฤติปฏิบัติชอบขึ้น ก็เรียกว่า เป็นกัลยาณมิตร^{๒๓๑}

๒.๓.๖ ลักษณะของกัลยาณมิตร

หากการมองกัลยาณมิตรในแง่มุมของการทำหน้าที่ต่อผู้อื่น ซึ่งได้แก่การแนะนำ ชักจูงให้มิตรของตนเดินไปในทางที่ถูกต้อง ทั้งด้วยการพูดให้ฟัง ทำให้ดู และที่สำคัญคือการมีชีวิตเป็นอยู่ให้เห็น กัลยาณมิตรก็ต้องมีคุณสมบัติพิเศษจำเป็นสำหรับการทำหน้าที่นั้นอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งพระพุทธองค์ทรงแสดงถึงคุณสมบัติดังกล่าวไว้ว่า ผู้เป็นกัลยาณมิตรย่อมเชื่อปัญญาปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคต เชื่อกรรมและผลของกรรม เป็นผู้นำรัก นำเคารพ หมั่นศึกษาหาวิชาความรู้อยู่เสมอ คำสอน และถ้อยคำของท่านสามารถอธิบายธรรมที่ยาก ละเอียด ลุ่มลึกได้ (สามารถธรรมให้ละเอียดลุ่มลึก) และไม่ชักจูงมิตรทั้งหลายไปในทางที่ผิด^{๒๓๒} ดังพระพุทธพจน์ว่า “บุคคลผู้มีความเป็นที่รัก เป็นที่น่าเคารพ

^{๒๒๙} จุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๙/๕๐.

^{๒๓๐} จุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๔๖๖/๕๑๔.

^{๒๓๑} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, (พิมพ์ครั้งที่ ๑๑), (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๖๓๑.

^{๒๓๒} จุ.อ.อ. (ไทย) ๒๕/๓๑/๒๓๕.

เป็นที่น่ายกย่อง เป็นผู้ว่ากล่าวผู้ควรแก่การว่ากล่าว เป็นผู้กล่าวถ้อยคำอันลึกซึ้ง ไม่แนะนำในสิ่งที่ควร เหล่านี้มีอยู่ในบุคคลใด บุคคลนั้นเป็นมิตร ผู้อนุเคราะห์ในสิ่งที่ประโยชน์ บุคคลผู้ต้องการมิตรควร คบ แม้ด้วยการยอมเสีย”^{๒๓๓}

๒.๗.๗ กัลยาณมิตรธรรม

พระพุทธศาสนากล่าวถึงมิตรประกอบด้วยองค์ธรรม ๗ ประการ^{๒๓๔} กล่าวคือ กัลยาณมิตร ธรรม ๗ หมายถึง องค์คุณของกัลยาณมิตร คุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้ คือท่านที่คบหรือเข้าหา แล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญ

๑. เป็นที่รักเป็นที่พอใจ คือ ปิโย น่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้ อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม^{๒๓๕} หรือเป็นผู้ประกอบด้วยเมตตา ทำให้เรารู้สึกว่ามีเพื่อน ทำให้เกิดความ อบอุ่นใจ แม้พระพุทธเจ้าก็ทำให้พระสาวกมีความสดชื่น มีความอบอุ่นใจ มีความสบายใจ ไม่ได้ถูก ทอดทิ้ง เหมือนกับเราทั้งหลายมีครูอาจารย์ที่ดี ท่านมีเมตตา เหมือนมีเพื่อนดูแลอยู่ตลอดเวลา ธรรมดว่าบุคคลผู้อยู่ด้วยความเมตตาเป็นปกติย่อมเป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลายและพวกอมมนุษย์คือ เป็นที่รักของเหล่าสัตว์

๒. เป็นที่เคารพ^{๒๓๖} คือ ครุ น่าเคารพ ในฐานะประพาศสมควรแก่ฐานะให้เกิด ความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย เป็นที่เคารพ ผู้มีความหนักแน่น มีคุณธรรม เป็นผู้มีความ ประพาศสมควรเหมาะสมสมควรแก่ฐานะ ทำให้รู้สึกอบอุ่นใจเป็นที่พึ่งได้ เป็นหลักให้กับคนที่คบหา คนผู้คบกับกัลยาณมิตรมีความรู้สึกว่ามันคง ปลอดภัย มีเครื่องยึดเหนี่ยว บุคคลที่ควรสักการะเคารพ น่าเสวนาคบหา ได้แก่ บุคคลที่ประกอบด้วยศีล ด้วยสมาธิ ด้วยปัญญา บุคคลเช่นนี้ควรสักการะและ เสวนาคบหา ในปกรณัมสหคัมภีร์ท่านอธิบายคำว่า “ครุ” ว่าเป็น บุคคลผู้ควรแก่ความเคารพ มีมารดา บิดาเป็นต้น ชื่อว่า ครุ เป็นผู้เฟื่องฟูและเปิดเผย อีกอย่างหนึ่ง ความเป็นผู้มีความเคารพตามสมควรใน บุคคลเป็นต้นว่า พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระสาวกของพระพุทธเจ้า อาจารย์ พี่ชาย พี่หญิง ผู้ควรแก่การประกอบความทำให้หนักชื่อว่า ความเคารพ^{๒๓๗}

๓. เป็นที่ยกย่อง^{๒๓๘} คือ ภาวนิโย น่าเจริญใจในฐานะทรงคุณคือความรู้สึกและภูมิ ปัญญาแท้จริงทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่างทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วย ซาบซึ้งภูมิใจ^{๒๓๙} เป็นผู้มีความรู้จริง ผู้ที่มีคุณธรรมมีความประพาศดีงามทำให้เราเกิดความรู้สึกว่า จรรโลงใจ มีกำลังใจเป็นแบบอย่างอยากจะทำตามทำให้มีความก้าวหน้าได้

^{๒๓๓} วิสุทธิ.ภิกขุ. (ไทย) ๑/๔๒/๑๐๕.

^{๒๓๔} อ.ส.ต.ต.ก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

^{๒๓๕} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๐๔.

^{๒๓๖} อ.ส.ต.ต.ก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

^{๒๓๗} พระมหาสุภวิชัย วิราม, “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องกัลยาณมิตรตามหลักพุทธจริย ศาสตร์ทัศนะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนวัดปากน้ำวชิรญาณและโรงเรียนสุวรรณพลับพลาพิทยา คม”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕), หน้า ๗๖.

^{๒๓๘} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๕๗.

^{๒๓๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์- ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๐๑-๒๐๔.

๔. เป็นนักพูด คือ วัตถุประสงค์ให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร ควรให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี คอยบอกเกี่ยวกับเรื่องการประพฤติปฏิบัติของเราว่าควรจะเป็นอย่างไร และเราทำถูกทำผิด อันไหนที่เราทำไม่ถูก บอกวิธีแก้ไขให้ สิ่งไหนที่เราทำถูกต้อง กัลยาณมิตรก็ส่งเสริมวิธีให้ดียิ่งขึ้นไป ทำให้เราได้หลักคุณธรรมเพิ่มมากขึ้น ซึ่งการบอกนี้สำคัญมากที่จะช่วยให้ปฏิบัติถูกต้อง

๕. เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ คือ วณักขโม อดทนต่อถ้อยคำคือพร้อมที่จะรับฟัง คำปรึกษาซักถาม คำเสนอและวิพากษ์วิจารณ์ อดทนฟังได้ไม่เบื่อไม่ฉุนเฉียว พยายามที่จะช่วยชี้แจง จนกระทั่งเกิดความเข้าใจชัดเจนทั้งไม่ทอดถอยและไม่ปล่อยปละ แต่จะเอาใจใส่อดทนต่อการที่จะแนะนำสั่งสอน

๖. เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ คือ คัมภีรญาณจะ กะถัง กัตตา แถลงเรื่องล้าลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจและให้เรียนรู้ เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป กัลยาณมิตรที่มีคุณสมบัติพิเศษที่จะช่วยลูกศิษย์ได้อย่างแท้จริงก็คือ ผู้ที่สามารถทำให้เข้าถึงสิ่งที่ลึกซึ้งให้ยิ่งๆ ขึ้นไป อันนี้จะ เป็นปัจจัยที่ทำให้เราสามารถก้าวหน้าในการปฏิบัติ ถ้าเรื่องลึกซึ้งขึ้นไป

๗. ไม่ชักนำในอธรรม คือ โนจัญญาเนนโยชะเย ไม่ชักนำในอธรรมคือไม่แนะนำในเรื่อง เหลวไหลหรือชักนำไปในทางเสื่อมเสีย^{๒๔๐}

สรุปได้ว่า กัลยาณมิตรธรรม เป็นคุณธรรมประจำของกัลยาณมิตรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเกื้อกูลสั่งคมอย่างชัดเจน บุคคลที่ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตรนั้นย่อมแสดงออกให้ปรากฏเป็นรูปธรรม ต่อสังคม เพื่อสร้างความศรัทธาให้แก่ผู้พบเห็นเกิดความประทับใจ

๒.๗.๘ กระบวนการกัลยาณมิตร

กระบวนการกัลยาณมิตร ๗ ประการ มีอธิบายในแต่ละข้อดังนี้

๑. เป็นผู้นำรัก (ปิโย)

กระบวนการประการแรกของกัลยาณมิตรคือ ความเป็นผู้นำรัก หรือ ปิโย เป็นที่นำรัก เป็นที่พอใจ ความรู้สึกอบอุ่นใจของผู้คบหาสมาคม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา ได้ถามสารประโยชน์

คุณธรรมประการหนึ่งของกัลยาณมิตรก่อให้เกิดความนำรักได้ คือ พรหมวิหารธรรม โดยเฉพาะความเมตตา ซึ่งเป็นข้อแรกในพรหมวิหาร ๔ ซึ่งเป็นธรรมที่ทำให้เป็นที่นิยมชมชอบของหมู่ มนุษย์และอมนุษย์ทั้งหลาย เพราะทำให้มนุษย์เป็นกัลยาณมิตรต่อกันแล้ว ยังเป็นเหตุให้ผู้เจริญเมตตา ได้อานิสงส์ ๑๑ ประการ ทำให้บรรลุคุณธรรมอันยิ่งใหญ่ จนถึงสามารถพัฒนาขึ้นไปถึงปัญญาอิสระ ได้^{๒๔๑}

^{๒๔๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์- ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๐๓.

^{๒๔๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก ๒๕๔๓), หน้า ๒๐-๒๑.

พรหม หมายถึง ผู้ประเสริฐ วิหาร หมายถึง ความเป็นอยู่ประเสริฐด้วยอัปปมัญญา^{๒๔๒} เมื่อกล่าวรวมกันจึงหมายถึงความเป็นอยู่ที่ประเสริฐ ชื่อว่าพรหมวิหาร^{๒๔๒}

การเจริญพรหมวิหาร ๔ และในประเด็นเดียวกันนี้ในอรรถกถาท่านได้ยกตัวอย่างการเจริญพรหมวิหารธรรมของมารดาบิดาต่อบุตรว่า “มารดาบิดา เมตตา ความรักบุตรตั้งแต่บุตรยังอยู่ในท้อง รอคอยจะเห็นบุตรเกิดมาอย่างปลอดภัย ไร้โรคมีอวัยวะครบบริบูรณ์ พอบุตรเกิดมาแล้ว บางครั้งบางครั้ง บุตรนอนอยู่ถูกมด แมลงกัด หรือนอนไม่สบายก็ร้องไห้ ก็เกิดกรุณา สงสารบุตร ในเวลาที่บุตรวิ่งเล่นได้ หรือเวลาบุตรเจริญเติบโต น่ารักน่าเอ็นดูด้วยจิตใจที่อ่อนโยน เบิกบาน บันเทิงใจ เกิดมุทิตา ความพลอยยินดี เวลาบุตรจบการศึกษา ทำงานแยกออกไปอยู่ครองเรือนเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ มารดาบิดาก็เกิดอุเบกขา ความวางเฉยไม่ห่วงใยในบุตรนั้น ด้วยคิดว่าลูกของเราสามารถดำรงตนอยู่ได้แล้ว ดังนั้น ท่านจึงเรียกมารดาบิดาเป็นพรหมของบุตร”^{๒๔๓}

ข้อธรรมในข้างต้น แสดงถึงสถานการณ์ ๔ ซึ่งมนุษย์ทุกคนต้องประสบ จึงต้องฝึกให้รู้เท่าทัน และเลือกปฏิบัติให้ถูกต้อง คือ

สถานการณ์ที่ ๑ เมื่อเพื่อนมนุษย์มีความปกติสุข ไม่มีทุกข์ เดือดร้อน ไม่มีอันตราย พระพุทธศาสนาสอนให้ใช้หลักเมตตา คือ ความรัก ความต้องการให้เขาเป็นสุข เป็นความปรารถนาในท่าทีของความเป็นมิตร

สถานการณ์ที่ ๒ เมื่อเพื่อนมนุษย์ เดือดร้อน มีทุกข์ มีปัญหาพระพุทธศาสนาสอนให้ย้ายความรู้สึกจากเมตตาไปเป็นกรุณา คือ รู้สึกพลอยห่วงใจ ห่วงไหวในความทุกข์ และคิดที่จะปลดเปลื้อง ให้เขาพ้นจากความทุกข์ เท่าที่จะช่วยได้

สถานการณ์ที่ ๓ เมื่อเพื่อนมนุษย์ ประสบความสำเร็จ มีความสุขในชีวิต มีอำนาจวาสนา ยศถาบรรดาศักดิ์ จากผลการกระทำอันเป็นสัมมาอาชีวะ พระพุทธศาสนาสอนให้ย้ายความรู้สึกจาก เมตตา กรุณา ไปสู่มุทิตา คือ มีความรู้สึกชื่นชม ยินดี ส่งเสริม สนับสนุนในความประสบความสำเร็จตามควรแก่การกระทำของผู้นั้น

สถานการณ์ที่ ๔ เมื่อเพื่อนมนุษย์ ประสบกับธรรมชาติ หรือ ได้รับผลการกระทำตามกฎธรรมชาติ คือตามความเป็นไปแห่งเหตุปัจจัย พระพุทธศาสนาสอนให้ย้ายจากจริยธรรมที่มีต่อเพื่อนมนุษย์มาตั้งอยู่บนฐานแห่งสัจธรรม คือการยอมรับความจริงตามธรรมชาติ โดยใช้หลักอุเบกขา ไม่ใช่อยอมรับ หรือหลงยึดอยู่กับบัญญัติธรรมตามใจชอบ แต่เป็นการยอมรับด้วยการวางใจเป็นกลางตามธรรมนิยามนั้นๆ เป็นท่าทีของความนิ่งเฉยเพื่อรักษารักรธรรม เป็นธรรมที่เป็นตัวเชื่อมโยงให้การอยู่ร่วมกันของมนุษย์เป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสม^{๒๔๔}

จะเห็นได้ว่า พรหมวิหารธรรม เป็นธรรมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ถ้ามนุษย์อยู่ด้วยกันโดยมีน้ำใจเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกัน ตามสถานการณ์ทั้ง ๓

^{๒๔๒} พระสัทธัมมโชติกะธัมมาจริยะ ,ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๙ เล่ม ๑ สมถกรรมฐานที่ปณี, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ, ๒๕๒๕), หน้า ๑๙๐.

^{๒๔๓} อัง.อ.ทุก. (ไทย) ๒/๓๑/๑๑๑-๑๑๒.

^{๒๔๔} สุวัฒน์จันทร์จำนง, ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๐), หน้า ๒๓๕.

ข้างต้น โลกมนุษย์จะอยู่อย่างสันติ ในขณะที่สถานการณ์ที่ ๔ มีความสำคัญในฐานะเป็นฐานรองรับให้ความสัมพันธ์ดังกล่าว ดำเนินไปได้สังคมเกิดสันติสุข

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ชีวิตมนุษย์ตกอยู่ภายใต้ดังกล่าว เนื่องจากมนุษย์ไม่ได้อยู่ตามลำพัง ภายใต้โลกมนุษย์นี้มีสิ่งที่เป็นฐานรองรับได้แก่สังขธรรม หรือธรรมที่เป็นหลักการของธรรมชาติ ที่เป็นไปตามเหตุปัจจัย เป็นไปตามหลักถูกต้องดีงาม ธรรมหรือความจริงของกฎธรรมชาตินี้ ครอบคลุมและครอบครองธรรมชาติทั้งหลายไว้ทั้งหมด โลกมนุษย์ตั้งอยู่บนฐานของความเป็นจริงของธรรม ซึ่งสำคัญกว่าความสัมพันธ์ในหมู่มนุษย์ มนุษย์จึงไม่ควรดำเนินชีวิตให้เป็นการกระทบกระเทือนหรือทำลายธรรม แต่ควรดำเนินชีวิตเพื่อให้สอดคล้องกับตัวธรรม โลกมนุษย์จึงจะเป็นไปได้ด้วยดี มนุษย์ไม่ใช่มีหน้าที่เพียงแต่จะรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับมนุษย์ ด้วยหลักความเมตตา กรุณา และมูทิตา เท่านั้น แต่จะต้องมีหน้าที่รักษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับกฎธรรมชาติด้วย ดังนั้น ต้องมีหลักอุเบกขาเข้ามาเป็นฐานรองรับความสัมพันธ์นั้น สังคมจึงจะเกิดสันติสุขอย่างแท้จริง^{๒๔๕} กัลยาณมิตรที่มิ่งมงคลกว่าด้วยพรหมวิหาร ๔ นี้ จึงมีบทบาทและหน้าที่สำคัญในการดำรงไว้ซึ่งความถูกต้องชอบธรรม อันเป็นแบบอย่างแห่งบริหารชีวิตที่พึงประสงค์

ส่วนธรรมเรื่อง ความกรุณา แสดงออกในลักษณะความห่วงใย สงสาร และเอ็นดูต่อสรรพสัตว์ หรือ เพื่อนมนุษย์ผู้มีความทุกข์ และความต้องการช่วยเหลือให้รอดพ้นจากความทุกข์นั้นๆ เสมือนเป็นความทุกข์ของตนเอง ในขณะเดียวกันก็แสดงบทบาทของความมีมูทิตา หรือพลอยยินดีกับสรรพสัตว์หรือเพื่อนมนุษย์ผู้ประสบสุข โดยปราศจากความอิจฉาริษยาหรือมั่งร้าย ในขณะที่การแสดงออกของกัลยาณมิตรเรื่องอุเบกขา หรือความวางเฉย จะเป็นไปเพื่อป้องกัน รักษาจิตใจ และที่พึงแก่มนุชย์เมื่อเผชิญโลกธรรม ให้มีสติในการมองทุกสิ่งตามเป็นจริงที่มันเป็นอยู่ และเรียนรู้ที่จะยอมรับและอยู่กับสิ่งนั้น ซึ่งเมื่อมนุษย์ทำเช่นนี้ได้สังคมก็จะมีสุขอยู่ร่วมกันอย่างเข้าใจ พรหมวิหาร จึงจัดเป็นคุณธรรมที่สำคัญของกัลยาณมิตร

ในเรื่องพรหมวิหาร ๔ นี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) สมัยที่ท่านดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมปิฎก ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับความเชื่อมโยงกันของคุณธรรม ในคำบรรยายเรื่องรักษาใจยามรักษาคณไข ซึ่งบรรยายแก่บุคลากรโรงพยาบาลสุโขทัย ที่สถานที่พำนักสงฆ์สายใจธรรมเมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๓๗^{๒๔๖} โดยยกตัวอย่างพรหมวิหาร ๔ ของคนไทยไว้อย่างลึกซึ้ง สรุปใจความโดยย่อได้ว่า หลักธรรมเรื่องพรหมวิหาร ๔ ที่มีจริงอยู่ ๔ ข้อ ไม่ใช่มีแค่ เมตตา กรุณา แต่ยังมีมูทิตา และอุเบกขาด้วย เมตตาอันเราใช้ในภาวะที่อยู่ตามปกติ แต่ถ้าคนนั้นเขาเกิดความเดือดร้อนเป็นทุกข์ ตกหล่นลงมาจากสภาพปกติ ก็ต้องใช้คุณธรรมข้อที่ ๒ คือ กรุณา ซึ่งหมายถึงการที่ พอมีหัวใจห่วงใย เมื่อเห็นคนอื่นเดือดร้อนมีความทุกข์ ต้องการจะปลดเปลื้องเขาให้พ้นจากความทุกข์ ข้อที่ ๓ คือพลอยยินดีด้วย คอยสนับสนุนส่งเสริม เรียกว่ามูทิตาข้อที่ ๓ นี้คนไทยไม่ค่อยพูดถึง เรามักจะอยู่ แค่เมตตา กรุณา ความจริงข้อ ๓ ก็สำคัญเหมือนกัน ทำให้มีการส่งเสริมคนดี ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการทำกิจหน้าที่ และพัฒนาการงาน ข้อ ๑ ถึง ๓ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างเรากับเขา หรือเรากับเพื่อนมนุษย์สัมพันธ์

^{๒๔๕} สุวัฒน์จันทร์จำนง, ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา, หน้า ๒๓๕-๒๓๖.

^{๒๔๖} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), รักษาใจยามป่วยไข้, แหล่งมีมา, [ออลไทร์], <http://www.watnyanaves.net/books/pdf/raksajaiyamraksakonkhai.pdf>, [สืบค้นเมื่อ ๑๐ ต.ค. ๒๕๕๘].

กันคือเรากับเขาอยู่เป็นปกติ เรามีเมตตา ไม่ตรี เขาตกต่ำลง เป็นทุกข์เกิดปัญหา เรามีกรุณา เขาดีขึ้น สุข สำเร็จ ทำดีทำชอบ เรามีมุทิตา ต่อจากนี้ก็มีตัวที่ ๔ เข้ามา คือ กรณีที่จะรักษาความถูกต้องชอบธรรม หลักการกฎเกณฑ์ ซึ่งเรียกก่ายๆ สั้นๆ ว่าธรรม ธรรมนี้แยกเป็นความจริงความถูกต้องชอบธรรมตามกฎธรรมชาติโดยเป็นความดีที่มีอยู่ตามธรรมชาติอย่างหนึ่งและความถูกต้องชอบธรรมที่ยกขึ้นมาจัดตั้งวาง เป็นระเบียบ เป็นกฎหมายอย่างหนึ่ง ถ้าความสัมพันธ์ของเรากับเขาในข้อ ๑ ถึง ๓ ไปกระทบตัวที่ ๔ นี้เข้า คือไปละเมิดหรือทำความเสียหายต่อตัวธรรม ตัวความถูกต้อง หลักการกฎเกณฑ์ อะไรต่างๆ นี้เข้าเราจะต้องเอาตัวที่ ๔ นี้ไว้

สิ่งเหล่านี้ แสดงให้เห็นชัดเจน ถึงความเชื่อมโยงขององค์ธรรมว่ามีความสอดคล้องกัน และต้องไปด้วยกันจึงจะบังเกิดผลได้อย่างสมบูรณ์

ดังนั้น การใช้หลักสังคหะวัตถุ ต้องสืบเนื่องเกี่ยวพันกับหลักพรหมวิหารธรรม คือจิตที่ประกอบด้วยเมตตา กรุณา แสดงออกในรูปการสังเคราะห์ช่วยเหลือ หลักสังคหะวัตถุ จึงเป็นเรื่องของการสละออกส้น หลักสำคัญที่ทำให้ความน่าเคารพมีความสมบูรณ์ได้ คือความเมตตาในพรหมวิหาร ๔ โดยยึดถือธรรมหรือความชอบธรรมเป็นใหญ่ ตลอดจนต้องประพฤติหลักสังคหะวัตถุ ๔ ต่อเนื่องด้วย กล่าวคือ พรหมวิหาร ๔ เป็นส่วนคุณธรรมภายในใจ ส่วนสังคหะวัตถุ ๔ เป็นจริยธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องเฉพาะกับสังคม นั่นเอง

๒. เป็นผู้บำราศ (ครู)

กระบวนการของกัลยาณมิตรประการต่อมา คือ ความน่าเคารพ หรือ “ครู” ซึ่งนักปราชญ์ราชบัณฑิต ได้อธิบายความหมายในเชิงวิเคราะห์ไว้ว่า ๓ นัย คือ

- ๑) ผู้เลิกลอยหรือลอยเด่น (กระระติ อุกคัจฉะติ อุกคะโต ปากะโฏาะวะตีติ ครู)
- ๒) ผู้หลังความรักไปในหมู่ศิษย์ (กระระติ สิญจะติ สิสเสสุ สินหันติ ครู)
- ๓) ผู้คลายความรักให้หมู่ศิษย์ (กระระติ สิสเสสุ สินะหัง วะมะตีติ ครู)

กัลยาณมิตรผู้มีความเลิกลอย มีความรักด้วยความหวังดีในบุคคลอื่น เป็นผู้บำราศนับถือเคารพยกย่อง ซึ่งความหมายนี้สอดคล้องกับคัมภีร์สหพันธนิพนธ์ ที่ท่านอธิบาย “ครู” ว่าหมายถึง มารดาบิดา เป็นต้น ว่าผู้ควรเคารพ ผู้เพื่องฟูและเปิดเผย อีกอย่างหนึ่ง ผู้มีความเคารพตามสมควรในบุคคล เป็นต้นว่าพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอริยสาวก ครูอาจารย์ พี่ชาย พี่หญิง ชื่อว่ามีความเป็นครู และเนื่องจากครู หมายถึง ผู้ที่มีหน้าที่ถ่ายทอดความรู้แก่ศิษย์ เป็นผู้บ่มเพาะสติปัญญา ทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน^{๒๔๗}

อีกประการหนึ่งคือ ความเป็นอิสระ เมื่อจะช่วยผู้อื่น คือตนเองก็ไม่ติดอยู่ในเครื่องผูกพันเดียวกันกับที่เขากำลังติดอยู่ ซึ่งในความหมายนี้ หมายถึงความเป็นอิสระทางใจเป็นที่ตั้ง พระพุทธเจ้า จึงเป็นกัลยาณมิตรผู้ประเสริฐยิ่ง เพราะนอกจากมีคุณสมบัติอย่างเลิศของความเป็นครูทั้ง ๒ ประการแล้ว ยังเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมคือศีล สมาธิ ปัญญา ดังใจความของพระบาลีว่า “บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา บุคคลอย่างนี้ ควรสักการะเคารพ ควรเสวนาคบหา เพราะจะช่วยให้เราบำเพ็ญศีล สมาธิ ปัญญาที่ยังไม่บริสุทธฺิให้บริสุทธฺิ หรือจะช่วยให้ช่วยประคับประคองศีล สมาธิ ปัญญา

^{๒๔๗} พระมหาสุพัฒน์กัลยาณธมโม.(ศรีชมชื่น). “พระพุทธเจ้า : บทบาทและหน้าที่ในฐานะพระบรมครู” , วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ ,(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑.

ที่บริสุทธิ์แล้วไว้ได้ ดังนั้น บุคคลผู้ดำรงตนนำเคารพอย่างเช่นพระพุทธเจ้าเป็นต้น จึงควรสักการะเคารพและควรเข้าหา”^{๒๔๘}

ด้วยเหตุที่ความเป็นผู้นำเคารพหรือมีความเป็นครูอยู่ในตน ทำให้เป็นที่ศรัทธาของมหาชน เพราะเป็นผู้ช่วยชี้ทางสว่างแก่สังคม กัลยาณมิตรผู้มีความเป็นครู จึงต้องมีคุณธรรมสำคัญอีก ๒ ประการ คือ ประการแรก มีความเห็นที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) เพราะเมื่อเห็นถูกก็เป็นแนวทางไปสู่คุณธรรมประการที่ ๒ คือ มีศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาที่ถูกต้อง คือ ศรัทธาเพราะเห็นสิ่งทั้งปวงตามที่มันเป็น ไม่ใช่มีศรัทธาเพราะเห็นแก่อามิสสินจ้าง หรือความรักดีในอำนาจภายนอกอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่เป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาอิสระ ผ่านการตรិตรองด้วยเหตุด้วยผล เพราะการได้กัลยาณมิตรผู้มีปัญญาเป็นผู้ชี้ทางมีส่วนสำคัญในการดำรงอยู่ในกุศลจริต ถ้าได้บาปมิตรหรือมิตรชั่วมักประกอบตนอยู่ในสุจริตไม่ได้ เพราะจะถูกชักจูงไปในทางอกุศล และบาปธรรม ในขณะที่กัลยาณมิตรเป็นเหตุให้ได้เจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ผู้มีกัลยาณมิตรย่อมหวังได้ซึ่งคุณธรรมต่างๆ เช่น จักเป็นผู้มีศีลดี มีธรรมงาม ได้สดับตรับฟังสิ่งที่ควรได้ยินได้ฟัง อันเป็นไปเพื่อขัดเกลาจิตใจ ผู้มีความพากเพียรพยายามไม่ย่อท้อ^{๒๔๙} ผู้มีกัลยาณมิตรช่วยให้มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรม จักเป็นผู้มีปัญญา หยั่งรู้สิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง

ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่จะมีความเป็นครูได้ จึงต้องเป็นบุคคลที่มีความหนักแน่นด้วยความรู้ความสามารถ และคุณธรรม กล่าวคือ ต้องดำรงตนอยู่ในหลักพรหมวิหารธรรม สังคหะวัตรธรรม และอิทธิบาท ๔ เป็นต้น

๓. เป็นผู้นำยกย่อง น่าเจริญใจ (ภาวนีโย)

กระบวนการของกัลยาณมิตรประการต่อมา คือ ภาวนีโย แปลว่า ผู้เป็นที่ยกย่อง เชิดชูให้เกียรติ การได้รับการยกย่อง เชิดชูสรรเสริญดังกล่าว กัลยาณมิตรต้องมีการฝึกพัฒนาตนทั้งทางกายและจิต จนเกิดองค์คุณธรรมภายในตน ตามหลักการพัฒนาตน หรือภาวนา ๔ คือ

๑) การพัฒนากาย (กายภาวนา) คือ การเจริญกาย พัฒนากายฝึกอบรมกายให้รู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอก ทางอินทรีย์ทั้ง ๕ ด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงามให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒) การพัฒนาความประพฤติ (ศีลภาวนา) คือ การเจริญจิต พัฒนาความประพฤติ ฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี ด้วยการถืออุกัณ

๓) การพัฒนาจิตใจ (จิตตภาวนา) คือ การเจริญจิต พัฒนาจิต ฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรม เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อุตุน มีสมาธิ สดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

^{๒๔๘} พ.อ.พ. (ไทย) ๒๕/๙/๑๒.

^{๒๔๙} วศิน อินทสระ, ความหลังเรื่องราวในอดีตสมัยพุทธกาลและก่อนพุทธกาล, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๔๐-๔๑.

๔) การพัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) คือ การเจริญปัญญา ผีกรอบมปัญญา ให้รู้เข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันโลกและชีวิตตามภาวะสามารถทำจิตให้อิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลส และปลอดจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา^{๒๕๐}

๔. เป็นผู้ฉลาดในการใช้คำพูด (วัตถา จะ)

กระบวนการของกัลยาณมิตรประการต่อมา ต้องรู้จักพูดให้ได้ผล พูดเป็น รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อใดควรพูดอะไร เมื่อไรควรให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน และเป็นທີ່ปรึกษาให้ บอกวิธีแก้ไขให้บอกสิ่งที่ควรทำก่อน-หลัง ส่งเสริมบอกวิธีที่ดีให้ ทำให้ได้หลักคุณธรรมเพิ่มมากขึ้น การให้กัลยาณมิตรผู้มีคุณสมบัติเช่นนี้ จะทำให้เราได้ฝึกฝนพัฒนาตนเอง กล้าเผชิญปัญหา และมีวิธีแก้ไขที่ถูกต้องจากคำแนะนำของผู้เป็นกัลยาณมิตร ในกรณีนี้อาจยกตัวอย่างจากพระพุทธดำรัสที่ทรงเปล่งแสดงธรรมให้คำแนะนำประโยชน์สูงสุดแก่สรรพสัตว์ เช่นว่า “พระพุทธเจ้าตรัสพระวาจาได้อันเกษมเพื่อบรรลุพระนิพาน เพื่อทำที่สุดทุกข์ พระวาจาสูงสุดแห่งวาจาทั้งปวง วิธีการตรัสพระวาจาของพระพุทธองค์ซึ่งเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่สรรพสัตว์จึงทรงยึดหลักการตรัสพระวาจา ๖ ประการคือ

- ๑) คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น-ไม่ตรัส
- ๒) คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ถึงเป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น-ไม่ตรัส
- ๓) คำพูดที่จริง ถูกต้อง แต่ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น-ไม่ตรัส
- ๔) คำที่พูดจริง ถูกต้อง แต่ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น-ไม่ตรัส
- ๕) คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น-เลือกเวลาตรัสที่เหมาะสม

เหมาะสม

- ๖) คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น-เลือกเวลาตรัสที่เหมาะสม

เหมาะสม

แม้ในการตรัสก็ทรงใช้ภาษาสุภาพ นุ่มนวล ไม่หยาบคาย ขวนให้สบายใจสละสลวย เข้าใจอย่างรู้จักรักกันว่า พระพุทธองค์ ทรงมีพระดำรัสไพเราะ รู้จักตรัสถ้อยคำที่งดงามมีพระวาจาสุภาพ สละสลวย ไม่มีโทษ ทำให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อความได้ชัดแจ้ง กัลยาณมิตรจึงต้องกล่าววาจาที่เป็นไปเพื่อความสมัคสมาน กลมเกลียว ประกอบด้วยประโยชน์ กล่าวคำที่เป็นสุภาสิตประกอบด้วยธรรม ซึ่งเป็นคำพูดสูงสุด ไม่เพียงกล่าวคำที่ไม่เป็นธรรม เพียงกล่าวคำเป็นที่รัก ไม่เพียงกล่าวคำไม่เป็นที่รัก เพียงกล่าวคำสัตย์ ไม่เพียงกล่าวคำเหลวไหล^{๒๕๑} โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกล่าวคำสัตย์ ถือเป็นหลักสำคัญในการปฏิบัติตนตามคำสอน เพราะในคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้น การละเมิดศีลข้อมุสาวาท เป็นสิ่งไม่จำเป็นและบุคคลกระทำไม่ได้ ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม ถือว่าผิดทุกกรณี ให้พูดได้ ทำได้เฉพาะคำจริงที่เป็นประโยชน์ และถูกกาลเทศะเท่านั้น^{๒๕๒}

^{๒๕๐} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **มังคลัตถทีปนี ภาค ๑**, (นครปฐม : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๖๓.

^{๒๕๑} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **มังคลัตถทีปนี ภาค ๑**, หน้า ๒๔๔.

^{๒๕๒} พระสมณชฎิโกดมโม (ราชเจริญ) “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องมุสาวาทในพุทธปรัชญาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ก.

สรุปความได้ว่า สิ่งสำคัญที่สุดในการให้คำแนะนำ ว่ากล่าวตักเตือน ผู้หนึ่งผู้ใดของ กัลยาณมิตรตามหลักพุทธธรรม คือ ต้องมีใช้เพื่อให้คนผู้นั้นหันมาติด หรือวนอยู่กับกัลยาณมิตร ซึ่ง กลายเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตัวผู้นั้นกับกัลยาณมิตร และอาจมีผลเพียงว่าให้เชื่ออย่าง ที่ กัลยาณมิตรเชื่อ หรือทำอย่าง ที่ กัลยาณมิตรทำเท่านั้น กัลยาณมิตรเข้ามามีใช้เพื่อให้คนผู้นั้นหันมา สัมพันธ์กับตน แต่เข้ามาเพียงเป็นสื่อช่วยให้คนผู้นั้นสัมพันธ์กับสิ่งที่สาม คือ โลกและชีวิต หรือ สิ่ง ทั้งหลายที่แวดล้อมตัวเขาอยู่อย่างถูกต้อง โดยเข้ามาชี้บอกให้เขาหันไปมองสิ่งเหล่านั้นและพิจารณา ให้รู้จักมันตามความเป็นจริงจนเขารู้ได้ด้วยตนเองว่าเขาควรสัมพันธ์กับสิ่งเหล่านั้นให้ถูกต้องอย่างไร หน้าที่ของกัลยาณมิตร จึงสำคัญที่การให้ความอิสระแก่ผู้ศึกษา อันจะนำไปสู่การรู้ เข้าใจ ประจักษ์ ด้วยตนเอง อิสราภาพของศึกษาจึงเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงทำหน้าที่อีกด้านหนึ่งของ กัลยาณมิตร คือ การแนะนำกระตุ้นเตือนให้ผู้ศึกษาทำหน้าที่ของตนให้ดี

๕. เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ (จะจะนักขโม)

กระบวนการแห่งความเป็นกัลยาณมิตรประการต่อมา คือ ต้องมีความอดทนต่อถ้อยคำ หรือ จะจะนักขโม ซึ่งต้องมีคุณธรรมในข้อสันติซึ่งมากับโสรัจจะ คือ ความเสถียรเป็นสิ่งแสดงถึง คุณธรรมภายในคือ ขันติธรรมในการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น พร้อมจะรับฟังคำปรึกษาซักถาม ตลอดจนคำล่วงเกิน คำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ ฟังได้ ไม่เบื่อหน่าย ไม่เสียอารมณ์ พยายามที่จะ ช่วยชี้แจง จนผู้ถามเกิดความกระจ่างชัดในเรื่องนั้นๆ นั่นคือกัลยาณมิตร ต้องมีความอดทน หรือ องค์ ธรรมในข้อขันติธรรม ซึ่งโดยปกติแล้ว แม้ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ขันติ นับเป็นคุณธรรมที่สำคัญ อย่างมาก เป็นธรรมที่ทำให้งาม เนื่องด้วยการกระทำสิ่งใดก็ตาม หากขาดซึ่งขันติเสียแล้ว งานนั้น ย่อมไม่มีทางประสบความสำเร็จได้เลย ทั้งนี้ สามารถกล่าวถึงขันติในความหมายต่างๆ ดังนี้

ขันติหรือความอดทน จึงหมายถึง ความสามารถที่จะทนต่อความลำบาก มีจิตใจเข้มแข็งที่ จะทำความดี และสามารถควบคุมตนเองได้โดย

๑) อดทนต่อความลำบาก คือ มีจิตใจเข้มแข็งที่จะทำงานให้ประสบความสำเร็จ

๒) อดทนต่อความเจ็บป่วย คือ อดทนต่อความเจ็บป่วยของร่างกายไม่ท้อแท้

๓) อดทนต่อความเจ็บใจ คือ อดทนต่อการกระทำที่ผู้อื่นล่วงเกินเราได้ตอบด้วย วิธีสันติ

๔) อดทนต่อกิเลส คือ อดทนต่อสิ่งต่างๆ ที่มายั่วให้หลงใหล อดทนต่อความโลภ อดทนต่อความโกรธและอดทนต่อความหลง

ส่วนโสรัจจะซึ่งเป็นธรรมที่มากับขันติ มีความหมายว่า ความสงบเสถียรความมีอัธยาศัย งดงามความประณีตความเรียบร้อยรวมถึงความไม่หุนหัน หรืออาจแปลว่า ความเสถียร คือ การ ควบคุมจิตใจให้เยือกเย็นเหมือนปกติ เมื่อได้รับความทุกข์หรือถูกกระทบกระทั่งแตกดัน เป็นต้น

โสรัจจะ เป็นธรรมคู่แฝดของขันติ คือ ต้องมีคู่กัน กล่าวคือ ขันติ เป็นตัวข่มกายวาจาไม่ให้ แสดงอาการดิ้นรนหรือพูดจาตอบโต้ เพราะโสรัจจะเป็นตัวข่มใจให้สงบนิ่ง ทำให้ดูเป็นปกติเหมือนไม่มี อะไรเกิดขึ้น เช่น เมื่อถูกตำว่า สามารถทนได้ไม่ได้ตอบ ข่มความโกรธได้ แต่ใจยังเดือดอยู่ มือยังสั่นอยู่

อย่างนี้เรียกว่าขันติแต่ขาดโสรจจะ เมื่อข่มใจให้เย็นได้ มือไม่สั่นปากไม่สั่น หน้าไม่แดงด้วยความโกรธ เรียกว่ามีทั้งขันติและโสรจจะ^{๒๕๓}

ขันติ โสรจจะ จึงเป็นธรรมที่ไปด้วยกัน เมื่อแปลจะได้ความหมายเป็น ธรรมอันทำให้งาม โดยในความหมายแห่งพุทธธรรมคนงาม ต้องงามดังนี้

- ๑) มีจิตใจเข้มแข็งน่ายกย่อง
- ๒) มีวาจาไม่ก้าวร้าวไม่หยาบคาย
- ๓) มีการกระทำที่อยู่ในกรอบที่เหมาะสม

ซึ่งพระธรรมโกศาจารย์ได้อธิบายคำว่า “คนงาม” ไว้ว่าต้องประกอบด้วยคุณลักษณะ ๑๐ ประการ คือ

- ๑) ขยันขันแข็ง กล้า ยอมตายถ้าถูกรังแก
- ๒) สุภาพ อ่อนโยน เชื่อฟังผู้เฒ่าผู้แก่
- ๓) กตัญญูรับรู้คุณ แม้สิ่งไม่มีชีวิตแม้อุปสรรค ศัตรู
- ๔) มีศีล มีสัจย์ เปิดเผย บริสุทธิ์ใจ
- ๕) ประหยัด สันโดษ รู้จักทำสิ่งร้ายให้กลายเป็นดี
- ๖) มีเมตตา กรุณา มีน้ำใจ ไม่มีเขา ไม่มีเรา
- ๗) อดกลั่น อดทน ด้วยใจแจ่มใส คอยได้รอได้
- ๘) เป็นฝ่ายยอมได้ให้ เพื่อให้อะไรๆ มันลงกันได้
- ๙) ไม่ตามใจกิเลส แต่เลือกข้างถูกรังแก

๑๐) เป็นแบบฉบับในเรื่องกิน อยู่ หลับ นอนเกิด แก่ เจ็บ ตายของชาวพุทธเอง^{๒๕๔}

๖. เป็นผู้อธิบายเรื่องที่ลึกซึ้งได้ (คัมภีร์จะ กะถัง กัตตา)

ผู้ที่จะมีความเป็นกัลยาณมิตรได้ ต้องมีความเป็นบัณฑิต ตามความหมายที่แท้จริงว่า บัณฑิตที่แท้คือ คนที่ดำเนินชีวิตด้วยปัญญาทั้งปัญญาทั้งทางโลกและทางธรรม รวมถึงการที่ต้องสามารถถ่ายทอด แลกเปลี่ยนเรื่องลึกลับได้ คือ สามารถชี้แจงเรื่องต่างๆ ที่ลึกซึ้ง ซับซ้อน ให้เข้าใจได้ง่าย และฉลาดในการชี้แจงเรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป มีคุณสมบัติพิเศษ และมียุทธวิธีในการชี้แจงเรื่องต่างๆ ถูกกาลเทศะ ซึ่งการที่จะแลกเปลี่ยนเรื่องต่างๆ ได้อย่างลึกซึ้ง บุคคลนั้นต้องรู้จักเข้าใจ ตนเอง บุคคล และชุมชนที่ต้องเข้าไปสัมผัส สัมพันธ์ด้วย เพราะไม่รู้ว่าผู้พูดจะทรงภูมิ หรือมีทักษะในการพูดเพียงใด แต่ถ้าพูดผิดกาลเทศะ ย่อมไม่ก่อให้เกิดความสำเร็จได้เลย ดังนั้น ผู้ที่จะให้คำแนะนำ ชี้แจงที่ดี จนเกิดผลในทางสร้างสรรค์และขับเคลื่อนอุดมการณ์ เพื่อพัฒนาชีวิตจนสามารถก้าวข้ามปัญหา อุปสรรค และความทุกข์ต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง เหมาะสมควรแก่ธรรม ตามหลักสัพพริสนธรรม๗ ซึ่งความสอดคล้องกับพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ที่ได้กล่าวถึงบัณฑิตหรือสัตบุรุษว่า คือ คนดี

^{๒๕๓} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต). ขันติ, [ออนไลน์]. <http://www.kalyanamitra.org/daily/dhamma/index.php>, [๑๐ ต.ค. ๒๕๕๘].

^{๒๕๔} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), Socialscience, แหล่งที่มา, [ออนไลน์]: <http://socialscience.igetweb.com/index.php.mo=๓&art=๑๓๗๘๘>, [สืบค้นเมื่อ ๑๐ ต.ค. ๒๕๕๘].

หรือคนที่แท้ มีลักษณะเฉพาะตัวของเขา คือ ต้องมีคุณธรรมของคนดี มีคุณสมบัติ หรือมีธรรมของสัตบุรุษ อันได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ซึ่งเป็นคุณธรรมของบัณฑิต ได้แก่

๑) รู้หลักความจริง รู้กฎแห่งธรรม รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล (ธัมมัญญูตา) คือ รู้หลักและรู้จักเหตุและรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุอันนี้ หรือ กระทำตามหลักการข้อนี้ จึงจะให้เกิดผลที่ต้องการอันนั้น คือรู้หลักความจริงของธรรมชาติรู้หลักการกฎเกณฑ์แบบแผนหน้าที่ซึ่งจะเป็นเหตุให้กระทำการได้สำเร็จผลตามความมุ่งหมาย เช่น ภิกษุรู้ว่า หลักธรรมที่ตนจะต้องศึกษาและปฏิบัติคืออะไร มีอะไรบ้าง

๒) รู้จักผล รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย (อัตถัญญูตา) คือ รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ หรือ ความเป็นไปตามหลักของหลักธรรมหรือหลักการกฎเกณฑ์ หน้าที่ รู้ผลที่ประสงค์ของกิจที่จะกระทำ เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาสิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร แล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง เช่น ภิกษุว่า ธรรมที่ตนศึกษาและปฏิบัตินั้นๆ มีความหมายและความมุ่งหมายอย่างไร ตลอดจนรู้จักประโยชน์ ที่เป็นจุดหมายหรือสาระของชีวิต

๓) รู้จักตนเอง (อัตตัญญูตา) คือ รู้ว่าตัวเรา มีฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร ตามเป็นจริง เพื่อประพจน์ปฏิบัติได้เหมาะสมและให้เกิดผลดี และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป เช่นภิกษุรู้ว่าตนมีศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญาและปฏิภาณแค่ไหน

๔) รู้จักความพอเหมาะพอดี (มัตตัญญูตา) คือ รู้จักประมาณ เช่น ภิกษุรู้จักประมาณ ในการรับ และการบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์กรรมอาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น

๕) รู้กาลเวลาอันเหมาะสม (กาลัญญูตา) คือ รู้ระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจการงาน เช่น ให้ตรงเวลา เป็นเวลา ทันเวลา พอเวลา เหมาะเวลา รู้ว่าเวลาไหน ควรทำอะไร รู้จักเวลาเรียน เวลาทำงาน เวลาพักผ่อน เป็นต้น

๖) รู้จักชุมชน (ปริสฺสญูตา) คือ รู้จักบริษัท รู้จักถิ่น ที่ชุมชน ที่ประชุม รู้กิริยามารยาท ระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียมประเพณี และข้อควรรู้ควรปฏิบัติอื่นๆ ที่จะประพจน์ต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา ต้องทำกิริยา ต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

๗) บุคคลปโรปรัญญู รู้จักเลือกคบคน หรือ เป็นผู้รู้จักบุคคล(บุคคลปโรปรัญญูตา) คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอริยาคัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไรและรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้จะตำหนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น^{๒๕๕}

^{๒๕๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า ๒๔๔.

ซึ่งในการแนะนำหรือให้คำปรึกษาใดๆ ได้อย่างลึกซึ้งนั้นกัลยาณมิตรต้องดำรงอยู่ในหลักปฏิบัติที่เน้นความบริสุทธิ์ มีเมตตา จริใจ ด้วยหลักปฏิบัติที่เรียกชื่อว่า ธรรมเทศกธรรม แปลว่า ธรรมของผู้แสดงธรรม มี ๕ ประการ ^{๒๕๖} จับความได้ดังนี้

๑. สอนให้มีขั้นตอนถูกลำดับ (อนุพุทฺธิกา) คือ แสดงหลักธรรมหรือเนื้อหาตามลำดับความยากง่ายลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ

๒. จับจุดสำคัญมาขยายให้เข้าใจเหตุผล (ปริยายทสฺสาวิ) คือ ชี้แจงให้เข้าใจชัดในแต่ละแง่แต่ละประเด็นอธิบายยกย่องไปต่างๆ ให้มองเห็นกระจ่างตามแนวเหตุผล

๓. ตั้งจิตเมตตาสอนด้วยความปรารถนาดี (อนุทฺยตา) คือ สอนเขาด้วยจิตเมตตาหวังให้เป็นประโยชน์แก่ผู้รับคำสอน

๔. ไม่มีจิตเพ่งเล็งมุ่งเห็นแก่อามิส (อนามิสฺนตฺร) คือ สอนเขามีใจมุ่งที่ตนจะได้ลาภสินจ้างหรือผลประโยชน์ตอบแทน

๕. วางจิตตน ไม่กระทบตนและผู้อื่น (อนุพหฺจฺจ) คือ สอนตามหลักตามเนื้อหามุ่งแสดงอรรถแสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียดสีชมชื่นผู้อื่น

จึงพอสรุปได้ว่า กัลยาณมิตรที่สามารถอธิบายเรื่องราวที่ลึกซึ้งได้ จึงต้องเป็นผู้มีความเข้าใจในสิ่งที่ได้ฟังอย่างรวดเร็ว มีความทรงจำดี มีความสามารถในการตีความได้ถูกต้องลึกซึ้ง ชัดเจน และน้อมนำสิ่งนั้นมาปฏิบัติอย่างถูกต้อง พร้อมกับให้คำแนะนำแก่ผู้อื่นด้วยถ้อยคำที่เหมาะสม ไพเราะ สุกภาพ ชัดเจน มีเทคนิคในการโน้มน้าวใจเป็นเหตุให้ผู้อื่นเห็นด้วยและนำไปปฏิบัติตาม

๗. เป็นผู้ไม่ชักนำไปในทางเสื่อมเสีย (โน จัฏฐาเน นโยชเย)

คุณสมบัติประการสุดท้ายของกัลยาณมิตรคือ การไม่ชักนำมิตรในสิ่งที่ไม่ควร (อฐานะ) ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือ ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสียไร้สาระ เช่น อบายมุข ๔ คือ ช่องทางแห่งความเสื่อม ทางที่จะนำไปสู่ความพินาศ เหตุย่อมี ๖ แห่ง โภคทรัพย์ มี ๔ ประการ คือ ๑) เป็นนักร้องหญิง นักเที่ยวผู้หญิง (อิตถิธุดตตะ) ๒) เป็นนักร้องสุรา นักดื่ม (สุราธุดตตะ) ๓) เป็นนักการพนัน (อักษธุดตตะ) และ ๔) คบคนชั่ว (ปาปมิตตตะ) แต่แนะนำในสิ่งที่ควร (ฐานะ) เรื่องที่เป็นประโยชน์ ให้เกิดความรู้สึกในทางที่ดีงามและปฏิบัติถูกต้อง การที่มิตรทำกิจต่างๆ ร่วมกันและช่วยเหลือเกื้อกูลกันนั้น เป็นเพียงส่วนประกอบภายนอก แต่สิ่งสำคัญคือ ความมีอิทธิพลชักจูงกันในด้านความคิดเห็น ทศนคติ ค่านิยม ความรู้ความเข้าใจต่างๆ ที่เรียกรวมว่า ทิฐิ มิตรใดมีอิทธิพลชักจูงให้เกิดมิจฉาทิฐิ ก็เป็นมิตรไม่ดี เรียกว่า ปาปมิตร มิตรใดชักนำให้เกิดสัมมาทิฐิ ก็เป็นมิตรดี มิตรแท้ เรียกว่า กัลยาณมิตร

ปัจจุบันจะเห็นได้ว่า มิตรในเรือนคือ มารดาบิดา หรือแม้แต่ครูอาจารย์ มีอิทธิพลชักนำ ทิฐิ น้อยกว่ามิตรชนิดเพื่อน และบางครั้งปรากฏว่า แม้แต่เพื่อนก็ยังมียิทธิพลน้อยกว่ามิตรชนิดตัวอยู่ห่างแต่มีพลังแรงเข้าถึงใจที่มาทางสื่อมวลชน สิ่งบันเทิงเริงรมย์ ตลอดจนหนังสือต่างๆ ซึ่งสิ่งที่เป็นปัจจัยหรือเครื่องเชื่อมต่อระหว่างมิตรกับอิทธิพลที่เกิดขึ้นในใจ ได้แก่ ความเชื่อ ความเลื่อมใส ความนิยมชมชอบความซาบซึ้งใจ ที่เรียกว่าศรัทธา เมื่อมีศรัทธาหรือทำให้เกิดศรัทธาได้แล้ว ถึงตัวมิตรจะอยู่ไกลไม่ได้คลุกคลี ก็มีอิทธิพลได้ ถึงตัวมิตรจะอยู่ใกล้ แต่มาศรัทธา ก็หาอิทธิพลชักจูงได้ไม่ ดังนั้น ท่านจึงถือเป็นหลักการว่า ผู้ซึ่งจะทำหน้าที่ชักนำสั่งสอนผู้อื่นได้ จะต้องสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ผู้รับฟัง

^{๒๕๖} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/ ๑๕๙/๑๘๗.

ก่อน หากยังทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาไม่ได้ ก็ยังไม่ถือว่าเป็นกัลยาณมิตร และการเสาวนาหรือการคบหาก็ยังไม่เกิดผล จนเมื่อศรัทธาเกิดแล้ว ใจก็เปิดรับ จึงสามารถชักจูงให้รู้จักคิดอย่างถูกต้อง หรือนำพฤติกรรมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการทำสิ่งที่ถูกต้อง ฉะนั้น การทำหน้าที่กัลยาณมิตร ได้สำเร็จหรือไม่ อยู่ที่ว่าสามารถทำให้ผู้เสาวนาเกิดมีสัมมาทิฐิ ได้หรือไม่นั่นเอง

ทั้งนี้ ในการจะแนะนำผู้อื่นไปในทางที่ถูกที่ควรได้นั้น อย่างน้อยต้องมีคุณธรรม ๒ ประการเป็นตัวกำหนด คือ มีโยนิโสมนสิการ และสัมมาทิฐิ เป็นลำดับไป โดยความคิดที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) เป็นความเห็นที่ประกอบด้วยปัญญา อันเกิดจากการได้พิจารณา โดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) ซึ่งจะขยายความองค์ธรรมสัมมาทิฐิ และโยนิโสมนสิการได้ดังนี้

๑. มีความเห็นถูกต้อง (มีสัมมาทิฐิ) หมายถึง มีความคิดเห็น ทศนคติ ค่านิยม ค่านิยม ความรู้ความเข้าใจถูกต้อง ดังามถูกคลองธรรม เห็นตามความเป็นจริง แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ สัมมาทิฐิที่เป็นมโนสุจริต และสัมมาทิฐิที่เป็นอริยมรรค ดังได้บรรยายไว้ดังนี้

๑) สัมมาทิฐิที่เป็นมโนสุจริต หมายถึง ความเห็นถูกต้อง ๑๐ ประการ คือ เห็นว่าการให้ทานมีผลจริง การบูชามีผลจริง การเคารพบูชามีผลจริง การบูชามีผลจริง ผลวิบากของกรรมดี กรรมชั่วมีจริง คุณของมารดา มีจริงคุณของบิดามีจริง โอปปาติกะ (พวกเกิดทันทีเช่นเทวดา) มีจริง สมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบบรรลุมรรคผลนิพพาน รู้แจ้งเห็นจริงด้วยตนเองแล้วสอนให้ผู้รู้ตามด้วยมีจริง ซึ่งพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า สัมมาทิฐิในข้อนี้เป็น สัมมาทิฐิแบบชาวโลก คือ เป็นในขั้นศีล ขั้นธรรม ความว่า สัมมาทิฐิในข้อนี้ นับเป็นความเชื่อถือ ความเห็น ทศนคติ ความรู้ ความเข้าใจ ที่ถูกต้องดังาม มีเหตุผล เป็นประโยชน์เกี่ยวกับเรื่องความดี ความชั่ว ซึ่งทำให้มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน เรียกว่า กัมมัสสกาตาญาณ เป็นโลกีย สัมมาทิฐิ หรือสัมมาทิฐิขั้นโลกีย เกิดความรู้ความเข้าใจเหตุผล โดยอาศัยการอบรมสั่งสอนปลูกฝัง สืบกันมาในสังคม ช่วยให้เกิดความประพฤติดีประพฤติดชอบ และการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ทำให้สังคมสงบเรียบร้อย คนอยู่ร่วมกันร่มเย็นเป็นสุข^{๒๕๓}

๒) สัมมาทิฐิที่เป็นอริยมรรค หมายถึง ความเห็นในข้อปฏิบัติหรือหนทางอัน ประเสริฐที่นำไปสู่ความพ้นจากทุกข์ทั้งปวง เรียกว่า อริยมรรค มีองค์ประกอบ ๘^{๒๕๔} คือ

(๑) มีความเห็นที่ถูกต้อง หมายถึง การรู้ในความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ (อริยสัจ ๔) คือ เห็นทุกข์ อันได้แก่ สภาวะที่บีบคั้น ชัดแย้ง สภาพที่ทนได้ยากเห็นสมุทัย อันเป็นเหตุที่ ก่อให้เกิดทุกข์ คือ เห็นต้นเหตุ ๓^{๒๕๕} หรือความทะยานอยาก ได้แก่ ๑. ความทะยานอยากในกาม คือ ความอยากได้ในกามคุณ คือสิ่งสนองความต้องการของประสาททั้งห้า (กามตัณหา) ๒. ความทะยานอยากในภพ คือ ความอยากได้ อยากมี อยากเป็น อยากคงอยู่ตลอดไป (ภวตัณหา) ๓. ความทะยานอยากในวิภพ คือ ความอยากพ้นจากสภาพที่ไม่ปรารถนา อยากทำลาย อยากให้ดับสูญ (วิภวตัณหา) ส่วนอริยสัจ ๒ ข้อสุดท้าย ได้แก่ เห็นนิโรธ คือ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไปและเห็นมรรค คือข้อปฏิบัติให้ ถึงความพ้นทุกข์

^{๒๕๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๖๔๒.

^{๒๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๑-๒๕๒.

^{๒๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๑.

(๒) มีความคิดที่ถูกต้อง ดังาม คือ ไม่คิดไปในทางที่จะสนองความอยากของตน ไม่คิดพยาบาท ไม่คิดเบียดเบียน

(๓) มีการแสดงออกทางวาจาที่ถูกต้อง ได้แก่ การไม่โกรธ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ รวมเรียกว่า วจีสุจริต ๔

(๔) มีการแสดงออกทางกายที่ถูกต้อง ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤตินิโคตในกาม รวมเรียกว่า กายสุจริต ๓

(๕) มีการเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง ได้แก่ การเว้นจากการประกอบอาชีพที่ผิดศีลธรรม

(๖) มีความพยายามในทางที่ถูกต้อง คือ พยายามปิดกั้นบาปและอกุศลที่ยังไม่เกิด พยายามสร้างกุศลกรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น และพยายามกำจัดบาปและอกุศลที่เกิดแล้ว พยายามสร้างกุศลกรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น และพยายามรักษากุศลธรรมที่มีแล้วให้มีมากยิ่งขึ้น เรียกว่า หลักปธาน ๔

(๗) มีความระลึกถูกต้อง ได้แก่ การพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริง (สติปัญฐาน ๔) คือ การกำหนดพิจารณากาย ความรู้สึก (เวทนา) จิตใจ และธรรมชาติ (ธรรม)

(๘) มีจิตตั้งมั่นถูกต้อง ได้แก่ การเพ่งพินิจด้วยจิตที่เป็นสมาธิแน่วแน่ (ฌาน ๔)

มีความเห็นที่ถูกต้อง หมายถึง การรู้ในความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ (อริยสัจ ๔) คือ เห็นทุกข์ อันได้แก่ สภาวะที่บีบคั้น ขัดแย้ง สภาพที่ทนได้ยาก เห็นสมุทัยอันเป็นเหตุที่ก่อให้เกิดทุกข์ คือ เห็นต้นเหตุ ๓^{๒๖๐} หรือความทนายอยาก ได้แก่ ๑) ความทนายอยากในกาม คือ ความอยากได้ในกามคุณ คือสิ่งสนองความต้องการของประสาททั้ง ๕ (กามตัณหา) ๒) ความทนายอยากในภพ คือ ความอยากได้ อยากมี อยากเป็น อยากคงอยู่ตลอดไป (ภวตัณหา) ๓) ความทนายอยากในวิภพ คือ ความอยากพ้นจากสภาพที่ไม่ปรารถนา อยากทำลาย อยากให้ดับสูญ (วิภวตัณหา) ส่วนอริยสัจ ๒ ข้อสุดท้ายได้แก่ เห็นนิโรธ คือ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไปและเห็นมรรค คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความพ้นทุกข์^{๒๖๑}

สรุปว่า ด้วยธรรมชาติของพระพุทธศาสนาที่เชื่อว่าทุกอย่างย่อมเกิดจากเหตุ การที่ผู้ใดก็ตามจะมีความเป็นกัลยาณมิตรได้ต้องเกิดจากการหมั่นฝึกฝนคุณธรรมเหล่านั้น ให้เกิดในตนเอง และมนุษย์ทุกคนมีศักยภาพในการพัฒนาตน ให้เป็นผู้มีความเป็นกัลยาณมิตรได้ ซึ่งการจะสร้างคุณสมบัติ ๗ ประการให้เกิดขึ้นในตัวได้ต้องอาศัยคุณธรรมในส่วนแรกและคุณธรรมอื่นๆเป็นตัวสนับสนุน แต่ด้วยเหตุที่หลักธรรมในพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นองค์รวมอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ทำให้คุณธรรมบางข้อสามารถเข้าไปสนับสนุนให้เกิดคุณสมบัติได้หลายข้อ แล้วแต่ว่าหมวดธรรมนั้นจะเน้นไปที่หลักธรรมใด

^{๒๖๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, ข้อ ๑๘๑;๑๘๗, หน้า ๒๕๑-๒๕๒.

^{๒๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔๓.

๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระบรรจบ ธีรวิโส (ศรีแพงมน) ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทและผลงาน ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูสุตสารพิมล(พระมหาพิมพา ธมฺมทินฺโน)” พบว่า วิธีที่ท่านใช้ในการเผยแผ่มี ๔ วิธีด้วยกัน ได้แก่ ๑) เทคนิคการเผยแผ่แบบโหมสัปมาณิกา พบว่า ผู้จะเป็นพระนักเทศน์เสียงหรือเทศน์แหล่ได้นั้น ต้องฝึกฝนอบรมตนเองมากพอสมควร เช่น ไม่ปฏิบัติในเรื่องที่ตนไม่ถนัด ไม่ได้ฝึก ไม่คล่องปาก ไม่เทศน์ในทานองที่ไม่ได้ฝึกมา ไม่คิดวุ่นวาย ไม่คิดเรื่องต่างๆ ทำให้จิตไม่สงบ ไม่สามารถเทศน์ได้ ต้องไม่ละอายเมื่อแสดงธรรมไม่เสียเวลาขอภัยต่อผู้ฟัง ไม่ให้ใครมาบังคับจะต้องเตือนและฝึกตนด้วยตนเอง และที่สำคัญมาก คือไม่แสดงธรรม เพราะเห็นแก่ลาภ ชื่อเสียง เงินทองที่เหล่าผู้ฟังมีศรัทธาเลื่อมใสต่อผู้แสดงธรรม ๒) วิธีการเปรียบเทียบกับคาอุปมาอุปมัย พบว่า ท่านได้ยกคาอุปมาอุปมัย มาเป็นแนวทางในการประกอบการแสดงธรรม เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น เรื่อง นรกและสวรรค์ ถ้าทำดีก็เหมือนขึ้นสวรรค์ ถ้าทำชั่วก็เหมือนตกนรกทั้งเป็น แม้ยังไม่สิ้นชีวิตก็ตาม หรือการเปรียบเทียบกับร่างกายของมนุษย์เหมือนรถยนต์ที่ใช้สอย เป็นต้น ๓) วิธีการใช้พญาสู่สาชิต คำคมและกลอน พบว่า ท่านได้ปรับใช้คำพญาสู่สาชิต คำคม และกลอน ในการแสดงธรรมเพื่อให้มีอรรถรสเพิ่มขึ้น และเป็นข้อคิด ปริศนาธรรม สอนคน เตือนคนให้มีสติประคองตน เช่น สอนเรื่องโทษของสุราทำให้คนขาดสติ สอนเรื่องยन्द คือ สรีระ ทำให้ไม่ประมาทมัวเมาในวัยของตนเอง แล้วรับหาความดีด้วยการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ช่วยเหลือสังคม หมู่บ้าน ชุมชน วัด โรงเรียน ด้วยสามัคคีธรรม ๔) วิธีการสอนด้วยการยกอุทาหรณ์ และเล่านิทาน พบว่า ท่านได้ใช้กุศโลบายในการยกตัวอย่างเล่านิทาน ในการแสดงธรรม เพื่อให้กลุ่มผู้ฟังเข้าใจยิ่งขึ้น ในส่วนนี้ ทำให้เกิดการรักษาประเพณีได้เป็นอย่างดี เนื่องจากนิทานดังกล่าวส่วนใหญ่จะเป็นชาดก เกี่ยวกับการบาปบุญบารมี ๑๐ ของพระโพธิสัตว์ ก่อนที่จะมาตรัสรู้เป็นพระอนุตรสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่น การบาปบุญทานบารมี ศิลบารมี เนกขัมมบารมี วิริยะบารมี สัจจะบารมี อธิษฐานบารมี เป็นต้น^{๒๖๒}

พระปลัดสามารถ ธมฺมธโร (ชีวะพุกฤษ) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทการ เผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์(ปัญญา อินฺทปญฺโญ)” ผลการวิจัย พบว่า ท่านใช้กระบวนการประชาสัมพันธ์เผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่บุคลากรที่มีอยู่ในวัด และภายนอกวัดในรูปแบบต่างๆ อย่างเป็นระบบคือ มีการวิจัยถึงความต้องการของประชาชนมีการวางแผนประชาสัมพันธ์เผยแผ่ ดาเนินการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ และท้ายที่สุด มีการประเมินผลในการดาเนินการนั้นด้วย ซึ่งท่านได้ปกครองพระสงฆ์สามเณร และคฤหัสถ์ในอาวาสให้มีความประพฤติเรียบร้อยดีงาม จัดการศึกษาเล่าเรียนทั้งทางธรรม และทางโลก สนับสนุนทุน การศึกษา เผยแผ่หลักธรรมแก่พุทธศาสนิกชนและประชาชนทั่วไป จัดการสาธารณูปการก่อสร้างถาวรวัตถุต่างๆ สงเคราะห์ชุมชน รวมทั้งอนุรักษ์โบราณวัตถุศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนจัดกิจกรรมให้ความรู้ ส่งเสริมพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่หลากหลายอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยบทบาทของความเป็นผู้นำทางศาสนาซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน อย่างเสียสละทุ่มเทอุทิศตน มุ่งมั่นในการเผยแผ่

^{๒๖๒} พระบรรจบ ธีรวิโส (ศรีแพงมน), “ศึกษาบทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระครูสุตสารพิมล (พระมหาพิมพา ธมฺมทินฺโน)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

พระพุทธศาสนาโดยใช้หลักพรหมวิหารธรรมและสังฆคหัตถุธรรม อันเป็นการประชาสัมพันธ์เผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อให้ทุกคนได้มีความรู้ ได้มีธรรมะ และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคมตลอดระยะเวลาอันยาวนาน^{๒๖๓}

พระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิทธิ (โสภา) ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)” ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปริยัติเวที ที่มีประสบความสำเร็จ เพราะมีปัจจัยหลัก ๙ ประการ คือ ๑) เป็นพระเถระที่มีศีลาจารวัตรสมบูรณ์ ตามหลักพระธรรมวินัย และฝึกจิตใจให้มีความงดงามตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ๒) มีความเพียรพยายาม ขยัน อดทน ซื่อสัตย์ เสียสละ มั่นคงในการสร้างความดี ๓) เป็นพระเถระยอดกตัญญู ๔) เป็นพหูสูต ทางพระพุทธศาสนา ๕) มีบุคลิกภาพดี มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีใจหนักแน่นมีความยุติธรรม เป็นแบบอย่างที่ดี ฉลาดในการใช้คน รู้จักกระจายงาน มีนโยบายในการทำงาน มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพระสงฆ์และประชาชน ๖) มีความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ๗) เป็นพระเถระที่ใฝ่เรียนรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม จนมีความเข้าใจชีวิตสังคม และมีความสามารถในการนาศาสตร์ความรู้สาขาต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในการสื่อสารธรรมะ ๘) มีเทคนิค วิธีการโน้มน้าวใจในการสื่อสารธรรมะที่ทำให้ผ่านอ่านผู้ฟัง เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา ๙) เป็นเถระที่มีทุนทางปัญญา ทุนทางธรรม และทุนทรัพยากรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หากพระสงฆ์ไทยในยุคปัจจุบันที่ทาหน้าการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ฝึกอบรมจิตใจ อยู่ในกรอบพระธรรมวินัยที่ใสสะอาดบริสุทธิ์ เป็นเนืองนาคของโลกร ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรงดำรงตนอยู่ในหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มีความกตัญญูต่องานตามมีความศรัทธาในศาสนาของพระพุทธเจ้าใช้หลักพุทธวิธีในการสื่อสาร หลักนิเทศศาสตร์ เช่น สื่อบุคคล สื่อมวลชน สื่อสิ่งพิมพ์ให้เป็นประโยชน์ด้วยการเข้าใจ เข้าถึง และนำไปพัฒนาทางงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งเชิงรับและเชิงรุก ดังที่พระธรรมปริยัติเวที ได้ปฏิบัติมาแล้ว เชื่อมั่นว่า กิจกรรมงานพระศาสนาด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย สามารถเข้าสู่จิตใจ เยาวชน ประชาชนให้ประพาสดีชอบ อยู่ในกรอบของจริยธรรม ศีลธรรม คุณธรรม นาสังคมไทยให้ได้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขอย่างแน่นอน^{๒๖๔}

พระมหาปราโมทย์ มหาวิริโย (ปีกรม) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาธรรตน์รังษี (วิริยธรรตน์ วิริยธรรตน์) ในฐานะพระธรรมทูตไทยประจาประเทศอินเดีย ” ผลการศึกษาพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอินเดียจะว่าง่าย ก็คงง่ายจริง ๆ เพราะในแผ่นดินนั้นผู้คนมีศาสนา เป็นเครื่องครองใจ ศาสนามีหลากหลายให้เลือกใช้สอยตามความต้องการมีตั้งแต่ระดับเป็นความคิด ความเชื่อ ความจริงทั้งจริงโดยสมมติและจริงโดยปรมาตม มีศึกษาค้นคว้าบัญญัติเป็นศาสนาขึ้นมา ล้วนแต่มีคุณภาพส่งออกนอกประเทศ ถ้าเป็นสินค้าก็เป็นสินค้าที่ติดตลาดไปทั่วโลก โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องทวยเทพ ในนวนิยายทั้งหลาย เขาผูกคาสอนไว้ในตราสัญลักษณ์ที่บัญญัติขึ้น

^{๒๖๓} พระปลัดสามารถ ธมฺมสาโร (ชีวะพุกฤษ), “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์,” *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

^{๒๖๔} พระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิทธิ (โสภา) “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

เช่น พระพิฆเนศ อูมาเทวี กาลี สूरียเทพ เป็นต้น หากใช้เทคนิควิธีวิธีการให้สอดคล้องกับวัฒนธรรม ประเพณีที่มีอยู่ พระพุทธศาสนาก็สามารถฟื้นฟูขึ้นมาได้อีกไม่ยาก จากที่คนท้องถิ่นเขามีศาสนาอยู่ใน หัวใจแล้ว แต่ผู้ที่จะมาปลูกฝังผลักดันให้พระพุทธศาสนาเข้าไปสถิตก็ต้องใช้พลังจากพระธรรมทูต ผู้เผยแผ่ที่มีวิสัยทัศน์แบบ คิดไกล ใจกว้าง ใฝ่สูง เท่านั้น^{๒๖๕}

พระมหามนตรี ดิถีวิโร (ศรีบุญชู) ได้วิจัยเรื่อง “แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระธรรมทูตสายต่างประเทศในทศวรรษหน้า” ผลการวิจัยพบว่า ด้านบุคคลภาพภูมิรัฐภูมิธรรม แนวคิดอุดมการณ์ในการทำงานของพระธรรมทูต ในทศวรรษหน้า(พ.ศ.๒๕๕๑ - ๒๕๖๐) จะต้องเป็นผู้มีศิลาจารวัตรทั้งดงามสามารถเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณได้อย่างแท้จริง มีขันติความอดทน และควรมี ความเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันและกัน เมื่อไปอยู่ที่ไหนก็สามารถอยู่ร่วมกับหมู่คณะด้วยความสงบ สุขพร้อมที่จะเสียสละเพื่อการ ทำงานให้แก่พระพุทธศาสนา มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีสามารถสื่อสารด้วย ภาษาต่างประเทศได้ ความรู้ทางโลกจะต้องไม่ต่ำกว่าระดับปริญญาตรี มีความรู้แตกฉานใน พระไตรปิฎก เชื่อมั่น ในพระรัตนตรัย เข้าใจในจิตภาวนา มีความชำนาญในการสื่อสารสมัยใหม่ได้เป็น อย่างดี และจะต้องเข้าใจและติดตามเหตุการณ์ของโลกปัจจุบันอยู่เสมอ มีอุดมการณ์ที่จะเผยแผ่ พระพุทธศาสนาให้แก่ชาวต่างชาติ เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงในประเทศนั้นๆ ในอนาคตผู้ที่จะ เป็น พระธรรมทูตควรจะต้องจบหลักสูตรการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศมาโดยตรง, ด้าน แนวทาง รูปแบบ วิธีการ และยุทธวิธี ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สำหรับพระธรรมทูต ในทศวรรษ หน้า(พ.ศ.๒๕๕๑ - ๒๕๖๐)จะต้องเผยแผ่ทาง web site ใช้ภาษาให้เป็นสากลมากขึ้น โดยนำเสนอคา สอนที่เป็นภาษาร่วมสมัยที่สุด นาสเนอเป็นสิ่งพิมพ์เป็นเล่มเล็กๆ ที่สะดวกในการหยิบอ่าน, ศึกษา วัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการสร้างเครือข่ายกระจายการ เผยแผ่ไปยังจุดต่างๆ โดยยึดหลักการตามที่ ตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้สอนว่าพวกเธอจงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขของมหาชน อัน เป็นอุดมการณ์ของพระธรรมทูต และพัฒนาศักยภาพของพระธรรมทูตเองให้สามารถทำงานเผยแผ่ให้ เข้าถึงชาวต่างชาติให้มากยิ่งขึ้น, ด้านรูปแบบแนวทางวิธีการพัฒนาพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ควร มีกระบวนการพัฒนาพระธรรมทูตแบบมีระบบคัดเลือกการอบรมมีการประเมินและการติดตาม ประเมินผลตลอดถึงการติดตามดูงานจากการปฏิบัติต่างๆ ของพระธรรมทูตด้วยในอนาคตควรมี วิทยาลัยพระธรรมทูตสายต่างประเทศหรือเปิดหลักสูตรประกาศนียบัตร หลักสูตรปริญญาโท ด้าน พระธรรมทูตจัดหลักสูตรให้เอื้อต่อการปลูกฝังอุดมการณ์การเผยแผ่ สร้างจิตวิญญาณแห่งความเป็น พระธรรมทูตให้อยู่ในใจของพระธรรมทูตจริงๆ สร้างพระธรรมทูตให้เป็นผู้มีความรู้และความประพฤติ ดี มีหน่วยงานที่รับผิดชอบงาน ด้านนี้^{๒๖๖}

พระมหาสนั่น อุตตมเสฏฐ์ (ประเสริฐ) ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการเผยแผ่พุทธธรรมของ พระธรรมทูต : ศึกษาเฉพาะกรณี พระธรรมทูต อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ”, พบว่า นักเรียนที่

^{๒๖๕} พระมหาปราโมทย์ มหาวีโร (ปีกรม), “การศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระราชรัตน รังสี (วีรยุทธ์ วีรยุทธ) ในฐานะพระธรรมทูตไทยประจำประเทศอินเดีย”วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^{๒๖๖} พระมหามนตรี ดิถีวิโร (ศรีบุญชู), “แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสาย ต่างประเทศในทศวรรษหน้า”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐).

ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่า เทคนิควิธีการอบรมบรรยายของพระธรรมทูตที่นักเรียนพอใจมากที่สุด คือ สอนให้นักเรียน รู้จักคิดเป็น ทาเป็น เนื้อหาให้แก่งคิด คติในการดำรงชีวิตมากที่สุด ส่วนรูปแบบการอบรมบรรยายต้องมีชุดแลกเปลี่ยนด้วยสาระแทรกด้วย จึงจะได้รับความสนใจ ส่วนการปฏิบัติงานเผยแผ่ของพระธรรมทูต อำเภอเทพสถิตนั้นเป็นการปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ คาสั่ง ของมหาเถรสมาคม จึงถือว่าเป็นการเผยแผ่ที่มีรูปแบบกำหนดไว้แล้ว มีกำหนดระยะเวลาในการจาริก ไม่ใช่การเผยแผ่ตลอดทั้งปี เป็นการเวียนอบรมบรรยายไปตามโรงเรียนต่างๆ บางโรงเรียน ๒ ปี จึงจะมีพระธรรมทูตมาอบรมบรรยาย ซึ่งเป็นระยะเวลาที่นานเกิน เมื่อเปรียบเทียบกับระยะเวลาที่เด็กให้กับสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ เป็นต้น ถือว่าน้อยมาก ถ้าได้คู่มือที่เสี่ยงหรือเป็นอันตรายต่อศีลธรรม เด็กก็มีโอกาสที่จะประพฤตินิสัยที่ไม่ดีไม่งาม ได้ง่าย แนวทางการแก้ปัญหาพระธรรมทูตควรจะได้มีส่วนในการเผยแผ่ อย่างอื่นนอกจากงานของพระธรรมทูต เช่น จัดค่ายอบรมศีลธรรม มีเว็บไซต์ของพระธรรมทูต เป็นต้น เด็กจะได้มีเวลากับสิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์มากขึ้น จิตใจจะได้โอนเอียงหรือเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดี^{๒๖๗}

แม่ชีคมคาย คุมพันธ์ ได้ทำการการวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ศึกษาเฉพาะกรณี พระสุเมธอาจารย์ (โรเบิร์ต สุมโธภิกขุ)”, พบว่า ท่านสุเมธภิกขุ ใช้แบบแผนกติกาและในการทางานตามแบบของหลวงปู่ชาเพียงเล็กน้อย แต่ที่เด่นคือการบิณฑบาต “เอาคน” ดูเด่นชัดมาก จึงทำให้ท่านได้สัมฤทธิ์ผลและการทางานจริงติดต่อกันมายาวนานเลยสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติของพุทธศาสนิกได้ให้มานับถือและปฏิบัติตามและศึกษาตาม มีผลคือปฏิวัติโดยสมควร ส่วนการวิจัยภาคสนาม พบว่า สื่อที่ผู้ตอบแบบสอบถามรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับชาวสารธรรมะของหลวงปู่โรเบิร์ต สุมโธ ส่วนใหญ่ คือ หนังสือ และนิตยสารต่างๆ คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๐ รองลงมา คือ การบอกเล่าจากบุคคล คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๓ และโทรทัศน์ คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๔ ตามลำดับ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากการปฏิบัติธรรมที่วัดหนองป่าพง พบว่า ก่อนและหลังการอบรม โดยภาพรวม ผู้ตอบแบบสอบถามมีพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น ผิดศึลน้อยลง^{๒๖๘}

สรุปได้ว่า พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่พระธรรมทูตเผยแผ่หลักพุทธธรรมทั้งในประเทศ และต่างประเทศ ต้องมีคุณสมบัติเบื้องต้น คือ เชื้อมั่นในพระรัตนตรัย แดกฉานในพระไตรปิฎก มีขันติความอดทน มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีสามารถสื่อสาร ให้ผู้อื่นเข้าใจได้ชัดเจนทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศได้ ติดตามเหตุการณ์ของโลกปัจจุบันอยู่เสมอสามารถใช้เทคนิควิธีการ และสื่อสมัยใหม่เป็นอุปกรณ์ในการสอนทั้งยังต้องให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีในพื้นที่นั้นๆ ดังคุณสมบัติของพระธรรมทูตที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก สรุปได้ย่อๆ ว่า พระธรรมทูตพึงมีคุณสมบัติ คือ เป็นผู้รู้จักฟัง, สามารถให้ผู้อื่นฟัง(คำของตน), หมั่นศึกษาด้วยตนเอง, ทรงจำดี, เข้าใจเรื่องแจ่มแจ้ง

^{๒๖๗} พระมหาสนั่น อุตตมเสฏฐโธ (ประเสริฐ), “กระบวนการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมทูต : ศึกษาเฉพาะกรณีพระธรรมทูต อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

^{๒๖๘} แม่ชีคมคาย คุมพันธ์, “การศึกษาบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต สายต่างประเทศ ศึกษาเฉพาะกรณีพระสุเมธอาจารย์ (โรเบิร์ต สุมโธภิกขุ)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

อธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจได้แจ่มแจ้ง, ฉลาดเลือกถ้อยคำที่เข้าประเด็นและ ไม่เข้าประเด็น, และไม่ชวนทะเลาะ^{๒๖๕}

พระมหาปรีชาพล ตียนานท์ ได้ศึกษาวิจัยการศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการใช้หลักพุทธธรรมให้คำปรึกษาเพื่อแก้ปัญหาชีวิตแก่ศาสนิกชน สรุปว่า ในอดีตหลักพุทธธรรมที่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกทั้งหลายใช้ในการแก้ปัญหาภาวะวิกฤตที่เกิดเฉพาะหน้าปัญหาการปรับตัวของบุคคล การป้องกันปัญหาและการส่งเสริมคุณภาพชีวิตด้วยคุณธรรมโดยเน้นไปพัฒนาสติปัญญา สำหรับปัจจุบัน พบว่าพระสงฆ์ได้นำหลักการประยุกต์หลักของโหราศาสตร์และไสยศาสตร์เข้ามาประกอบกันเพื่อปลด เปลื้องทุกข์ได้ในที่สุด^{๒๖๖}

วัชร ทงมอญ ได้ศึกษาวิจัยการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการให้การปรึกษาเพื่อลดความเครียดของผู้ติดเชื้อ เอชไอวี ในโครงการของโรงพยาบาล บำราศนราดรุ สรุปว่า การฝึกอบรมการประยุกต์พุทธธรรมในการให้การปรึกษา เพื่อลดความเครียดได้ คือการมีสติโดยใช้ หลักสติปัฏฐาน ๔ คิดเป็นแบบโยนิโสมนสิการและคิดถูกโดยใช้อัตถ์ปัจจัยตา อริยสัจ ๔ และไตรสิกขา จึงพบว่าการทดลอง และทฤษฎีสามารถนำผู้ติดเชื้อ เอชไอวี ไปสู่ความสุข เห็นคุณค่าของตนเองสูง และลดความเครียดได้จริงด้วยกัลยาณมิตร^{๒๖๗}

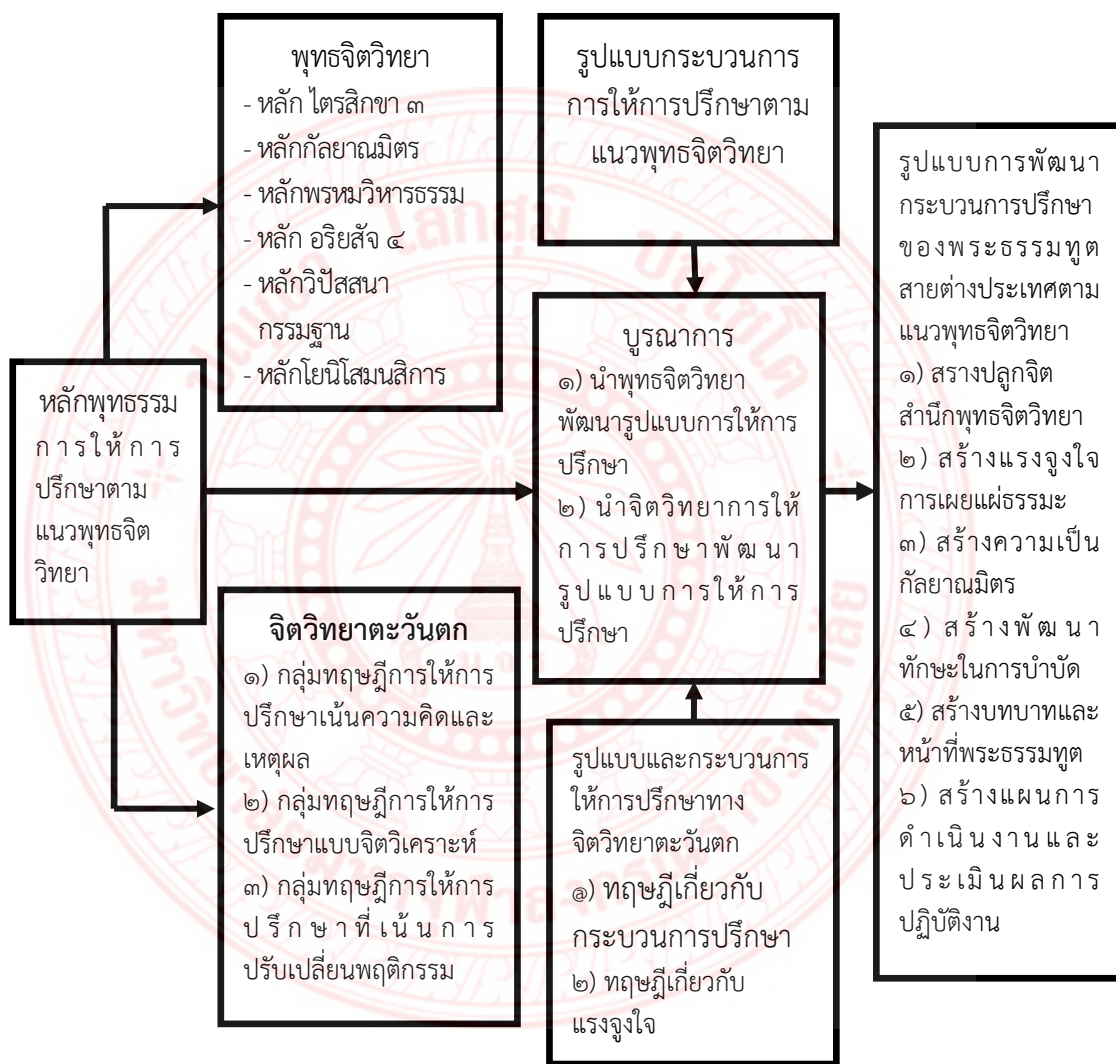
^{๒๖๕} อ.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๑๐๖/๑๑๙.

^{๒๖๖} พระมหาปรีชาพล ตียนานท์, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการใช้หลักธรรมให้คำปรึกษาเพื่อแก้ปัญหาชีวิตแก่ศาสนิกชน”, วิทยาลัยนพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๓๕.

^{๒๖๗} วัชร ทงมอญ, “การศึกษานำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการให้การปรึกษาเพื่อลดความเครียดของผู้ติดเชื้อ เอชไอวีในโครงการของโรงพยาบาลบาราศนราดรุ”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๑

๒.๙ กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาระบบการปฐษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา” ผู้วิจัยใช้การสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการให้การปฐษานักวิชาการทั้ง ๘ ท่าน รวมทั้งของผู้วิจัย มากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษารูปแบบการพัฒนาระบบการปฐษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา ดังนี้

แผนภูมิที่ ๒.๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมุ่งศึกษา รูปแบบกระบวนการการให้การปรึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยา พร้อมก็นำเสนอรูปแบบกระบวนการการให้การปรึกษาของพระธรรมทูตตามแนวพุทธจิตวิทยาการให้การปรึกษา

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระธรรมทูต ที่ผ่านการฝึกอบรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นับย้อนหลังไปตั้งแต่รุ่นที่ ๑-๒๐ จำนวน ๑๓๐ รูป ซึ่งผู้วิจัยได้คำนวณกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ตารางของเครซี และมอร์แกน (Krejcie, R.V., and Morgan D.W.)^๑ ที่ระดับความเชื่อมั่น ๙๕ % ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๙๗ รูป โดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) โดยพิจารณาถึงการได้ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ครอบคลุมประเด็นสำคัญเกี่ยวกับรูปแบบกระบวนการการให้การปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามหลักพุทธจิตวิทยา คือ กลุ่มพระธรรมทูตสายต่างประเทศในโซนทวีปยุโรป

๓.๓ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยเชิงคุณภาพ

สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

๓.๓.๑ กลุ่มที่ ๑ ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๑๔ รูป/คน ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ผู้ปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่ พระธรรมทูตต่างประเทศ นักจิตวิทยา ผู้เชี่ยวชาญด้านการให้การปรึกษาด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยพิจารณาถึงการได้ข้อมูลที่ครอบคลุมประเด็นสำคัญเกี่ยวกับรูปแบบกระบวนการการให้การปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามหลักพุทธจิตวิทยาเป็นสำคัญ โดยผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้สัมภาษณ์ จำนวน ๑๔ รูป/คนได้แก่

๑) พระโสภณวชิราภรณ์รองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^๑ R. V. Krejcie and D. W. Morgan, Determining Sample Size for Research Activities. "Psychological measurement (1970) : 607-610,อ้างถึงใน สุจิตรา บณยรัตพันธุ์. ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ 2534: 176-177.

๒) พระแสงเอื้องนรินทร์, ดร. ผู้อำนวยการกองวิเทศสัมพันธ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓) พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินโน, ผศ.ดร. คณบดีคณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔) พระมหาชะเอม สุวีโร, ผศ.ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕) พระครูสิริปริยัตยาภรณ์ หัวหน้าฝ่ายพิธีการและสารนิเทศ กองวิเทศสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๖) พระมหาอำนาจ ฐานิสฺสโร, พระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๗) พระมหาหยงยุทธ กนตาโก, พระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๘) พระวิฑิตยา อภิสฺสโร, พระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๙) พระปลัดสมควร อธิบุญโญ, พระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๑๐) พระสมุห์วิชัย วิชโย, พระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๑๑) พระไพฑูรย์กิจ อคฺควิบูล, พระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๑๒) พระมหาเฉลิมยว กิตติธมฺโม, พระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๑๓) พระมหาเฉลิมชัย กิตติชัย, พระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๑๔) พระมหาสมโภชน์ สิริบุญโญ, พระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๓.๓.๒ กลุ่มที่ ๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน ๘ รูป โดยได้คัดเลือกผู้เชี่ยวชาญคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ผู้ปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่ พระธรรมทูตต่างประเทศ นักจิตวิทยา ผู้เชี่ยวชาญด้านการให้การปรึกษา ด้วยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๕๕๙ ได้แก่

๑) พระครูวัชรธรรมวิเทศ

๒) พระมหาหยงยุทธกนตาโก

๓) พระมหาศุภกิจ สุภโจ

๔) พระครูวินัยสมุทร ถาวรธมฺโม, ผศ.ดร.

๕) พระมหาศักดิ์ชัย โกวิท

๖) พระมหาประยุทธ์ ฐิริบุญโญ

๗) พระมหาดำรงค์ สิริคุตโต

๘) พระณรงค์ ฐานวุฑฺโฒ, ดร.

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔.๑ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม ซึ่งเป็นแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์

ตอนที่ ๒ เป็นแบบประเมินระดับความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบกระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยาทั้ง ๖ ด้าน ในการกำหนดระดับการให้คะแนนของแบบสอบถามตอนที่ ๒ นี้ เป็นแบบมาตราประมาณค่า (Rating scale) ๕ ระดับ ดังนี้

- ๑ แทน การมีความคิดเห็นตามข้อความนั้น ในระดับน้อย
- ๒ แทน การมีความคิดเห็นตามข้อความนั้น ในระดับปานกลาง
- ๓ แทน การมีความคิดเห็นตามข้อความนั้น ในระดับมาก
- ๔ แทน การมีความคิดเห็นตามข้อความนั้น ในระดับมาก
- ๕ แทน การมีความคิดเห็นตามข้อความนั้น ในระดับมากที่สุด

๓.๔.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ

๑) แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สัมภาษณ์ความคิดเห็นที่เกี่ยวกับรูปแบบกระบวนการการให้การปรึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาของผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๕ รูป/คน ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ผู้ปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่ พระธรรมทูตทั้งในประเทศและต่างประเทศ นักจิตวิทยา ผู้เชี่ยวชาญด้านการให้การปรึกษา มีคำถามในการสัมภาษณ์ ดังนี้

(๑) หลักพุทธธรรม และหลักจิตวิทยาการให้การปรึกษา มีการพัฒนาโดยใช้รูปแบบและกระบวนการการให้การปรึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยา

(๒) กระบวนการพัฒนารูปแบบและกระบวนการการให้การปรึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาเชิงบูรณาการเพื่อพัฒนาประสิทธิผลการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในด้านต่างๆ

(๓) ประสิทธิภาพของรูปแบบและกระบวนการการให้การปรึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยามุ่งสู่การพัฒนาให้ประสบความสำเร็จด้าน (๑) สร้างปลูกจิตสำนึกพุทธจิตวิทยา (๒) สร้างแรงจูงใจการเผยแผ่ธรรมะ (๓) สร้างความเป็นกัลยาณมิตร (๔) สร้างพัฒนาทักษะในการบำบัด (๕) สร้างบทบาทและหน้าที่พระธรรมทูต (๖) สร้างแผนการดำเนินงานและประเมินผลการปฏิบัติงาน

๒) แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสนทนากลุ่ม โดยแบ่งออกเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ นามสกุล/อายุ/ระดับการศึกษา/อาชีพ/รายได้

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นที่เกี่ยวกับความคิดเห็นที่เกี่ยวกับรูปแบบและกระบวนการการให้การปรึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยา

๓) เครื่องบันทึกเสียง ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดใช้อุปกรณ์เครื่องบันทึกเสียงเพื่อช่วยบันทึกข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์

๓.๕ การสร้างเครื่องมือในการวิจัย

ในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ดำเนินการตามลำดับดังนี้ คือ

๑. ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยการศึกษาดำรงบทความและงานวิจัยที่เกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา

๒. วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยโดยอาศัยขอบข่ายจากแนวคิดทฤษฎีรูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยาโดยศึกษาตัวแปรที่สำคัญจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓. สร้างแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า

๔. ให้กรรมการควบคุมคุณภาพนิพนธ์พิจารณาจากนั้นนำข้อบกพร่องมาปรับปรุงแก้ไข

๕. นำแบบสอบถามให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๕ ท่านซึ่งประกอบไปด้วย ๑) พระครูสังฆรักษ์ เอกภัทร อภินโน, ผศ.ดร. ๒) ผศ.ดร.เมธาพันธ์ โพธิ์ธีโรจน์ ๓) รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปุ ๔) รศ.ดร.สมชัย ศรีนอก และ ดร.สมโภช ศรีวิจิตรวรกุลพิจารณาข้อคำถามว่ามีความตรงตามเนื้อหาหรือไม่โดยพิจารณาเป็นค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC = index of item objective congruence) ผลการตรวจสอบพบว่าข้อคำถามมีค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ ๐.๖-๑.๐ ทุกข้อ

๖. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (try-out) กับพระธรรมทูต ที่ผ่านการฝึกอบรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๐ ชุด

๗. วิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น (reliability) หลังการทดลองใช้ด้วยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบัค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๘๒๖

๘. นำแบบแบบสอบถามที่ทดลองใช้แล้วทำเป็นฉบับสมบูรณ์แบบ เพื่อเก็บข้อมูลต่อไป

๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๖.๑ เก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิได้แก่ พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓.๖.๒ เก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ วิทยานิพนธ์ วารสาร เอกสาร และสิ่งตีพิมพ์ที่เกี่ยวกับรูปแบบและกระบวนการการให้การปรึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยา

๓.๖.๓ เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณจากการแจกแบบสอบถาม เป็นการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๙๗ รูป โดยใช้แจกแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาจะเป็นผู้บันทึกคำตอบเองและนำแบบสอบถามไปส่งให้ผู้ตอบเองกรอกแบบสอบถามเองเป็นกลุ่ม และรอรับแบบสอบถามกลับคืน

ส่วนการเก็บรวบรวมเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ดังนี้

๑) สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๑๔ รูป/คน ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ผู้ปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่ พระธรรมทูตทั้งในประเทศและต่างประเทศ นักจิตวิทยา ผู้เชี่ยวชาญด้านการให้การปรึกษา ๖ โดยผู้วิจัยจะขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียง และกล้องบันทึกภาพนิ่ง และเคลื่อนไหว

๒) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) คือ การสัมภาษณ์กลุ่ม โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกจากผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ผู้ปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่ พระธรรมทูตทั้งในประเทศและต่างประเทศ นักจิตวิทยา ผู้เชี่ยวชาญด้านการให้การปรึกษา จำนวน ๘ รูป

๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๗.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก มีขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๑) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหาเกี่ยวกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ทั้งหมดที่ใช้เทคนิค ๖'C^๒ ได้แก่ (๑) Conceptualize (การจัดกรอบแนวคิด) (๒) Communication (การอธิบาย) (๓) Category (จัดหมวดหมู่) (๔) Classify (การจำแนกกลุ่ม) (๕) Content (สาระสำคัญ) (๖) Concept (ประเด็น) หลังจากการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทั้งหมดและนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้องอย่างครบถ้วนโดยอิงจากเอกสารประกอบการตรวจสอบแล้ว

๒) ผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งที่ได้จากการบันทึกข้อมูลการถอดเทปสัมภาษณ์รวมไปถึงการวิเคราะห์สรุปผลว่าสมบูรณ์หรือไม่

๓) ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยจะใช้วิธีการโดยการตีความในรูปของการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เพื่ออธิบายผลที่ได้จากการศึกษา

๔) ผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้งที่ได้จากการบันทึกข้อมูลจากการถอดเทปสัมภาษณ์รวมไปถึงภาพถ่ายในแต่ละครั้งจัดหมวดหมู่ตามแต่ละตัวแปรว่าครบถ้วนเพียงพอ และเหมาะสมแก่การนำไปสรุปวิเคราะห์เพื่อนำเสนอผลการวิจัย

๓.๗.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมได้จากกลุ่มประชากรมาทำการวิเคราะห์ทางสถิติ และประมวลผลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปตามลำดับ ดังนี้

(๑) การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

(๒) สถิติที่ใช้ในการวิจัย คือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

^๒ นภัทร์ แก้วนาค, เอกสารประกอบการสอน, เรื่องเทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕๖.

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาระบบการปฐษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการปฐษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา เพื่อพัฒนาและประเมินผลรูปแบบและกระบวนการปฐษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา และเพื่อเสนอรูปแบบและการพัฒนาระบบการปฐษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา การนำเสนอผลการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอในรูปแบบของตารางประกอบคำอธิบาย ตามลำดับดังนี้

๔.๑ ผลการศึกษารูปแบบและกระบวนการปฐษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา

๔.๒ ผลการศึกษาพัฒนาและประเมินผลรูปแบบและกระบวนการปฐษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา

๔.๒.๑ พัฒนาและประเมินผลรูปแบบและกระบวนการปฐษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ผู้ปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่ พระธรรมทูตทั้งในประเทศและต่างประเทศ นักจิตวิทยา จำนวน ๑๔ รูป

๔.๒.๒ ผลการวิเคราะห์แบบสอบถามกระบวนการปฐษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา

๔.๓ รูปแบบการพัฒนาระบบการปฐษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ ผลการศึกษากระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา

๔.๑.๑ ผลการศึกษาข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามของกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนและค่าร้อยละของพระธรรมทูตที่ผ่านการฝึกอบรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
พระสงฆ์	๒๗	๓๓.๗๕
พระภิกษุ	๕๓	๖๖.๒๕
รวม	๘๐	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑ พระธรรมทูตที่ผ่านการฝึกอบรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่วนใหญ่เป็นพระภิกษุ จำนวน ๕๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๖.๒๕ และ พระสงฆ์ จำนวน ๒๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๗๕

ตารางที่ ๔.๒ แสดงจำนวนและค่าร้อยละของพระธรรมทูตที่ผ่านการฝึกอบรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๑๔	๑๗.๕
๓๐ - ๔๐ ปี	๒๕	๓๑.๒๕
๔๑ - ๕๐ ปี	๒๗	๓๓.๗๕
๕๑ - ๖๐ ปี	๙	๑๑.๒๕
๖๑ ปีขึ้นไป	๕	๖.๒๕
รวม	๘๐	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๒ พระธรรมทูตที่ผ่านการฝึกอบรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่วนใหญ่ มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี จำนวน ๒๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๗๕ อายุ ๓๐-๔๐ ปี จำนวน ๒๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๒๕ อายุต่ำกว่า ๓๐ ปี จำนวน ๑๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๕ อายุ ๕๑-๖๐ ปี จำนวน ๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๒๕ และ อายุ ๖๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖.๒๕

ตารางที่ ๔.๓ แสดงจำนวนและค่าร้อยละของพระธรรมทูตที่ผ่านการฝึกอบรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามวุฒิการศึกษา

ด้านเปรียญธรรม	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีเปรียญธรรม	๔๕	๕๖.๒๕
มีเปรียญธรรม	๓๕	๔๓.๗๕
ด้านสามัญศึกษา		
ปริญญาตรี	๕๐	๖๒.๕
สูงกว่าปริญญาตรี	๓๐	๓๗.๕
รวม	๘๐	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๓ พระธรรมทูตที่ผ่านการฝึกอบรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีวุฒิการศึกษาด้านเปรียญธรรม ไม่มีเปรียญธรรม จำนวน ๔๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๖.๒๕ และมีเปรียญธรรม จำนวน ๓๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๗๕

ในด้านวุฒิการศึกษาสามัญศึกษา ส่วนใหญ่มีวุฒิปริญญาตรี จำนวน ๕๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๕ และวุฒิสสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน ๓๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๕

ตารางที่ ๔.๔ แสดงจำนวนและค่าร้อยละของพระธรรมทูตที่ผ่านการฝึกอบรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามประสบการณ์

ประสบการณ์	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๕ ปี	๒๕	๓๑.๒๕
๖ - ๑๐ ปี	๓๒	๔๐.๐
๑๐ ปีขึ้นไป	๒๓	๒๘.๗๕
รวม	๘๐	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๔ พระธรรมทูตที่ผ่านการฝึกอบรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ ๖-๑๐ ปี จำนวน ๓๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๐ ประสบการณ์ต่ำกว่า ๕ ปี จำนวน ๒๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๒๕ และประสบการณ์ ๑๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๒๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๗๕ ตามลำดับ

๔.๑.๒ ผลการวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา โดยหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสาย ต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างปลุกจิตสำนึก

กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสาย ต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างปลุกจิตสำนึก	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑) มอบหมายงานที่เหมาะสมกับความถนัดของแต่ละบุคคล	๓.๙๗	๐.๕๘	มาก
๒) มีกฎระเบียบในการปฏิบัติงาน	๓.๘๖	๐.๖๖	มาก
๓) มีการสนับสนุนให้พระธรรมทูตตัดสินใจในการปฏิบัติงานด้วยวิธีของตนเอง	๓.๘๑	๐.๖๗	มาก
๔) มอบหมายความรับผิดชอบในการให้คำปรึกษา	๓.๘๐	๐.๖๘	มาก
๕) กระตุ้นความสำนึกรู้สึกตัวอยู่เสมอว่า “เราเป็นสมณะ เป็นผู้สงเคราะห์ เราเป็นพระ เป็นผู้ประเสริฐ เราเป็นปูชนียบุคคล เป็นผู้ที่ศฤงคารพนัถยบูชา”	๓.๘๙	๐.๖๕	มาก
๖) มีอิสระในการตัดสินใจในการเผยแผ่และการให้คำปรึกษา	๔.๐๑	๐.๗๙	มาก
รวม	๓.๘๕	๐.๘๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างปลุกจิตสำนึกอยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับ ได้แก่ มีอิสระในการตัดสินใจในการเผยแผ่และการให้คำปรึกษา ($\bar{X} = ๔.๐๑$) มอบหมายงานที่เหมาะสมกับความถนัดของแต่ละบุคคล ($\bar{X} = ๓.๙๗$) กระตุ้นความสำนึกรู้สึกตัวอยู่เสมอว่า “เราเป็นสมณะ เป็นผู้สงเคราะห์ เราเป็นพระ เป็นผู้ประเสริฐ เราเป็นปูชนียบุคคล เป็นผู้ที่ศฤงคารพนัถยบูชา” ($\bar{X} = ๓.๘๙$) ข้อที่มีความคิดเห็นต่ำสุด คือ มอบหมาย ความรับผิดชอบในการให้คำปรึกษา ($\bar{X} = ๓.๘๐$) เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมพบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๕$)

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสาย
ต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างแรงจูงใจการเผยแผ่ธรรมะ

กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสาย ต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างแรงจูงใจการเผยแผ่ธรรมะ	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑) สื่อสารในการสร้างแรงจูงใจในการเผยแผ่ธรรมะ ให้กับพระธรรมทูตสายต่างประเทศ	๓.๖๘	๑.๐๑	มาก
๒) สร้างความมั่นใจในการเผยแผ่ธรรมะ	๓.๘๔	๐.๙๙	มาก
๓) จัดอุปสรรคในการเผยแผ่ธรรมะ	๓.๘๑	๐.๖๗	มาก
๔) เลือกบุคคลให้เหมาะสมกับการเผยแผ่ธรรมะ	๓.๙๒	๐.๙๘	มาก
๕) สนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวกและ งบประมาณในการเผยแผ่ธรรมะ	๓.๗๖	๐.๙๗	มาก
๖) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องติดตามและให้กำลังใจ อย่างต่อเนื่อง	๓.๖๗	๐.๙๘	มาก
รวม	๓.๘๓	๑.๐๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างแรงจูงใจการเผยแผ่ธรรมะ อยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับ ได้แก่ เลือกบุคคลให้เหมาะสมกับการเผยแผ่ธรรมะ ($\bar{X} = ๓.๙๒$) สร้างความมั่นใจในการเผยแผ่ธรรมะ ($\bar{X} = ๓.๘๔$) จัดอุปสรรคในการเผยแผ่ธรรมะ ($\bar{X} = ๓.๘๑$) ข้อที่มีความคิดเห็นต่ำสุด คือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องติดตามและให้กำลังใจอย่างต่อเนื่อง ($\bar{X} = ๓.๖๗$) เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมพบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๓$)

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสาย
ต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างความเป็นกัลยาณมิตร

กระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสาย ต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างความเป็นกัลยาณมิตร	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑) สร้างความคุ้นเคย สนิทสนมกับประชาชนทุก หมู่เหล่าให้คำปรึกษาในเรื่องต่างๆ ได้	๓.๘๒	๐.๙๕	มาก
๒) นำเคารพเลื่อมใส ประพฤติเป็นแบบอย่าง ประชาชนมีความหนักแน่นในเรื่องราวต่างๆ เป็น ผู้รับฟังและแนะนำได้	๓.๘๐	๐.๖๘	มาก
๓) เป็นผู้น่ายกย่อง มีความประพฤติเรียบร้อยเป็น ที่รักของชุมชนเป็นผู้มีภูมิธรรมทั้งทางโลกและทาง ธรรม	๓.๘๖	๐.๙๘	มาก
๔) เป็นผู้มีเหตุผล สามารถแนะนำเหตุผล แก่ ประชาชนได้ทุกโอกาส เมื่อประชาชนสงสัยอะไร พระธรรมทูตสามารถนำเหตุผลมาชี้แจงได้ชัดเจน	๓.๙๘	๐.๘๘	มาก
๕) เป็นผู้ทนต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ ได้ พร้อม จะรับฟังคำชี้แนะมาปรับปรุงให้เข้ากับชุมชน ท้องถิ่น	๓.๘๑	๐.๙๖	มาก
๖) เป็นผู้มีความรู้แจ่มแจ้ง สามารถตอบข้อสงสัย ให้แก่ประชาชนได้	๓.๕๘	๐.๔๗๔	มาก
๗) ไม่เป็นผู้แนะนำไปในทางเสียหายอันเป็นหนทาง แห่งความเสื่อม	๓.๑๐	๐.๔๗๔	มาก
รวม	๓.๖๙	๐.๖๓๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานกระบวนการปรึกษา ของ
พระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างความเป็นกัลยาณมิตร อยู่ในระดับมาก
เรียงจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับ ได้แก่ เป็นผู้ที่มีเหตุผล สามารถแนะนำเหตุผล แก่ประชาชนได้ทุก
โอกาส เมื่อประชาชนสงสัยอะไร พระธรรมทูตสามารถนำเหตุผลมาชี้แจงได้ชัดเจน ($\bar{X} = ๓.๙๘$)
เป็นผู้น่ายกย่อง มีความประพฤติเรียบร้อยเป็นที่รักของชุมชนเป็นผู้มีภูมิธรรมทั้งทางโลกและทางธรรม
($\bar{X} = ๓.๘๖$) สร้างความคุ้นเคย สนิทสนมกับประชาชนทุกหมู่เหล่าให้คำปรึกษาในเรื่องต่างๆ
ได้ ($\bar{X} = ๓.๘๒$) ข้อที่มีความคิดเห็นต่ำสุด คือ ไม่เป็นผู้แนะนำไปในทางเสียหายอันเป็นหนทางแห่ง
ความเสื่อม ($\bar{X} = ๓.๑๐$) เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมพบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก
($\bar{X} = ๓.๖๙$)

ตารางที่ ๔.๘ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสาย
ต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างพัฒนาทักษะในการบำบัด

กระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสาย ต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างพัฒนาทักษะในการบำบัด	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑) มีการพัฒนา อบรมภาษาให้กับพระธรรมทูต เพื่อติดต่อสื่อสาร	๓.๙๓	๐.๕๒	มาก
๒) พัฒนาระดับทักษะในการพูดเพื่อรับฟังปัญหา และเสนอแนะแนวทางได้	๓.๘๗	๐.๕๐	มาก
๓) ฝึกศึกษา เป็นผู้รู้จักแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนา ทักษะในการบำบัด	๓.๙๐	๐.๕๔	มาก
๔) สามารถพูดให้ผู้อื่นเข้าใจ เป็นผู้รู้สามารถใช้ ทักษะวิธีการให้ผู้อื่นฟังได้เข้าใจอย่างชัดเจน	๓.๙๐	๐.๔๘	มาก
๕) ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ฉลาดในการบำบัดความทุกข์ให้กับผู้ฟัง	๓.๙๐	๐.๖๐	มาก
๖) ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะ ปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของ ประชาชน	๓.๙๗	๐.๖๖	มาก
รวม	๓.๙๓	๐.๕๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างพัฒนาทักษะในการบำบัด อยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับ ได้แก่ ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชน ($\bar{X} = ๓.๙๗$) มีการพัฒนา อบรมภาษาให้กับพระธรรมทูตเพื่อติดต่อสื่อสาร ($\bar{X} = ๓.๙๓$) ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ฉลาดในการบำบัดความทุกข์ให้กับผู้ฟัง ($\bar{X} = ๓.๙๐$) ข้อที่มีความคิดเห็นต่ำสุด คือ พัฒนาระดับทักษะในการพูดเพื่อรับฟังปัญหาและเสนอแนะแนวทางได้ ($\bar{X} = ๓.๘๗$) เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมพบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๓$)

ตารางที่ ๔.๙ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสาย
ต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างบทบาทและหน้าที่พระธรรมทูต

กระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสาย ต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างบทบาทและหน้าที่พระธรรมทูต	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑) มีการแสดงธรรมในโอกาสงานต่าง ๆ ทั้งงาน มงคล และงานอวมงคล	๔.๒๓	๐.๘๑	มาก
๒) ผลิตสื่อในการเผยแผ่ธรรมะทั้งด้านภาพนิ่งและ ภาพเคลื่อนไหว	๔.๐๓	๐.๖๖	มาก
๓) มีการสอนปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแก่ผู้สนใจ ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ	๔.๑๐	๐.๖๐	มาก
๔) จัดการเรียนการสอนแก่ผู้สนใจเฉพาะ เช่น ภาษาไทยและวัฒนธรรมไทย	๔.๐๓	๐.๖๖	มาก
๕) บุรณะ ปฏิสังขรณ์วัดให้ดูดีและสะอาด เรียบร้อย	๔.๑๐	๐.๖๐	มาก
๖) รักษาประเพณีในวันสำคัญทางพุทธศาสนาและ ปฏิบัติกิจกรรมประจำวันของพระสงฆ์	๔.๑๐	๐.๔๓	มาก
รวม	๔.๒๓	๐.๘๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานกระบวนการปรึกษา ของ
พระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างบทบาทและหน้าที่พระธรรมทูต
อยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับ ได้แก่ มีการแสดงธรรมในโอกาสงานต่างๆ ทั้งงาน
มงคล และงานอวมงคล ($\bar{X} = ๔.๒๓$) มีการสอนปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแก่ผู้สนใจทั้งชาวไทยและ
ชาวต่างประเทศ ($\bar{X} = ๔.๑๐$) บุรณะ ปฏิสังขรณ์วัดให้ดูดีและสะอาด เรียบร้อย ($\bar{X} = ๔.๑๐$) ข้อที่
มีความคิดเห็นต่ำสุด คือ ผลิตสื่อในการเผยแผ่ธรรมะทั้งด้านภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว
($\bar{X} = ๔.๐๓$) เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมพบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๒๓$)

ตารางที่ ๔.๑๐ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสาย
ต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างแผนการดำเนินงานและประเมินผล
การปฏิบัติงาน

กระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสาย ต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างแผนการดำเนินงาน และประเมินผลการปฏิบัติงาน	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑) จัดทำแผนการให้คำปรึกษาและการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา	๔.๐๓	๐.๖๑	มาก
๒) ปฏิบัติตามแผนการให้คำปรึกษาและการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา	๓.๙๓	๐.๕๒	มาก
๓) สร้างเครือข่ายการจัดทำแผนการดำเนินงาน	๓.๘๗	๐.๕๐	มาก
๔) ประเมินผลการปฏิบัติงานการดำเนินงานอย่าง ต่อเนื่อง	๓.๙๐	๐.๕๔	มาก
๕) วิเคราะห์โอกาสความสำเร็จของการสร้าง แผนการดำเนินงาน	๓.๙๐	๐.๔๘	มาก
๖) นำผลการประเมินการปฏิบัติงานมาปรับปรุง แก้ไขเพื่อการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น	๔.๐๓	๐.๖๖	มาก
รวม	๔.๑๐	๐.๖๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานกระบวนการปรึกษา
ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างแผนการดำเนินงานและ
ประเมินผลการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับ ได้แก่ นำผลการ
ประเมินการปฏิบัติงานมาปรับปรุง แก้ไขเพื่อการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ($\bar{X} = ๔.๐๓$)
จัดทำแผนการให้คำปรึกษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ($\bar{X} = ๔.๐๓$) ปฏิบัติตามแผนการให้
คำปรึกษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ($\bar{X} = ๓.๙๓$) ข้อที่มีความคิดเห็นต่ำสุด คือ สร้างเครือข่ายการ
จัดทำแผนการดำเนินงาน ($\bar{X} = ๓.๘๗$) เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมพบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก
($\bar{X} = ๔.๑๐$)

๔.๒ ผลการศึกษาพัฒนาและประเมินผลรูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา

๔.๒.๑ พัฒนาและประเมินผลรูปแบบและกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ผู้ปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่ พระธรรมทูตทั้งในประเทศและต่างประเทศ นักจิตวิทยา จำนวน ๑๔ รูป

จากการสัมภาษณ์ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ผู้ปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่ พระธรรมทูตทั้งในประเทศและต่างประเทศ นักจิตวิทยา จำนวน ๑๔ รูป ด้วยการเลือกเจาะจง (Purposive Selection) ผู้วิจัยจึงนำมาสังเคราะห์ซึ่งได้ผล ดังต่อไปนี้

ก. กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างปลุกจิตสำนึก ผลการสัมภาษณ์ พบว่า พระธรรมทูตผู้นำธรรมะไปเผยแผ่ เทียบได้กับทางฝ่ายบ้านเมือง ก็มีราชทูต มีรัฐทูต โดยการสร้างปลุกจิตสำนึกในการเผยแผ่ธรรมะและการให้คำปรึกษา ในหลักพุทธธรรมนั้นจะต้องมีการสร้างจิตสำนึกให้กับพระธรรมทูตสายต่างประเทศก่อนโดยพระธรรมทูตจะต้องมีความอดทน มีปฏิภาณที่น่าเลื่อมใส ระลึกตนอยู่เสมอ^๑ สอดคล้องกับ พระมหานุกูลอินทสโร ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ผู้เผยแผ่พุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า เป็นกองทัพธรรมโดยวิธีการสร้างปลุกจิตสำนึกของพระธรรมทูตนั้นจะต้องได้รับมอบหมายงานที่เหมาะสมกับความถนัดของแต่ละบุคคล ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบในการปฏิบัติงานเพื่อเป็นบรรทัดฐานในการเผยแผ่หลักพุทธธรรม^๒ สอดคล้องกับ พระแสงเอื้อง นรินโท, ดร. ได้ให้สัมภาษณ์ว่า พระธรรมทูตสายต่างประเทศนั้นจะต้องมีความอดทนต่อความยากลำบากในการเผยแผ่ธรรมต่อการให้คำปรึกษาในการเผยแผ่โดยเฉพาะพระธรรมทูตสายต่างประเทศเพราะไปอยู่ต่างประเทศไม่สะดวก สบายเท่าที่ควรบางแห่งเป็นวัดที่สร้างใหม่ก็ต้องไปทำงานอย่างอื่น เช่น ก่อสร้าง ทำอาหารฉันเอง ไม่มีโยมคอยดูแล^๓ สอดคล้องกับ พระมหาวิษณุ วิจารณ์ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า พระธรรมทูตในต่างประเทศจะต้องมีความอดทน อดกลั้นต่อความยากลำบาก และมีการปฏิบัติที่น่าเลื่อมใส น่าศรัทธา การปลุกจิตสำนึกในการเผยแผ่ธรรมะและการปรึกษาให้กับพระธรรมทูตนั้นเป็นการปลุกจิตสำนึกให้กับพระธรรมทูตในต่างประเทศเพื่อการเผยแผ่พุทธศาสนาไปทั่วโลก^๔ ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาชะเอม สุวิโร, ผศ. ได้ให้สัมภาษณ์ว่า การให้การปรึกษาเป็นกระบวนการ ซึ่งมีการปฏิบัติต่อเนื่องกันจนกระทั่งบรรลุเป้าหมาย โดยเป็นการให้ความอบอุ่น เข้าใจกัน ให้เกียรติซึ่งกันและกัน และยอมรับกัน ระหว่างผู้ให้การปรึกษา กับ ผู้รับการปรึกษา เป็นบริการให้ความช่วยเหลือ ซึ่งผู้ให้การปรึกษาจะต้องมีความรู้ในวิชาชีพการให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดีมีประสบการณ์ และสามารถที่จะช่วยให้ผู้รับการปรึกษา พ้นจากความทุกข์ และแก้ปัญหาได้ ซึ่งพระธรรมทูตนั้นเป็นผู้เผยแผ่ธรรมจะต้องเป็นผู้ที่ประกอบด้วยหลักธรรมที่ส่งเสริมให้เป็นที่รักได้แก่ หลักพรหมวิหาร ๔ โดยอาศัยความเมตตา รักใคร่ปรารถนาให้ผู้ประสบทุกข์ได้พ้น

^๑ สัมภาษณ์ พระโสภณวชิราภรณ์ รองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

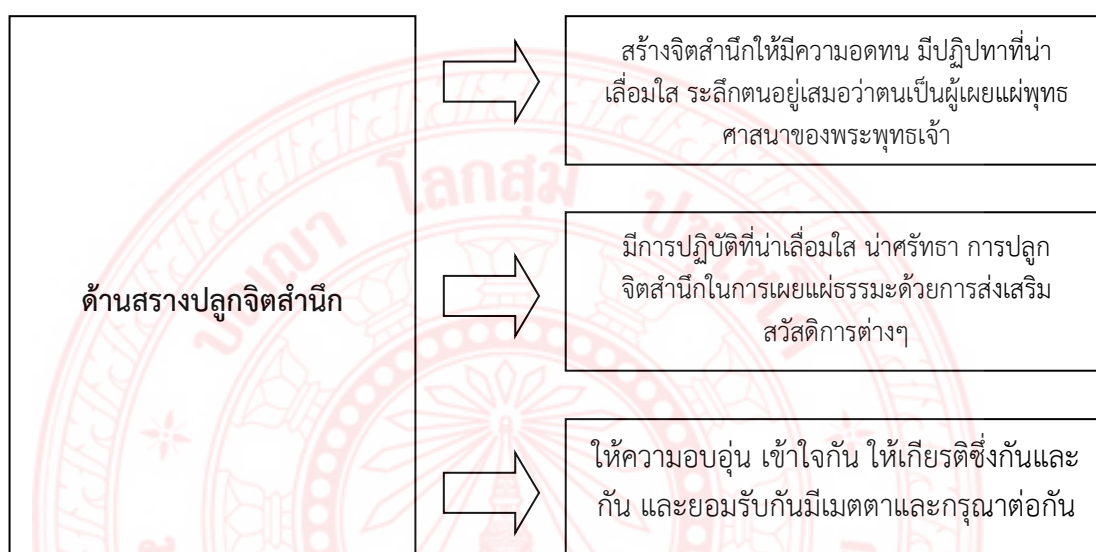
^๒ สัมภาษณ์ พระมหานุกูล อินทสโร พระธรรมทูตสายต่างประเทศ, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

^๓ สัมภาษณ์ พระแสงเอื้อง นรินโท, ดร. ผู้อำนวยการกองวิเทศสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

^๔ สัมภาษณ์ พระมหาวิษณุ วิจารณ์ พระธรรมทูตสายต่างประเทศ, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

จากความทุกข์และมีความกรุณาประกอบทำให้คำปรึกษา เสนอแนะแนวทางให้ผู้ที่มีความทุกข์นำไปปฏิบัติจนสามารถพ้นจากความทุกข์ได้ แค่มิ พรหมวิหาร ๒ ข้อนี้ก็จะเป็นผู้ที่ให้คำปรึกษาได้อย่างดีเยี่ยม^๕

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์พบว่า กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างปลุกจิตสำนึก สามารถสรุปได้ดังนี้

ภาพที่ ๔.๑ กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างปลุกจิตสำนึก

ข. กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างแรงจูงใจการเผยแผ่ธรรม ผลการสัมภาษณ์ พบว่า การให้การปรึกษานั้นในด้านความคิด ความเข้าใจ และช่วยให้ผู้รับการปรึกษาเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เกิดการเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเอง และรับผิดชอบตนเอง โดยมีกระบวนการช่วยเหลือผู้มีความทุกข์ มีปัญหา ด้วยวิธีการที่เรียกว่า การเทศนา หรือการแสดงธรรมอบรมสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา เทศนา คือ การแสดงธรรมซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ^๖ สอดคล้องกับ พระมหาอำนาจ ฐานิสโร ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ผู้ที่จะต้องเป็นพระธรรมทูตนั้นจะได้รับการฝึกอบรมเป็นเวลา ๓ เดือน ทั้งภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติกรรมฐาน และภาคนวกรรม โดยผ่านกระบวนการอบรมจากหลักสูตรการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศซึ่งผู้ที่จะเป็นธรรมทูตได้นั้นจะต้องได้รับแรงจูงใจในการเผยแผ่ธรรมโดยมีการสื่อสารในการสร้างแรงจูงใจในการเผยแผ่ธรรมะให้กับพระธรรมทูตสายต่างประเทศ สร้างความมั่นใจ

^๕ สัมภาษณ์ พระมหาชะเอม สุวีโร,ผศ. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

^๖ สัมภาษณ์ พระครูสิริปริยัตยาภรณ์ หัวหน้าฝ่ายพิธีการและสารนิเทศ กองวิเทศสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

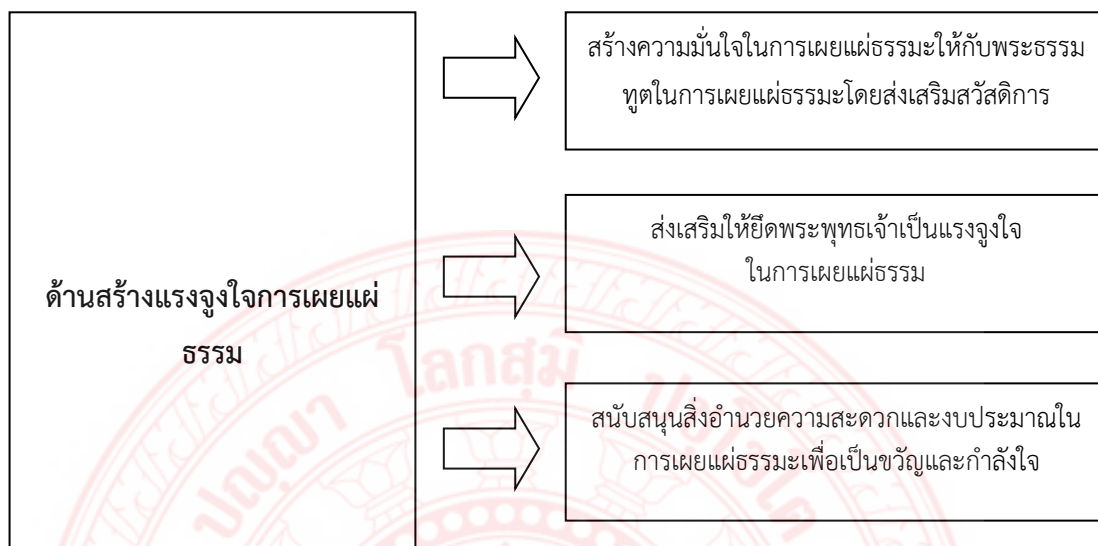
ในการเผยแผ่ธรรมะ” สอดคล้องกับ พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินโนโท ผศ.ดร. ได้ให้สัมภาษณ์ว่า พระธรรมทูต เป็นพระสาวกของพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อก่อนพุทธศก ๔๕ ปี หลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ และทำหน้าที่เป็นทูตของพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นพระธรรมราชา โดยพระองค์ทรงแต่งตั้งพระธรรมทูตเป็นครั้งแรกด้วยพระองค์เอง เพื่อให้พระธรรมทูตไปประกาศและเผยแผ่พระศาสนาเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า พระธรรมทูตจึงมีมาตั้งแต่ในสมัยพุทธกาลเพื่อวัตถุประสงค์ เพื่อการเผยแผ่พุทธธรรมเพื่อให้มนุษย์พ้นจากความทุกข์ เพราะฉะนั้นจึงต้องบอกว่าพระธรรมทูตจะต้องยึดพระพุทธเจ้าเป็นแรงบันดาลใจ เป็นแรงจูงใจในการปฏิบัติหน้าที่ของตนในแต่ละประเทศให้มีประสิทธิภาพและเพื่อความพ้นทุกข์ของชาวโลก^๘ ซึ่งสอดคล้องกับ พระโสภณวิชารมณ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า พระธรรมทูต พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นผู้นำในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งเป็นผู้ส่งเสริมการเรียนรู้และสร้างความสามัคคีให้แก่ชุมชนด้วยการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาเป็นแกนกลางในการพัฒนา^๙ สอดคล้องกับ พระมหายงยุทธ กนตาโก ได้ให้สัมภาษณ์ว่า พระธรรมทูตจะต้องมีขันติธรรม มีความอดทนต่อความลำบากความตรากตรำ มีสมณสัญญา ไม่เบียดเบียนใคร ไม่นินทาใคร ถ้ามีความจำเป็นจะต้องพูดถึงความไม่ดีของคนอื่น และในต่างประเทศจะต้องศึกษากฎหมายของประเทศนั้นๆ ให้เป็นอย่างดีเพื่อปฏิบัติตามกฎหมายของประเทศนั้นๆ โดยในแต่ละวัดจะต้องเลือกบุคคลให้เหมาะสมกับการเผยแผ่ธรรมะ สนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวกและงบประมาณในการเผยแผ่ธรรมะ และกระตุ้นให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องติดตามและให้กำลังใจอย่างต่อเนื่องเพื่อเป็นแรงขับให้พระธรรมทูตมีแรงจูงใจในการปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถของตน^{๑๐}

^๘ สัมภาษณ์ พระมหาอานวย ฐานิสโร พระธรรมทูตสายต่างประเทศ, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

^๙ พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินโนโท ผศ.ดร. คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระมหายงยุทธ กนตาโก พระธรรมทูตสายต่างประเทศ, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์พบว่า กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างแรงจูงใจการเผยแผ่ธรรม สามารถสรุปได้ดังนี้

ภาพที่ ๔.๒ กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างแรงจูงใจการเผยแผ่ธรรม

ค. กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างความเป็นกัลยาณมิตร ผลการสัมภาษณ์ พบว่า ด้านความเป็นกัลยาณมิตรนั้นโดยปกติแล้วพระธรรมทูตจะต้องปฏิบัติตนให้เป็นที่รักของคนในวัดและชุมชน พระธรรมทูตจะต้องเป็นผู้มีความอดทน ไม่แสดงกิริยาทำที่อื่นจะทำให้เสียบุคลิกภาพ “ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง” เป็นผู้รู้จักข่มจิตใจการปฏิบัติหน้าที่ไม่เห็นแก่ความยากลำบาก ยอมตรากตรำทำงานเพื่อพระศาสนา^{๑๑} สอดคล้องกับ สอดคล้องกับ พระแสงเอื้อง นรินโท, ดร. ได้ให้สัมภาษณ์ว่า พระธรรมทูตจะต้องปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมกัลยาณมิตรธรรมเป็นผู้แนะนำแนวทางดำเนินชีวิตแก่ประชาชน เป็นหน้าที่ของพระธรรมทูตจะต้องนำหลักธรรมมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินงาน^{๑๒} สอดคล้องกับ พระวิฑูยา อาภสฺสโร ได้ให้สัมภาษณ์ว่า พระธรรมทูตเป็นผู้นำแสงสว่างมาสู่ประชาชนในถิ่นต่างๆ โดยพระธรรมทูตสายต่างประเทศนั้นจะต้องเป็นผู้ที่น่ารัก สร้างความคุ้นเคย สนับสนุนกับประชาชนทุกหมู่เหล่าให้คำปรึกษาในเรื่องต่างๆ ได้ น่าเคารพเลื่อมใส ประพฤติเป็นแบบอย่างประชาชนมีความหนักแน่นในเรื่องราวต่างๆ เป็นผู้รับฟังและแนะนำได้ น่ายกย่อง^{๑๓} สอดคล้องกับ พระปลัดสมควร อธิปัญโญ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า พระธรรมทูตสายต่างประเทศจะต้องมีความประพฤติเรียบร้อยเป็นที่รักของชุมชน

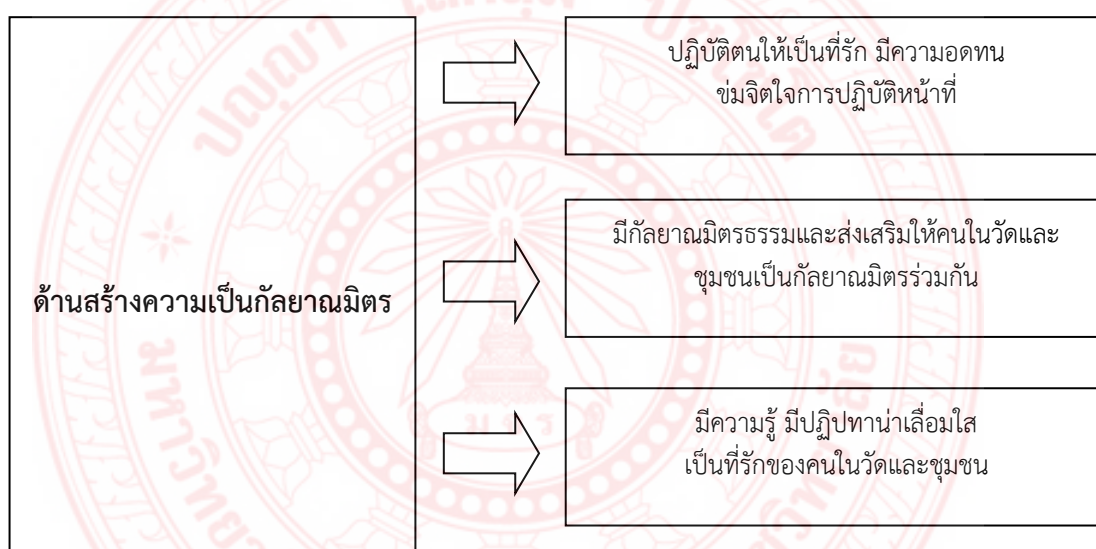
^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูสิริปริยัตยาภรณ์ หัวหน้าฝ่ายพิธีการและสารนิเทศ กองวิเทศสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระแสงเอื้อง นรินโท, ดร. ผู้อำนวยการกองวิเทศสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระวิฑูยา อาภสฺสโร, พระธรรมทูตสายต่างประเทศ, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

เป็นผู้มีภูมิธรรมทั้งทางโลกและทางธรรม มีเหตุผล สามารถแนะนำเหตุผล แก่ประชาชนได้ทุกโอกาส เมื่อประชาชนสงสัยอะไร พระธรรมทูตสามารถนำเหตุผลมาชี้แจงได้ชัดเจน^{๑๔} ซึ่งสอดคล้องกับ พระโสภณวชิราภรณ์ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า พระธรรมทูตจะต้องเป็นผู้ทนต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ ได้ พร้อมจะรับฟังคำชี้แนะมาปรับปรุงให้เข้ากับชุมชนท้องถิ่น มีความรู้แจ่มแจ้ง สามารถตอบข้อสงสัยให้แก่ประชาชนได้ไม่แนะนำในทางที่เสียหายอันเป็นหนทางแห่งความเสื่อม มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส มีเมตตา กรุณาต่อเพื่อนร่วมวัด เพื่อนร่วมชุมชนและเพื่อร่วมโลกซึ่งจะส่งผลให้พระธรรมทูตเป็นที่รักของคนในวัดและชุมชน^{๑๕}

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์พบว่า กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างความเป็นกัลยาณมิตร สามารถสรุปได้ดังนี้

ภาพที่ ๔.๓ กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างความเป็นกัลยาณมิตร

ง. กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างพัฒนาทักษะในการบำบัด ผลการสัมภาษณ์ พบว่า การพัฒนาทักษะในการบำบัดนั้นเป็นการพัฒนาทักษะและหน้าที่ในการให้การศึกษาของพระธรรมทูตโดยปกติแล้วในทางพุทธศาสนา วิปัสสนากรรมฐานนั้นถือว่าเป็นยาที่รักษาได้ทั้งทางกายและทางใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางใจถือว่าเป็นโอสถชั้นเยี่ยมที่รักษาความทุกข์ให้กับชาวโลกทุกเชื้อชาติ ทุกศาสนา ทุกภาษา พระธรรมทูตจึงจำเป็นต้องศึกษาและปฏิบัติได้อย่างคล่องแคล่ว^{๑๖} สอดคล้องกับ สอดคล้องกับ พระแสงเอื้อง

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระปลัดสมควร อธิปฺปญฺญ, พระธรรมทูตสายต่างประเทศ, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระมหาชเชม สุวีโร, ผศ. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระครูสิริปริยัตยาภรณ์ หัวหน้าฝ่ายพิธีการและสารนิเทศ กองวิเทศสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

นรินโท, ดร. ได้ให้สัมภาษณ์ว่า การพัฒนาทักษะให้พระธรรมทูตได้มีทักษะในการให้การปรึกษานั้น ปกติแล้วพระธรรมทูตจะต้องสำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาชั้นเอก บางรูปจบปริญญาธรรมที่สูง บางรูปจบปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก เพราะฉะนั้นการให้การปรึกษาพระธรรมทูตจะมีพื้นฐานในด้านความรู้ทางธรรมพอสมควร^{๑๗} สอดคล้องกับ พระสมุห์วิชัย วิชโย การอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศจึงได้เพิ่มหลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่เข้มข้นให้มากขึ้นให้พระธรรมทูตได้มีความรู้ควบคู่กับการมีประสบการณ์ด้านการปฏิบัติ มีการพัฒนา อบรมภาษาให้กับพระธรรมทูตเพื่อติดต่อสื่อสาร กระตุ้นทักษะในการพูดเพื่อรับฟังปัญหาและเสนอแนะแนวทางได้ เป็นผู้รู้จักแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาทักษะในการบำบัด^{๑๘} ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาชะเอม สุวีโร, ผศ. ได้ให้สัมภาษณ์ว่า พระธรรมทูตนั้นเป็นผู้นำธรรมะไปเผยแผ่ เทียบได้กับทางฝ่ายบ้านเมือง ก็มีราชทูต มีรัฐทูต แต่ว่าทูตในทางธรรมะมีความหมายต่างจากทูตอื่น ทูตในทางบ้านเมืองนั้นไปเพื่อผลประโยชน์ของประเทศชาติ เป็นเรื่องของโลกมนุษย์ที่มีการแบ่งกันเป็นหมู่ชน เป็นชนชาติต่างๆ แต่ละชนชาติ ก็ย่อมพิทักษ์รักษาผลประโยชน์ของตนเองราชทูต รัฐทูต ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของแผ่นดิน ของชาติของประเทศนั้นๆ มีหน้าที่รักษาผลประโยชน์ของประเทศของตนเอง ไปเจรจากับประเทศที่ตัวไปทำหน้าที่นั้น^{๑๙} สอดคล้องกับ พระมหาเฉลียว กิตติธมโม ได้ให้สัมภาษณ์ว่า พระธรรมทูตนั้นเป็นทูตธรรมะ นำธรรมะไปเผยแผ่แก่ประชาชน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนโดยมีหน้าที่สำคัญเป็นทั้งนักเผยแผ่ธรรมะ นักบวช และนักปฏิบัติ นักเผยแผ่ธรรมะคือนำธรรมะไปสอนให้กับผู้ที่สนใจ นักบวช คือการนำธรรมะที่ได้ศึกษาไปสอนเพื่อบำบัดความทุกข์ทางใจให้กับคนที่มีความทุกข์ นักปฏิบัติคือมีปฏิบัติที่น่าเลื่อมใส ดึงดูดผู้ที่สนใจในธรรมะให้หันมานำธรรมะไปรักษาความทุกข์ในใจในชีวิตประจำวันได้ พระธรรมทูตจึงสำคัญกว่าทุกหน้าที่ เพราะจะต้องทำได้ทุกหน้าที่ในการรักษาโรคคือกิเลสของมนุษย์ให้ลดน้อย ถอยลงหรือดับไปให้ได้^{๒๐}

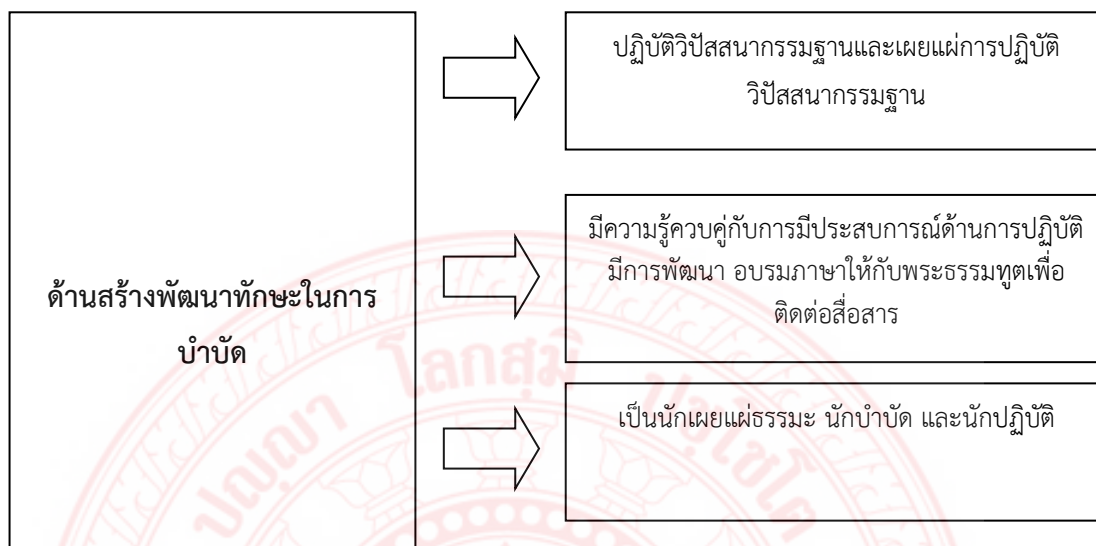
^{๑๗} สัมภาษณ์ พระแสงเฮือง นรินโท, ดร. ผู้อำนวยการกองวิเทศสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระสมุห์วิชัย วิชโย พระธรรมทูตสายต่างประเทศ, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระไพฑูรย์กิจ อัครวิบูล พระธรรมทูตสายต่างประเทศ, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระมหาเฉลียว กิตติธมโม พระธรรมทูตสายต่างประเทศ, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์พบว่า กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างพัฒนาทักษะในการบำบัด สามารถสรุปได้ดังนี้

ภาพที่ ๔.๔ กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างพัฒนาทักษะในการบำบัด

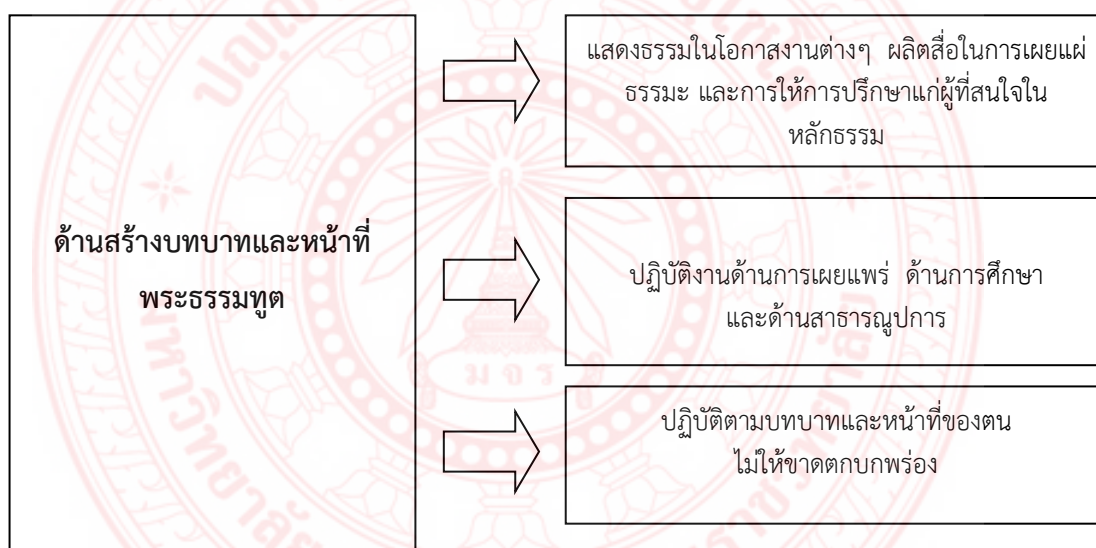
จ. กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างบทบาทและหน้าที่พระธรรมทูต ผลการสัมภาษณ์ พบว่า บทบาทและหน้าที่สำคัญของพระธรรมทูตสายต่างประเทศนั้นโดยส่วนใหญ่จะมีการแสดงธรรมในโอกาสงานต่าง ๆ ทั้งงานมงคล และงานอวมงคล มีการผลิตสื่อในการเผยแผ่ธรรมะทั้งด้านภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวการสอนปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแก่ผู้สนใจทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งทั้ง ๓ หลักจะเป็นบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการให้การปรึกษาแก่ผู้สนใจในหลักธรรม^{๒๑} สอดคล้องกับ พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินันโท ผศ.ดร. ได้ให้สัมภาษณ์ว่า บทบาทและหน้าที่ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศนั้นมีงานหลักอยู่ ๓ ด้าน ได้แก่ งานด้านการเผยแผ่ มีการแสดงธรรม เทศน์ในงานต่าง ๆ ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล และการสอนกรรมฐานให้กับชาวไทยและชาวต่างประเทศ งานด้านการศึกษาเป็นการให้การศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม ทางโลกเช่นการให้การศึกษาด้านภาษาและทางธรรมมีการให้การศึกษาทางด้านนักธรรมและบาลี และงานด้านสาธารณูปการซึ่งเป็นการทำนุบำรุงสิ่งปลูกสร้าง ทำความสะอาดภายในวัด^{๒๒} ซึ่งสอดคล้องกับ พระโสภณวิชราภรณ์ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า บทบาทและหน้าที่ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศนั้นจะต้องแยก ๒ คำออกจากกัน โดยบทบาทของพระธรรมทูตนั้นเป็นการปฏิบัติตามลัทธิ หน้าที่ของตนที่ได้รับหลากหลายสถานะที่

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระครูสิริปริยัตยาภรณ์ หัวหน้าฝ่ายพิธีการและสารนิเทศ กองวิเทศสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินันโท, ผศ.ดร. คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

แตกต่างกัน ปฏิบัติตามสถานภาพในสถานการณ์ต่างๆ เช่น บทบาทของครูผู้สอนนักเรียน บทบาทของพระนักเทศน์ เป็นต้น ส่วนหน้าที่ของพระธรรมทูตนั้นจะต้องปฏิบัติตามกิจวัตรของพระสงฆ์และปฏิบัติตามหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมะ หน้าที่ให้การปรึกษาแก่ชาวไทยและชาวต่างชาติที่สนใจธรรมะ และหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสหรือพระสังฆาธิการในแต่ละชั้นปกครอง^{๒๓} สอดคล้องกับพระมหาเฉลิมชัย กิตติขโย ได้ให้สัมภาษณ์ว่า พระธรรมทูตสายต่างประเทศ มีบทบาทหน้าที่สำคัญคือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยยึดหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวทางของพระพุทธเจ้าคือมีความอดทน อดกลั้น ไม่ประมาท และพยายามบำเพ็ญประโยชน์แก่ตนเอง แก่ญาติธรรม และแก่สังคมเพื่อเป็นที่พึ่งของสังคมในการให้การปรึกษาในปัญหาต่างๆ ของทุกคนที่มีความทุกข์ในจิตใจ^{๒๔}

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์พบว่า กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างบทบาทและหน้าที่พระธรรมทูต สามารถสรุปได้ดังนี้

ภาพที่ ๔.๕ กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างบทบาทและหน้าที่พระธรรมทูต

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระโสภณวชิราภรณ์ รองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระมหาเฉลิมชัย กิตติขโย พระธรรมทูตสายต่างประเทศ, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

ฉ. กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างแผนการดำเนินงานและประเมินผลการปฏิบัติงาน ผลการสัมภาษณ์ พบว่า การสร้างแผนการดำเนินงานและประเมินผลการปฏิบัติงานนั้นทางพระธรรมทูตและองค์กรสมัชชาพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศนั้นได้มีแผนการดำเนินงานในการเผยแผ่ธรรมะแต่การประเมินผลการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตต่างประเทศนั้นยังขาดการประเมินผลอย่างต่อเนื่องเพราะผู้ที่มารับผิดชอบในการประเมินและเกณฑ์ในการประเมินผลการปฏิบัติงานนั้นยังไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร ทางสมัชชาพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศจึงได้มอบแผนนโยบายการเผยแผ่ธรรมะให้แก่วัดในต่างประเทศเท่านั้น^{๒๕} สอดคล้องกับ สอดคล้องกับ พระแสงเฮือง นรินโท, ดร. ได้ให้สัมภาษณ์ว่า การสร้างแผนการดำเนินงานและการปฏิบัติตามแผนและประเมินผลการปฏิบัติงานนั้นจะต้องอาศัยผู้ที่มีความเชี่ยวชาญและชำนาญในด้าน การวางแผนกลยุทธ์ในการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตซึ่งจะต้องมีการประเมินผลการปฏิบัติงานการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง^{๒๖} สอดคล้องกับ พระมหาสมโภชน์ สิริปัญญา ได้ให้สัมภาษณ์ว่า การให้การศึกษาของพระธรรมทูตนั้นจะต้องมีการวิเคราะห์โอกาสความสำเร็จของการสร้างแผนการดำเนินงานและนำผลการปฏิบัติงาน ผลการประเมินมาปรับปรุงอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น^{๒๗} ซึ่งสอดคล้องกับ พระโสภณวชิราภรณ์ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ด้านสร้างแผนการดำเนินงานและประเมินผลการปฏิบัติงานนั้นขั้นแรกต้องตั้งคณะกรรมการดำเนินงานจัดทำแผนการปฏิบัติงาน สร้างเครือข่าย ระดมความคิดเห็นวิเคราะห์การจัดทำแผน วางแผนการดำเนินงานและนำแผนไปปฏิบัติเป็นขั้นตอนซึ่งจะต้องมีการปฏิบัติตามแผนอย่างจริงจังและขั้นตอนสุดท้ายคือการประเมินผลการปฏิบัติงานตามแผนซึ่งการศึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศนั้นจำเป็นจะต้องวางแผนการปฏิบัติงานอย่างถูกต้องและมั่นคง ปฏิบัติตามแผนการให้การศึกษาอย่างจริงจังเพื่อการพัฒนาพระธรรมทูตให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น^{๒๘}

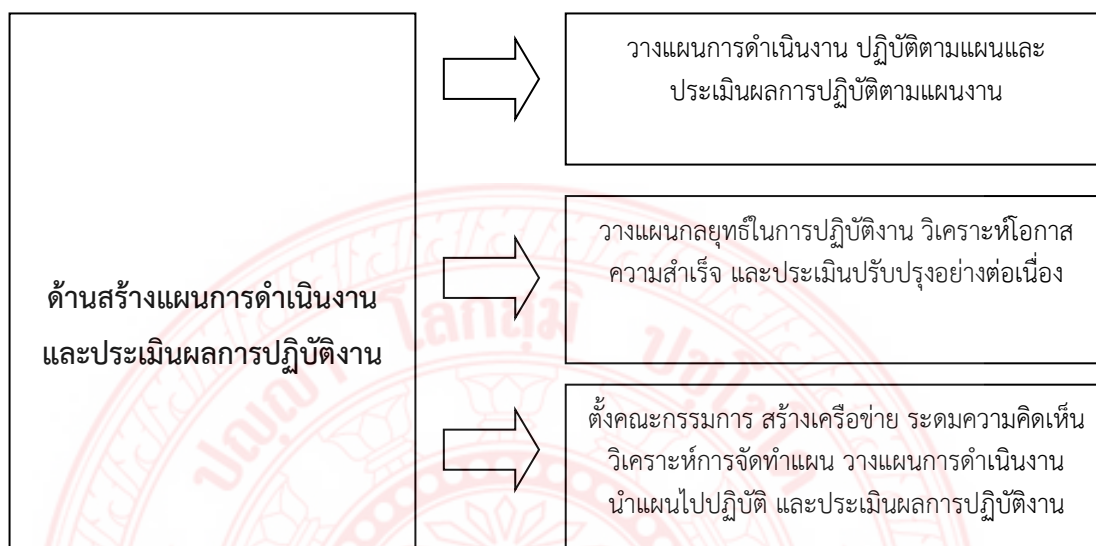
^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูสิริปริยัตยาภรณ์ หัวหน้าฝ่ายพิธีการและสารนิเทศ กองวิเทศสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระแสงเฮือง นรินโท, ดร. ผู้อำนวยการกองวิเทศสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระมหาสมโภชน์ สิริปัญญา, พระธรรมทูตสายต่างประเทศ, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระโสภณวชิราภรณ์ รองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์พบว่า กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างแผนการดำเนินงานและประเมินผลการปฏิบัติงานสามารถสรุปได้ดังนี้

ภาพที่ ๔.๖ กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ด้านสร้างแผนการดำเนินงานและประเมินผลการปฏิบัติงาน

๔.๒.๒ ผลการวิเคราะห์แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา

ผลการศึกษาความคิดเห็นพระธรรมทูตที่ผ่านการฝึกอบรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ผู้ปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระธรรมทูตทั้งในประเทศและต่างประเทศ นักจิตวิทยา จำนวน ๑๔ รูป พบว่า

๑) ด้านสร้างปลุกจิตสำนึกอยู่ในระดับมาก พบว่า พระธรรมทูตมีอิสระในการตัดสินใจในการเผยแผ่และการให้คำปรึกษา มอบหมายงานที่เหมาะสมกับความถนัดของแต่ละบุคคล กระตุ้นความสำนึกรู้สึกตัวอยู่เสมอว่า “เราเป็นสมณะ เป็นผู้สงเคราะห์ เราเป็นพระ เป็นผู้ประเสริฐ เราเป็นปูชนียบุคคล เป็นผู้ที่ควรศรัทธาเคารพนับถือบูชา”

๒) ด้านสร้างแรงจูงใจการเผยแผ่ธรรมะ พบว่า เลือกรูปบุคคลให้เหมาะสมกับการเผยแผ่ธรรมะ สร้างความมั่นใจในการเผยแผ่ธรรมะ จัดอุปกรณ์ในการเผยแผ่ธรรมะ

๓) ด้านสร้างความเป็นกัลยาณมิตร พบว่า เป็นผู้มีเหตุผล สามารถแนะนำเหตุผลแก่ประชาชนได้ทุกโอกาส เมื่อประชาชนสงสัยอะไร พระธรรมทูตสามารถนำเหตุผลมาชี้แจงได้ชัดเจน เป็นผู้น่ายกย่อง มีความประพฤติเรียบร้อยเป็นที่รักของชุมชนเป็นผู้มีภูมิธรรมทั้งทางโลกและทางธรรม สร้างความคุ้นเคย สนับสนุนกับประชาชนทุกหมู่เหล่าให้คำปรึกษาในเรื่องต่างๆ ได้

๔) ด้านสร้างพัฒนาทักษะในการบำบัด พบว่า ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชน มีการพัฒนา อบรมภาษาให้กับพระ

ธรรมทูตเพื่อติดต่อสื่อสาร ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ฉลาดในการบำบัดความทุกข์ให้กับผู้ฟัง

๕) ด้านสร้างบทบาทและหน้าที่พระธรรมทูต พบว่า มีการแสดงธรรมในโอกาสงานต่างๆ ทั้งงานมงคล และงานอวมงคล มีการสอนปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแก่ผู้สนใจทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ บุรณะ ปฏิสังขรณ์วัดให้ดูดีและสะอาด เรียบร้อย

๖) ด้านสร้างแผนการดำเนินงานและประเมินผลการปฏิบัติงาน พบว่า นำผลการประเมินการปฏิบัติงานมาปรับปรุง แก้ไขเพื่อการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น จัดทำแผนการให้คำปรึกษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปฏิบัติตามแผนการให้คำปรึกษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ซึ่งผลการสอบถามความคิดเห็นพระธรรมทูตที่ผ่านการฝึกอบรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสอดคล้องกับ การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ผู้ปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่ พระธรรมทูตทั้งในประเทศและต่างประเทศ นักจิตวิทยา จำนวน ๑๔ รูป ได้แก่

๑) ด้านสร้างปลูกจิตสำนึก สร้างจิตสำนึกให้มีความอดทน มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส ระลึกตนอยู่เสมอว่าตนเป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า มีการปฏิบัติที่น่าเลื่อมใส นำศรัทธาการปลูกจิตสำนึกในการเผยแผ่ธรรมะด้วยการส่งเสริมสวัสดิการต่างๆ ให้ความอบอุ่น เข้าใจกัน ให้เกียรติซึ่งกันและกัน และยอมรับกันมีเมตตาและกรุณาต่อกัน

๒) ด้านสร้างแรงจูงใจการเผยแผ่ธรรม สร้างความมั่นใจในการเผยแผ่ธรรมะให้กับพระธรรมทูตในการเผยแผ่ธรรมะโดยส่งเสริมสวัสดิการ ส่งเสริมให้ยึดพระพุทธเจ้าเป็นแรงจูงใจในการเผยแผ่ธรรม สนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวกและงบประมาณในการเผยแผ่ธรรมะเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ

๓) ด้านสร้างความเป็นกัลยาณมิตร ปฏิบัติตนให้เป็นที่รัก มีความอดทน ช่มจิตใจ การปฏิบัติหน้าที่ มีกัลยาณมิตรธรรมและส่งเสริมให้คนในวัดและชุมชนเป็นกัลยาณมิตรร่วมกัน มีความรู้ มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส เป็นที่รักของคนในวัดและชุมชน

๔) ด้านสร้างพัฒนาทักษะในการบำบัด ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานและเผยแผ่การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มีความรู้ควบคู่กับการมีประสบการณ์ด้านการปฏิบัติ มีการพัฒนา อบรมภาษาให้กับพระธรรมทูตเพื่อติดต่อสื่อสาร เป็นนักเผยแผ่ธรรมะ นักบำบัด และนักปฏิบัติ

๕) ด้านสร้างบทบาทและหน้าที่พระธรรมทูต แสดงธรรมในโอกาสงานต่างๆ ผลิตสื่อในการเผยแผ่ธรรมะ และการให้การปรึกษาแก่ผู้สนใจในหลักธรรม ปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษา และด้านสาธารณูปการ ปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ของตน ไม่ให้ขาดตกบกพร่อง

๖) ด้านสร้างแผนการดำเนินงานและประเมินผลการปฏิบัติงาน วางแผนการดำเนินงาน ปฏิบัติตามแผนและประเมินผลการปฏิบัติตามแผนงาน วางกลยุทธ์ในการปฏิบัติงาน วิเคราะห์โอกาสความสำเร็จ และประเมินปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ตั้งคณะกรรมการ สร้างเครือข่ายระดมความคิดเห็นวิเคราะห์การจัดทำแผน วางแผนการดำเนินงาน นำแผนไปปฏิบัติ และประเมินผลการปฏิบัติงาน

๔.๓ รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา

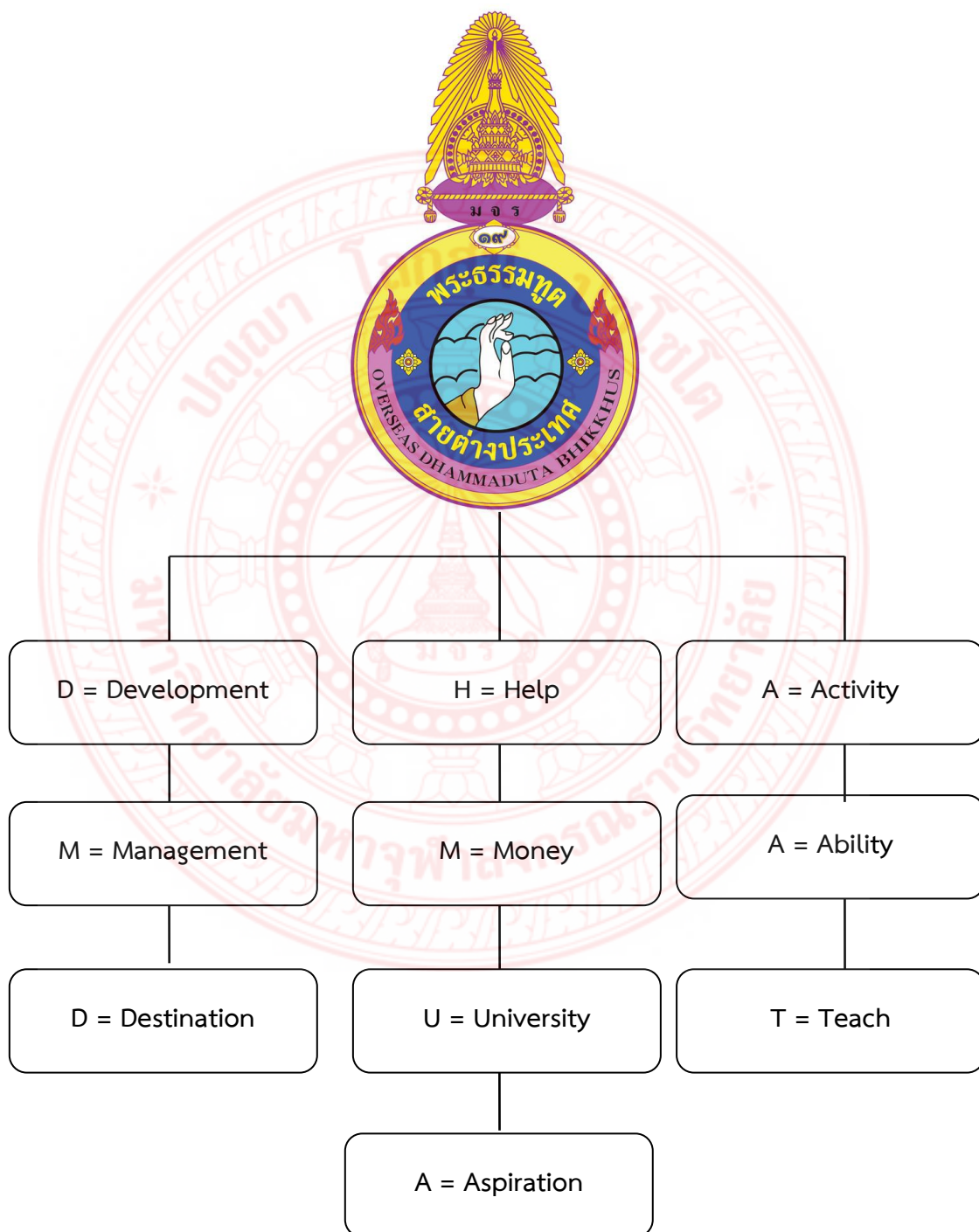
จากการสอบถามความคิดเห็นพระธรรมทูตที่ผ่านการฝึกอบรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ผู้ปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระธรรมทูตทั้งในประเทศและต่างประเทศ นักจิตวิทยา จำนวน ๑๔ รูป รวมถึงการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๘ รูป/คน ด้วยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) สรุปได้เป็นรูปแบบและการพัฒนากระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา (ฉบับสมบูรณ์) ดังภาพที่ ๔.๗ ดังนี้

ภาพที่ ๔.๗ รูปแบบและการพัฒนากระบวนการปรึกษา
ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา (ฉบับสมบูรณ์)
ที่มา : นายสรายุทธ อุดม (ผู้วิจัย), ๒๕๕๙.

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ รูปแบบการพัฒนาระบบการศึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา DHAMMADUTA MODEL ดังแสดงในภาพที่ ๔.๘

ภาพที่ ๔.๘ DHAMMADUTA MODEL
ที่มา : นายสรายุทธ อุดม (ผู้วิจัย), ๒๕๕๙.

อธิบาย DHAMMADUTA MODEL ได้ดังต่อไปนี้

การพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นจะต้องปฏิบัติตาม DHAMMADUTA MODEL คือ

D = Development (พัฒนาการ) ได้แก่ พัฒนาการของพระธรรมทูตสายต่างประเทศที่จะต้องมีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลาโดยเฉพาะในศตวรรษที่ ๒๑ จะต้องมีพัฒนาการทางด้านทักษะความคิด เทคโนโลยี และภาษาให้เป็นเลิศ

H = Helpfulness (อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา) ได้แก่ ได้รับการช่วยเหลือจากกัลยาณมิตรซึ่งพระธรรมทูตสายต่างประเทศจะต้องมีกัลยาณมิตรธรรมเพื่อเป็นที่รักของคนในวัดและในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างกัลยาณมิตร

A = Activity (กิจกรรม) ได้แก่ ร่วมปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันในวันสำคัญทางพุทธศาสนาและวันสำคัญของชาติเพื่อเสริมสร้างความเป็นกัลยาณมิตรให้แก่พระธรรมทูตสายต่างประเทศโดยการปฏิบัติกิจกรรมเป็นทั้งบทบาทและหน้าที่ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

M = Management (การจัดการ) ได้แก่ มีการจัดการด้านการปรึกษาอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการวางแผน สร้างปลูกจิตสำนึก สร้างแรงจูงใจการเผยแผ่ธรรม สร้างความเป็นกัลยาณมิตร พัฒนาทักษะในการบำบัด สร้างบทบาทและหน้าที่และสุดท้ายมีการประเมินผลการทำงานเพื่อนำมาปรับปรุงในการปฏิบัติงาน

M = Money (เงิน) ได้แก่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะมีการสนับสนุนงบประมาณในการให้การปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศเป็นการเผยแผ่พุทธศาสนาและสร้างเสริมขวัญกำลังใจแก่พระธรรมทูตสายต่างประเทศในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

A = Ability (ศักยภาพ) ได้แก่ เพิ่มศักยภาพของการให้การปรึกษาดำเนินการพัฒนาทักษะให้ความช่วยเหลือเพื่อสร้างแรงจูงใจ ร่วมปฏิบัติกิจกรรม มีระบบการจัดการที่ดีและมีงบประมาณสนับสนุนการให้การปรึกษาเพื่อเพิ่มศักยภาพการให้การปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศเพื่อการเผยแผ่พุทธศาสนาที่มั่นคงในต่างประเทศต่อไป

D = Destination (จุดหมายหมาย) ได้แก่ มีจุดหมายหมายในการให้การปรึกษาเพื่อให้ผู้ได้รับการปรึกษาได้นำหลักพุทธธรรมที่ได้รับจากพระธรรมทูตนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อแก้ไขปัญหาในชีวิตการเงิน การงาน และความรัก

U = University (โลกทัศน์กว้างไกล) ได้แก่ พระธรรมทูตจะต้องมีโลกทัศน์ที่กว้างไกล เป็นการมองโลก การรู้จักโลก หรือความคิดของผู้ที่เป็นแบบอย่างที่ดีในโลก เช่น พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นแบบอย่างในการให้การปรึกษาที่ดีเพื่อนำแบบอย่างของท่านมาประยุกต์ใช้ในการให้การปรึกษา

T = Teach (ฉลาดในการสอน) ได้แก่ มีความฉลาดรอบรู้ในการสอน สอนตามจริตของผู้ที่มาปรึกษาโดยประยุกต์จากพุทธวิธีการสอน ๔ อย่าง ของพระพุทธเจ้า คือ แจ่มแจ้ง จูงใจ แก่ลวกกล้า ร่าเริงมาประยุกต์ใช้ในการปรึกษา

A = Aspiration (ความมุ่งมั่น) ได้แก่ มีความมุ่งมั่นในการให้การปรึกษาถึงแม้จะมีปัญหาอุปสรรคต่างๆ ในการให้การปรึกษาก็ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่างๆ ที่ได้พบดำเนินตามปฏิปทาหรือจุดหมายด้วยความมุ่งมั่นและตั้งใจเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา” การวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Research Method) ได้แก่ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) มีวัตถุประสงค์วัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา เพื่อพัฒนาและประเมินผลรูปแบบและกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา และเพื่อเสนอรูปแบบและการพัฒนากระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามความคิดเห็นของพระธรรมทูตที่ผ่านการฝึกอบรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน ๙๗ รูป สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ผู้ปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่ พระธรรมทูตต่างประเทศ นักจิตวิทยา จำนวน ๑๔ รูป ด้วยการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple random sampling) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๘ รูป/คน เพื่อรับรองร่างรูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา

ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลและทำการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย การวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การสัมภาษณ์ (Interview) ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุปผลตามแบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุปผลการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยขอเสนอสรุปผลการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

๕.๑.๑ ผลการศึกษากระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ทั้ง ๖ ด้าน มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ดังนี้

๑) ด้านสร้างปลูกจิตสำนึกอยู่ในระดับมาก พบว่า พระธรรมทูตมีอิสระในการตัดสินใจในการเผยแผ่และการให้คำปรึกษา มอบหมายงานที่เหมาะสมกับความถนัดของแต่ละบุคคล กระตุ้นความสำนึกรู้สึกตัวอยู่เสมอว่า “เราเป็นสมณะ เป็นผู้สงเคราะห์ เราเป็นพระ เป็นผู้ประเสริฐ เราเป็นปูชนียบุคคล เป็นผู้ที่ถูกหวั่นไหวด้วยศรัทธา”

๒) ด้านสร้างแรงจูงใจการเผยแผ่ธรรมะ พบว่า เลือกบุคคลให้เหมาะสมกับการเผยแผ่ธรรมะ สร้างความมั่นใจในการเผยแผ่ธรรมะ ขจัดอุปสรรคในการเผยแผ่ธรรมะ

๓) ด้านสร้างความเป็นกัลยาณมิตร พบว่า เป็นผู้มีเหตุผล สามารถแนะนำเหตุผลแก่ประชาชนได้ทุกโอกาส เมื่อประชาชนสงสัยอะไร พระธรรมทูตสามารถนำเหตุผลมาชี้แจงได้ชัดเจน เป็นผู้น่ายกย่อง มีความประพฤติเรียบร้อยเป็นที่รักของชุมชนเป็นผู้มีภูมิธรรมทั้งทางโลกและทางธรรม สร้างความคุ้นเคย สนับสนุนกับประชาชนทุกหมู่เหล่าให้คำปรึกษาในเรื่องต่างๆ ได้

๔) ด้านสร้างพัฒนาทักษะในการปรึกษา พบว่า ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชน มีการพัฒนา อบรมภาษาให้กับพระธรรมทูตเพื่อติดต่อสื่อสาร ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ฉลาดในการบำบัดความทุกข์ให้กับผู้ฟัง

๕) ด้านสร้างบทบาทและหน้าที่พระธรรมทูต พบว่า มีการแสดงธรรมในโอกาสงานต่างๆ ทั้งงานมงคล และงานอวมงคล มีการสอนปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแก่ผู้สนใจทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ บุรณะ ปฏิสังขรณ์วัดให้ดูดีและสะอาด เรียบร้อย

๖) ด้านสร้างแผนการดำเนินงานและประเมินผลการปฏิบัติงาน พบว่า นำผลการประเมินการปฏิบัติงานมาปรับปรุง แก้ไขเพื่อการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น จัดทำแผนการให้คำปรึกษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปฏิบัติตามแผนการให้คำปรึกษาและการเผยแผ่พุทธศาสนา

๕.๑.๒ พัฒนาและประเมินผลรูปแบบและกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยาโดยใช้แบบสัมภาษณ์

๑) ด้านสร้างปลูกจิตสำนึก สร้างจิตสำนึกให้มีความอดทน มีปฏิภาณที่น่าเลื่อมใส ระลึกตนอยู่เสมอว่าตนเป็นผู้เผยแผ่พุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า มีการปฏิบัติที่น่าเลื่อมใส น่าศรัทธา การปลูกจิตสำนึกในการเผยแผ่ธรรมะด้วยการส่งเสริมสวัสดิการต่างๆ ให้ความอบอุ่น เข้าใจกัน ให้เกียรติซึ่งกันและกัน และยอมรับกันมีเมตตาและกรุณาต่อกัน

๒) ด้านสร้างแรงจูงใจการเผยแผ่ธรรมะ สร้างความมั่นใจในการเผยแผ่ธรรมะให้กับพระธรรมทูตในการเผยแผ่ธรรมะโดยส่งเสริมสวัสดิการ ส่งเสริมให้ยึดพระพุทธเจ้าเป็นแรงจูงใจในการเผยแผ่ธรรมะ สนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวกและงบประมาณในการเผยแผ่ธรรมะเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ

๓) ด้านสร้างความเป็นกัลยาณมิตร ปฏิบัติตนให้เป็นที่รัก มีความอดทน ช่มจิตใจการปฏิบัติหน้าที่ มีกัลยาณมิตรธรรมและส่งเสริมให้คนในวัดและชุมชนเป็นกัลยาณมิตรร่วมกัน มีความรู้ มีปฏิภาณที่น่าเลื่อมใส เป็นที่รักของคนในวัดและชุมชน

๔) ด้านสร้างพัฒนาทักษะในการปรึกษา ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานและเผยแผ่การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มีความรู้ควบคู่กับการมีประสบการณ์ด้านการปฏิบัติ มีการพัฒนา อบรมภาษาให้กับพระธรรมทูตเพื่อติดต่อสื่อสาร เป็นนักเผยแผ่ธรรมะ นักบำบัด และนักปฏิบัติ

๕) ด้านสร้างบทบาทและหน้าที่พระธรรมทูต แสดงธรรมในโอกาสงานต่างๆ ผลิตรายการเผยแผ่ธรรมะ และการให้การปรึกษาแก่ผู้ที่สนใจในหลักธรรม ปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษา และด้านสาธารณูปการ ปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ของตน ไม่ให้ขาดตกบกพร่อง

๖) ด้านสร้างแผนการดำเนินงานและประเมินผลการปฏิบัติงาน วางแผนการดำเนินงาน ปฏิบัติตามแผนและประเมินผลการปฏิบัติตามแผนงาน วางกลยุทธ์ในการปฏิบัติงาน วิเคราะห์โอกาส ความสำเร็จ และประเมินปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ตั้งคณะกรรมการ สร้างเครือข่าย ระดมความคิดเห็น วิเคราะห์การจัดทำแผน วางแผนการดำเนินงาน นำแผนไปปฏิบัติ และประเมินผลการปฏิบัติงาน

๕.๑.๓ การนำเสนอรูปแบบและการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสาย ต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา ผลการวิจัยพบว่า

รูปแบบและการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนว พุทธจิตวิทยา ประกอบด้วย DHAMMADUTA MODEL ได้แก่

D = Development (พัฒนาการ) ได้แก่ พัฒนาการของพระธรรมทูตสาย ต่างประเทศที่จะต้องมีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลาโดยเฉพาะในศตวรรษที่ ๒๑ จะต้องมีพัฒนาการ ทางด้านทักษะ ความคิด เทคโนโลยี และภาษาให้เป็นเลิศ

H = Helpfulness (อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา) ได้แก่ ได้รับการช่วยเหลือจาก กัลยาณมิตรซึ่งพระธรรมทูตสายต่างประเทศจะต้องมีกัลยาณมิตรธรรมเพื่อเป็นที่รักของคนในวัดและ ในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างกัลยาณมิตร

A = Activity (กิจกรรม) ได้แก่ ร่วมปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันในวันสำคัญทางพุทธ ศาสนาและวันสำคัญของชาติเพื่อเสริมสร้างความเป็นกัลยาณมิตรให้แก่พระธรรมทูตสายต่างประเทศ โดยการปฏิบัติกิจกรรมเป็นทั้งบทบาทและหน้าที่ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

M = Management (การจัดการ) ได้แก่ มีการจัดการด้านการปรึกษาอย่างเป็น ระบบโดยเริ่มจากการวางแผน สร้างปลูกจิตสำนึก สร้างแรงจูงใจการเผยแผ่ธรรม สร้างความเป็น กัลยาณมิตร พัฒนาทักษะในการบำบัด สร้างบทบาทและหน้าที่และสุดท้ายมีการประเมินผลการ วางแผนเพื่อนำมาปรับปรุงในการปฏิบัติงาน

M = Money (เงิน) ได้แก่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการสนับสนุนงบประมาณในการให้ การปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศเป็นการเผยแผ่พุทธศาสนาและสร้างเสริมขวัญกำลังใจ แก่พระธรรมทูตสายต่างประเทศในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

A = Ability (ศักยภาพ) ได้แก่ เพิ่มศักยภาพของการให้การปรึกษาดำเนินการพัฒนา ทักษะให้ความช่วยเหลือเพื่อสร้างแรงจูงใจ ร่วมปฏิบัติกิจกรรม มีระบบการจัดการที่ดีและมี งบประมาณสนับสนุนการให้การปรึกษาเพื่อเพิ่มศักยภาพการให้การปรึกษาของพระธรรมทูตสาย ต่างประเทศเพื่อการเผยแผ่พุทธศาสนาที่มั่นคงในต่างประเทศต่อไป

D = Destination (จุดหมาย) ได้แก่ มีจุดหมายในการให้การปรึกษาเพื่อให้ผู้ ได้รับการปรึกษาได้นำหลักพุทธธรรมที่ได้รับจากพระธรรมทูตนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อ แก้ไขปัญหาในชีวิตการเงิน การงาน และความรัก

U = University (โลกทัศน์กว้างไกล) ได้แก่ พระธรรมทูตจะต้องมีโลกทัศน์ที่ กว้างไกลเป็นการมองโลก การรู้จักโลก หรือความคิดของผู้ที่เป็นแบบอย่างที่ดีในโลก เช่น พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นแบบอย่างในการให้การปรึกษาที่ดีเพื่อนำ แบบอย่างของท่านมาประยุกต์ใช้ในการให้การปรึกษา

T = Teach (ฉลาดในการสอน) ได้แก่ มีความฉลาดรอบรู้ในการสอน สอนตามจริตของผู้ที่มาปรึกษาโดยประยุกต์จากพุทธวิธีการสอน ๔ อย่าง ของพระพุทธเจ้า คือ แจ่มแจ้ง จูงใจ แก่ล้าล้ำ ร่าเริงมาประยุกต์ใช้ในการปรึกษา

A = Aspiration (ความมุ่งมั่น) ได้แก่ มีความมุ่งมั่นในการให้การศึกษาถึงแม้จะมีปัญหาอุปสรรคต่างๆ ในการให้การศึกษาก็ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่างๆ ที่ได้พบดำเนินการตามปฏิปทาหรืออุดมการณ์ด้วยความมุ่งมั่นและตั้งใจเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยพบประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผลเกี่ยวกับรูปแบบและการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ ผลการศึกษากระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ทั้ง ๖ ด้าน มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ดังนี้

๑) ด้านสร้างปลูกจิตสำนึกอยู่ในระดับมาก พบว่า พระธรรมทูตมีอิสระในการตัดสินใจในการเผยแพร่และการให้คำปรึกษา มอบหมายงานที่เหมาะสมกับความสามารถของแต่ละบุคคล กระตุ้นความสำนึกรู้สึกตัวอยู่เสมอว่า “เราเป็นสมณะ เป็นผู้สงเคราะห์ เราเป็นพระ เป็นผู้ประเสริฐ เราเป็นปุชนิยบุคคล เป็นผู้ที่ควรให้ศรัทธาเคารพนับถือบูชา”

๒) ด้านสร้างแรงจูงใจในการเผยแพร่ธรรมะ พบว่า เลือกบุคคลให้เหมาะสมกับการเผยแพร่ธรรมะ สร้างความมั่นใจในการเผยแพร่ธรรมะ จัดอุปสรรคในการเผยแพร่ธรรมะ

๓) ด้านสร้างความเป็นกัลยาณมิตร พบว่า เป็นผู้ที่มีเหตุผล สามารถแนะนำเหตุผล แก่ประชาชนได้ทุกโอกาส เมื่อประชาชนสงสัยอะไร พระธรรมทูตสามารถนำเหตุผลมาชี้แจงได้ชัดเจน เป็นผู้น่ายกย่อง มีความประพฤติเรียบร้อยเป็นที่รักของชุมชนเป็นผู้มีภูมิธรรมทั้งทางโลกและทางธรรม สร้างความคุ้นเคย สนับสนุนกับประชาชนทุกหมู่เหล่าให้คำปรึกษาในเรื่องต่างๆ ได้

๔) ด้านสร้างพัฒนาทักษะในการบำบัด พบว่า ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชน มีการพัฒนา อบรมภาษาให้กับพระธรรมทูตเพื่อติดต่อสื่อสาร ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ฉลาดในการบำบัดความทุกข์ให้กับผู้ฟัง

๕) ด้านสร้างบทบาทและหน้าที่พระธรรมทูต พบว่า มีการแสดงธรรมในโอกาสงานต่าง ๆ ทั้งงานมงคล และงานอวมงคล มีการสอนปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแก่ผู้สนใจทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ บูรณะ ปฏิสังขรณ์วัดให้ดูดีและสะอาด เรียบร้อย

๖) ด้านสร้างแผนการดำเนินงานและประเมินผลการปฏิบัติงาน พบว่า นำผลการประเมินการปฏิบัติงานมาปรับปรุง แก้ไขเพื่อการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น จัดทำแผนการให้คำปรึกษาและการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ปฏิบัติตามแผนการให้คำปรึกษาและการเผยแพร่พุทธศาสนา

ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระปลัดสามารถ ธรรมธำโร (ชีวะพลักษ์), ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทการ เผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินทปัญโญ)” ผลการวิจัย พบว่า ท่านใช้กระบวนการประชาสัมพันธ์เผยแพร่พระพุทธศาสนา

แก่บุคลากรที่มีอยู่ในวัด และภายนอกวัดในรูปแบบต่างๆ อย่างเป็นระบบคือ มีการวิจัยถึงความต้องการของประชาชนมีการวางแผนประชาสัมพันธ์เผยแพร่ ตาเนนการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ และท้ายที่สุด มีการประเมินผลในการดาเนินการนั้นด้วย ซึ่งท่านได้ปกครองพระสงฆ์สามเณร และคฤหัสถ์ในอาวาสให้มีความประพฤติเรียบร้อยดีงาม จัดการศึกษาเล่าเรียนทั้งทางธรรม และทางโลก สนับสนุนทุน การศึกษา เผยแผ่หลักธรรมแก่พุทธศาสนิกชนและประชาชนทั่วไป จัดการสาธารณูปการก่อสร้างถาวรวัตถุต่างๆ สงเคราะห์ชุมชน รวมทั้งอนุรักษ์โบราณวัตถุศิลปวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนจัดกิจกรรมให้ความรู้ ส่งเสริมพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่หลากหลายอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยบทบาทของความเป็นผู้นำทางศาสนาซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน อย่างเสียสละทุ่มเทอุทิศตน มุ่งมั่นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้หลักพรหมวิหารธรรมและสังคหวัตถุธรรม อันเป็นการประชาสัมพันธ์เผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อให้ทุกคนได้มีความรู้ ได้มีธรรมะ และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคมตลอดระยะเวลาอันยาวนาน^๑

และสอดคล้องกับ พระมหาสนั่น อุตตมเสฏฐ์ (ประเสริฐ), ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมทูต : ศึกษาเฉพาะกรณี พระธรรมทูต อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ”, พบว่า นักเรียนที่ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่า เทคนิควิธีการอบรมบรรยายของพระธรรมทูตที่นักเรียนพอใจมากที่สุด คือ สอนให้นักเรียน รู้จักคิดเป็น ทาเป็น เนื้อหาให้แง่คิด คติในการดำรงชีวิตมากที่สุด ส่วนรูปแบบการอบรมบรรยายต้องมีข้อตกลงด้วยสาระแทรกด้วย จึงจะได้รับความสนใจ ส่วนการปฏิบัติงานเผยแผ่ของพระธรรมทูต อำเภอเทพสถิตนั้นเป็นการปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ คาสั่งของมหาเถรสมาคม จึงถือว่าเป็นการเผยแผ่ที่มีรูปแบบกำหนดไว้แล้ว มีกำหนดระยะเวลาในการจาริกไม่ใช้การเผยแผ่ตลอดทั้งปี เป็นการเวียนอบรมบรรยายไปตามโรงเรียนต่างๆ บางโรงเรียน ๒ ปี จึงจะมีพระธรรมทูตมาอบรมบรรยาย ซึ่งเป็นระยะเวลาที่นานเกิน เมื่อเปรียบเทียบกับระยะเวลาที่เด็กให้กับสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ เป็นต้น ถือว่าน้อยมาก ถ้าได้ดูสื่อที่เสี่ยงหรือเป็นอันตรายต่อศีลธรรมเด็กก็มีโอกาสที่จะประพฤตินิสัยที่ไม่ดีไม่งาม ได้ง่าย แนวทางการแก้ปัญหาพระธรรมทูตควรจะได้มีส่วนในการเผยแผ่ อย่างอื่นนอกจากงานของพระธรรมทูต เช่น จัดค่ายอบรมศีลธรรม มีเว็บไซต์ของพระธรรมทูต เป็นต้น เด็กจะได้มีเวลากับสิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์มากขึ้น จิตใจจะได้เอนเอียงหรือเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดี^๒

๕.๒.๒ พัฒนาและประเมินผลรูปแบบและกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยาโดยใช้แบบสัมภาษณ์

๑) ด้านสร้างปลูกจิตสำนึก สร้างจิตสำนึกให้มีความอดทน มีปฏิภาณที่น่าเลื่อมใส ระลึกตนอยู่เสมอว่าตนเป็นผู้เผยแผ่พุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า มีการปฏิบัติที่น่าเลื่อมใส น่าศรัทธา การปลูก

^๑ พระปลัดสามารถ ธรรมสาร (ชีวะพุกษ์), “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์,” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

^๒ พระมหาสนั่น อุตตมเสฏฐ์ (ประเสริฐ), “กระบวนการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมทูต : ศึกษาเฉพาะกรณีพระธรรมทูต อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

จิตสำนึกในการเผยแผ่ธรรมะด้วยการส่งเสริมสวัสดิการต่างๆ ให้ความอบอุ่น เข้าใจกัน ให้เกียรติซึ่งกัน และกัน และยอมรับกันมีเมตตาและกรุณาต่อกัน

๒) ด้านสร้างแรงจูงใจการเผยแผ่ธรรม สร้างความมั่นใจในการเผยแผ่ธรรมะให้กับพระธรรมทูตในการเผยแผ่ธรรมะโดยส่งเสริมสวัสดิการ ส่งเสริมให้ยึดพระพุทธรูปเจ้าเป็นแรงจูงใจในการเผยแผ่ธรรม สนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวกและงบประมาณในการเผยแผ่ธรรมะเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ

๓) ด้านสร้างความเป็นกัลยาณมิตร ปฏิบัติตนให้เป็นที่รัก มีความอดทน ช่มจิตใจการปฏิบัติหน้าที่ มีกัลยาณมิตรธรรมและส่งเสริมให้คนในวัดและชุมชนเป็นกัลยาณมิตรร่วมกัน มีความรู้ มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส เป็นที่รักของคนในวัดและชุมชน

๔) ด้านสร้างพัฒนาทักษะในการบำบัด ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานและเผยแผ่การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มีความรู้ควบคู่กับการมีประสบการณ์ด้านการปฏิบัติ มีการพัฒนา อบรมภาษาให้กับพระธรรมทูตเพื่อติดต่อสื่อสาร เป็นนักเผยแผ่ธรรมะ นักบำบัด และนักปฏิบัติ

๕) ด้านสร้างบทบาทและหน้าที่พระธรรมทูต แสดงธรรมในโอกาสงานต่างๆ ผลิตสื่อในการเผยแผ่ธรรมะ และการให้การปรึกษาแก่ผู้สนใจในหลักธรรม ปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่ทางการศึกษา และด้านสาธารณูปการ ปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ของตน ไม่ให้ขาดตกบกพร่อง

๖) ด้านสร้างแผนการดำเนินงานและประเมินผลการปฏิบัติงาน วางแผนการดำเนินงาน ปฏิบัติตามแผนและประเมินผลการปฏิบัติตามแผนงาน วางกลยุทธ์ในการปฏิบัติงาน วิเคราะห์โอกาสความสำเร็จ และประเมินปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ตั้งคณะกรรมการ สร้างเครือข่าย ระดมความคิดเห็น วิเคราะห์การจัดทำแผน วางแผนการดำเนินงาน นำแผนไปปฏิบัติ และประเมินผลการปฏิบัติงาน

ซึ่งได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ แม่ชีคมคาย คุ่มพันธ์, ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ศึกษาเฉพาะกรณีพระสุเมธาจารย์ (โรเบิร์ต สุมะโธภิกขุ)”, พบว่า ท่านสุเมโธภิกขุ ใช้แบบแผนกติกาและในการทำงานตามแบบของหลวงปู่ชาเพียงเล็กน้อย แต่ที่เด่นคือการбинฑบาท “เอาคน” ดูเด่นชัดมาก จึงทำให้ท่านได้สัมฤทธิ์ผลและการทำงานจริงติดต่อกันมายาวนานเลยสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติของพุทธศาสนิกได้ให้มานับถือและปฏิบัติตามและศึกษาตาม มีผลคือปฏิเวธโดยสมควร ส่วนการวิจัยภาคสนาม พบว่า สื่อที่ผู้ตอบแบบสอบถามรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับข่าวสารธรรมะของหลวงพ่อโรเบิร์ต สุมะโธ ส่วนใหญ่ คือ หนังสือ และนิตยสารต่างๆ คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๐ รองลงมา คือ การบอกเล่าจากบุคคล คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๓ และโทรทัศน์ คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๔ ตามลำดับ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากการปฏิบัติธรรมที่วัดหนองป่าพง พบว่า ก่อนและหลังการอบรม โดยภาพรวม ผู้ตอบแบบสอบถามมีพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น ผิดศีลน้อยลง^๓

สรุปได้ว่า พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่พระธรรมทูตเผยแผ่หลักพุทธธรรมทั้งในประเทศ และต่างประเทศ ต้องมีคุณสมบัติเบื้องต้น คือ เชื่อมั่นในพระรัตนตรัย แดกฉานในพระไตรปิฎก มีขันติความอดทน มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีสามารถสื่อสาร ให้ผู้อื่นเข้าใจได้ชัดเจนทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศได้ ติดตามเหตุการณ์ของโลกปัจจุบันอยู่เสมอสามารถใช้เทคนิควิธีการ และสื่อ

^๓ แม่ชีคมคาย คุ่มพันธ์, “การศึกษาบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต สายต่างประเทศ ศึกษาเฉพาะกรณีพระสุเมธาจารย์ (โรเบิร์ต สุมะโธภิกขุ)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

สมัยใหม่เป็นอุปสรรคในการสอนทั้งยังต้องให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีในพื้นที่นั้นๆ ดังคุณสมบัติของพระธรรมทูตที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก สรุปได้ย่อๆ ว่า พระธรรมทูตพึงมีคุณสมบัติ คือ เป็นผู้รู้จักฟัง, สามารถให้ผู้อื่นฟัง(คำของตน), หมั่นศึกษาด้วยตนเอง, ทรงจำดี, เข้าใจเรื่องแจ่มแจ้งอธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจได้แจ่มแจ้ง, ฉลาดเลือกถ้อยคำที่เข้าประเด็นและ ไม่เข้าประเด็น, และไม่ชวนทะเลาะ^๔

และพระมหาปรีชาพล ตียนานท์ ได้ศึกษาวิเคราะห์การศึกษาวเคราะห์บาปของพระสงฆ์ในการใช้หลักพุทธธรรมให้คำปรึกษาเพื่อแก้ปัญหาชีวิตแก่ศาสนิกชน สรุปว่า ในอดีตหลักพุทธธรรมที่พระพุทเจ้าและพระสงฆ์สาวกทั้งหลายใช้ในการแก้ปัญหาภาวะวิกฤตที่เกิดเฉพาะหน้าปัญหาการปรับตัวของบุคคล การป้องกันปัญหาและการส่งเสริมคุณภาพชีวิตด้วยคุณธรรมโดยเน้นไปพัฒนาสติปัญญา สำหรับปัจจุบัน พบว่าพระสงฆ์ได้นำหลักการประยุกต์หลักของโหราศาสตร์และไสยศาสตร์เข้ามาประกอบกันเพื่อปลด เปลื้องทุกข์ได้ในที่สุด^๕

๕.๒.๓ การนำเสนอรูปแบบและการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา ผลการวิจัยพบว่า

รูปแบบและการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา ประกอบด้วย DHAMMADUTA MODEL ได้แก่

D = Development (พัฒนาการ) ได้แก่ พัฒนาการของพระธรรมทูตสายต่างประเทศที่จะต้องมีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลาโดยเฉพาะในศตวรรษที่ ๒๑ จะต้องมีพัฒนาการทางด้านทักษะความคิด เทคโนโลยี และภาษาให้เป็นเลิศ

H = Helpfulness (อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา) ได้แก่ ได้รับการช่วยเหลือจากกัลยาณมิตรซึ่งพระธรรมทูตสายต่างประเทศจะต้องมีกัลยาณมิตรธรรมเพื่อเป็นที่รักของคนในวัดและในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างกัลยาณมิตร

A = Activity (กิจกรรม) ได้แก่ ร่วมปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันในวันสำคัญทางพุทธศาสนา และวันสำคัญของชาติเพื่อเสริมสร้างความเป็นกัลยาณมิตรให้แก่พระธรรมทูตสายต่างประเทศโดยการปฏิบัติกิจกรรมเป็นทั้งบทบาทและหน้าที่ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

M = Management (การจัดการ) ได้แก่ มีการจัดการด้านการปรึกษาอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการวางแผน สร้างปลูกจิตสำนึก สร้างแรงจูงใจการเผยแผ่ธรรม สร้างความเป็นกัลยาณมิตร พัฒนาทักษะในการบำบัด สร้างบทบาทและหน้าที่และสุดท้ายมีการประเมินผลการวางแผนเพื่อนำมาปรับปรุงในการปฏิบัติงาน

M = Money (เงิน) ได้แก่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องมีการสนับสนุนงบประมาณในการให้การปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศเป็นการเผยแผ่พุทธศาสนาและสร้างเสริมขวัญกำลังใจแก่พระธรรมทูตสายต่างประเทศในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

^๔ อดิเรก. (ไทย) ๒๓/๑๐๖/๑๑๙.

^๕ พระมหาปรีชาพล ตียนานท์, “การศึกษาวเคราะห์บาปของพระสงฆ์ในการใช้หลักธรรมให้คำปรึกษาเพื่อแก้ปัญหาชีวิตแก่ศาสนิกชน”, วิทยาลัยนพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๕).

A = Ability (ศักยภาพ) ได้แก่ เพิ่มศักยภาพของการให้การปรึกษาด้วยการพัฒนาทักษะให้ความช่วยเหลือเพื่อสร้างแรงจูงใจ ร่วมปฏิบัติกิจกรรม มีระบบการจัดการที่ดีและมีงบประมาณสนับสนุนการให้การปรึกษาเพื่อเพิ่มศักยภาพการให้การปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศเพื่อการเผยแผ่พุทธศาสนาที่มั่นคงในต่างประเทศต่อไป

D = Destination (จุดหมายหมาย) ได้แก่ มีจุดหมายหมายในการให้การปรึกษาเพื่อให้ผู้ได้รับการปรึกษาได้นำหลักพุทธธรรมที่ได้รับจากพระธรรมทูตนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อแก้ไขปัญหาในชีวิตการเงิน การงาน และความรัก

U = University (โลกทัศน์กว้างไกล) ได้แก่ พระธรรมทูตจะต้องมีโลกทัศน์ที่กว้างไกล เป็นการมองโลก การรู้จักโลก หรือความคิดของผู้ที่เป็นแบบอย่างที่ดีในโลก เช่น พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นแบบอย่างในการให้การปรึกษาที่ดีเพื่อนำแบบอย่างของท่านมาประยุกต์ใช้ในการให้การปรึกษา

T = Teach (ฉลาดในการสอน) ได้แก่ มีความฉลาดรอบรู้ในการสอน สอนตามจริตของผู้ที่มาปรึกษาโดยประยุกต์จากพุทธวิธีการสอน ๔ อย่าง ของพระพุทธเจ้า คือ แจ่มแจ้ง จูงใจ แก่ล้าล้ำ ร่าเริงมาประยุกต์ใช้ในการปรึกษา

A = Aspiration (ความมุ่งมั่น) ได้แก่ มีความมุ่งมั่นในการให้การปรึกษาถึงแม้จะมีปัญหาอุปสรรคต่างๆ ในการให้การปรึกษาก็ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่างๆ ที่ได้พบดำเนินการตามปฏิปทาหรือจุดหมายด้วยความมุ่งมั่นและตั้งใจเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก

ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระบรรจบ ธีรวิโส (ศรีแพงมน) ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทและผลงาน ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูสุตสารพิมล(พระมหาพิมพา ธมมทินโน)” พบว่า วิธีที่ท่านใช้ในการเผยแผ่มี ๔ วิธีด้วยกัน ได้แก่ ๑) เทคนิคการเผยแผ่แบบโฆสัปปมาณิกา พบว่า ผู้จะเป็นพระนักเทศน์เสียง หรือเทศน์แหล่ได้นั้น ต้องฝึกฝนอบรมตนเองมากพอสมควร เช่น ไม่ปฏิบัติในเรื่องที่ตนไม่ถนัด ไม่ได้ฝึก ไม่คล่องปาก ไม่เทศน์ในที่ที่ไม่ได้ฝึกมา ไม่คิดเหนื่อย ไม่คิดเรื่องต่างๆ ทำให้จิตไม่สงบ ไม่สามารถเทศน์ได้ ต้องไม่ละอายเมื่อแสดงธรรมไม่เสียเวลาขอภัยต่อผู้ฟัง ไม่ให้ใครมาบังคับจะต้องเตือนและฝึกตนด้วยตนเอง และที่สำคัญมาก คือไม่แสดงธรรม เพราะเห็นแก่ลาภ ชื่อเสียง เงินทอง ที่เหล่าผู้ฟังมีศรัทธาเลื่อมใสต่อผู้แสดงธรรม ๒) วิธีการเปรียบเทียบกับคาอุปมาอุปมัย พบว่า ท่านได้ยกคาอุปมาอุปมัย มาเป็นแนวทางในการประกอบการแสดงธรรม เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น เรื่อง นรกและสวรรค์ ถ้าทำดีก็เหมือนขึ้นสวรรค์ ถ้าทำชั่วก็เหมือนตกนรกทั้งเป็น แม้ยังไม่สิ้นชีวิตก็ตาม หรือการเปรียบเทียบกับร่างกายของมนุษย์เหมือนรถยนต์ที่ใช้สอย เป็นต้น ๓) วิธีการใช้ฉายาสุภาสิต คำคมและกลอน พบว่า ท่านได้ปรับใช้คำฉายาสุภาสิต คำคม และกลอน ในการแสดงธรรมเพื่อให้มีอรรถรสเพิ่มยิ่งขึ้น และเป็นข้อคิดปริศนาธรรม สอนคน เตือนคนให้มีสติประคองตน เช่น สอนเรื่องโทษของสุราทำให้คนขาดสติ สอนเรื่องยงค์ คือ สรีระ ทำให้ไม่ประมาทหมัวเมาในวัยของตนเอง แล้วริบหาความดีด้วยการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ช่วยเหลือสังคม หมู่บ้าน ชุมชน วัด โรงเรียน ด้วยสามัคคีธรรม ๔) วิธีการสอนด้วยการยกอุทาหรณ์ และเล่านิทาน พบว่า ท่านได้ใช้กุศโลบายในการยกตัวอย่างเล่านิทาน ในการแสดงธรรม เพื่อให้กลุ่มผู้ฟังเข้าใจดียิ่งขึ้น ในส่วนนี้ ทำให้เกิดการรักษาประเพณีได้เป็นอย่างดี เนื่องจากนิทานดังกล่าวส่วนใหญ่จะเป็นชาดก เกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมี ๑๐ ของพระโพธิสัตว์ ก่อนที่จะมา

ตรัสรู้เป็นพระอนุตรสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่น การบำเพ็ญทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี วิริยะบารมี สัจจะบารมี อธิษฐานบารมี เป็นต้น^๖

พระปลัดสามารถ ธมฺมธโร (ชีวะพุกข์) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินฺทปญฺโญ)” ผลการวิจัย พบว่า ท่านใช้กระบวนการประชาสัมพันธ์เผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่บุคลากรที่มีอยู่ในวัด และภายนอกวัดในรูปแบบต่างๆ อย่างเป็นระบบคือ มีการวิจัยถึงความต้องการของประชาชนมีการวางแผนประชาสัมพันธ์เผยแผ่ ดาเนินการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ และท้ายที่สุด มีการประเมินผลในการดาเนินการนั้นด้วย ซึ่งท่านได้ปกครองพระสงฆ์สามเณร และคฤหัสถ์ในอวาสให้มีความประพฤติเรียบร้อยดีงาม จัดการศึกษาเล่าเรียนทั้งทางธรรม และทางโลก สนับสนุนทุน การศึกษา เผยแผ่หลักธรรมแก่พุทธศาสนิกชนและประชาชนทั่วไป จัดการสาธารณูปการก่อสร้างถาวรวัตถุต่างๆ สงเคราะห์ชุมชน รวมทั้งอนุรักษ์โบราณวัตถุศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนจัดกิจกรรมให้ความรู้ ส่งเสริมพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่หลากหลายอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยบทบาทของความเป็นผู้นำทางศาสนาซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน อย่างเสียสละทุ่มเทอุทิศตน มุ่งมั่นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้หลักพรหมวิหารธรรมและสังคหวัตถุธรรม อันเป็นการประชาสัมพันธ์เผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อให้ทุกคนได้มีความรู้ ได้มีธรรมะ และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคมตลอดระยะเวลาอันยาวนาน^๗

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยเสนอข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑. ด้านสร้างปลูกจิตสำนึกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมอบหมายความรับผิดชอบในการให้คำปรึกษาแก่พระธรรมทูตสายต่างประเทศ
๒. ด้านสร้างแรงจูงใจการเผยแผ่ธรรมะ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องติดตามและให้กำลังใจอย่างต่อเนื่อง
๓. ด้านสร้างความเป็นกัลยาณมิตร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้พระธรรมทูตสายต่างประเทศแนะนำหลักธรรมและแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้องในบางเรื่อง
๔. ด้านสร้างพัฒนาทักษะในการบำบัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพัฒนากระตุ้นทักษะในการพูดเพื่อรับฟังปัญหาและเสนอแนะแนวทาง
๕. ด้านสร้างบทบาทและหน้าที่พระธรรมทูต หน่วยงานที่เกี่ยวข้องผลิตสื่อในการเผยแผ่ธรรมะทั้งด้านภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว

^๖ พระบรรจบ ชีรวโส (ศรีแพงมน), “ศึกษาบทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระครูสุตสารพิมล (พระมหาพิมพา ธมฺมทินโน)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

^๗ พระปลัดสามารถ ธมฺมธโร (ชีวะพุกข์), “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

๖. ด้านสร้างแผนการดำเนินงานและประเมินผลการปฏิบัติงาน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
ควรส่งเสริมการสร้างเครือข่ายการจัดทำแผนการดำเนินงาน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมสวัสดิการให้กับพระธรรมทูตสายต่างประเทศเพื่อ
เป็นแรงจูงใจในการปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มศักยภาพ

๒. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมอบหมายงานให้ตรงตามความสามารถของแต่ละบุคคล
และแต่ละพื้นที่เพื่อการทำงานที่มีประสิทธิภาพของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๓. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพัฒนาทักษะการให้คำปรึกษา การสอน การเทศน์ให้แก่
พระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๔. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมการจัดทำแผนการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต
และการประเมินผลการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตสายต่างประเทศเพื่อเสริมสร้างจุดอ่อนและจุดแข็ง
ในการปฏิบัติงาน

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรมีการทบทวนการวิจัยในการมอบหมายความรับผิดชอบในการให้คำปรึกษาของพระ
ธรรมทูตสายต่างประเทศ

๒. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรติดตามและให้กำลังใจอย่างต่อเนื่องในกระบวนการ
ปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา

๓. พัฒนาระดับทักษะในการพูดเพื่อรับฟังปัญหาและเสนอแนะแนวทางใน
กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา

๔. ควรพัฒนาสื่อในการเผยแพร่ธรรมะทั้งด้านภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวในการส่งเสริม
กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา

๕. สร้างเครือข่ายการจัดทำแผนการดำเนินงานของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล. ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมการศาสนา. คู่มือการบริหารและการจัดการวัดฉบับย่อ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

กิ่งแก้ว ทรัพย์พระวงศ์. จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพมหานคร : อีรพงษ์การพิมพ์, ๒๕๔๒.

โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์. การพัฒนาประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๒.

จิตยา สุวรรณขุ. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗.

ทรัพย์มี. ทฤษฎีและกระบวนการให้คำปรึกษา. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาจิตวิทยาคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ทิศนาชมมณี. รูปแบบการเรียนการสอน:ทางเลือกที่หลากหลาย. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

บรรจบ บรรณรุจิ. อสตีมหาสาวก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

บุญชม ศรีสะอาด และ นิภา ศรีไพโรจน์. รูปแบบการสอนวิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัยที่มีประสิทธิภาพ. มหาสารคาม : ปรีดาการพิมพ์, ๒๕๕๑.

บุญชมศรีสะอาด. การวิจัยทางการวัดผลและประเมินผล. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). พุทธศาสตร์กับการแนะแนว. กรุงเทพมหานคร : กองทุนวัฒนธรรมเพื่อการศึกษา และปฏิบัติธรรม. ๒๕๓๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). งานพระธรรมทูต. ในพระธรรมทูตในต่างประเทศ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. พุทธวิธีในการสอน. กรุงเทพมหานคร : โอเอ็นจีการพิมพ์, ๒๕๔๒.

_____. พุทธศาสนกับการแนะแนว. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. ๒๕๔๔.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต). อุดมการณ์และบทบาทของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์. ในอนุสรณ์พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตญาณ). พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระราชวรมนี (ประยูร ปยุตโต). ทางสายกลางของการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๗.

พระราชวรมนี ประยูร ธรรมจิตโต. บุญเป็นที่สุดแห่งการสร้างสรรค์ชีวิต. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภาและบันลือธรรม, ๒๕๔๓.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. รายงานสัมมนาโครงการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล ภาค ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒

มันเกียรติ โกศลนิวัฒน์วงศ์. พุทธธรรม ทฤษฎีและเทคนิคการให้คำปรึกษา. กรุงเทพฯ มหานคร : สำนักพิมพ์ สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๑.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๖.

เยาวดี วิบูลย์ศรี. การประเมินโครงการ : แนวคิด และแนวปฏิบัติ กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร:นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

วัชร ทรัพย์มี. ทฤษฎีและกระบวนการให้คำปรึกษา. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาจิตวิทยา คณะครู ศาสตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

_____. ทฤษฎีและกระบวนการให้บริการปรึกษา. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาจิตวิทยา คณะครู ศาสตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

ศิริชัย กาญจนวาสี.ทฤษฎีการประเมิน.พิมพ์ครั้งที่ ๕ . กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๔๘.

สง่า พิมพ์พงษ์. คู่มือพระธรรมทูต. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๙.

สนธยา พลศรี. กระบวนการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปัญญา). การเผยแผ่พระพุทธศาสนา. **คู่มือพระสงฆ์ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. “สมัยแรกพระพุทธศาสนาเป็นประธานของประเทศ”. ใน สุวรรณภูมิอยู่ที่นี้ ที่แผ่นดินสยาม. สุจิตต์ วงษ์เทศ. บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕.

_____. **ตำนานพระพุทธเจดีย์**. ธนบุรี : รุ่งวัฒนาการพิมพ์, ๒๕๑๓.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. สังคมไทย แนวทางวิจัยและการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร สถาบันวิจัย พฤติกรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. การพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนา, ๒๕๒๖.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ การดำเนินการตามหมวด ๖ มีความสอดคล้องและ
เชื่อมโยงกับ พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี
พ.ศ. ๒๕๔๖ มาตรา ๘.

สุจิตรา บณยรัตพันธุ์. **ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์**. ไม่ปรากฏ, ๒๕๓๔.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : เพชรรุ่งการพิมพ์, ๒๕๔๐.

เสถียร โพธิ์นันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมขปาฐะ ภาค ๒**. กรุงเทพมหานคร : มหา
มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

อมร รักษาสัตย์ และ ชัตติยา กรรณสูตร บรรณาธิการ. **ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนา
ประเทศ**. กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การขายและการซื้อแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๕.

อัมพร โอตระกูล. **สุขภาพจิต**. กรุงเทพมหานคร : วิทยพัฒน์, ๒๕๓๘.

อาภา จันทรสกุล. **ทฤษฎีและวิธีการให้คำปรึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชา
จิตวิทยาการศึกษา และแนะแนว มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๕.

อุทัย บุญประเสริฐ. **บทบาทและหลักการมีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการศึกษาของ
คณะกรรมการสถานศึกษาในประเทศที่คิดสรร**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด
ภาพพิมพ์, ๒๕๔๗.

อุษณีย์ เย็นสบาย. **จิตวิทยาแนะแนว**. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๓.

(๒) บทความ :

อุทุมพร จามรมาน. “โมเดล”. **วารสารวิชาการ ๑-๒** (มีนาคม ๒๕๔๑).

(๓) วิทยานิพนธ์/งานวิจัย

กรรณิกา เจริญชัย. “การพัฒนารูปแบบการประเมินประสิทธิผลองค์การของวิทยาลัยพยาบาล
สังกัดกระทรวงสาธารณสุข”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต**. ภาควิชาบริหาร
การศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ดิเรก วรรณเศียร. “การพัฒนาแบบจำลองสมบูรณ ในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานสำหรับ
สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต**. สาขาการบริหารการศึกษา.
บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

เตือนใจ รักษาพงศ์. “การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้เพื่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา
ขั้นพื้นฐาน ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม”. **วิทยานิพนธ์ปริญญา
คุชฎบัณฑิต**. สาขาวิชาบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๑.

เบญจพร แก้วมีศรี. “การนำเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณภาพลักษณะภาวะผู้นำของผู้บริหารวิทยาลัย
พยาบาล สังกัดกระทรวงสาธารณสุข”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต**. ภาควิชา
บริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ประสิทธิ์ เขียวศรี. “การเสนอแบบจำลองการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนที่บริหารโดยใช้
โรงเรียนเป็นฐาน”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์คุชฎบัณฑิต**. การบริหารการศึกษา:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พรชูลี อาชวอำรุง. อ้างถึงในประจวบสุขสมบุรณ์. “การสืบสวนแบบการตัดสินใจของอธิการบดีสถาบันราชภัฏ” **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต** บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหามนตรี ติญวิโร ศรีบุญสูง. “แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในทศวรรษหน้า”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐.

พระปลัดสามารถ ธมมสารโร ชีวะพฤษ. “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์.” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิทธิ โสภ “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของ พระธรรมปริยัติเวทีสุเทพ มุสสธมโม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาปรโมทย์ มหาวีริโย ปิกรม. “การศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระราชรัตนรังสีวิริยุท วิริยุโท ในฐานะพระธรรมทูตไทยประจำประเทศอินเดีย” **วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาปรีชาพล ตียนนท. “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการใช้หลักธรรมให้คำปรึกษาเพื่อแก้ปัญหาชีวิตแก่ศาสนิกชน”. **วิทยาลัยนิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๕.

พระมหาสนั่น อุดตมแสงุโธ ประเสริฐ. “กระบวนการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมทูต : ศึกษาเฉพาะกรณีพระธรรมทูต อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พูลสุข หิงคานนท์. “การพัฒนารูปแบบการจัดองค์การของวิทยาลัยพยาบาล สังกัดกระทรวงสาธารณสุข”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต**. สาขาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

มหาพิมพา ธมมทินโน. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๙.

แม่ชีคมคาย คุณพันธ์. “การศึกษาบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต สายต่างประเทศ ศึกษาเฉพาะกรณีพระสุเมธจารย์ โรเบิร์ต สุมะโธภิกขุ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

รุ่งนภา จิตรโรจนรักษ์. “การพัฒนารูปแบบการบริหารของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทย”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต**. สาขาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

วัชร ทอมนอญ. “การศึกษานำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการให้การปรึกษาเพื่อลดความเครียดของผู้ติดเชื้อ เอชไอวีในโครงการของโรงพยาบาลบาราคนราดอร์”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

วัลลภา จันทรเพ็ญ. “การพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจริยธรรม ของนักศึกษา ช่างอุตสาหกรรมตามแนวคิดการปรับพฤติกรรมทางปัญญา”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

วิสุทธิ วิจิตรพัชรภรณ์. “การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาแบบกระจายอำนาจในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวทางพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

สุเทพบุญเติม. “การพัฒนารูปแบบการกำกับติดตามสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๙.

อัมพร เรืองศรี. “การพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาการศึกษาและการพัฒนาสังคม : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๓.

๓. วารสาร :

อุทุมพร จามรมาน. โมเดล. **วารสารวิชาการ** ๑-๒ มีนาคม ๒๕๔๑. หน้า ๒๒-๒๖.

๔. ภาษาอังกฤษ :

Bardo, John W. and John J. Hartman. **Urban Sociology: A Systematic Introduction**. U.S.A.: F.E. Peacock Publishers. Inc., 1982.

Brown, W.B. and D.J. Moberg. **Organization Theory and Management: A Macro Approach**. New York: John Wiley and Sons, 1980.

Burke, H.M. Jr. & B. Steffle. **Theories of Counseling**. 3rd ed.. New York: McGraw - Hill Book Company, 1979.

Comier, L. Sheilyn. Harold Hackey. **The Professional Counselor A Process Guide to Heling**. Boston: Allyn Nad Bacon, 1995.

Forcese, D.P. and S. Richer. **Social Research Methods Englewood Cliffs**. New Jersey: Prentice - Hall, 1973.

Good, C.V.. **Dictionary of Education**. 3rd ed. New York: McGraw - Hill, 1973.

_____. **Dictionary of Education**. New York: McGraw - Hill Book Company, 1985.

Ivey, Allen E. and Lynn Synek Dawning. **Counseling and Psychotherapy: Skills. Theories and Practices**, 1980.

- Keeves, J. P. Models and Model Building. In Keeves. John P. Editor. **Educational Research. Methodology. and Measurement: An International Handbook.** U.K.: Pergamon Press, Mcmillan, 1988.
- Krejcie, R.V..and D.W. Morgan, " **Determining Sample Size for Research Activities** " **Psychological Measurement**, 1970 .
- Krejcie, R.V. and D.W. Morgan. " **Determining Sample Size for Research Activities**" **Psychological Measurement.** H.L.Tosi and S.J. Carroll **Management.** 2nd ed. New York: John Wiley and Sons, 1982.
- Patterson, C.H.. **Theories of Counseling and Psychotherapy.** 2nd ed.. New York: Row. Publisher. 1973.
- Pietrofesa, John L.. **Counseling: Research and Practice.** Chicago: Kand McNally College publishing Coun, 1975.
- Smith, R.H. and others. **Management: Making Organizations Perform** NewYork:Macmillan, 1980.
- Steiner, G.A.. **Individual behavior and group achievement.** New York: Oxford University Press, 1969.
- Tosi, H.L. and S.J. Carroll. **Management.** 2nd ed. New York: John Wiley and Sons, 1982.
- Willer, D.. **Scientific Sociology : Theory and Method** Englewood Cliffs. New Jersey: Prentice – Hall, 1968.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสอบถามความคิดเห็น

แบบสอบถามความคิดเห็น
กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา

คำชี้แจง : แบบสอบถามพระธรรมทูตที่ผ่านการฝึกอบรมของมหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาเพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยาโดยแบบสอบถามแบ่งเป็น ๒ ตอน ได้แก่

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ ระดับความคิดเห็นที่มีต่อกระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา

ในการตอบแบบสอบถามครั้งนี้ ความคิดเห็นของท่านที่มีคุณค่าและความสำคัญต่อกระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา ดังนั้น จึงขอความกรุณาท่านตอบแบบสอบถามตามความจริง หรือความต้องการที่แท้จริงของท่านให้ครบทุกข้อ เพื่อให้ผู้วิจัยสามารถนำข้อมูลไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อทำวิจัยรูปแบบและกระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยาต่อไป

นมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูง

นายสรายุทธ อุดม

นิสิตพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

โปรดกาเครื่องหมายใน ✓ ลงในช่อง ☐ ที่ตรงกับสถานภาพความเป็นจริงของท่าน

๑. สถานภาพ

๑. ☐ พระสังฆาธิการ

๒. ☐ พระลูกวัด

๒. อายุ

๑. ☐ ต่ำกว่า ๓๐ ปี

๒. ☐ ๓๐ - ๔๐ ปี

๓. ☐ ๔๑ - ๕๐ ปี

๔. ☐ ๕๑ - ๖๐ ปี

๕. ☐ ๖๑ ปีขึ้นไป

๓. ระดับการศึกษา

ด้านเปรียญธรรม

๑. ☐ ไม่มีเปรียญธรรม

๒. ☐ มีเปรียญธรรม

ด้านสามัญศึกษา

๑. ☐ ปริญญาตรี

๒. ☐ สูงกว่าปริญญาตรี

๔. ประสบการณ์

๑. ☐ ต่ำกว่า ๕ ปี

๒. ☐ ๖ - ๑๐ ปี

๓. ☐ ๑๐ ปีขึ้นไป

ตอนที่ ๒ ระดับความคิดเห็นที่มีต่อกระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตาม
แนวพุทธจิตวิทยา

คำชี้แจง ขอให้ท่านพิจารณาระดับความคิดเห็นของท่านโดยกาเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง

เห็นด้วยมากที่สุด	ให้ค่าเท่ากับ ๕
เห็นด้วยมาก	ให้ค่าเท่ากับ ๔
เห็นด้วยปานกลาง	ให้ค่าเท่ากับ ๓
เห็นด้วยน้อย	ให้ค่าเท่ากับ ๒
เห็นด้วยน้อยที่สุด	ให้ค่าเท่ากับ ๑

ลำดับ ที่	กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสาย ต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา	ระดับความคิดเห็น				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
๑. ด้านสร้างปลูกจิตสำนึก						
๑	มอบหมายงานที่เหมาะสมกับความถนัดของแต่ละบุคคล					
๒	มีกฎระเบียบในการปฏิบัติงาน					
๓	มีการสนับสนุนให้พระธรรมทูตตัดสินใจในการปฏิบัติงานด้วยวิธีของตนเอง					
๔	มอบหมายความรับผิดชอบในการให้คำปรึกษา					
๕	กระตุ้นความสำนึกรู้สึกตัวอยู่เสมอว่า “เราเป็นสมณะ เป็นผู้สงเคราะห์ เราเป็นพระ เป็นผู้ประเสริฐ เราเป็นปูชนียบุคคล เป็นผู้ที่ควรให้สัจจะคารพนับถือบูชา”					
๖	มีอิสระในการตัดสินใจในการเผยแพร่และการให้คำปรึกษา					

ลำดับ ที่	กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสาย ต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา	ระดับความคิดเห็น				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
๒. ด้านสร้างแรงจูงใจการเผยแผ่ธรรมะ						
๑	สื่อสารในการสร้างแรงจูงใจในการเผยแผ่ ธรรมะให้กับพระธรรมทูตสายต่างประเทศ					
๒	สร้างความมั่นใจในการเผยแผ่ธรรมะ					
๓	จัดอุปสรรคในการเผยแผ่ธรรมะ					
๔	เลือกบุคคลให้เหมาะสมกับการเผยแผ่ธรรมะ					
๕	สนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวกและ งบประมาณในการเผยแผ่ธรรมะ					
๖	หน่วยงานที่เกี่ยวข้องติดตามและให้กำลังใจ อย่างต่อเนื่อง					
๓. ด้านสร้างความเป็นกัลยาณมิตร						
๑	สร้างความคุ้นเคย สนับสนุนกับประชาชนทุก หมู่เหล่าให้คำปรึกษาในเรื่องต่างๆ ได้					
๒	นำเคารพเลื่อมใส ประพฤติเป็นแบบอย่าง ประชาชนมีความหนักแน่นในเรื่องราวต่างๆ เป็นผู้รับฟังและแนะนำได้					
๓	เป็นผู้ถ่ายทอด มีความประพฤติเรียบร้อย เป็นที่รักของชุมชนเป็นผู้มีภูมิธรรมทั้งทางโลก และทางธรรม					
๔	เป็นผู้มีเหตุผล สามารถแนะนำเหตุผล แก่ ประชาชนได้ทุกโอกาส เมื่อประชาชนสงสัย อะไร พระธรรมทูตสามารถนำเหตุผลมาชี้แจง ได้ชัดเจน					
๕	เป็นผู้ทนต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ ได้ พร้อม จะรับฟังคำชี้แนะมาปรับปรุงให้เข้ากับ ชุมชนท้องถิ่น					
๖	เป็นผู้มีความรู้แจ่มแจ้ง สามารถตอบข้อสงสัย ให้แก่ประชาชนได้					
๗	ไม่เป็นผู้แนะนำไปในทางเสียหายอันเป็น หนทางแห่งความเสื่อม					
ลำดับ	กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสาย	ระดับความคิดเห็น				

ที่	ต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
๔. ด้านสร้างพัฒนาทักษะในการบำบัด						
๑	มีการพัฒนา อบรมภาษาให้กับพระธรรมทูต เพื่อติดต่อสื่อสาร					
๒	พัฒนากระตุ้นทักษะในการพูดเพื่อรับฟัง ปัญหาและเสนอแนะแนวทางได้					
๓	ใฝ่ศึกษา เป็นผู้รู้จักแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนา ทักษะในการบำบัด					
๔	สามารถพูดให้ผู้อื่นเข้าใจ เป็นผู้รู้สามารถใช้ ทักษะวิธีการให้ผู้อื่นฟังได้เข้าใจอย่างชัดเจน					
๕	ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็น ประโยชน์ฉลาดในการบำบัดความทุกข์ให้กับ ผู้ฟัง					
๖	ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะ ปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อน ของประชาชน					
๕. ด้านสร้างบทบาทและหน้าที่พระธรรมทูต						
๑	มีการแสดงธรรมในโอกาสงานต่าง ๆ ทั้งงาน มงคล และงานอวมงคล					
๒	ผลิตสื่อในการเผยแผ่ธรรมะทั้งด้านภาพนิ่ง และภาพเคลื่อนไหว					
๓	มีการสอนปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแก่ผู้สนใจ ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ					
๔	จัดการเรียนการสอนแก่ผู้สนใจเฉพาะ เช่น ภาษาไทยและวัฒนธรรมไทย					
๕	บูรณะ ปฏิสังขรณ์วัดให้ดูดีและสะอาด เรียบร้อย					
๖	รักษาประเพณีในวันสำคัญทางพุทธศาสนา และปฏิบัติกิจกรรมประจำวันของพระสงฆ์					

ลำดับ ที่	กระบวนการศึกษาของพระธรรมทูตสาย ต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา	ระดับความคิดเห็น				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
๖. ด้านสร้างแผนการดำเนินงานและประเมินผลการปฏิบัติงาน						
๑	จัดทำแผนการให้คำปรึกษาและการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา					
๒	ปฏิบัติตามแผนการให้คำปรึกษาและการเผย แผ่พระพุทธศาสนา					
๓	สร้างเครือข่ายการจัดทำแผนการดำเนินงาน					
๔	ประเมินผลการปฏิบัติงานการดำเนินงาน อย่างต่อเนื่อง					
๕	วิเคราะห์โอกาสความสำเร็จของการสร้าง แผนการดำเนินงาน					
๖	นำผลการประเมินการปฏิบัติงานมาปรับปรุง แก้ไขเพื่อการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพมาก ขึ้น					

ผู้วิจัยขอแสดงความขอบคุณผู้ตอบแบบสอบถามมา ณ โอกาสนี้
ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาให้ความอนุเคราะห์ตอบแบบสอบถามในการวิจัยครั้งนี้

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยชุดนี้ จัดทำขึ้นเพื่อการศึกษาเรื่อง “รูปแบบและกระบวนการ
ปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามแนวพุทธจิตวิทยา” ซึ่งท่านเป็นบุคคลหนึ่งที่ได้รับ
 การคัดเลือกให้เป็นผู้ถูกสัมภาษณ์ โปรดตอบแบบสัมภาษณ์ตามความคิดเห็นของท่านอย่างแท้จริงให้
 ครบถ้วนทุกข้อคำถาม แบ่งเป็น ๒ ตอนดังนี้

ตอนที่ ๒ สัมภาษณ์ประเด็นกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตาม
แนวพุทธจิตวิทยา ใน ๖ ประเด็น ได้แก่

๒.๒ กระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา
ด้านสร้างแรงจูงใจการเผยแผ่ธรรมะควรเป็นอย่างไร

๒.๔ กระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา
ด้านสร้างแรงจูงใจการเผยแผ่ธรรมะด้านสร้างพัฒนาทักษะในการบำบัดควรเป็นอย่างไร

๒.๕ กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา
ด้านสร้างบทบาทและหน้าที่พระธรรมทูตควรเป็นอย่างไร

๒.๕ กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา
ด้านสร้างแผนการดำเนินงานและประเมินผลการปฏิบัติงานควรเป็นอย่างไร

กราบนมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูง

นายสรายุทธ อุดม
นิสิตพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสาขาวิชาพุทธจิตวิทยา
คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง : “กระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ
ตามแนวพุทธจิตวิทยา”

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

๑.ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ชื่อ

นาย..... นามสกุล

อายุ.....ปี ตำแหน่ง.....

ตอนที่ ๒ สัมภาษณ์ประเด็นกระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตาม
แนวพุทธจิตวิทยา ใน ๖ ประเด็น ได้แก่

๒.๑ กระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยาด้านสร้าง
 ปลุกจิตสำนึกควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๒ กระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยาด้านสร้าง
 แรงจูงใจการเผยแผ่ธรรมะควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๓ กระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยาด้านสร้าง
 แรงจูงใจการเผยแผ่ธรรมะด้านสร้างความเป็นกัลยาณมิตรควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๔ กระบวนการปรึกษา ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยาด้านสร้าง
แรงจูงใจการเผยแผ่ธรรมะด้านสร้างพัฒนาทักษะในการบำบัดควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๒.๕ กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยาด้านสร้าง
บทบาทและหน้าที่พระธรรมทูตควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๒.๕ กระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยาด้านสร้าง
แผนการดำเนินงานและประเมินผลการปฏิบัติงานควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

ขอกราบขอบพระคุณทุกท่านที่ตอบแบบสัมภาษณ์

ภาคผนวก ค
หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขเครื่องมือ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

โทร./โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ (ต่อ ๘๒๐๘)

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๑๒๙

วันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน รศ.ดร.สมชัย ศรีนอก

ด้วย นายสรายุทธ อุดม นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา : The Counseling Development Model Process Of Oversea Assignment Missionary Monks According To Buddhist Psychology

การจัดทำดุษฎีนิพนธ์ดังกล่าว นิสิตได้จัดทำเครื่องมือที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล และได้รับความเห็นชอบเบื้องต้นจากคณะกรรมการที่ปรึกษาแล้ว แต่เพื่อให้เครื่องมือที่จัดทำนั้นมีความครอบคลุมเนื้อหาวิชา แนวปฏิบัติ และสอดคล้องกับหลักและกระบวนการวิจัย สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน ในฐานะผู้เชี่ยวชาญ ได้โปรดพิจารณาตรวจสอบและให้ความคิดเห็น เพื่อการปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยของนิสิตผู้นี้ด้วย สำหรับรายละเอียดอื่น ๆ นิสิตจะนำเรียนด้วยตนเอง

ขอเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ ขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาส นี้

(ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

โทร./โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ (ต่อ ๘๒๐๘)

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๑๒๔

วันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุมัติโครงการตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปู

ด้วย นายสรายุทธ อุดม นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา : The Counseling Development Model Process Of Oversea Assignment Missionary Monks According To Buddhist Psychology

การจัดทำดุษฎีนิพนธ์ดังกล่าว นิสิตได้จัดทำเครื่องมือที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล และได้รับความเห็นชอบเบื้องต้นจากคณะกรรมการที่ปรึกษาแล้ว แต่เพื่อให้เครื่องมือที่จัดทำนั้นมีความครอบคลุมเนื้อหาวิชา แนวปฏิบัติ และสอดคล้องกับหลักและกระบวนการวิจัย สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา จึงขออนุมัติจากท่านในฐานะผู้เชี่ยวชาญ ได้โปรดพิจารณาตรวจสอบและให้ความคิดเห็น เพื่อการปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยของนิสิตผู้นี้ด้วย สำหรับรายละเอียดอื่น ๆ นิสิตจะนำเรียนด้วยตนเอง

ขอเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ ขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

(ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

โทร./โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ (ต่อ ๘๒๐๘)

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๑๒๓

วันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุมัติตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน ผศ.ดร.เมธาพันธ์ โพธิ์ธีรโรจน์

ด้วย นายสรายุทธ อุดม นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา : The Counseling Development Model Process Of Oversea Assignment Missionary Monks According To Buddhist Psychology

การจัดทำดุษฎีนิพนธ์ดังกล่าว นิสิตได้จัดทำเครื่องมือที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล และได้รับความเห็นชอบเบื้องต้นจากคณะกรรมการที่ปรึกษาแล้ว แต่เพื่อให้เครื่องมือที่จัดทำนั้นมีความครอบคลุมเนื้อหาวิชา แนวปฏิบัติ และสอดคล้องกับหลักและกระบวนการวิจัย สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา จึงขออนุมัติตรวจสอบจากท่าน ในฐานะผู้เชี่ยวชาญ ได้โปรดพิจารณาตรวจสอบและให้ความคิดเห็น เพื่อการปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยของ นิสิตผู้นี้ด้วย สำหรับรายละเอียดอื่น ๆ นิสิตจะนำเรียนด้วยตนเอง

ขอเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ ขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

(ผศ.ดร.ศิริวัฒน์ ศรีเครือตง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

โทร./โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ (ต่อ ๘๒๐๘)

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๑๒๖

วันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุมัติโครงการตรวจเครื่องมือวิจัย

นมัสการ พระครูสังรักษ์เอกภัทร อภินโท, ผศ.ดร.

ด้วย นายสรายุทธ อุดม นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา : The Counseling Development Model Process Of Oversea Assignment Missionary Monks According To Buddhist Psychology

การจัดทำดุษฎีนิพนธ์ดังกล่าว นิสิตได้จัดทำเครื่องมือที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล และได้รับความเห็นชอบเบื้องต้นจากคณะกรรมการที่ปรึกษาแล้ว แต่เพื่อให้เครื่องมือที่จัดทำนั้นมีความครอบคลุมเนื้อหาวิชา แนวปฏิบัติ และสอดคล้องกับหลักและกระบวนการวิจัย สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา จึงขออนุมัติโครงการจากท่านในฐานะผู้เชี่ยวชาญ ได้โปรดพิจารณาตรวจสอบและให้ความคิดเห็น เพื่อการปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยของนิสิตผู้นี้ด้วย สำหรับรายละเอียดอื่น ๆ นิสิตจะนำเรียนด้วยตนเอง

ขอนมัสการมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

(ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีศรีรอดง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

โทร./โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ (ต่อ ๘๒๐๘)

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๑๒๓

วันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน ดร.สมโภช ศรีวิจิตรวรกุล

ด้วย นายสรายุทธ อุดม นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา : The Counseling Development Model Process Of Oversea Assignment Missionary Monks According To Buddhist Psychology

การจัดทำดุษฎีนิพนธ์ดังกล่าว นิสิตได้จัดทำเครื่องมือที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล และได้รับความเห็นชอบเบื้องต้นจากคณะกรรมการที่ปรึกษาแล้ว แต่เพื่อให้เครื่องมือที่จัดทำนั้นมีความครอบคลุมเนื้อหาวิชา แนวปฏิบัติ และสอดคล้องกับหลักและกระบวนการวิจัย สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา จึงขออนุญาตตรวจจากท่าน ในฐานะผู้เชี่ยวชาญ ได้โปรดพิจารณาตรวจสอบและให้ความคิดเห็น เพื่อการปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยของนิสิตผู้นี้ด้วย สำหรับรายละเอียดอื่น ๆ นิสิตจะนำเรียนด้วยตนเอง

ขอเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ ขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

(ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือตอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

ภาคผนวก ง

หนังสือขอความอนุเคราะห์ Try Out แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

โทร./โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ (ต่อ ๘๒๐๘)

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๑๕๒

วันที่ ๒๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ Try Out แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

นมัสการ ผู้อำนวยการกองวิเทศสัมพันธ์

ด้วย นายสรายุทธ อุดม นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา : The Counseling Development Model Process Of Oversea Assignment Missionary Monks According To Buddhist Psychology

การจัดทำดุษฎีนิพนธ์ดังกล่าว นิสิตได้จัดทำเครื่องมือที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล และได้รับความเห็นชอบเบื้องต้นจากกรรมการที่ปรึกษาแล้ว แต่เพื่อให้เครื่องมือที่จัดทำนั้นมีความสอดคล้องกับกระบวนการวิจัย สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านในการ Try out แบบสอบถามเพื่อการประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ของ นายสรายุทธ อุดม ต่อไป

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ อนุญาตให้ try out แบบสอบถามเพื่อการทดลองแนวคำถามดังกล่าว ขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาส นี้

(ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือตอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

 approved

ภาคผนวก จ
หนังสือขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเพื่อการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

โทร./โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ (ต่อ ๘๒๐๘)

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๑๓๑

วันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลวิจัย

นมัสการ ผู้อำนวยการกองวิเทศสัมพันธ์

ด้วย นายสรายุทธ อุดม นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา : The Counseling Development Model Process Of Oversea Assignment Missionary Monks According To Buddhist Psychology

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยาพิจารณาเห็นแล้วว่า ท่านเป็นบุคคลต้นแบบผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ พร้อมทั้งมีผลงานอันเป็นที่ประจักษ์และยอมรับ สามารถให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวได้อย่างยิ่ง จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการแจกแบบสอบถามเพื่อนำมาใช้ในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป พร้อมทั้งเก็บข้อมูลในการวิจัยเพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวต่อไป ทั้งนี้ วัน เวลา และสถานที่ในการดำเนินการตามแต่ท่านจะพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ เก็บข้อมูลเพื่อทำวิจัย ขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

Approved

(ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือตอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

ภาคผนวก ฉ
หนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

โทร./โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ (ต่อ ๘๒๐๘)

ที่ ศธ ๖๓๐๔.๔/๑๓๐

วันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เก็บข้อมูลวิจัย

นมัสการ พระมหาชะเอม สุวีโร

ด้วย นายสรายุทธ อุดม นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา : The Counseling Development Model Process Of Oversea Assignment Missionary Monks According To Buddhist Psychology

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา พิจารณาเห็นแล้วว่า ท่านเป็นบุคคลต้นแบบผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ พร้อมทั้งมีผลงานอันเป็นที่ประจักษ์และยอมรับ สามารถให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวได้อย่างยิ่ง จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อนำมาใช้ในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป พร้อมทั้งเก็บข้อมูลในการวิจัยเพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวต่อไป ทั้งนี้ วัน เวลา และสถานที่ในการดำเนินการสัมภาษณ์ตามแต่ท่านจะพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

อ.ดร.ชะเอม
อ.ดร.ชะเอม

(ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือตง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

โทร./โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ (ต่อ ๘๒๐๘)

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๙๓๐

วันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัมภาษณ์เก็บข้อมูลวิจัย

นมัสการ พระโณวชิราภรณ์

ด้วย นายสรายุทธ อุดม นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนากระบวนการการศึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา : The Counseling Development Model Process Of Oversea Assignment Missionary Monks According To Buddhist Psychology

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา พิจารณาเห็นแล้วว่า ท่านเป็นบุคคลต้นแบบผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ พร้อมทั้งมีผลงานอันเป็นที่ประจักษ์และยอมรับ สามารถให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวได้อย่างยิ่ง จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อนำมาใช้ในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป พร้อมทั้งเก็บข้อมูลในการวิจัยเพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวต่อไป ทั้งนี้ วัน เวลา และสถานที่ในการดำเนินการสัมภาษณ์ ตามแต่ท่านจะพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาส นี้

(ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

โทร./โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ (ต่อ ๘๒๐๘)

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๑๓๐

วันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เก็บข้อมูลวิจัย

นมัสการ พระครูสิริปริยัติยาภรณ์

ด้วย นายสรายุทธ อุดม นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา : The Counseling Development Model Process Of Oversea Assignment Missionary Monks According To Buddhist Psychology

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา พิจารณาเห็นแล้วว่า ท่านเป็นบุคคลต้นแบบผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ พร้อมทั้งมีผลงานอันเป็นที่ประจักษ์และยอมรับ สามารถให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวได้อย่างยิ่ง จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อนำมาใช้ในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป พร้อมทั้งเก็บข้อมูลในการวิจัยเพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวต่อไป ทั้งนี้ วัน เวลา และสถานที่ในการดำเนินการสัมภาษณ์ ตามแต่ท่านจะพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

(ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีศรีเรือง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

โทร./โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ (ต่อ ๘๒๐๘)

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๑๓๐

วันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เก็บข้อมูลวิจัย

นมัสการ พระแสงเอื้อง นรินทะ,ดร.

ด้วย นายสรายุทธ อุดม นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา : The Counseling Development Model Process Of Oversea Assignment Missionary Monks According To Buddhist Psychology

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา พิจารณาเห็นแล้วว่า ท่านเป็นบุคคลต้นแบบผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ พร้อมทั้งมีผลงานอันเป็นที่ประจักษ์และยอมรับ สามารถให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวได้อย่างยิ่ง จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อนำมาใช้ในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป พร้อมทั้งเก็บข้อมูลในการวิจัยเพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวต่อไป ทั้งนี้ วัน เวลา และสถานที่ในการดำเนินการสัมภาษณ์ ตามแต่ท่านจะพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ ขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

(ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครื่องดง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

โทร./โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ (ต่อ ๘๒๐๘)

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๑๒๖

วันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจเครื่องมือวิจัย

นมัสการ พระครูสังรักษ์เอกภัทร อภินโน,ผศ.ดร.

ด้วย นายสรายุทธ อุดม นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา : The Counseling Development Model Process Of Oversea Assignment Missionary Monks According To Buddhist Psychology

การจัดทำดุษฎีนิพนธ์ดังกล่าว นิสิตได้จัดทำเครื่องมือที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล และได้รับความเห็นชอบเบื้องต้นจากคณะกรรมการที่ปรึกษาแล้ว แต่เพื่อให้เครื่องมือที่จัดทำนั้นมีความครอบคลุมเนื้อหาวิชา แนวปฏิบัติ และสอดคล้องกับหลักและกระบวนการวิจัย สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านในฐานะผู้เชี่ยวชาญ ได้โปรดพิจารณาตรวจสอบและให้ความคิดเห็น เพื่อการปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยของนิสิตผู้นี้ด้วย สำหรับรายละเอียดอื่น ๆ นิสิตจะนำเรียนด้วยตนเอง

ขอนมัสการมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ ขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

(ผศ.ดร.ศิริวัฒน์ ศรีเครือตอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

ภาคผนวก ข
ผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ โทร./โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ (ต่อ ๘๒๐๘)

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เก็บข้อมูลวิจัย

นมัสการ พระมหากษัตริย์ไทย

ด้วย นายสรายุทธ อุดม นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา : The Counseling Development Model Process Of Oversea Assignment Missionary Monks According To Buddhist Psychology

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เรื่อง “รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา” ในวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๙ เวลา ๐๙.๐๐ – ๑๑.๓๐ น. ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการเชิญมาเพื่อเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ตามวันเวลา และสถานที่ ดังกล่าวข้างต้น

๐๘/๐๘/๕๙
ดร. อดิศักดิ์

(ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

โทร./โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ (ต่อ ๘๒๐๘)

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/ ๑๓๐

วันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussio)

นมัสการ พระครูวินัยธรสมุทร ถาวรธมฺโม

ด้วย นายสรายุทธ อุดม นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา : The Counseling Development Model Process Of Oversea Assignment Missionary Monks According To Buddhist Psychology

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เรื่อง “รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา” ในวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๙ เวลา ๐๙.๐๐ - ๑๓.๓๐ น. ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

จึงมีสภารเชิญมาเพื่อเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ตามวันเวลา และสถานที่ ดังกล่าวข้างต้น

๖๔๖๐๕๐๗๖๖๕๖๖

Am 15.07.20

(ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

โทร./โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ (ต่อ ๘๒๐๘)

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/ ๑๓๐

วันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussio)

นมัสการ พระมหาศักดิ์ชัย โกวิโท

ด้วย นายสรายุทธ อุดม นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา : The Counseling Development Model Process Of Oversea Assignment Missionary Monks According To Buddhist Psychology

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา พิจารณาเห็นแล้วว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เรื่อง “รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา” ในวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๙ เวลา ๐๙.๐๐ – ๑๑.๓๐ น. ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการเชิญมาเพื่อเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ตามวันเวลา และสถานที่ ดังกล่าวข้างต้น

๐๖๖๓๔๔

พ.บ.ศิริ หริ

(ผศ.ดร.ศิริวัฒน์ ศรีเครือตอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

โทร./โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ (ต่อ ๘๒๐๘)

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๑๓๐

วันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussio)

นมัสการ พระมหาศุภกิจ สุกโข

ด้วย นายสรายุทธ อุดม นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา : The Counseling Development Model Process Of Oversea Assignment Missionary Monks According To Buddhist Psychology

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เรื่อง “รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา” ในวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๙ เวลา ๐๙.๐๐ - ๑๑.๓๐ น. ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการเชิญมาเพื่อเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ตามวันเวลา และสถานที่ ดังกล่าวข้างต้น

ดร.เดชา

(ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือตอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

บันทึกข้อความ

สำนักงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

โทร./โทรสาร ๐๓๕-๒๕๘-๐๐๐ (ต่อ ๘๒๐๘)

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๑๓๐

วันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussio)

นมัสการ พระณรงค์ ฐานวุฑโฒ

ด้วย นายสรายุทธ อุดม นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา : The Counseling Development Model Process Of Oversea Assignment Missionary Monks According To Buddhist Psychology

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เรื่อง “รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา” ในวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๙ เวลา ๐๙.๐๐ - ๑๑.๓๐ น. ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการเชิญมาเพื่อเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ตามวันเวลา และสถานที่ ดังกล่าวข้างต้น

(ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือตง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

โทร./โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ (ต่อ ๘๒๐๘)

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/ ๑๓๐

วันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussio)

นมัสการ พระมหาประยุทธ์ ฐิริปญโญ

ด้วย นายสรายุทธ อุดม นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนากระบวนการศึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา : The Counseling Development Model Process Of Oversea Assignment Missionary Monks According To Buddhist Psychology

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เรื่อง “รูปแบบการพัฒนากระบวนการศึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา” ในวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๙ เวลา ๐๙.๐๐ – ๑๑.๓๐ น. ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการเชิญมาเพื่อเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ตามวันเวลา และสถานที่ ดังกล่าวข้างต้น

ดร. มน. ๔
พร. มน. ๔ ฐิริปญโญ

(ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

โทร./โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ (ต่อ ๘๒๐๘)

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๑๓๐

วันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussio)

นมัสการ พระมหาดำรง สิริคุตโต

ด้วย นายสรายุทธ อุดม นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา : The Counseling Development Model Process Of Oversea Assignment Missionary Monks According To Buddhist Psychology

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา พิจารณาเห็นแล้วว่า ท่านเป็นบุคคลต้นแบบผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ พร้อมทั้งมีผลงานอันเป็นที่ประจักษ์และยอมรับ สามารถให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการ ศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวได้อย่างยิ่ง จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการ สัมภาษณ์ เพื่อนำมาใช้ในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป พร้อมทั้งเก็บข้อมูลในการวิจัยเพื่อ เป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวต่อไป ทั้งนี้ วัน เวลา และสถานที่ในการดำเนินการสัมภาษณ์ ตามแต่ท่านจะพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ ขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

(ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

โทร./โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ (ต่อ ๘๒๐๘)

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๑๙๐

วันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

นมัสการ พระครูวิชิตธรรมวิเทศ

ด้วย นายสรายุทธ อุดม นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา : The Counseling Development Model Process Of Oversea Assignment Missionary Monks According To Buddhist Psychology

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา พิจารณาเห็นแล้วว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เรื่อง “รูปแบบการพัฒนากระบวนการปรึกษาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศตามแนวพุทธจิตวิทยา” ในวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๙ เวลา ๐๙.๐๐ – ๑๑.๓๐ น. ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการเชิญมาเพื่อเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ตามวันเวลา และสถานที่ ดังกล่าวข้างต้น

(ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีศรีรอดง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – ชื่อสกุล : นายสรายุทธ อุดม
 เกิดเมื่อ : ๕ เดือน พฤศจิกายน ๒๕๑๑
 สถานที่เกิด : จังหวัด บุรีรัมย์
 สถานที่อยู่ปัจจุบัน : ๒๙/๔๒๑ หมู่ ๒ ตำบลคลองสาม อำเภอคลองหลวง
 จังหวัด ปทุมธานี ๑๒๑๒๐ โทร. ๐๘๑-๘๕๕-๓๑๑๑
 ตำแหน่งหน้าที่ : ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหาร
 สถานที่ทำงาน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร
 อำเภอวังน้อย จังหวัด พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 ประวัติการศึกษา : พ.ศ.๒๕๓๔ : สำเร็จการศึกษาปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (บริหารรัฐกิจ)
 คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 พ.ศ.๒๕๔๕ : สำเร็จการศึกษาปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขานโยบายสาธารณะและการบริหารงานบุคคล มหาวิทยาลัยศรีปทุม
 ที่ทำงานปัจจุบัน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร
 อำเภอวังน้อย จังหวัด พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 E-mail : yuth_mcu@hotmail.com